НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДУ «ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІМЕНІ М.І. ДОЛІШНЬОГО»

На правах рукопису

КУЦАБ-БОНК КАТАЖИНА

УДК 332.122.54 : 339.92

КОНВЕРГЕНЦІЯ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ ПРОСТОРІ ТРАНСКОРДОННОГО РЕГІОНУ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Спеціальність 08.00.05 – розвиток продуктивних сил
і регіональна економіка

Дисертація на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Науковий консультант:
доктор економічних наук, доцент
Борщевський Віктор Валентинович

Львів – 2017

Зміст

Вступ……. 4
І. Теоретико-методологічні засади соціально-економічної конвергенції регіонів у контексті європейської інтеграції……. 15
1.1. Еволюція теорії конвергенції крізь призму проблем інтеграції соціально-економічних систем…… 15
1.2. Методологічне обґрунтування соціально-економічної конвергенції регіонів в умовах активізації глобальних інтеграційних процесів……. 32
1.3. Концептуальні засади конвергенції у транскордонному вимірі європейської інтеграції……. 53
Висновки до першого розділу……... 72
ІІ. Соціально-економічний простір транскордонного регіону як середовище розгортання конвергентних процесів……... 73
2.1. Транскордонний регіон як об'єкт дослідження конвергентних процесів 73
2.2. Формування та розвиток соціально-економічного простору транскордонного регіону у світлі теорії конвергенції…… 88
2.3. Особливості впливу соціально-економічного простору транскордонного регіону на еволюцію конвергентних процесів…….. 103
2.4. Основні чинники стимулювання конвергенції в соціально-економічному просторі транскордонного регіону з погляду теорії європейської інтеграції….. 117
Висновки до другого розділу……..... 132
ІІІ. Особливості соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні…… 135
3.1. Потенціал конвергенції адміністративно-управлінських важелів та механізмів транскордонного розвитку…… 135
3.2. Статистична оцінка основних показників економічної конвергенції в розрізі окремих прикордонних регіонів……. 148
3.3. Дослідження парної структурно-економічної конвергенції між сусідніми прикордонними регіонами України та Польщі …… 168
3.4. Фінансово-інвестиційні чинники поглиблення конвергенції у транскордонному просторі між Україною та Польщею……... 181
3.5. Аналіз торговельно-економічних зв'язків у контексті соціально-економічної конвергенції прикордонних регіонів України та Польщі …... 195
Висновки до третього розділу……. 213
IV. Інституційні аспекти конвергенції в соціально-економічному просторі українсько-польського транскордонного регіону……..... 215
4.1. Інституційно-правові засади формування потенціалу соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні 215
4.2. Диверсифікація інституційно-організаційного забезпечення розвитку українсько-польського транскордонного регіону як чинник активізації конвергентних процесів…… 235
4.3. Роль неформальних інститутів у конвергенції соціально-економічного простору українсько-польського транскордонного регіону 257
Висновки до четвертого розділу……. 278

V. Пріоритети поглиблення конвергенції в соціально-економічному просторі транскордонного регіону в умовах нових викликів європейської інтеграції…….. 281
5.1. Напрями поглиблення інституційних змін у контексті розгортання конвергентних процесів у соціально-економічному просторі транскордонного регіону в умовах сучасних викликів європейської інтеграції…… 281
5.2. Фінансово-інвестиційні важелі зближення економік прикордонних регіонів України та сусідніх країн-членів ЄС у контексті євроінтеграційних змін……. 301
5.3. Впровадження основ «економіки знань» у соціально-економічному просторі транскордонного регіону як пріоритетний напрям конвергенції в умовах адаптації до нових викликів європейської інтеграції…….. 318
5.4. Суспільно-психологічні аспекти поглиблення конвергенції в соціально-економічному просторі транскордонного регіону між Україною та ЄС…….. 338
Висновки до п'ятого розділу…… 355
Висновки…… 359
Список використаних джерел…….. 363
Додатки…….. 392

Вступ

Актуальність теми. Транскордонне співробітництво виступає невід'ємною складовою європейської інтеграції України. Його розвиток впливає на якість життя та ефективність функціонування економіки у прикордонних регіонах України, передусім у тих, які межують з країнами-членами ЄС. Водночас, завдяки транскордонному співробітництву відбувається нівелювання бар'єрних функцій кордону, а відтак і вирівнювання якості життя та стандартів ведення бізнесу по різні його боки. Це дозволяє стверджувати, що одним із критеріїв ефективності транскордонного співробітництва є спроможність сусідніх прикордонних регіонів України та країн-членів ЄС досягати конвергенції.

Досліджуючи феномен транскордонної конвергенції між Україною та ЄС, необхідно акцентувати першочергову увагу на багатоаспектності цього явища. Вказані конвергентні процеси розгортаються у кількох взаємопов'язаних площинах: фінансово-економічній, соціально-демографічній, інституційно-організаційній та структурно-секторальній. Крім того, глибина транскордонної конвергенції визначається низкою чинників, які по різному виявляють себе в залежності від актуальних викликів європейської інтеграції.

В сучасних соціально-економічних умовах основні проблеми поширення конвергенції у транскордонному просторі між Україною та ЄС пов'язані з посиленням безпекових викликів європейської інтеграції, неефективністю функціонування значної кількості транскордонних інституцій, поширеністю іллегальних форм транскордонної економічної активності, а також знеціненням української валюти та пов'язаним із ним падінням соціальних стандартів життя населення, зокрема у суміжних з ЄС регіонах держави.

Проблеми транскордонної конвергенції в умовах наближення України до ЄС є предметом дослідження багатьох українських дослідників. У цьому сенсі слід відмітити публікації І. Артьомова, С. Архірєєва, І. Бабець, В. Борщевського, В. Гоблика, І. Журби, В. Засадко, Л. Корольчук, М. Мальського,

Є. Матвєєва, І. Михасюка, Ю. Мігущенко, Н. Мікули, А. Мокія, Н. Павліхи, Н. Петрової, Х. Притули, А. Сищука, Ю. Стадницького, А. Стельмащука, І. Студеннікова, І. Тимечко, В. Чужикова та інших дослідників.

Серед закордонних дослідників цієї проблематики доцільно відзначити Й. Андреасіка, Р. Барроу, М. Вожьняка, К. Глущенко, Б. Кавалка, К. Коверінга, Г. Слюсажа, Р. Федана та ін.

Водночас нинішній етап європейської інтеграції України вимагає посилення уваги до актуальних проблем конвергенції в межах транскордонних регіонів, які об'єднують сусідні прикордонні території України та країн-членів ЄС. Передусім це стосується дослідження передумов та чинників оптимізації транскордонних взаємодій на основі підвищення ефективності функціонування інституційного механізму розвитку транскордонних ринків, викорінення іллегальних форм транскордонної економічної активності, а також формування якісного соціального капіталу в транскордонних регіонах, локалізованих у межах соціально-економічного простору між Україною та ЄС.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалась відповідно до науково-дослідних тем ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»: «Методологічні основи та напрями реформування адміністративно-територіального устрою України» (номер державної реєстрації 0114U004401), де автором сформульовано пропозиції щодо пріоритетних напрямів використання досвіду Польщі у реформуванні адміністративно-територіального устрою України з метою поглиблення конвергентних процесів в українсько-польському транскордонному регіоні; «Трансформація економічного середовища прикордонних територій в рамках дії Угоди про асоціацію між Україною та ЄС» (номер державної реєстрації 0116U004037), у якій автором досліджено характер інституційного впливу європейської інтеграції на трансформацію економічного середовища прикордонних територій у контексті стимулювання транскордонної конвергенції між Україною та ЄС, а також Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних дослід-

жень в м. Львові «Інструменти забезпечення економічної безпеки України в умовах зовнішньої агресії» (номер державної реєстрації 0116U001475), де автором сформульовані пропозиції щодо нівелювання інституційних дисфункцій, які обмежують потенціал транскордонної конвергенції та європейської інтеграції України, посилюючи загрози її економічній безпеці в умовах зовнішньої агресії.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є виявлення закономірностей і розробка теоретико-методологічних засад поширення транскордонної конвергенції в умовах європейської інтеграції, а також розробка практичних рекомендацій, спрямованих на зближення рівнів соціально-економічного розвитку суміжних прикордонних регіонів України та країн-членів ЄС.

Для досягнення поставленої мети в роботі передбачено виконати такі завдання:

- розробити теоретико-методологічні та прикладні засади дослідження конвергенції в соціально-економічному просторі транскордонного регіону та сформулювати відповідний понятійно-термінологічний апарат;
- систематизувати показники, які відображають рівень соціально-економічної конвергенції сусідніх регіонів різних держав у процесі поглиблення транскордонного співробітництва, зумовленого європейською інтеграцією;
- окреслити основні чинники стимулювання транскордонної конвергенції та механізми її поширення, а також визначити бар’єри, які блокують розвиток конвергентних процесів у транскордонному просторі між Україною та ЄС;
- провести аналіз інституційного середовища транскордонної конвергенції регіонів в умовах європейської інтеграції;
- виявити тенденції поширення соціально-економічної конвергенції в межах транскордонного регіону, який об’єднує сусідні прикордонні території України та країн-членів ЄС;

- здійснити моделювання процесів соціально-економічної конвергенції у межах транскордонного регіону, до складу якого входять сусідні прикордонні території України та однієї з країн-членів ЄС;
- дослідити вплив ефективності функціонування транскордонних ринків на поширення конвергенції в соціально-економічному просторі транскордонного регіону;
- визначити потенціал поширення конвергенції у соціально-економічному просторі транскордонного регіону між Україною та ЄС в умовах поглиблення європейської інтеграції;
- виявити взаємозв'язки та взаємний вплив між конвергенцією в соціально-економічному просторі транскордонного регіону та конкурентоспроможністю прикордонних територій, які входять до його складу;
- окреслити пріоритетні напрями стимулювання конвергенції у соціально-економічному просторі транскордонного регіону між Україною та ЄС на сучасному етапі європейської інтеграції;
- сформулювати пропозиції щодо розвитку транскордонного співробітництва у межах транскордонного регіону, який охоплює сусідні прикордонні території України та країн-членів ЄС, зокрема шляхом поширення в його межах конвергентних процесів.

Об'єкт дослідження – процеси конвергенції в соціально-економічному просторі транскордонного регіону.

Предмет дослідження – особливості та механізми конвергенції у соціально-економічному просторі українсько-польського транскордонного регіону в умовах європейської інтеграції.

Методи дослідження. Науково-методологічну базу дисертаційної роботи складають фундаментальні положення економічної теорії, регіональної економіки, включаючи методологічні засади транскордонного співробітництва, інституціоналізму, а також принципи наукової об'єктивності та неупередженості при аналізі економічних процесів і явищ. При виконанні дисертаційного дослідження застосовувалися сучасні наукові

методи: монографічний – для формування наукового інструментарію дослідження та розробки понятійного апарату; порівнянь – для виявлення характерних особливостей соціально-економічного розвитку сусідніх прикордонних регіонів України та країн-членів ЄС, зокрема Польщі; соціологічних досліджень – для визначення особливостей інституційного впливу європейської інтеграції на транскордонну конвергенцію регіонів; аналізу та синтезу – для аналізу тенденцій, форм і механізмів поширення транскордонної конвергенції в умовах європейської інтеграції України; економетричного моделювання – для виявлення потенціалу соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні; графічної візуалізації – для наочного представлення результатів дослідження; наукових узагальнень – для формулювання висновків і розробки рекомендацій для органів державної влади і місцевого самоврядування прикордонних регіонів України та сусідніх із нею країн-членів ЄС, зокрема Польщі.

Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі та нормативно-правові акти України та країн-членів ЄС з питань транскордонного співробітництва, європейської інтеграції, регіонального розвитку, місцевого самоврядування; офіційні дані Державних статистичних відомств України та Польщі, статистична інформація органів влади та місцевого самоврядування сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі; наукові праці провідних українських і закордонних вчених; результати соціологічних досліджень; інформація спеціалізованих сайтів мережі «Інтернет», публікації у засобах масової інформації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розвитку теоретико-методологічних засад дослідження конвергенції у соціально-економічному просторі транскордонного регіону та розробці практичних рекомендацій щодо механізмів її поширення в українсько-польському транскордонному регіоні. В процесі проведення дослідження отримано такі нові результати:

вперше

- визначено сутність поняття «інституційна пастка транскордонної дивергенції», що трактується як квазі-ефективний самовідтворювальний інститут, який спричиняє різноприскорений розвиток сусідніх прикордонних територій України та країн-членів ЄС та еволюціонує на основі ефектів координації, сполучення та культурної інерції.

- запропоновано механізм нівелювання інституційної пастки транскордонної дивергенції, який через розбудову сучасних транскордонних інституцій, диверсифікацію транскордонних ринків, удосконалення інформаційно-аналітичної підтримки учасників транскордонного співробітництва та модернізацію інфраструктури транскордонного бізнесу забезпечуватиме зближення рівнів соціально-економічного розвитку територій по різні боки кордону;

- запропоновано систему кількісних та якісних показників соціально-економічної конвергенції в умовах розвитку транскордонного регіону, яка забезпечує комплексність оцінювання процесів зближення сусідніх прикордонних регіонів різних держав у соціальному та економічному вимірах, а також враховує характер впливу європейської інтеграції на динаміку конвергентних змін;

- ідентифіковано важелі стимулювання транскордонної конвергенції (трансфер технологій, трудова міграція, розвиток транспортно-логістичної інфраструктури, модернізація прикордонної інфраструктури, зближення адміністративно-управлінських механізмів по різні боки кордону) та її ключові бар'єри (аксіологічні розбіжності, міграційну кризу та зміцнення кордонів, диференціацію в якості людського та соціального капіталу, наявні інституційні дисфункції та обмеження). Це дозволило виявити основні резерви посилення конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні;

удосконалено

- методичний інструментарій моделювання процесів конвергенції у соціально-економічному просторі транскордонного регіону шляхом розробки моделей β-конвергенції та парної структурно-економічної конвергенції для

українсько-польського транскордонного регіону, який на відміну від наявних, розширює оціночну площину досліджуваних процесів та підвищує рівень обґрунтованості вибору пріоритетних напрямів нарощування потенціалу транскордонної конвергенції;

- теоретичні основи дослідження конвергентних процесів у соціально-економічному просторі транскордонного регіону, шляхом розробки моделі впливу транскордонних ринків на економічну, технологічну, соціальну і демографічну інтеграцію сусідніх прикордонних територій України та країн-членів ЄС. Розроблена модель слугувала підставою для формулювання пропозицій щодо застосування пріоритетних фінансово-інвестиційних важелів та механізмів конвергенції в процесі розвитку українсько-польського транскордонного регіону;

- класифікацію чинників стимулювання транскордонної конвергенції на основі їх групування за критеріями просторового поширення, функціонального походження та цільової орієнтації, яка . сприяла виділенню пріоритетних напрямів розбудови сучасних транскордонних інституцій, зокрема транскордонних кластерів, європейських об’єднань транскордонного співробітництва, транскордонних технологічних і наукових парків тощо;

набуло подальшого розвитку

- обґрунтування концептуальних засад формування механізмів економічної конвергенції шляхом здійснення періодизації теоретичних підходів до дослідження цього явища та виокремлення трьох основних хвиль поширення теорії економічної конвергенції: технократичної, трансформаційної та євроінтеграційної. Це дозволило розширити предметно-змістовне наповнення теорій регіонального розвитку і транскордонного співробітництва відповідними науковими положеннями;

- методичний підхід до оцінювання потенціалу соціально-економічної конвергенції у транскордонному регіоні, який на відміну від наявних, ґрунтується на врахуванні сили взаємного гравітаційного тяжіння між еконо-

міками сусідніх прикордонних адміністративно-територіальних одиниць, які формують транскордонний регіон;

- методичний інструментарій дослідження неформальних інститутів, які здійснюють вплив на поширення конвергентних процесів у соціально-економічному просторі транскордонного регіону, шляхом виділення п'яти основних груп неформальних інститутів відповідно до їх ролі у розвитку транскордонної конвергенції: інститути-замінники, інститути-коректори, інститути-паразити, інститути-маніпулятори та інститути-рудименти. Запропонований підхід сприяв виявленню сили та особливостей впливу кожної із них на розвиток конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні.

- пріоритетні напрями впровадження основних елементів «економіки знань» у соціально-економічному просторі транскордонного регіону у контексті стимулювання транскордонної конвергенції: дематеріалізація виробництва, активізація транскордонного обміну знаннями і культурна інтеграція, формування транскордонної інноваційної економіки, інтелектуалізація та інформатизація транскордонних ринкових взаємодій та інституціоналізація конкурентного механізму функціонування транскордонних ринків.

- пропозиції щодо імплементації механізмів стратегічного управління транскордонним регіоном, які, на відміну від наявних, передбачають розгляд його як єдиного об'єкту управління та формування спільних стратегій розвитку для всіх прикордонних територій, що входять до його складу, а також засобів їх реалізації. Розробка та реалізація таких стратегій забезпечуватиме системне поширення конвергентних процесів у межах транскордонного регіону.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці рекомендацій та обґрунтуванні прикладних положень щодо пріоритетів поширення конвергенції в соціально-економічному просторі транскордонного регіону та впровадження їх у практику управлінської діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування по різні боки

кордону в умовах поглиблення європейської інтеграції. Зокрема, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, використані: відділом забезпечення зв'язків Президента України з Кабінетом Міністрів України Адміністрації Президента України при підготовці пропозицій до проекту Постанови КМУ «Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки» (довідка № 53 від 17 лютого 2017 р.); департаментом економічного розвитку та регуляторної політики Секретаріату Кабінету Міністрів України при формуванні проекту середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року (довідка № 71 від 1 березня 2017 р.); департаментом економічної політики Львівської обласної державної адміністрації при розробці Стратегії розвитку Львівської області до 2020 року (довідка № 1-11-256 від 31 січня 2017 р.); департаментом міжнародної технічної допомоги та міжнародного співробітництва Львівської обласної державної адміністрації при реалізації заходів з активізації транскордонного співробітництва між Львівською областю та сусідніми прикордонними воєводствами Польщі (довідка № 588 від 26 квітня 2017 р.), Львівською торгово-промисловою палатою при роботі з підприємствами-експортерами, які працюють на транскордонних ринках (довідка № 19-08-5/1613 від 22 грудня 2016 р.).

Низку науково-методичних напрацювань автора було впроваджено в навчальний процес Державної техніко-економічної школи імені Броніслава Маркєвича в м. Ярославі (Польща) при викладанні навчальних дисциплін: «Мікроекономіка», «Макроекономіка», «Кількісні та якісні засоби та методи досліджень у суспільних науках», «Основи економіки та підприємництва», «Маркетинг та управління» (довідка № 96 від 24 квітня 2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, положення та розробки, викладені в дисертаційній роботі, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті положення, ідеї та висновки, які є результатом особистих напрацювань здобувача.

Апробація дисертаційної роботи. Основні ідеї, положення та пропозиції, що містяться в дисертації, пройшли апробацію на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах і круглих столах, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Територіальний розвиток і регіональна політика: сучасний стан та орієнтири подальших реформ» (смт. Свитязь, 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Регіональні проблеми розвитку територіальних систем: теорія, практика, перспективи» (м. Ужгород, 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Глобалізаційні процеси в розвитку національних економік» (м. Львів, 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічний потенціал транскордонного співробітництва» (м. Львів, 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Транскордонне співробітництво: ключові ідеї та перспективи» (м. Чернівці, 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Мега-тренди світового розвитку та економічні перспективи України» (м. Київ, 2016 р.); Міжнародній науковій конференції «Європа у контексті загроз сучасного світу» (с. Башня Дольна, Польща, 2016 р.); Міжнародній науковій конференції «Розумний і сталий розвиток: виклики для економічної теорії та практики господарювання» (м. Супрашль, Польща, 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми наукового й освітнього простору в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів» (м. Мукачево, 2015 р.); Міжнародній науковій конференції «Активність суб’єктів господарювання в мінливих економічних умовах» (м. Ярослав, Польща, 2015 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Регіональна політика в Україні: сучасний стан та шляхи активізації» (м. Львів, 2014 р.); Міжнародній науковій конференції «Сектор малих і середніх підприємств у країнах Надбужжя» (м. Сувалки, Польща, 2014 р.); Міжнародній науковій конференції «Соціально-економічні, політичні, культурні та релігійні проблеми в польських, словацьких та українських дослідженнях з урахуванням погляду Ярослава та його міст-партнерів»

(м. Ярослав, Польща, 2014 р.); науково-практичному семінарі «Перспективи та ризики реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади у Яворівському районі» (м. Яворів, 2015 р.); науково-практичному семінарі «Сучасні підходи до організації бюджетного процесу на місцевому рівні» (м. Львів, 2014 р.); міжнародному круглому столі «Транскордонне співробітництво України: реалії, перспективи розвитку та завдання економічної науки» (м. Львів, 2016 р.); круглому столі «Просторовий розвиток регіону: проблеми стратегічного планування та метрополізації» (м. Львів, 2014 р.); круглому столі «Організаційно-економічні механізми та засоби нарощування і ефективного використання потенціалу розвитку прикордонних територій західних регіонів України» (м. Львів, 2014 р.).

Публікації. Основний зміст роботи представлено у 37 наукових працях (17 – одноосібних), у яких автору особисто належить 48,2 друк. арк., із них: 5 монографій (3 одноосібних); 21 стаття у наукових фахових виданнях України, у тому числі 9 із них у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз; 4 статті в наукових періодичних виданнях інших держав; 5 тез доповідей на наукових конференціях і 2 публікації в інших виданнях.

Обсяг і структура дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, п’яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації 412 сторінок комп’ютерного тексту, в тому числі 361 сторінка основного тексту. Робота містить 30 таблиць, 38 рисунків та 9 додатків. Список використаних джерел із 232 найменувань.

І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ РЕГІОНІВ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

1.1. Еволюція теорії конвергенції крізь призму проблем інтеграції соціально-економічних систем

Дослідження конвергенції соціально-економічних систем має глибокі теоретико-методологічні підвалини. Еволюція наукових шкіл, пов'язаних з виявленням різних аспектів економічної конвергенції відбувалася упродовж тривалого історичного періоду. Так, будучи започаткованими у площині соціальної психології, а до того – біології, відповідні дослідження знайшли своє активне застосування в економіці індустріальної та постіндустріальної цивілізацій, укорінившись як одна з найбільш впливових наукових шкіл другої половини XX століття.

Фундатори та апологети доктрини економічної конвергенції зробили вагомий внесок у розвиток сучасної науки. Вони заклали підвалини міждисциплінарних досліджень, пов'язаних із виявленням закономірностей функціонування та зближення різних соціально-економічних систем. Їх праці збагатили такі наукові школи, як інституціоналізм (П. Сорокін, Р. Арон. Г. Мюрдаль), неокейнсіанство (теорія економічного зростання Дж. Гелбрейта та У. Ростоу), економетричне моделювання (Я. Тінберген, О. Флехтхайм, Д. Шельский), неокласична економіка (Р. Солоу, Г. Менк'ю, Р. Барро, Т. Сван) тощо.

Зародившись після другої світової війни, яка показала достатній потенціал економічного співробітництва між країнами з різними суспільно-політичними устроями, теорія конвергенції швидко набула популярності у західному світі. Цьому неабияк сприяв її «гібридний та еклектичний характер». Відтак, послідовниками вказаної теорії стали як гуманістично налаштовані соціальні ліберали, так і праворадикальні антикомуністи. Перші вбачали у конвергенції ринкового та планового устроїв шлях до ефективного вирішення соціальних проблем західних демократій в рамках своєрідного

«третього шляху», а другі – магістральний напрям трансформації соціалістичної економіки в ринкову.[1] [67, с. 6]

Таким чином, трактування суті та характеру соціально-економічної конвергенції, від самого зародження цього методологічного напряму в економіці, значною мірою відзначалося диверсифікованістю світоглядних орієнтирів представників різних економічних шкіл, які виступали його прихильниками. Це відобразилося на значній строкатості наукових течій, що розвинулися в руслі теорії конвергенції.

Передусім у цьому контексті слід виділити технократичний напрям, який і дав початок поширенню вказаної теорії. Зокрема, у працях У. Ростоу, Дж. К. Гелбрейта, а згодом і Нобелівських лауреатів Я. Тінбергена та Р. Солоу широко використовувалося економетричне моделювання та прогнозування з метою доведення універсального характеру індустріального суспільства. На цій підставі названі дослідники стверджували, що в міру розвитку економіки відбудеться неминуче зближення різних соціально-економічних систем, не заважаючи на їх різну ідеологічну налаштованість.

Наприклад, У. Ростоу, який вперше опублікував наукові праці, що дозволили широкому загалу ознайомитись із аналізом проблем індустріального суспільства, центральною ланкою економічного розвитку вважав технічний прогрес та спеціальні знання щодо організації виробництва й управління ним. Відтак, джерелом економічного зростання він називав насамперед правильність прийняття управлінських рішень, у тому числі у процесі впровадження інновацій і технологічних змін.[2] [145]

Це створило інтелектуальний ґрунт для поширення технократичного погляду на економічну еволюцію, яка, на думку його прихильників, залежала не стільки від ідеологічних, соціальних чи політичних чинників, скільки від спроможності технократів ефективно управляти підприємствами та

---

[1] Иванов Г.И. Социальная сущность теории конвергенции / Геннадий Иванович Иванов. – М.: Политиздат, 1975. – 198 с. – С. 6.

[2] Предпосылки появления теорий постиндустриального развития общества У. Ростоу и Ф. Перру [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bibliotekar.ru/istoria-economicheskih-ucheniy-3/47.htm/

економікою загалом. Відтак, у перспективі різні соціально-економічні системи мали зближуватися у зв'язку з уніфікацією управлінських і технологічних стандартів, а також зумовленою цим заміною старих політичних еліт новими – технократичними.

Інший яскравий представник технократичної течії Дж. К. Гелбрейт вбачав у державі чи не єдину реальну силу, здатну стримати негативні тенденції, що супроводжували розвиток країн з ринковою економікою. Він відзначав, що в західних демократіях надто багато людей були позбавленими роботи й засобів до існування, що призвело до вражаючої нерівності в розподілі доходів. Увагу Дж. Гелбрейта також привертали проблеми боротьби із засиллям бюрократії, оскільки великі корпорації й управлінська революція призвели до бюрократизації великої частини капіталістичного виробництва, у результаті чого став очевидним «корпоративний атеросклероз». На його думку, тільки за допомогою незалежної від корпорацій держави можна було послабити вплив негативних процесів і забезпечити подальший розвиток.[3] [176]

На основі цього у працях представників технократичного напряму пропагувалася доцільність запозичення розвиненими країнами Заходу низки управлінських підходів і механізмів, які набули свого поширення в соціалістичних державах.

Ці погляди співпадали з баченням прихильників теорії конвергенції, які були представниками інституційної школи. Так, різні аргументи на користь імплементації в систему державного управління країн з ринковою економікою принципів соціалістичного планування представлені в наукових працях Г. Мюрдаля, Р. Коуза, К. Поланьї та інших представників інституціоналізму.

Наприклад, Нобелівський лауреат 1974 р. Г. Мюрдаль, який був відзначений цією престижною премією «за основоположні роботи з теорії

---

[3] Теорія техноструктури Дж. Гелбрейта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/12920522/politekonomiya/teoriya_tehnostrukturi_gelbreyta.

грошей і глибокий аналіз взаємозалежності економічних, соціальних та інституціональних явищ»[4] [123], активно пропагував продуману систему урядового планування, а також пророкував високу стабільність планової економіки соціалістичного типу, ратуючи за розширення торгівлі з країнами Східного блоку. До того ж, у своїй книзі «Азіатська драма: дослідження бідності народів», опублікованій у 1968 р., Г. Мюрдаль акцентував увагу на тому, що лише глибокі централізовані реформи в області контролю над ростом народонаселення, розподілу сільськогосподарських земель, охорони здоров'я та освіти можуть зумовити швидкий економічний розвиток країн Південно-Східної Азії.[5] [68]

Один з лідерів інституціоналізму – Р. Коуз, який у 1991 р. став лауреатом Нобелівської премії «за відкриття і прояснення точного сенсу трансакційних витрат і прав власності в інституційній структурі та функціонуванні економіки»[6] [79], у своїх ранніх працях також доводив раціональність окремих елементів системи державного планування. Зокрема, він показав позитивний вплив на економіку процесу укрупнення виробництва на основі вертикальної інтеграції з метою зниження трансакційних витрат для бізнесу. Він також розвивав теорію, згідно якої економічна інтеграція є результатом подолання обмеженості дрібного виробництва, тобто, об'єднання дрібних виробників у різних галузях з метою отримання вигод великомасштабного виробництва[7] [160]. І не зважаючи на те, що за економічними переконаннями Р. Коуз жодним чином не належав до відвертих прихильників теорії конвергенції, не кажучи вже про соціалістичне планування, його внесок в розвиток окремих аспектів теорії конвергенції є відчутним.

Набагато виразнішою була прихильність до теорії конвергенції іншого представника інституціоналізму – К. Поланьї, який стверджував, що ринок не

---

[4] Мюрдаль, Гуннар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wikiМюрдаль,_Гуннар.
[5] История экономических учений: Г.Мюрдаль и М.Фридмен [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rudocs.exdat.com/docs/index-199031.html/
[6] Коуз, Рональд [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Коуз,_Рональд/
[7] Рональд Коуз – история и причины успеха / 50 лекций по микроэкономике [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://50.economicus.ru/index.php?ch=5&le=45&r=3&z=1/

існує поза соціальними відносинами, а різні суспільства та епохи дають життя різним формам економічної поведінки, серед яких ринкові відносини є лише однією можливістю з багатьох.[8] [159]

В одній зі своїх найвідоміших праць «Велика трансформація» К. Поланьї доводив, що принцип невтручання (фр. laissez-faire) здійснювався планомірно, в той час як соціальний протекціонізм був спонтанною реакцією на суспільні зміни, викликані необмеженим вільним ринком. На цій основі вчений прагнув обґрунтувати закономірність поширення соціального протекціонізму, який, на його думку, був природною відповіддю на ринковий експансіонізм, назвавши цей процес «зустрічним рухом». Відтак, К. Поланьї не сприймав економіку поза соціальною сферою, вважаючи, що вона перебуває в нерозривному зв'язку з іншими суспільними інститутами. Свою ж книгу він завершив прогнозом про настання ери соціалізму.[9] [79]

Ще переконливіше доцільність та неминучість зближення ринкової і планової економік доводилась у працях представників теорії «держави загального добробуту». Її суть полягала в тому, що держава стала надкласовим утворенням і виражає інтереси всіх верств населення, забезпечуючи благоденство кожної з них. Базою цієї теорії послужили безсумнівні успіхи розвинутих країн з ринковою економікою у забезпеченні високого рівня життя населення, у здійсненні великих державних програм у соціальній, культурній та інших сферах. Відтак теорія «держави загального добробуту» підкреслює цінність кожної людської особистості, ставить її інтереси в основу діяльності держави, обґрунтовує пріоритет загальнолюдських цінностей, інтересів і прав людини.[10] [177]

Один із найвизначніших представників описаної теорії А. Пігу констатував, що вільний ринок породжує конфлікти між приватними і суспільними інтересами, призводить до нещадної експлуатації природних ресурсів. На цій підставі він дійшов висновку, що держава повинна

---

[8] Розинская Н.А. Экономические воззрения К. Поланьи / Наталья Анатолиевна Розинская [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dslib.net/econom-istoria/jekonomicheskie-vozzrenija-k-polani.html.

[9] Великая трансформация [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Великая_трансформация/

[10] Теория «государства всеобщего благоденствия» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bibliotekar.ru/teoria-gosudarstva-i-prava-7/196.htm.

здійснювати заходи із захисту інтересів майбутніх поколінь. Центром теорії економічного добробуту А. Пігу стала категорія національного доходу, що розглядався ним як безліч матеріальних благ і послуг, що купуються за гроші. Цей показник учений вважав мірилом суспільного добробуту. Іншим фактором, що впливає на добробут, А. Пігу називав розподіл доходу. При цьому він поділяв думку про те, що передача частини доходу від багатих до бідних збільшує загальний добробут. Основними формами державного регулювання, які мають забезпечувати цей добробут, з погляду А. Пігу повинні бути: прямий контроль за цінами та обсягами випуску продукції (передусім щодо обмеження впливу монополій), а також податки і субсидії.[11] [203]

Своєрідним дзеркальним відображенням теорії «держави загального добробуту» стала концепція «соціалізму з людським обличчям» або «ринкового соціалізму», постулати якої відображені у працях О. Ланге, А. Лернера, Р. Гароді, К. Шумахера, О. Шика, В. Ейхлера та інших дослідників. Зокрема, апологети цього напряму теорії конвергенції акцентували свою увагу на тому, що доба розвинутого соціалізму неминуче наблизить рівень добробуту мешканців соціалістичних держав до якості життя в розвинутих країнах Заходу. Цей процес супроводжуватиметься уніфікацією принципів державного управління, на основі чого в соціалістичній економіці дедалі активніше використовуватимуться притаманні ринковому способу господарювання індивідуалізм та конкуренція.

Наприклад, О. Ланге ще напередодні другої світової війни висунув гіпотезу про те, що планове господарство не тотожне директивному встановленню обсягу і структури виробленої продукції і тим більше – споживання. Центральний комітет з планування може обмежитися окресленням певного вектора цін, надаючи підприємствам, що знаходяться у колективній (державній) власності, можливість діяти за ринковими правилами, тобто прагнути до максимізації прибутку або індивідуальної корисності.[12] [156]

---

[11] Юхименко П.І. Історія економіки та економічної думки / П.І. Юхименко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://westudents.com.ua/knigi/385-storya-ekonomki-ta-ekonomchno-dumki-yuhimenko-p.html/

[12] Решение Ланге-Лернера [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://studme.org/1766052212232/politekonomiya/reshenie_lange_lernera/

У працях К. Шумахера та В. Ейхлера відмічалося, що соціалістична ідеологія має відмовитись від застарілих світоглядних орієнтирів. Реалізовуючи загальнолюдські цінності соціалізм повинен об'єднувати людей на основі принципу особистої свободи індивіда, який є наріжним каменем «демократичного соціалізму».[13] [67, с. 166]

Оцінюючи погляди представників школи «ринкового соціалізму», дослідники також відзначають їх прихильність ідеї «вмонтування» ринкового ціноутворення в соціалістичну економіку, тобто в економіку, де поширена державна власність на засоби виробництва. При цьому основним правилом, яким повинен керуватися орган централізованого планування, на думку апологетів «ринкового соціалізму», має стати зниження цін на тих ринках, де є надлишки продукції та їх підвищення там, де проявляється незадоволений попит. Відтак Держплан повинен в ітеративній манері продовжувати змінювати ціни (не фіксуючи їх) до тих пір, поки всі ринки не «очиститься». Він також повинен допустити свободу споживчого вибору («суверенітет споживачів») і вимагати від виробників ефективного (з погляду витрат) функціонування.[14] [72]

Своєрідним продовженням економічних поглядів прихильників теорії «ринкового соціалізму» можна вважати наукові праці вчених, присвячені проблемам транзитології в період руйнування та розпаду соціалістичної системи господарювання. Адже перші кроки у цьому напрямі здійснювалися ще в добу «розвинутого соціалізму» і мали на меті усунути причини сповільнення темпів економічного зростання в умовах планової економіки. В подальшому ж, коли криза соціалістичного способу виробництва стала неминучою, а країни, що вели планове господарство, опинилися на грані банкрутства, школа «ринкового соціалізму» трансформувалася в теорію транзитології, сформувавши тим самим ґрунт для впровадження принципів ринкового господарювання в більшості постсоціалістичних країн.

---

[13] Иванов Г.И. Социальная сущность теории конвергенции / Геннадий Иванович Иванов. – М.: Политиздат, 1975. – 198 с. – С. 166.

[14] Клейн Л. Что мы, экономисты, знаем о переходе к рыночной системе? / Лоуренс Клейн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.liveinternet.ru/users/beobaxter/post135060134/

Саме цей період можна вважати початком другої хвилі поширення ідей економічної конвергенції, які з теоретико-методологічної площини перейшли у русло обґрунтування практичних кроків у здійсненні економічної політики країн в умовах переходу до ринку.

Найбільш відомими економістами, які зробили вагомий внесок у формування теоретичної бази транзитології та обґрунтування напрямів ринкової трансформації країн Центральної та Східної Європи стали Л. Бальцерович, Г. Колодко, Я. Корнаї, Дж. Сакс, Р. Капелюшніков Л. Абалкін, В. Полтерович тощо.

Так, Л. Бальцерович представляв найбільш радикальну точку зору щодо механізму трансформації адміністративно-планового економічного устрою в ринковий. У своїх працях він акцентував увагу на тому, що прибічники схем «ринкового соціалізму» втратили зв'язок з ідеологічними коренями соціалістичної моделі, яка передбачала першочергове усуспільнення засобів виробництва. А тому без втілення у життя радикальних програм економічної трансформації постсоціалістичні країни не спроможні перейти до ефективного ринкового господарювання.[15] [15, с. 33, 171]

Інший польський економіст – Г. Колодко був прихильником більш поміркованого підходу до трансформації планової економіки в ринкову. Свою позицію він аргументував інституційними особливостями соціально-економічної системи соціалізму, яка в умовах стрімких і радикальних змін може набути непередбачуваних мутацій. При цьому Г. Колодко наголошував: «Старі права та звичаї, а також економічні механізми, як діяли, так продовжують діяти, зберігаючи свою силу, а тому дають про себе знати в ході соціальних, економічних і фінансових трансформацій»[16]. [215, с. 16]

Ця точка зору перегукується із баченням російських інституціоналістів, які досліджували проблеми трансформації планової економіка в ринкову. Так,

---

[15] Бальцерович Л. Социализм, капитализм, трансформация: социальные очерки на рубеже эпох / Лешек Бальцерович. – М.: Наука, 1999. – 352 с. – С. 33, 171.

[16] Kołodko G. „Nowa gospodarka", stare problemy / Grzegorz W. Kołodko / „Nowa gospodarka" i stare problemy: perspektywy szybkiego wzrostu w krajach posocjalistycnych / Grzegorz W. Kołodko, Marcin Pjątkowski. – Warszawa, 2002. – 368 s. – S. 16.

В. Полтерович ввів у науковий обіг категорію «інституційної пастки», яка виявилась доволі важливою не лише у контексті теорії ринкової трансформації соціалізму, але і з погляду конвергенції соціально-економічних систем загалом. Зокрема, він обґрунтував, що інституційні пастки, будучи неефективними стійкими інститутами, виступають найбільшою загрозою у процесі трансформації соціально-економічних систем. Зазвичай вони є непередбачуваним результатом макроекономічного управління під час здійснення реформ і надзвичайно складно піддаються викоріненню.[17] [136]

Ґрунтовний аналіз інституційних проблем трансформації планової економіки в ринкову міститься у працях С. Кордонського та Р. Капаелюшникова. Зокрема, перший із них доводить факт спонтанної інституційної конвергенції соціалістичної системи господарювання в ринкову шляхом формування в її надрах основ адміністративного ринку. Зокрема, він стверджує: «Усталена точка зору, що в СРСР була тоталітарна система з плановою економікою не витримує скільки-небудь серйозної економічної та політичної критики... Будь-яка людина, яка виросла при соціалізмі, розуміє, що вона жила зовсім не при тоталітарному режимі, а в країні, де можна було практично все, але при певних умовах. Тобто, існувала реальність, яку найзручніше називати адміністративним ринком, або жорстко, але багатовимірно ієрархізованою синкретичною системою (де економічна та політична компоненти навіть аналітично не могли бути розділені), в якій соціальні статуси і споживчі блага конвертуються одне в одного за певними частково неписаними правилами, мінливими у часі»[18]. [77]

Таким чином, інституційна система адміністративно-планового устрою діяла за власними квазі-ринковими правилами, формуючи при цьому складну систему соціально-економічних відносин, трансформація якої в процесі

---

[17] Полтерович В.М. Институциональные ловушки и экономические реформы / Виктор Меерович Полтерович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.by/portalus/modules/ruseconomics/referat_readme.php?subaction=showfull&id=1130505066&archive=&start_from=&ucat=12&/

[18] Кордонский С.Г. Административные рынки СССР и России / Симон Гдальевич Кордонский [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.libertarium.ru/l_knig_knig?NO_COMMENTS=1&PRINT_VIEW=1/

ринкових реформ відбувалася під впливом особливих екзогенних та ендогенних чинників.

Різнобічне дослідження цієї інституційної системи дозволило Р. Капелюшникову доволі точно спрогнозувати перспективи її ринкової трансформації за умови ігнорування дії наявних латентних інститутів: «Хотілося б утриматися від похмурих прогнозів, однак недавній прихід в уряд цілої когорти представників директорського корпусу наводить на думку, що російська економіка рушила шляхом, що веде до легалізації звичайного директорського права, створення потужних корпоративних угруповань, нестримної торгівлі пільгами і привілеями, коротше – до «rent-seeking society» в самих нехороших його формах. Це загрожує формуванням «корпоративістської» економіки, або економіки організованих груп, головними дійовими особами в якій виступають не приватні агенти і не державна влада, а потужні групи зі специфічними інтересами – галузеві або територіальні клани, великі корпорації та професійні спілки. Це – безперервна громадянська війна, тільки (до пори до часу) «холодна», мирними засобами. Межа між сферою державного управління та сферою бізнесу в цьому випадку повністю розмивається: держава втягується в торгівлю монопольними правами, ліцензіями, відкупами, королівськими патентами і тому подібною продукцією адміністративної діяльності»[19]. [71]

Ще один аспект інституційної трансформації пострадянської економіки в ринкову, а саме культуральний, досліджував у своїх працях Л. Абалкін. Зокрема, він звертав увагу на те, що в добу глобалізації згладжування різниці між плановим і ринковим господарюванням пролягає через площину суспільної культури. Учений стверджував: «Головна причина антагонизму між глобалістами та антиглобалістами полягає в методологічному безкультур'ї та невмінні роздивитись подвійність глобалізації: її об'єктивну основу та соціально-економічну форму… Настрої людей живляться

[19] Капелюшников Р.И. Меркантилизм как высшая стадия либерализма / Ростислав Исакович Капелюшников [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.libertarium.ru/65648/

сучасними засобами масової інформації. Їм важливо схопити щось гостре, привернути увагу читачів, розпалити пристрасті. Тому не можна говорити про глобалізацію як провідну тенденцію сучасного світу і одночасно забувати культурні, релігійні й історичні цінності, успадковані від минулого. При цьому важливо підкреслити, що перетворення в культурі складніші, ніж в техніці або навіть в економіці. Техніка й економіка є вторинними по відношенню до культури. Не всі згодні з таким висновком, але він органічно випливає з усієї історії прогресу суспільства»[20]. [1]

Транзитивна іпостась теорії конвергенції тісно переплітається з її геоекономічним напрямом, який набув свого поширення приблизно в той самий час, а саме в умовах розпаду соціалістичної системи господарювання та посилення глобалізації. З іншого боку, геоекономічна концепція конвергенції має спільні корені з доктриною індустріального суспільства, оскільки апелює до категорії постіндустріальної цивілізації, досліджуючи різні аспекти економічної ефективності, технологічних змін та управлінських інновацій. До її представників можна віднести таких відомих дослідників, як Р. Хантингтон, З. Бжезинський, Е. Геллнер, Ф. Фукуяма та ін.

Так, Р. Хантингтон проблему конкуренції та конвергенції соціально-економічних систем переводить у цивілізаційну площину, віддаючи при цьому першочергове значення інститутам, що формуються у площині культури та релігії. Провідне місце він відводить Західній (європейській) цивілізації, яка, на його думку, є основним рушієм прогресу. Відтак основними зонами конвергенції вчений вважає границі зіткнення Західної цивілізації із сусідніми Ісламською, Конфуціанською та Православною цивілізаціями.[21] [129]

З. Бжезинський, так само, як і Р. Хантингтон, вбачає у Західній цивілізації основний геоекономічний центр постіндустріальної еволюції глобального світу. Водночас, успішність конвергенції економічних порядків

---

[20] Абалкин Л. Глобализация мирового сообщества и культура / Леонид Иванович Абалкин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://agnivesti.ru/news9728/

[21] Омаров Р.У. Столкновение цивилизаций Хантингтона и будуще мировых цивилизаций / Р.У. Омаров [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rae.ru/forum2012/19/2974/

у добу глобалізації він пов'язує, насамперед, зі спроможністю світових лідерів правильно формулювати власну геостратегію. Зокрема, у своїй найбільш відомій праці «Велика шахівниця», З. Бжезинський наголошує на тому, що основним полем геокеономічної конкуренції на зламі тисячоліть виступає Євразія. Відтак, конвергенція економічного устрою країн, що знаходяться на цьому континенті, у напрямі їх зближення із західним світом, означатиме якісну еволюцію глобальної економіки. При цьому ключового значення набуває геостратегія, або стратегічне управління геополітичними інтересами. Якщо провідні політичні центри сучасності (передусім США та ЄС) зможуть вибудувати власну геостратегію достатньо грамотно, то це дозволить їм досягнути важливої, доброї та високої геоекономічної цілі: створити дійсно готове до співпраці світове співтовариство згідно з довготривалими тенденціями і фундаментальними інтересами людства.[22] [17]

У цьому ж руслі розгортається еволюційна теорія конвергенції Ф. Фукуями. Досліджуючи конвергентні процеси, започатковані після руйнування адміністративно-планової економіки соціалізму в процесі її трансформації в ринкову, він відзначає: «Економічний провал – це лише один з багатьох провалів радянської системи, які спровокували відмову від системи вірувань і оголили слабкість самої структури. Головною поразкою тоталітаризму виявилася нездатність керувати думками… Після 1989 року на випаленій землі тоталітаризму почало відновлюватися громадянське суспільство – політичні партії, профспілки, нові журнали і газети, екологічні клуби, літературні товариства, церкви, націоналістичні групи і так далі. Падіння тоталітаризму в Східній Європі, де радянські інститути були силою нав'язані народам, що цього не бажали, відбулося куди швидше, ніж у Радянському Союзі та в Китаї. Виходячи з цієї загальної картини, можна сказати, що явно всесвітній характер ліберальної революції має особливе значення, оскільки він є ще єдиним свідченням того, що діє

[22] Бжезинский З. Великая шахматная доска (господство Америки и его геостратегические императивы) / Збигнев Бжезинский [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.ru/POLITOLOG/AMERICA/bzhezinskij.txt/

фундаментальний процес, який диктує загальну еволюційну закономірність для всіх людських суспільств, – коротше кажучи, існує певна Універсальна Історія, що веде до ліберальної демократії. Існування на цьому шляху піків і провалів беззаперечне. Але бачити в ураженні ліберальної демократії в будь-якій конкретній країні або в цілому регіоні свідоцтво загальної слабкості демократії – це ознака серйозної зашореності погляду» [23]. [189]

У цьому ж контексті Ф. Фукуяма відзначає: «Цикли і розриви самі по собі не суперечать історії як універсальному та спрямованому процесу, точно так само, як існування економічних циклів не спростовує можливість довготривалого економічного зростання. Але якщо з часом все більше і більше країн з відмінностями в культурній та історичній спадщині підуть однаковими довготривалими шляхами розвитку, якщо буде спостерігатися постійна конвергенція інститутів, які керують суспільством у найбільш передових країнах, і якщо гомогенізація людства в результаті економічного розвитку продовжуватиметься, то ідея релятивізму може здатися куди більш дивною, ніж зараз. Бо очевидна відмінність «мови добра і зла» народів виявиться несуттєвим фактом на певній конкретної стадії їх історичного розвитку… Людство буде здаватися не тисячею квітучих пагонів на стількох же різних рослинах, а довгим ланцюгом фургонів на одній дорозі. Деякі будуть рухатися швидко і різко, інші стануть на відпочинок в преріях, а то й застрягнуть в колії на гірському перевалі. Але переважна більшість фургонів повільно буде просуватися до міста, і майже всі вони врешті-решт туди приїдуть. Всі фургони подібні один до одного: нехай вони пофарбовані по-різному і зроблені з різних матеріалів, у кожного з них чотири колеса, а всередині сидить сім’я, яка сподівається і молиться, щоб подорож скінчилася благополучно. Очевидну різницю в положенні фургонів не слід вважати

[23] Фукуяма Ф. Конец истории / Френсис Фукуяма [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.ru/POLITOLOG/FUKUYAMA/konec_istorii.txt/

відображенням перманентних і неминучих відмінностей між людьми, які в них їдуть, а лише наслідком різних позицій, які вони займають на дорозі.[24] [189]

Досліджуючи еволюцію теорії конвергенції протягом XX століття, передусім у контексті проведення інституційного аналізу та виявлення потенціалу культурної інтеграції різних соціально-економічних систем, не можна оминути увагою інтелектуальної течії, що отримала назву «теорії негативної конвергенції». Її ідеологи акцентували свою увагу на тому, що соціально-економічні системи в процесі конвергенції можуть переймати одна в одної не тільки позитивні, але й негативні риси, причому останні передаються через інституційний механізм у першу чергу.

До представників цього напряму теорії конвергенції відносять Р.Хайлбронера, Г.Маркузе, Ю.Хаберманса та інших дослідників.

Так, Р. Хайлбронер відзначав непередбачуваність наслідків економічної взаємодії різних соціальних систем, у зв'язку із чим їх конвергенція може відбуватися у небажаний спосіб. Він вказував: «Економісти першими погодяться, що від їх дисципліни не доводиться чекати прогнозів, які хоч скільки-небудь наближалися б за своєю точністю до тих, що дають технічні науки, медицина чи астрономія. Більше того, функції, які описують економічну поведінку, на відміну від тих, що описують поведінку зірок або часток, несуть на собі відбиток волевиявлення чи інтерпретації. Саме з цим пов'язана певна невизначеність соціальних теорій, адже зміна очікувань під впливом сигналів, які ніде, крім як у голові економічного агента, не реєструються, може навіть знак поведінкової функції змінити на протилежний. Тобто, немає ніякої універсальної науки про суспільство. На троні розуміння соціальних процесів сидять люди, наділені неповними і недосконалими знаннями, теоріями, уявленнями і досвідом, з допомогою

[24] Фукуяма Ф. Конец истории / Френсис Фукуяма [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.ru/POLITOLOG/FUKUYAMA/konec_istorii.txt/

яких вони прагнуть звести плутанину, що виникає при нашій зустрічі з історією, до зрозумілих термінів»[25]. [191]

Натомість, згідно концепції Г. Маркузе, в сучасному суспільстві всі люди по суті однакові, оскільки підкоряються одним і тим же бажанням. Тобто, не тільки соціалістичне, але і західне ліберальне суспільство, яке прийнято називати вільним, вражене завуальованим неототалітаризмом, а саме – масовим споживанням, яке створило свої цінності, вплинуло на культуру і контролює кожного індивіда. Потреби людини, на думку дослідника є помилковими і нав'язані їй ззовні, що робить кожного рабом цих потреб.[26] [42]

Цікавим є погляд на процес економічної конвергенції Ю. Хаберманса, який у центр своєї концепції поставив комунікаційний процес. Вихідним моментом соціологічної теорії Ю. Хаберманса виступає поняття «життєвий світ», в якому існують соціальні відносини: робота, сім'я, друзі. Життєвому світу протистоїть «системний світ», що складається з анонімних і ділових відносин, які мають місце на економічному ринку і в державних інститутах. Ці два світи володіють якісною ознакою відмінності, яке зводиться до поняття раціональності. Життєвому світу відповідає комунікативна раціональність, системному світу – інструментальна. Зміна типів раціональності відбувається на тлі соціальної еволюції. Ю. Хаберманс визначає соціальну еволюцію через розвиток людських пізнавальних здібностей, які включають як когнітивну, так і виробничу діяльність.[27] [204]

На ґрунті перелічених теорій економічної конвергенції, що набули свого поширення у XX столітті, сучасна епоха збагатилася низкою нових концепцій, які відображають часткові аспекти конвергенції соціально-економічних систем на міжнародному, регіональному та локальному рівнях. Передусім це стосується

---

[25] Хайлбронер Р. Эконоимческая теория как универсальная наука / Ричард Хайлбронер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Econom/Titova/30.php/

[26] Герберт Маркузе. Одномерный человек [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://socioline.ru/book/gerbert-markuze-odnomernyi-chelovek/

[27] Юрген Хаберманс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.grandars.ru/college/sociologiya/yurgen-habermas.html/

теорій інформаційної цивілізації та «економіки знань», а також концепцій міжрегіонального і транскордонного співробітництва (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Періодизація наукових шкіл у контексті еволюції теорії конвергенції

Період пошиерення	Характеристика	Теоретики	Вплив на економіку
Перша хвиля поширення теорії конвергенції			
30-ті – 50-ті роки XX століття	Формування методологічних основ теорії конвергенції	О. Ланге, Т. Веблен, Дж. М. Кейнс, Ф. Тейлор, В. Ойкен	Руйнування уявлень про несумісність економічних систем
60-ті – 70-ті роки XX століття	Утвердження теорії конвергенції в межах доктрини «індустріального суспільства»	Дж. Гелбрейт, Р. Солоу, У. Ростоу, К. Поланьї, Г. Мюрдаль, А. Пігу, Р. Хайлбронер, Г. Маркузе, В. Ейхлер	Обґрунтування спільних рис та доведення інституційної сумісності різних соціально-економічних систем
Друга хвиля поширення теорії конвергенції			
80-ті – 90-ті роки XX століття	Розвиток теорії конвергенції в руслі концепції «ринкового соціалізму»	Н. Арнольд, Р. Лейн, Дж. Ремер, С. Мур, Дж. Янкер, Дж. Лолер, Д. Швейкарт	Формування уявлень про неспроможність планової економіки без ринкових змін
Кінець XX – початок XXI століття	Формування та утвердження теорій перехідного періоду та «ринкової транзитології»	Я. Корнаї, Г. Попов, Л. Бальцерович, Г. Колодко, Л. Абалкін, В. Полтерович, Р. Капелюшников	Обґрунтування напрямів трансформації планової економіки в ринкову шляхом конвергенції інститутів
Третя хвиля поширення теорії конвергенції			
Початок XXI століття	Виникнення теорій інформаційної та постінформаційної цивілізацій, доктрини концептуальної економіки	Е. Тоффлер, С. Леш, Й. Масуда, П. Кастельс, П. Дракер, Ф. Вебстер, Д. Тапскотт, Г. Шуман, Д. Пінк, К. Грехем	Пояснення універсальності глобального світу та єдності його інформаційного простору, акцентування уваги на творчості та інноваціях
	Утвердження постулатів «Економіка знань»	Ф. Махлуп, Л. Гохберг, Г. Клейнер, К. Фрімен, Р. Нельсон, Р. Лейн	Доведення відсутності кордонів для носіїв інновацій і знань
	Розвиток теорії міжрегіонального і транскордонного співробітництва	С. Гарді, П. Ван Рун, Р. Вікерман, М.Бісон, Б. Хеттне, М. Кітінг, Н. Мікула, Р. Федан, Н. Межевич	Виявлення конвергенційного потенціалу транскордонних регіонів

Складено авторкою

Так, теорія інформаційної цивілізації, яка зародилася в надрах доктрини постіндустріального суспільства, пролила світло на універсальний

характер глобалізації. Цьому сприяло усвідомлення взаємозалежності інформаційних механізмів, що діють у світовій економіці, і завдяки яким стираються існуючі відмінності у специфіці та характері розвитку різних соціально-економічних систем. Тобто, у добу інформаційної цивілізації відкритість недостатньо ефективних економічних порядків до конвергенції з їх більш ефективними відповідниками є достатньо високою. Це відбувається завдяки швидкому обміну інформацією між господарюючими суб'єктами та стимулюється мобільністю людського капіталу, який виступає важливим носієм ринкової інформації.

Особливого імпульсу розвитку цього підходу надали праці Д. Пінка і К. Грехема, які у своїх дослідженнях описали механізми переходу інформаційної цивілізації на рівень концептуальної економіки, в якій ключова роль відводиться творчому мисленню та інноваціям. Завдяки цьому саме нестандартні рішення, ґрунтовані на розкритті внутрішнього потенціалу та емоційного інтелекту особистості, стають основною формою забезпечення конкурентоспроможності підприємств у добу глобалізації, одночасно руйнуючи кордони та формуючи єдиний ринковий простір усього глобального світу.[28] [224]

Аналогічною є феноменологія економічної конвергенції з погляду теоретичних постулатів «економіки знань». Цей термін уперше був застосованим американським дослідником Ф. Махлупом, ще в добу становлення теорії конвергенції, а саме у 1962 році.[29] [165]

Проте перший Форум з економіки знань відбувся лише у лютому 2002 р. Він проходив у Парижі під назвою «Розбудова економіки знань – можливості та виклики для країн – претендентів на вступ до ЄС». Другий аналогічний Форум відбувся у Хельсінкі вже у березні 2003 р. і був присвячений впровадженню стратегій економіки знань у країнах Центральної

---

[28] Pink D. A Whole New Mind: Why Right-Brainers Will Rule the Future / Daniel H. Pink. – New York: Riverhead Books, 2005. – 275 p.

[29] Современная экономика – экономика знаний. Понятие инновации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://chaliev.ru/innovations/ponyatie-innovatsii.php/

та Східної Європи. Суттєвий внесок в економіку знань вніс Саміт Ради Європи (березень 2000 р.), який серед стратегічних цілей розвитку ЄС до 2010 р. визначив перехід до цифрової економіки та суспільства, що ґрунтується на знаннях.[30] [60]

Таким чином, утвердження «економіки знань» в економічній дійсності тісно пов'язане з активізацією євроінтеграційних процесів і входженням до ЄС низки постсоціалістичних країн. З погляду теорії конвергенції це означає наявність тісного взаємозв'язку між поширенням глобалізації, поглибленням європейської інтеграції та еволюцією «економіки знань». При цьому одним із ключових аспектів цієї еволюції виступає її регіональна компонента, значною мірою локалізована у площині транскордонного співробітництва.

1.2. Методологічне обґрунтування соціально-економічної конвергенції регіонів в умовах активізації глобальних інтеграційних процесів

Теоретичні основи конвергенції регіональних економік у руслі поширення у світовому господарстві глобалізаційних процесів і тенденцій сформувалися на зламі двох епох. Так, з одного боку, вони ґрунтуються на фундаментальних розробках класиків теорії конвергенції, представлених у попередньому параграфі дисертації, а з іншого охоплюють коло методологічних напрацювань, які набули свого поширення вже в добу руйнування біполярного світу та утвердження постулатів теорії інформаційної цивілізації й «економіки знань».

Насамперед, це стосується наукових праць, дотичних до проблематики міжрегіонального і транскордонного співробітництва, в яких досліджуються конвергентні процеси не стільки з погляду зближення різних, а то й антагоністичних, соціально-економічних систем, скільки в контексті згладжування відмінностей між економіками окремих регіонів, передусім тих, які належать до різних держав.

---

[30] Економіка знань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.studopedia.ru/4_157629_tema---ekonomika-znan.html/

З цього приводу сучасні дослідники підкреслюють, що сутність процесу конвергенції в економіці виявляється у зближенні на глобальному рівні принципів соціально-економічного устрою громадського життя за допомогою обміну ідеями, управлінськими формами, технологіями для підвищення ефективності національної економіки.[31] [49]

У результаті цього регіони, які виступають учасниками транскордонного співробітництва, вступаючи у процес обміну інформацією, товарами та послугами, технологіями, трудовими ресурсами тощо, формують спільний соціально-економічний простір, в якому згладжуються наявні між ними відмінності та антагонізми.

Загалом під транскордонним регіоном прийнято розуміти суміжні прикордонні регіони сусідніх держав, об'єднані спільними соціальними, економічними та інституційними особливостями розвитку, а під соціально-економічним простором транскордонного регіону – економічні об'єкти, елементи інфраструктури, а також людські та природні ресурси, які його наповнюють, враховуючи усталені взаємозв'язки між ними. Детальніше ці категорії будуть розглянуті та охаракетризовані в наступному розділі роботи.

На думку О. Джалілова конвергенція в економічних відносинах у міжнародному поділі праці означає синхронізацію основних макроекономічних параметрів, зумовлених структурою різних за рівнем розвитку економічних систем, що адаптуються до умов єдиної для всіх глобальної економічної системи. Критерії конвергенції у цьому розрізі представляють програмно-цільові орієнтири, максимальна відповідність яким дозволяє реалізувати багатовекторну інтеграцію в різних формах і на паритетних засадах.[32] [56, с. 134]

Таким чином, глобалізація виступає своєрідним підґрунтям для поширення конвергентних процесів не лише на міждержавному, але і на

---

[31] Григорьева А.В. Конвергенция экономического развития национальных экономик в условиях глобализации / А.В. Григорьева, Е.А Безгласная [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// www.econf.rae.ru/article/6429/

[32] Джалілов О.О. Економічна конвергенція як показник інтегрованості країн / О.О. Джалілов // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – Вип. 3 (50). – Ч. 2. – С. 132-139. – С. 134.

міжрегіональному рівнях, зокрема у площині транскордонного співробітництва. Вона визначає ті ключові напрями та орієнтири, які формують довгострокові тренди економічного розвитку держав і регіонів на основі оптимізації їх виробничих витрат та підвищення ефективності використання наявних у них економічних ресурсів у процесі поглиблення міжнародного поділу праці.

Основні постулати теорії конвергенції, дотичні до проблематики міжрегіонального і транскордонного співробітництва в добу глобалізації найповніше розкриваються у рамках неокласичної теорії та теорії ендогенного зростання. При цьому дослідниками виокремлюються умовна, абсолютна та клубна конвергенція. Гіпотеза умовної конвергенції полягає у тому, що зближення має місце тільки у групі країн і регіонів з близькими структурними характеристиками економіки, ступенем інвестиційної активності, рівнем розвитку технологій, орієнтирами економічної політики. Теорія умовної конвергенції базується на неокласичній гіпотезі Барро і Сала-і-Мартіна про те, що основною тенденцією довгострокового розвитку є наближення темпів зростання ВВП чи ВРП на душу населення до певного стаціонарного стану. Причому стаціонарний стан визначається як загальний для всіх учасників певної групи й розраховується за найбільш розвинутою країною чи регіоном. Гіпотеза про абсолютну конвергенцію базується на припущенні, що структурні розходження не мають значення, тому й поступове зменшення розходження у темпах зростання доходів на душу населення має місце для всіх учасників міжнародного співробітництва. При цьому виділяються два типи абсолютної конвергенції: β-конвергенція та δ-конвергенція. Перша з них означає, що для відносної більшості бідних країн чи регіонів характерними є більш високі темпи зростання, ніж для багатих. Натомість δ-конвергенція означає зменшення з часом диференціації у доходах на душу населення між порівнюваними країнами та регіонами. Крім того, наявність β-конвергенції не є необхідною умовою для δ-конвергенції.[33] [44]

---

[33] Глуха Г.Я. Глобалізація та економічне зростання / Г.Я.Глуха [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://duep.edu/uploads/vidavnitstvo14/ao-140-2014/6902.pdf/

Слід також відмітити, що існуючі емпіричні дослідження у цілому не підтверджують наявність абсолютної конвергенції. Так, спроби економетричних перевірок гіпотези конвергенції з використанням висновків моделі Солоу дають суперечливі результати, оскільки ця модель не дає можливості врахувати низку важливих факторів, що викликають розходження у рівні життя багатих і бідних країн чи регіонів. Концепція умовної конвергенції полягає у тому, що менш розвинені соціально-економічні системи зростають швидше за багатші при інших рівних умовах, тобто при однаковому стійкому стані, під яким розуміється сукупність параметрів соціально-економічної системи. Якщо стійкі стани відрізняються, умовна конвергенція означає, що швидше буде зростати та країна чи регіон, яка далі перебуває від власного стійкого стану. При цьому важливою проблемою є оцінка швидкості умовної конвергенції. Вона допомагає зрозуміти, як швидко відбудеться перехід до нового стійкого стану при зміні параметрів, що впливають на темпи зростання.[34] [44]

Гіпотеза про клубну конвергенцію полягає у тому, що зближення має місце лише у групі країн і регіонів, які не тільки мають подібні структурні характеристики економіки, але й перебувають у близьких стартових умовах.[35] [184, с. 46-47]

Таким чином, адаптація методологічних напрацювань, здійснених у площині теорії конвергенції, до проблематики регіонального економічного розвитку дозволяє виокремити ключові напрями поширення конвергентних процесів на сучасному етапі глобалізації у її транскордонному та міжрегіональному вимірі (табл. 1.2).

---

[34] Глуха Г.Я. Глобалізація та економічне зростання / Г.Я.Глуха [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://duep.edu/uploads/vidavnitstvo14/ao-140-2014/6902.pdf/

[35] Ущев Ф.А. Инвестиции, эконо- мический рост и конвергенция в Рос- сии и в мире: эконометрический подход / Ф.А. Ущев, С.С. Чиркова // Финансы и бизнес. – 2008. – № 1. – С. 41–51.

Таблиця 1.2

Характеристика основних типів соціально-економічної конвергенції регіонів

	Тип конвергенції			
	Умовна	Абсолютна β-типу	Абсолютна σ-типу	Клубна
Характер конвергентних процесів	Зближення має місце тільки у групі регіонів з близькими структурними характеристиками економіки, ступенем інвестиційної активності, рівнем розвитку технологій, орієнтирами економічної політики тощо	У процесі поглиблення транскордонного (міжрегіонального) співробітництва, регіон з нижчим рівнем розвитку поступово наближається до більш розвиненого регіону за низкою ключових параметрів	Різниця у величині валового регіонального продукту на душу населення в різних регіонах, що є учасниками транскордонного (міжрегіонального) співробітництва, з часом – зменшується	Зближення має місце лише у групі країн і регіонів, які не тільки подібні за структурними характеристиками економіки, але й перебувають у близьких стартових умовах

Складено авторкою на основі: Глуха Г.Я. Глобалізація та економічне зростання / Г.Я.Глуха [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://duep.edu/uploads/vidavnitstvo14/ao-140-2014/6902.pdf.

Водночас, слід відмітити, що на сучасному етапі глобалізації, критерії конвергенції в міжрегіональному і транскордонному вимірах, не можуть обмежуватися лише такими агрегованими показниками, як обсяг валового регіонального продукту на душу населення чи рівень доходів мешканців. На нашу думку, в умовах активізації міжнародних інтеграційних процесів, яка супроводжується зростанням ролі транскордонних регіонів у міжрегіональному співробітництві, оцінка конвергентних процесів повинна спиратися на розгалужену систему показників, що охоплюють не лише кількісний, але також і якісний контекст соціально-економічного розвитку.

Насамперед, це стосується низки демографічних показників, зокрема чисельності населення та його статевої і вікової структури, тривалості життя мешканців різних частин транскордонного регіону, рівня їх захворюваності та дитячої смертності в розрізі окремих адміністративно-територіальних одиниць, а також основних параметрів і характеристик міграції населення.

Дуже тісно з демографічними показниками пов’язані дані про рівень добробуту та якість життя мешканців прикордонних територій по різні боки кордону. Передусім мова йде про рівень економічної активності, зайнятості та безробіття, пріоритетні напрями соціальної підтримки в межах

відповідних регіонів та обсяги бюджетних видатків на підтримку соціально незахищених верств населення.

Третю групу показників, що відображають рівень конвергенції параметрів соціально-економічного розвитку окремих регіонів, формують відомості про рівень добробуту їх мешканців. Найбільш показовими в цьому контексті є дані про обсяги споживання продуктів першої необхідності, доходи домогосподарств і прибутковість бізнесу, обсяг середньої заробітної плані та пенсій, суму надходжень до місцевих бюджетів, поширеність бідності тощо.

Крім того, для визначення рівня конвергенції регіональних економік у межах окремих транскордонних регіонів доцільно використовувати низку специфічних показників, які відображають інтенсивність їх взаємної економічної співпраці у транскордонному просторі. Такими показниками можуть виступати: індекс внутрішньогалузевої торгівлі, обсяг залучених прямих іноземних інвестицій, рівень трансакційних витрат при перетині кордону тощо.

Слід також відзначити, що для транскордонних регіонів, замість використання показника валового регіонального продукту на душу населення, для визначення рівня і динаміки конвергентних процесів у межах окремих транскордонних регіонів доцільно застосовувати більш адаптований до специфіки транскордонного співробітництва показник інтеграційного потенціалу. Адже він, беручи за основу обсяги валового регіонального продукту в межах прикордонних територій по обидва боки кордону, враховує також і специфіку функціонування сфери транскордонного товарообігу, включаючи додатковий коефіцієнт виправлення «φ», який дозволяє коректувати відповідні розрахунки, відповідно до рівня наявних трансакційних витрат, зумовлених обсягом тіньових операцій, довжиною та простотою перетину спільного кордону, характером регуляторної політики в межах суміжних прикордонних територій різних держав, їх інвестиційним кліматом тощо.

Відповідний показник розраховується за формулою:[36] [47, с. 95]

$$ID = \varphi \frac{GDP_1 \bullet GDP_2}{r^2}$$

де ID – величина інтеграційного потенціалу сусідніх прикордонних територій у межах транскордонного регіону;

GDP_1 і GDP_2 – валовий регіональний продукт кожного з регіонів, задіяних у транскордонному співробітництві;

φ – коефіцієнт виправлення, який враховує специфіку міжрегіонального співробітництва у межах певного транскордонного простору (довжину спільного кордону та кількість наявних пунктів пропуску, їх статус і рівень модернізованості, простоту перетину кордону, величину трансакційних витрат, зумовлених поширенням іллегальних форм економічної активності та іншими інституційними дисфункціями тощо); він може демонструвати як негативний вплив на величину інтеграційного потенціалу (якщо він менший з одиницю), так і позитивний (у разі, коли його величина перевищує одиницю);

r – відстань між центрами ділової активності (або адміністративними центрами) кожного з регіонів, що є учасниками транскордонного співробітництва.

Оскільки збільшення величини інтеграційного потенціалу, визначеного за наведеною формулою, фактично відображає збільшення рівня валового регіонального продукту по обидва боки кордону, з одночасним зменшенням негативного чи посиленням позитивного виливу коефіцієнта вирівнювання «φ», то зростаючий інтеграційний потенціал, очевидно, демонструватиме тенденцію до вирівнювання основних показників соціально-економічного розвитку сусідніх прикордонних територій, а відтак, свідчитиме про

[36] Гоблик В.В. Спільні транскордонні регіони України та ЄС: зовнішньоекономічний аспект / Володимир Васильович Гоблик: Монографія / НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2012. – 305 с. – С. 95.

наявність конвергентних процесів у межах усього транскордонного регіону, до складу якого ці території входять.

Проте, показник інтеграційного потенціалу, навіть у сукупності з іншими описаними кількісними показниками, не може повноцінно відобразити усього спектру тенденцій, пов'язаних із посиленням міжрегіональної конвергенції в умовах поглиблення транскордонного співробітництва. Тому, поряд з показником інтеграційного потенціалу, доцільно також застосовувати й інші індикатори міжрегіональної конвергенції в контексті активізації інтеграційних процесів, зумовлених глобалізацією світового господарства.

Передусім це стосується низки якісних показників, які можуть застосовуватись для оцінювання рівня конвергенції економік різних регіонів як у транскордонному вимірі, так і в ширшому контексті міжрегіональних порівнянь. До таких показників належать:

- якість людського капіталу на регіональному рівні;
- якість соціального капіталу в регіоні;
- рівень інноваційного розвитку економіки регіону;
- адміністративно-управлінський потенціал регіону;
- інвестиційний клімат регіону;
- розвиненість міжсекторного партнерства у межах регіону;
- якість інституційного середовища на регіональному рівні.

Загалом всі описані кількісні та якісні показники, що відображають рівень соціально-економічної конвергенції окремих регіонів можна згрупувати за декількома основними напрямами, представивши їх у вигляді цілісної системи (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Система показників, що відображають рівень соціально-економічної конвергенції регіонів

Показник	Загальна характеристика	Пріоритетний аспект конвергенції	Особливості застосування
Кількісні показники			
Демографічні показники	Чисельність населення, його вікова і статева структура, рівень міграції	Зближення регіонів на основі вирівнювання чисельності та структури населення	Виявлення демографічного аспекту конвергенції регіонів
Економічна активність	Рівень зайнятості та безробіття, структура зайнятості	Зближення регіонів через зниження рівня безробіття та подібну структуру зайнятості	Відображення конвергентних тенденцій в економічній активності
Якість життя населення	Прибутковість бізнесу, доходи місцевих бюджетів, зарплати і пенсії	Вирівнювання рівня доходів населення, бізнесу та бюджетів у різних регіонах	Підтвердження абсолютної конвергенції та абсолютної β-типу
Торговельно-економічна співпраця	Рівень внутрішньогалузевої торгівлі, прямі іноземні інвестиції	Активізація торговельно-економічного співробітництва як вияв конвергенції	Дослідження конвергенції у транскордонних регіонах
Інтеграційний потенціал	Коефіцієнт економічної гравітації в міжрегіональному вимірі	Зростання інтеграційного потенціалу регіонів свідчить про зближення їх економік	Оцінка рівня абсолютної транскордонної конвергенції σ-типу
Якісні показники			
Якість людського капіталу	Рівень кваліфікації трудових ресурсів, освіченість населення	Конвергенція гуманітарного середовища як основа економічної конвергенції	Дослідження соціально-психологічних аспектів конвергенції
Якість соціального капіталу	Рівень соціальної довіри, етичні стандарти міжрегіональної співпраці	Рівень довіри відображає спроможність взаємовигідного співробітництва регіонів	Дослідження соціальних і культуральних аспектів конвергенції
Рівень інноваційного розвитку економіки	Інноваційна активність бізнесу, модернізованість інфраструктури	Здатність регіонів розвиватися і взаємодіяти на основі прогресивних технологій	Оцінка потенціалу міжрегіональних конвергентних процесів
Адміністративно-управлінський потенціал	Ділові стандарти адміністрування, якість місцевого самоврядування	Відображає спроможність органів місцевого самоврядування до ефективної співпраці	Виявлення впливу місцевої влади на якість конвергенції
Особливості інвестиційного клімату	Відкритість до співпраці з інвесторами, простота ведення бізнесу	Демонструє потенціал реалізації спільних інвестиційних проектів	Оцінка фінансово-інвестиційного базису конвергенції
Розвиненість міжсекторного партнерства	Ефективність взаємодії між владою, бізнесом і місцевими громадами	Окреслює сферу зближення параметрів економічного устрою різних регіонів	Визначення стратегічної перспективи конвергентних процесів
Якість інституційного середовища	Наявність і сила впливу інституційних дисфункцій	Налагодження міжрегіональних взаємодій завдяки зниженню трансакційних витрат	Аналіз стабільності конвергентних процесів

Складено авторкою

Найбільш повно представлені показники можна використовувати при оцінюванні рівня соціально-економічної конвергенції у межах транскордонних регіонів. Адже в цьому разі, нівелюється ціла низка додаткових обмежень, зумовлених просторовою локалізацією регіонів, а саме інфраструктурними, адміністративно-управлінськими, культуральними, ментальними та іншими інституційними чинниками. Таким чином, показники, що відображають рівень соціально-економічної конвергенції регіонів у транскордонному та міжрегіональному вимірах, відрізняються між собою мірою точності, що зумовлено дією додаткових чинників впливу. Це дає підстави для висновку, що найбільш коректним застосування окреслених показників є саме при визначенні рівня транскордонної конвергенції регіонів.

В роботах українських науковців транскордонна конвергенція регіонів пояснюється як «поступове зближення параметрів суміжних прикордонних регіонів сусідніх країн, яке відбувається в процесі запозичення, відтворення чи формування спільних методів, способів, інструментів підвищення конкурентоспроможності (конвергенція механізмів конкурентоспроможності), що сприяє зменшенню диспропорцій (асиметричності) соціально-економічного розвитку в транскордонному просторі»[37]. [75, с. 30]

Таким чином, в регіональному вимірі категорія конвергенції тісно пов’язується із конкурентоспроможністю регіонів, яка, у свою чергу, визначає домінуючі методи, способи та інструменти соціально-економічного розвитку цих регіонів у процесі посилення глобальної конкуренції.

Це актуалізує цілий спектр досліджень, пов’язаних із конвергентними процесами в регіональному вимірі, зокрема спрямованих на вивчення особливостей міжрегіональної конкуренції як рушійної сили розвитку регіонів і зближення їх соціально-економічних параметрів.

---

[37] Конвергенція регіонів у транскордонному просторі / Н.А. Мікула, Є.Е. Матвєєв, В.В. Толкованов та ін. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України – Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентові України, 2012. – 368 с. – С. 30.

У цьому контексті слід відзначити, що конкурентоспроможність регіонів формується під впливом значної кількості чинників, до яких передусім дослідники відносять: баланси економічного, політичного та соціального розвитку, сформованість адекватних інфраструктурних елементів, якість місцевого самоврядування, ефективність бізнесу на регіональному та локальному рівнях, відкритість економіки регіону та її адаптованість до вимог і викликів сучасного міжнародного співробітництва тощо.[38] [172, с. 22, 32]

Таким чином, можна констатувати наявність значної кількості чинників та передумов, які визначають характер, напрями розвитку та способи поширення конвергентних процесів у міжрегіональному і транскордонному контекстах. Це є підставою для виокремлення окремої площини дослідження конвергенції регіонів в умовах глобалізації, а саме: окреслення чинників такої конвергенції та встановлення ключових напрямів впливу кожного із них на розгортання конвергентних процесів у міжрегіональних порівняннях.

Першу групу таких чинників формують адміністративно-управлінські важелі та інструменти, які визначають ефективність розвитку відповідних територій чи адміністративно-територіальних одиниць. Вказані важелі включають систему фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування відповідних територіальних громад, їх адміністративно-управлінські повноваження, спроможність впливати на якість інвестиційного клімату, а також способи взаємодії між органами місцевого самоврядування, громадським середовищем та підприємцями на регіональному рівні. Чим ближчими є вказані аспекти адміністрування та управління територіями в різних регіонах тим інтенсивніше відбувається вирівнювання пропорцій економічного розвитку між ними та очевиднішою є конвергенція.

Другим важливим блоком чинників, які сприяють розгортанню конвергентних процесів між регіонами є транспортно-логістичні. До них,

---

[38] Стратегія та механізми зміцнення просторово-структурної конкурентоспроможності регіону – Львів: ПАІС, 2010. – 488 с. – С.22, 32.

зокрема, відноситься: стан та якість доріг, а також інших шляхів сполучення, включаючи залізничні колії, наявність та розвиток системи дорожнього сервісу та прикордонної інфраструктури (у т.ч. рівень оснащеності та модернізованості прикордонних переходів, а також їхня кількість). Сюди також включаються транспортні комунікації між ключовими регіональними центрами та між цими центрами і периферійними зонами регіону, які визначають швидкість і простоту переміщення людей і вантажів у межах всього регіону.

Крім того, розвинута транспортно-логістична інфраструктура формує додаткові можливості для інтенсивного руху товарів і послуг між регіонами різних країн, що входять до складу спільних транскордонних регіонів. Тобто, чим більш інтегрованою та розгалуженою є транспортно-логістична мережа в межах усього транскордонного простору, тим інтенсивніше відбувається обмін людьми, знаннями, технологіями, ідеями, інноваціями та ресурсами, а відтак – швидше вирівнюються пропорції економічного розвитку в усіх ланках транскордонного регіону.

Третю групу чинників, що визначають глибину конвергентних процесів у міжрегіональному і транскордонному вимірах, складають інформаційно-комунікаційні. До них, насамперед, належать: рівень доступу до Інтернету та мобільного зв’язку, спроможність місцевого населення та представників підприємницького середовища ефективно користуватися наявними комунікаційними можливостями та ресурсами, а також рівень оснащеності об’єктів ринкової та регіональної інфраструктури, інституцій, що репрезентують громадянське суспільство в межах регіону, регіональних органів державного управління та місцевого самоврядування сучасним інформаційно-комунікаційними засобами.

Четверту групу чинників можна охарактеризувати як «соціально-психологічне середовище конвергенції регіонів». Вказане середовище

формується під впливом якості людського та соціального капіталу на регіональному рівні. Чим більш подібними або і взаємозалежними є стереотипи соціальної поведінки в межах окремих регіонів, а також притаманні їм традиції та способи ведення бізнесу, ділові якості мешканців та працівників органів місцевого самоврядування, тим інтенсивніше розвиваються конвергентні процеси і тим швидше вирівнюються пропорції економічного розвитку та передається досвід від більш розвинутих ланок економіки регіону до менш успішних та ефективних.

І нарешті п’ятою групою чинників, що визначають характер і глибину конвергентних процесів між різними регіонами, у тому числі в площині транскордонного співробітництва, є культурно-історичні особливості. Вони охоплюють історичну спадщину та пов’язану з нею ментально-психологічну основу регіонального розвитку. Тобто, чим ближчими є регіони в культуральному та історичному сенсах, тим легше, швидше і повніше вони можуть інтегрувати або і передавати один одному свої здобутки та ефективні моделі підвищення власної конкурентоспроможності. І навпаки, домінування в культурній та історичній спадщині суперечливих, або і конфронтаційних соціальних моделей, створює ґрунт для опортуністичної поведінки та блокування конвергентних процесів. Передусім це зумовлюється небажанням одних територіальних громад та їхніх представників, зокрема підприємців, а також органів місцевого самоврядування, наслідувати або переймати позитивний досвід, застосований в інших регіонах, оскільки цей досвід асоціюються з антагоністичними чи навіть неприйнятними типами соціального життя, ділової культури чи економічної поведінки.

Загалом систему чинників, які визначають характер поширення конвергентних процесів у міжрегіональному і транскордонному вимірах можна представити у вигляді схеми, яка відображає основні напрями впливу кожного із них на зближення економік різних регіонів (рис. 1.1)

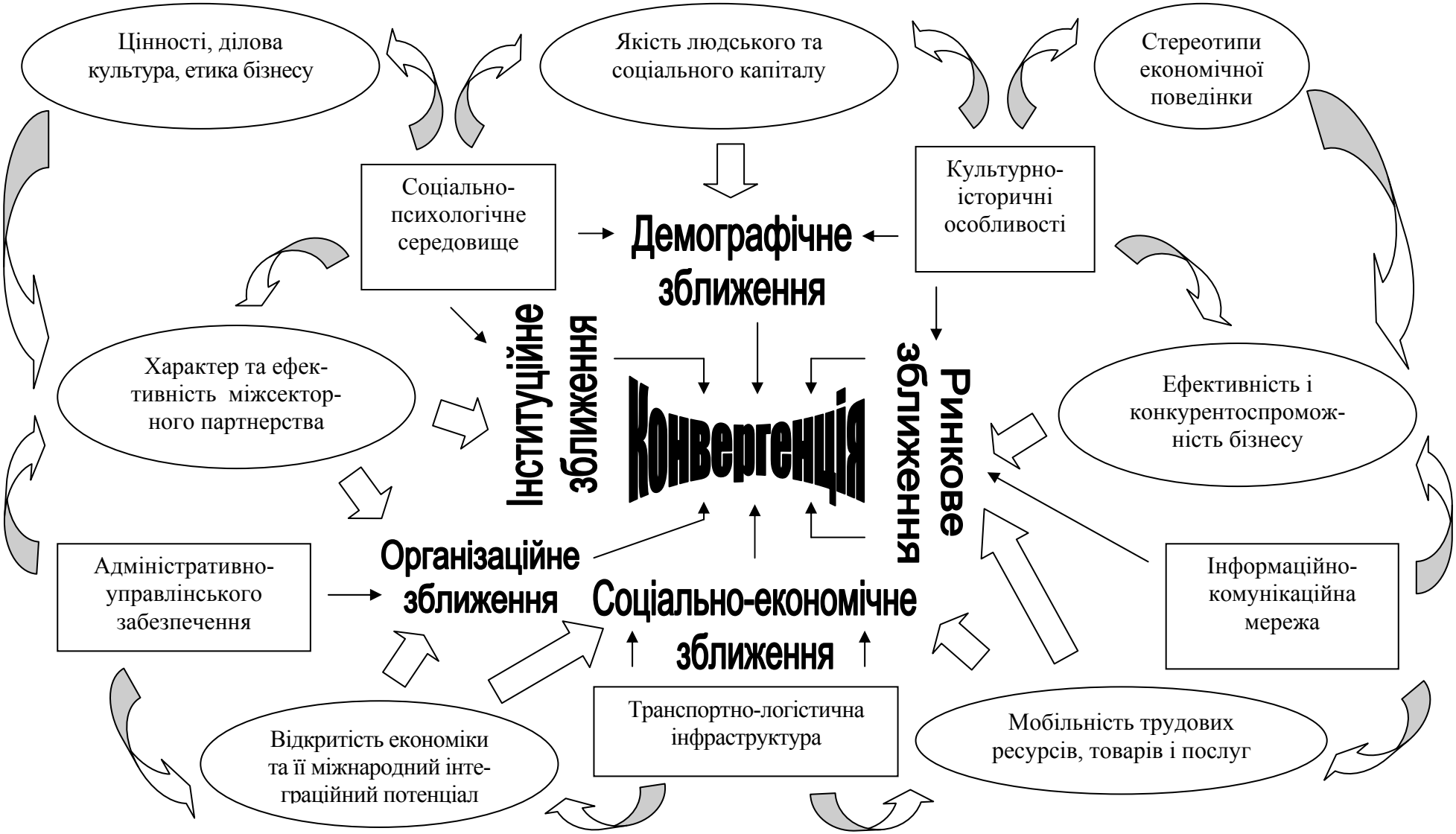

Рис. 1.1. Основні чинники та напрями розгортання соціально-економічної конвергенції регіонів

Складено авторкою

Ідентифікація описаних чинників та їх диференціація за ступенем важливості та впливовості, значною мірою зумовлюються методологічними підходами, які використовуються при дослідженні конвергентних процесів на міжрегіональному і транскордонному рівнях. Вказані методологічні підходи спираються на ключові теорії регіонального розвитку, до яких можна віднести на п'ять основних течій:[39] [138]

- неокласичні;
- незбалансованого розвитку;
- кумулятивного зростання;
- конкурентного розвитку (конкурентних переваг);
- інноваційного розвитку.

Теорії та моделі регіонального економічного зростання неокласичного напряму ґрунтуються на факторах, що визначають виробничий потенціал території з додаванням просторових чинників. При цьому регіони розглядаються як виробничі одиниці, між якими за допомогою ринків встановлюється взаємозв'язок і рівновага. Нерівномірний розвиток регіонів в цих моделях пояснюється тимчасовими відхиленнями від стану рівноваги або наслідком недосконалого коригування у відповідь на екзогенні шоки. Виходячи з цього, в довгостроковій перспективі конвергенція економічного розвитку регіонів є об'єктивно неминучою завдяки ринковій еволюції. При цьому основними чинниками соціально-економічної конвергенції регіонів вважаються капіталоозбоєність виробництва та мобільність його факторів, а також кількість і якість природних ресурсів, загальна чисельність і кваліфікація трудових ресурсів, запаси капіталу та рівень технологій. На думку апологетів неокласичної теорії зростання економіки у регіонах визначається забезпеченістю цими факторами виробництва, а її рівень досягається за допомогою міжрегіонального руху факторів. Тому вважається, що з часом, завдяки їх мобільності, відбувається поступове зближення

[39] Пономаренко Г.Н. Сравнительная характеристика теорий регионального развития / Г. Н. Пономаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cyberleninka.ru/article/n/sravnitelnaya-harakteristika-teoriy-regionalnogo-razvitiya/

відносних цін факторів виробництва (або факторних цін), яке приводить до вирівнювання рівнів економічного розвитку регіонів.[40] [131]

Теорії незбалансованого розвитку є свого роду методологічною альтернативою неокласичному підходу до трактування соціально-економічної конвергенції регіонів. Згідно її постулатів, сам лише ринок без ефективного державного регулювання лише збільшує регіональні розбіжності і закріплює високий розвиток одних регіонів і слабкість інших.[41] [130]

Основу теорії кумулятивного зростання формують моделі центрів зростання і каналів просторового поширення інновацій у регіональній площині, включаючи утворення агломерацій і метрополій, дифузію інновацій, розвиток периферійних територій, постійну віддачу від масштабу, а також нерівномірне зростання в умовах вільної конкуренції. Ґрунтуючись на цих постулатах, до складу просторових чинників соціально-економічної конвергенції регіонів відносяться: спеціалізація або територіальний поділ праці, транспортні витрати, мобільність факторів виробництва, агломерація виробництва, освіта й інновації, індивідуальні особливості регіонів тощо. На відміну від неокласичної теорії, яка передбачає, що ринкові сили незмінно повертають систему до стану спокою, теорія кумулятивного розвитку висуває на передній план такі процеси, які, раз почавшись, створюють умови для подальшого розвитку і забезпечують кінцевий результат, який незмірно перевершує початковий імпульс. Слід зазначити, що дія всіх цих сил розгортається в одному і тому ж напрямку. Однак розвиток відбувається в тому чи іншому напрямку процесів, які весь час піддаються дії імпульсів, які виникають то в одному, то в іншому місці. При цьому рівні економічного розвитку регіонів не вирівнюються, а відбувається лише деяке зближення між ними.[42] [131]

---

[40] Основные теории регионального развития [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stud24.ru/economics/osnovnye-teorii-regionalnogo-razvitiya/256363-758682-page1.html/

[41] Основи теорії регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bookster.com.ua/seminars/question/2048/

[42] Основные теории регионального развития [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stud24.ru/economics/osnovnye-teorii-regionalnogo-razvitiya/256363-758682-page1.html/

До теорій конкурентного розвитку регіонів, як методологічної основи дослідження соціально-економічної конвергенції на міжрегіональному та транскордонному рівнях слід віднести: концепцію регіональних конкурентних переваг, теорію кластерного розвитку, концепцію регіональних інноваційних мереж, модель «піраміди конкурентоспроможності регіону» та циклічну теорія кумулятивної конкурентоспроможності.[43] [38]

Так, теорія регіональних кластерів М. Энрайта основу конкуренто-спроможності регіону вбачає в розвитку кластерів, у яких фірми-учасниці знаходяться в географічній близькості одне від одного. При цьому під регіональним кластером розуміється географічна агломерація фірм, які працюють в одній або декількох споріднених сферах економічної діяльності. Саме регіональні кластери, на думку послідовників цієї теорії, виступають просторовим відображенням ромба конкурентних переваг регіону, який, у свою чергу, є рушійною силою розвитку регіональних кластерів, синтезуючи економічні та економіко-географічні знання, що дозволяє отримати синергетичний ефект в економічному зростанні і зближенні рівня соціально-економічного розвитку регіонів.[44] [131]

У 60-х роках XX століття шведський географ Т. Хагерстранд вперше запропонував концепцію, яка згодом у науковій літературі отримала назву теорії дифузії інновацій. Ця модель дозволила з'ясувати механізм впливу науково-технічного прогресу на розвиток і просторове розміщення суб'єктів господарювання. Ключова теза цієї теорії зводиться до того, що інновації зароджуються в інноваційних центрах або регіонах, які різняться високим рівнем розвитку, а вже потім переміщуються на периферію економічного простору, тобто до менш розвинених територій. Ідейно близькою до теорії інновацій Т. Хагерстранда є модель «вулкана» Х. Гірша, суть якої зводиться до того, що велика міська агломерація з розвинутою промисловістю та

---

[43] Возняк Г.В. Сучасні теорії та парадигми регіонального розвитку: практичний вимір для України / Г.В. Возняк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://global-national.in.ua/archive/5-2015/138.pdf/

[44] Основные теории регионального развития [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stud24.ru/economics/osnovnye-teorii-regionalnogo-razvitiya/256363-758682-page1.html/

потужною науковою базою володіє високим рівнем доходів на душу населення, а фундаментальною основою цього є інноваційна діяльність. «Вулкан» нововведень в «полюсі зростання» поширюється на периферію з одночасним підвищенням рівня розвитку депресивних територій. При цьому рано чи пізно «вулкан нововведень» в центрі зростання під дією негативних факторів затухає, однак по завершенню великих циклів (хвилі Кондратьєва) можуть виникати нові центри інновацій.[45] [38]

Близькою за змістом є Скандинавська школа нових форм організації виробництва. Її формують теорії навчання та інновацій данських учених, Б-О. Лундваля і Б. Йонсона, а також теорія регіональної системи інновацій норвезьких дослідників Б. Асхайма і А. Ізаксена. Теорія Б-О. Лундваля і Б. Йонсона стверджує, що винахід інновацій та генерування нових знань є єдиним варіантом підвищення конкурентоспроможності малої країни чи регіону. Данський учений Б. Йонсон зазначив також, що крім акумуляції знань у процесі навчання для вдосконалення економіки країни важливим є також процес забування. В теорії регіональної інноваційної системи Б. Асхайма і А. Ізаксена розглядаються промислові райони як джерела інновацій і нововведень. Аналізуючи роботи А. Маршалла і Ф. Перу, вони прийшли до висновку про наявність значного інноваційного потенціалу промислових районів для постійного винаходу інновацій. Близькою за змістом є модель інноваційного регіонального зростання А. Андерсона і Дж. Манцинена, яка використовує теорію створення та дифузії знань при вивченні факторів регіонального розвитку. Вона моделює регіони з неокласичною виробничою функцією, використовуючи при цьому як фактори виробництва – величину капіталу, заощадження, накопичену величину знань, так і просторові – доступність знань в регіоні і відстань між регіонами.[46] [131]

---

[45] Возняк Г.В. Сучасні теорії та парадигми регіонального розвитку: практичний вимір для України / Г.В. Возняк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://global-national.in.ua/archive/5-2015/138.pdf/

[46] Основные теории регионального развития [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stud24.ru/economics/osnovnye-teorii-regionalnogo-razvitiya/256363-758682-page1.html/

Враховуючи той факт, що глобалізація супроводжується вирівнюванням різних складових економічного розвитку в межах світової економіки, більшість описаних теорій описують найбільш важливі аспекти вирівнювання інформаційного, соціально-демографічного, адміністративно-управлінського та інших компонентів економічного розвитку регіонів.

Таким чином, в умовах глобальних економічних змін, замість домінування міжнародної конкуренції між окремими державами за посилення свого місця у міжнародному поділі праці, яким визначається рівень їх доходів та стан економічної безпеки, на перший план виходить інтеграція та поглиблення міжрегіонального співробітництва. Адже регіональні фінансові, трудові, товарні, ресурсні та інші ринки функціонують за єдиними інституційними, організаційними та адміністративними стандартами. Тобто, у добу глобалізації конкуренція між державами на світовому ринку, поступається співробітництву, яке знаходить свій вияв передусім на регіональному рівні. Це зумовлюється тим фактом, що регіональні економіки є більш гнучкими та відкритими до адаптації змін, які генеруються глобальним інформаційними, трудоресурсними та іншими середовищами.

Як наслідок, в умовах глобалізації економіка окремого регіону набуває значно більшої вагомості в міжнародному поділі праці ніж у попередніх соціально-економічних формаціях. З іншого боку, у спільному глобальному інформаційному, фінансовому, товарному й соціальному та інших вимірах, регіони можуть ефективно функціонувати і розвиватися лише за умови адаптації до нових і все зростаючих викликів глобального ринкового середовища. Ці виклики диктуються характером поширення інновацій, а центр економічної ваги з загальнодержавного рівня поступово переноситься на регіональний. Водночас, регіони можуть ефективно виконувати свою нову місію лише за умови повноцінної інтеграції в глобальне економічне середовище, розвиваючись на засадах соціально-економічної конвергенції.

Першим напрямом такої конвергенції слід визнати адміністративно-управлінський. Тобто, сучасний регіон може ефективно розвиватися лише за умови використання найбільш поширених у світі методів управління або регіонального менеджменту. Окреслюючи перспективу адміністративно-організаційної конвергенції регіонів, центральними ланками її розгортання та адаптації у межах різних соціально-економічних систем доцільно визнати: розробку стратегій їх розвитку, які відповідають загальноприйнятим світовим стандартам. По-друге, ефективний регіональний менеджмент потребує налагодження якісної системи маркетингових досліджень, орієнтованих на правильне позиціонування регіону в міжнародному поділі праці та визначення його місця в середовищі глобальної конкуренції. По-третє, актуалізується проблема ідентифікації та просування брендів окремих регіонів на основі виявлення їх конкурентних переваг, а також налагодження взаємодії з сусідніми регіонами інших держав у процесі поглиблення міжнародної інтеграції.

Іншим важливим напрямом соціально-економічної конвергенції регіонів у глобальному ринковому середовищі є підвищення якості людського капіталу та підготовка кадрів, які відповідають сучасним кваліфікаційним стандартам. Від цього значною мірою залежить спроможність формування дієвого адміністративно-організаційного механізму конвергенції регіонів, передусім на основі налагодження ефективних фінансових та управлінських систем, які дозволяють регіональним органам влади виконувати покладені на них функції а також відповідати на виклики, що ставить перед економікою окремих регіонів глобалізація.

Беручи до уваги останні тенденції, а також успішні практики регіонального розвитку в умовах глобалізації економіки, можна констатувати, що ключовим принципом підвищення управлінської спроможності регіональних органів влади та органів місцевого самоврядування є децентралізація та дотримання принципу субсидіарності.

Не менш важливим напрямом конвергенції регіональних економік в умовах глобалізації є інвестиційно-економічний або інвестиційно-технологічний. Він охоплює весь спектр проблем, пов'язаних з уніфікацією технологій виробництва товарів і послуг, які повинні узгоджуватися як з екологічними стандартами, так і відповідати рівню інновацій, що поширюються в межах усього світу. Адже економічний розвиток тих регіонів, які неспроможні адаптувати на свій соціальний ґрунт інновацій у пріоритетних сферах господарської діяльності, опиняються не лише недостатньо конкурентоспроможними, але і не здатними більш-менш ефективно використовувати наявних у їх розпорядженні ресурсів. У результаті цього місце таких регіонів у загальнонаціональному та міжнародному поділі праці не відповідає їх потенціалу і перетворює ці регіони на неефективні або сировинно-орієнтовані. Як наслідок, це призводить до депресивних тенденцій в економіці, безробіття, зменшення чисельності населення, поширення його девіантної поведінки, посилення міграції.

Одним з важливих напрямів економічної і технологічної конвергенції в умовах глобалізації є збільшення частки торгівлі та послуг в економічному розвитку регіонів. Тобто, ті регіони, які ефективно розвиваються та успішно інтегруються до глобальної системи поділу праці, у своїй діяльності орієнтуються передусім на поступове зниження частки галузей важкої промисловості та сільського господарства. Натомість, важливим напрямом залучення інвестицій та реалізації ресурсного потенціалу цих регіонів у глобального ринковому середовищі дедалі виразніше стають фінансовий сектор і сфера транспортно-логістичних, інформаційно-комунікаційних, IT та інших послуг.

І нарешті завершальною ланкою соціально-економічної конвергенції регіонів у процесі поглиблення глобалізації виступає соціально-психологічна інтеграція. Тобто, рівень розвитку людського та соціального капіталу в різних регіонах, як у межах окремих країн, так і в міжнародному масштабі

загалом, поступово вирівнюється і наближається за своїми стандартами до загальних тенденцій. Передусім це стосується інформаційної компетентності мешканців різних регіонів, їх здатності користуватися та управляти сучасними інформаційними технологіями, володіння іноземними мовами, а також адаптованості до сучасних технологій та інновацій.

Дуже важливого значення у цьому зв'язку набуває відкритість регіональність економіки та спроможність місцевого населення подорожувати по світу, ознайомлюючись із економічними традиціями та діловою культурою мешканців різних країн і регіонів.

Таким чином, соціально-економічна конвергенція регіонів в умовах активізації глобальних інтеграційних процесів охоплює широке коло проблем та спирається на складну і розгалужену систему методологічного забезпечення, яке визначає пріоритетні форми, методи, важелі та напрями її поширення в різних аспектах і площинах.

При цьому, слід відзначити, що конвергентні процеси мають свою характерну специфіку в залежності від типу регіону свого поширення та рівня соціально-економічного розвитку країн, до складу яких входять відповідні регіони. Крім того, якість міжрегіональної конвергенції визначається загальними особливостями поширення конвергентних процесів на континенті. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує конвергенція регіонів, зумовлена поглибленням процесів європейської інтеграції, яка пройшла складний і тривалий період власної еволюції, збагативши світовий досвід вагомими здобутками, як у методологічній, так і в практичній площині.

1.3. Концептуальні засади конвергенції у транскордонному вимірі європейської інтеграції

В умовах європейської інтеграції економічне зближення регіонів відбувається під впливом дії значної кількості ендо- та екзогенних чинників впливу, які можуть набувати як позитивного, так і деструктивного характеру.

Найбільш повно вказані чинники виявляються у процесі розвитку транскордонного співробітництва, визначаючи при цьому специфіку формування та еволюції соціально-економічного простору окремих транскордонних регіонів. Особливої гостроти проблематика конвергентних процесів у транскордонному вимірі набуває на сучасному етапі європейської інтеграції, який визначається низкою складних соціально-економічних трансформацій: геополітичних, соціально-психологічних, фінансово-економічних, інноваційно-технологічних тощо.

Так, геополітичні трансформації пов'язані зі стратегічними зрушеннями, які відбуваються у процесі перерозподілу сил між основними світовими центрами впливу, або між ЄС та США, Китаєм, Росією, ісламськими та арабськими державами тощо. Паралельно із ними розгортаються соціально-психологічні трансформації, які набули свого найяскравішого вияву у безпековій площині, зокрема в контексті боротьби з тероризмом та подолання міграційної кризи. Все це відобразилося на необхідності переорієнтації фінансово-економічних пріоритетів європейської інтеграції, особливо після двох хвиль фінансової кризи, що прокотилися континентом у 2008 та 2013 роках. І нарешті, з метою прискорення темпів економічного зростання та переходу на вищий рівень розвитку, в тому числі з метою якнайшвидшого вирішення описаних геополітичних, безпекових, соціально-економічних і фінансових проблем, ЄС започаткував трансформацію власного технологічного базиси, переорієнтовуючи його на інноваційний вектор розвитку (фактично цей процес було започатковано ще у 2000 році з прийняттям Лісабонської стратегії).

Кожна з описаних площин трансформації соціально-економічного устрою ЄС, безпосереднім чином пов'язана зі стимулюванням конвергентних процесів у транскордонному просторі, який охоплює зовнішній периметр цього об'єднання (рис. 1.2).

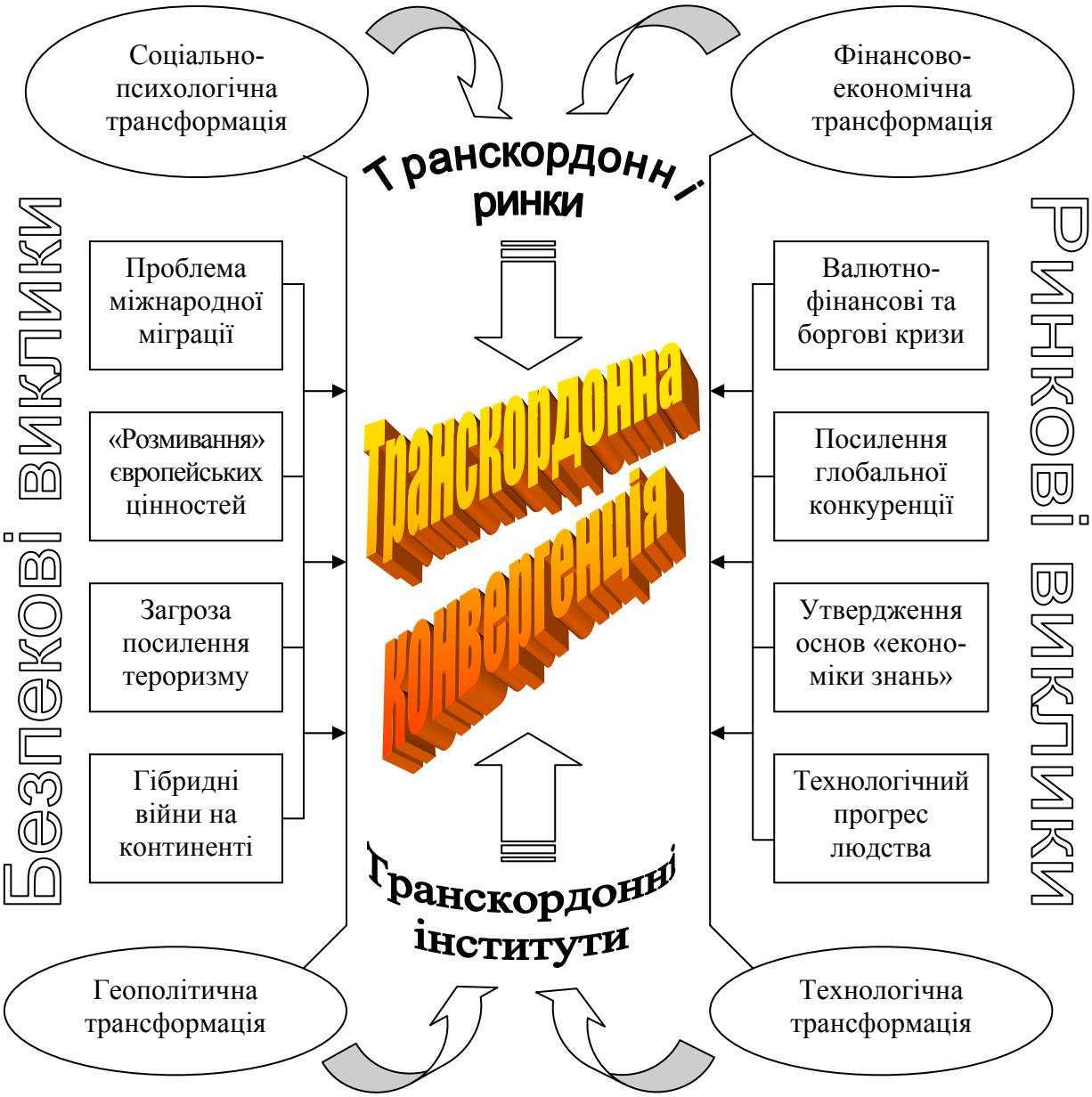

Рис. 1.2. Основні напрями соціально-економічної трансформації ЄС із погляду стимулювання процесу транскордонної конвергенції

Складено авторкою

Ключового значення у контексті поглиблення транскордонної конвергенції регіонів на сучасному етапі європейської інтеграції набувають такі безпекові виклики, як загроза поширення гібридних війн і, зумовленого ними, тероризму, а також ринковий виклик посилення глобальної конкуренції за природні та людські ресурси.

Так, нещодавно міністр внутрішніх справ Франції Б. Казнєв звернувся із закликом до всіх країн-членів ЄС про зміцнення своїх кордонів у відповідь на посилення терористичної загрози. Він також припустив, що існує певний глибинний взаємозв'язок між сирійською військово-політичною проблемою, економічною кризою у Греції та у всій Єврозоні, а також із загостренням міграційної кризи та терористичними атаками у Парижі й Брюсселі.[47] [188]

До цього можна лише додати, що зміцнення кордонів ЄС, у відповідь на зростання терористичної загрози, означатиме також трансформацію засадничих принципів європейської інтеграції, передусім у напрямі обмеження вільного пересування людей, а за цим може послідувати і зниження інтенсивності руху товарів, технологій та фінансових ресурсів.

Мотивація до обмежувальних дій може підсилюватися активізацією глобальної конкуренції, яка після двох потужних фінансових криз набуває дедалі більшої гостроти. Наприклад, К. Ніколаєва відмічає, що конкурентна боротьба у сучасній світогосподарській системі все більше диверсифікується, супроводжуючись стиранням традиційних секторальних кордонів (гетерогенністю товарів і послуг), а також змінами у відтворювальному процесі (необхідністю надання комплексного пакету «товар + послуга»). При цьому її об'єктами стають прикладні технології (зокрема впровадження інформаційних технологій, які зумовлюють трансформацію виробничих систем), фінансові ресурси (розширенням географічних рамок бізнесу на основі інтернаціоналізації капіталу), а також людські ресурси (ефективність виробництва починає вирішальною мірою залежати від якості людського капіталу).[48] [124]

Слід також зауважити, що всі описані напрями трансформації ЄС, які, в кінцевому підсумку, визначають характер соціально-економічної конвергенції регіонів у межах всього транскордонного простору на

---

[47] Французький міністр: країни ЄС мають зміцнити кордони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/11/151119_abaaoud_greece_paris_attacks_sa/

[48] Ніколаєва К.М. Міжнародна конкурентоспроможність країн у транснаціональному економічному просторі / Ксенія Миколаївна Ніколаєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mydisser.com/files/38327039.doc

зовнішньому периметрі цього об'єднання, поширюються в руслі двох основних площин: глобально-стратегічної та локально-господарської. Перша із них включає глобальні ринкові процеси та міжнародні геоекономічні зрушення, а друга – економічний розвиток прикордонних територій, зумовлений впровадженням інноваційних технологій та модернізацією системи управління на місцевому рівні.

Разом із цим, у межах кожної з двох окреслених площин, поряд зі стимулами до вирівнювання пропорцій соціально-економічного розвитку регіонів у процесі транскордонної конвергенції, також спостерігається формування низки бар'єрів, які цю конвергенцію уповільнюють (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Основні точки зростання та бар'єри транскордонної конвергенції в умовах європейської інтеграції на сучасному етапі глобалізації

Складено авторкою

Наявність обмежуючих бар'єрів на шляху поширення транскордонної конвергенції зумовлює необхідність пошуку ефективних засобів їх нівелювання та підвищення на цій основі потенціалу конвергенції економік сусідніх прикордонних регіонів ЄС і країн-претендентів на членство, що межують із ними. Актуальність цієї проблеми підтверджується численними публікаціями, присвяченими різним аспектам конвергенції соціально-економічного простору в руслі політики сусідства ЄС.

Окрему увагу слід акцентувати і на проблемах інформаційного-аналітичного забезпечення діяльності суб'єктів і учасників транскордонного співробітництва та відповідних органів виконавчої влади. Адже без якісного інформаційного продукту, включаючи коректні статистичні дані щодо розвитку транскордонних ринків, складно формувати адекватні моделі підвищення конкурентоспроможності транскордонних проектів та їх широкої підтримки громадськістю, а також ефективного використання в у сфері транскордонного бізнесу. Адже відповідно до наявного міжнародного досвіду євроінтеграції та транскордонної співпраці у формах прикордонного, міжрегіонального і міжмуніципального співробітництва, інформаційного забезпечення і підтримки потребують практично всі види діяльності у будь-якій сфері.[49] [179]

Швидке розгортання транскордонного співробітництва на прикордонних територіях суміжних держав викликає суспільну і приватну зацікавленість з обох боків кордону щодо представлення змісту та результатів такого співробітництва. Тому в офіційних статистичних органах територіально-адміністративних одиниць різного рівня виникли нові специфічні потреби в транскордонній статистичній інформації, яка повинна ґрунтуватися на точних та інформативних спільних даних, щоб достовірна та порівняльна транскордонна статистична інформація була доступна

[49] Товканець С.А. Інформаційне забезпечення міжнародного бізнесу в рамках транскордонного співробітництва / С.А. Товканець, Г.В. Товканець [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.stattionline.org.ua/index.php/ekonom/34/3221-informacijne-zabezpechennya-mizhnarodnogo-biznesu-v-ramkax-transkordonnogo-spivrobitnictva.html/

структурам прикордонних і транскордонних регіонів (єврорегіонів), регіональним та місцевим органам влади, органам самоврядування та бізнес-структурам; − дослідники й плановики, які займаються розвитком прикордонних та транскордонних регіонів, мали можливість володіти базою порівняльних статистичних даних для регіонального аналізу, прогнозу й розроблення програм соціально-економічного розвитку.[50,51] [54, с. 708-709], [6]

Водночас, відсутність належної та достовірної статистичної інформації, не просто обмежує інформаційно-аналітичну базу для проведення якісних транскордонних порівнянь на предмет зближення прикордонних територій різних держав чи поглиблення диспропорцій у їх взаємному розвитку, але й блокує сам процес транскордонної конвергенції, оскільки утримує інвесторів від реалізації транскордонних інвестиційних проектів. Адже для інвестування бізнесом власних коштів, особливо якщо мова йде про високотехнологічні галузі сучасної промисловості, підприємці повинні володіти усією необхідною їм інформацією, причому не лише про соціально-економічний стан прикордонних територій країн-членів ЄС, але і про відповідні показники сусідніх прикордонних регіонів тих держав, що межують з ЄС. У разі ж відсутності необхідних порівняльних статистичних даних, ціла низка потенційних інвестиційних проектів так і залишаться не реалізованими, тим самим, гальмуючи процеси транскордонної конвергенції.

До інформаційно-комунікаційних проблем транскордонної конвергенції в руслі політики європейської інтеграції слід також віднести недостатню інтенсивність реалізації транскордонних навчально-освітніх і наукових проектів. А без них доволі складно наповнювати транскордонний простір новими економічними сенсами, покликаними забезпечити вирівнювання пропорцій господарського розвитку по різні боки кордону, у тому

---

[50] Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : монографія / за ред. З. С. Варналія. − К. : НІСД, 2007. − 768 с. – С. 708-709.

[51] Артьомов І. Транскордонна статистика як інструмент управління регіональним розвитком / Іван Артьомов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/5470/1/Artjomov.pdf/

числі з метою поширення у прикордонних регіонах взаємовигідних конвергентних процесів.

Зокрема, на думку В. Лозового, широке застосування у транскордонному просторі дистанційних освітніх технологій та електронного навчання, сприятиме створенню віртуальних (мережевих) транскордонних університетів. При цьому реалізація експортоорієнтованих освітніх програм на основі сучасних технологій потребуватиме менше коштів, ніж у класичній формі територіальної присутності, оскільки не вимагає будівництва приміщень, забезпечення інфраструктури життєдіяльності студентів тощо). Крім того, транскордонна конвергенція потребує створення та діяльності міжнародних освітніх консорціумів і мереж (це дало б можливість більш активно долучатися до обміну освітніх і наукових розробок, нових програм, методик викладання, проводити спільну транскордонну дослідницьку роботу тощо).[52] [102]

Українські дослідники також відмічають, що вагомим обмежуючим чинником на шляху розвитку транскордонної конвергенції в руслі політики європейської інтеграції, зокрема для України, є збереження значної кількості застарілих інституційних форм ведення транскордонної активності. Передусім це стосується епізодичних формальних контактів між органами місцевого самоврядування, разових культурно-мистецьких заходів, човникової торгівлі та сезонної трудової міграції.[53] [207, с. 224]

Акцентуючи увагу на основних бар'єрах транскордонної конвергенції регіонів, не можна оминути увагою таку надзвичайно вадливу проблему, як обмеження інтенсивності руху між прикордонними територіями сусідніх країн, зумовлену недостатнім розвитком транспортно-логістичної та прикордонної інфраструктури.

---

[52] Лозовий В.С. Розвиток дистанційного навчання в контексті експорту українськими ВНЗ освітніх послуг вищої освіти / В.С. Лозовий [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://sites.google.com/site/konferenceumo2014/tezi-dopovidej/lozovij-v-s/

[53] Янків М.Д. Україна і Польща : стратегічне партнерство в системі геополітичних координат (політико-економічний та секторальний аналіз) / Мирон Дмитрович Янків: Монографія. – Львів: Світ, 2011. – 384 с. – С. 224.

Тому основною умовою підвищення інтенсивності транскордонних конвергентних процесів має стати «відкриття» кордону, або радикальне збільшення його проникності для легальних економічних суб'єктів і суспільних взаємодій. Збільшення проникності повинно полягати не тільки у формально-правових аспектах. В регіональному масштабі ще важливішими є технологічні та інфраструктурні зміни, пов'язані зі збільшенням кількості пунктів перетину кордону і покращення дорожньої мережі, яка обслуговує ці пункти.[54] [200]

Труднощі, пов'язані з перетином кордону, чинять також негативний вплив на інституційне середовище прикордонних регіонів, ускладнюючи тим самим використання кордону як стимулюючого, а не гальмуючого чинника транскордонної конвергенції.

Слід також наголосити на тому, що саме відкриття кордону – це тільки початок, первинний імпульс для започаткування процесу конвергенції. Воно дає змогу самостійно встановити (або часом відновити) суспільні, а зокрема економічні зв'язки з регіонами, розташованими по інший бік кордону. Збільшення проникності кордону може, однак, привести до нерівномірного розподілу економічної користі між двома сторонами прикордоння. Аби запобігти можливим негативним явищам у цьому контексті, необхідне постійне збільшення привабливості прикордонних регіонів та їх конкурентоспроможності – як по відношенню до прикордонних територій сусідньої країни, так і по відношенню до інших регіонів у межах своєї держави.

Актуальність цього завдання обумовлюється, насамперед, тією важливою роллю, яку сьогодні виконує конкурентна політика ЄС як чинник розвитку конвергентних процесів на континенті загалом, та у транскордонному просторі, зокрема. Адже, як уже відмічалося, конкуренція виступає вагомою підоймою зближення соціально-економічних параметрів

---

[54] Шляхта Й. Стратегія суспільно-економічного розвитку східної Польщі до 2020 року (проект до консультації) / Й. Шляхта, Й. Залевскі, В. Дзємяновіч. – Варшава: Міністерство регіонального розвитку, 2000. – 86 с.

регіонального розвитку в ЄС та поза його межами, а відтак, політика її стимулювання може одночасно трактуватися і як політика сприяння конвергенції регіонів у транскордонному вимірі європейської інтеграції.

Інституційною основою реалізації конкурентної політики ЄС є Європейська конкурентна мережа (European Competition Network), яка включає Комісію ЄС як головну інституцію, що відповідає за реалізацію спільної конкурентної політики, та національні органи у сфері конкурентної політики. В умовах децентралізації системи регулювання конкуренції у ЄС пріоритетним завданням є забезпечення одноманітності (універсальності) застосування конкурентних правил ЄС на всіх рівнях регулювання, що досягається за рахунок інтенсивного співробітництва та інформаційного обміну між національними та регіональними регулятивними інститутами.[55] [174]

На сучасному етапі економічного розвитку на конкурентну політику ЄС також покладається завдання стимулювання підприємницької активності у транскордонному просторі, насамперед шляхом заохочення суб'єктів господарювання здійснювати діяльність по обидва боки кордону.

Водночас, не можна оминути увагою низки інституційних проблем, спроможних формувати стійкі конвергентні демотиватори. Насамперед, це стосується ускладнень, зумовлених деструктивними виявами у функціонуванні владних інституцій, зокрема фіскальних, митних і правоохоронних органів, неспроможності органів місцевого самоврядування, некомпетентності судів. Часто перелічені дисфункції мають корупційний підтекст, особливо, якщо мова йде про транскордонну конвергенцію регіонів між ЄС та сусідніми країнами, які не входять до цього об'єднання.

Суттєвою проблемою, яка негативно впливає на можливості транскордонної конвергенції регіонів у процесі поглиблення європейської інтеграції є недостатня якість людського та соціального капіталу прикордонних територій сусідніх із ЄС країн, що виливається в

---

[55] Сучасні механізми та інструменти реалізації конкурентної політики ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://posibniki.com.ua/post-suchasni-mehanizmi-ta-instrumenti-realizaciio-konkurentnoio-politiki-es/

опортуністичну поведінку та недостатню спроможність інститутів громадянського суспільства.

Наприклад, Л. Стрільчук наголошує на тому, що, незважаючи всі вжиті заходи, інституційні інструменти у сучасному транскордонному співробітництві, особливо економічному, застосовуються далеко не так результативно, як це свого часу продемонстрували колишні постсоціалістичні країни на шляху інтеграції до ЄС. Це стосується як єврорегіональної співпраці, так і роботи торгово-промислових палат, виставково-ярмаркової діяльності, агенцій європейської інтеграції тощо.[56] [173]

На окрему увагу заслуговує диференціація у засадничих принципах та організаційних механізмах систем управління розвитком територій в ЄС та поза його межами. Передусім це стосується різних адміністративних повноважень і фінансової спроможності органів місцевого самоврядування. Особливо виразно вони проявляються у площині транскордонної співпраці, метою якої є розвиток прикордонних територій. Так, у ЄС регіональний розвиток відбувається на основі принципу субсидіарності, у той час, як поза межами цього об'єднання часто спостерігається домінування прямо протилежних тенденцій, зумовлене управлінськими стереотипами доби адміністративно-планового господарювання. У цьому разі ключові питання, пов'язані з розвитком транскордонного співробітництва, часто погоджуються на різних щаблях управлінської ієрархії, що призводить до неузгодженості та розбалансування фінансових, адміністративних і кадрових пропорцій розвитку, істотно знижуючи потенціал конвергентних процесів.

Тобто, по різні боки кордону часто спостерігаються відмінності у процедурах і пріоритетах прийняття рішень в рамках співпраці прикордонних регіонів. Це тягне за собою розбалансування акцентів регіональної економічної політики, стимулюючи, тим самим тенденції, протилежні до конвергентних. У цьому разі мова йде про дивергенцію

---

[56] Стрільчук Л. Інституційно-правові механізми сучасного українсько-польського співробітництва / Людмила Стрільчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/5326/1/Strilchuk%20Ludmyla.pdf/

соціально-економічного розвитку регіонів, яку дослідники пов'язують із розходженням показників соціально-економічного розвитку в процесі трансформаційних змін.[57] [203]

Часто транскордонна конвергенція регіонів обмежується також і через фінансову слабкість органів місцевого самоврядування по обидва боки кордону. Наприклад, в українсько-польському прикордонні обмежуючим чинником конвергенції є не тільки фактична відсутність власних фінансових ресурсів у прикордонних територіальних громад з українського боку кордону, але й недостатній бюджетний потенціал органів місцевого самоврядування на східних теренах Польщі, які не завжди володіють достатніми засобами для ефективної підтримки власного економічного розвитку.[58] [2]

Наприклад, польський дослідник Б. Кавалко відмічає, що прикордонні території України та Польщі, які входять до спільного транскордонного регіону є недостатньо урбанізованими і відзначаються нижчим рівнем розвитку промисловості, порівняно з іншими регіонами кожної з держав. Відтак, особливого значення в забезпеченні їх життєдіяльності набуває аграрне виробництво, яке ведеться переважно в дрібних фермерських та особистих селянських господарствах. Це зумовлює відносно невелику частику цих регіонів у промисловому виробництві та зовнішньо-торговельному обороті як Польщі, так і України.[59] [214]

Приблизно така сама ситуація спостерігається і в транскордонному просторі між Україною та сусідніми Словаччиною, Угорщиною та Румунією. Адже передгірні та гірські райони цих країн, які межують з Україною, переважно є менш розвинутими, порівняно з їх центральними та індустріальними регіонами, що звужує поле для розвитку транскордонного

---

[57] Юхименко П.І. Історія економіки та економічної думки / П.І. Юхименко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://westudents.com.ua/glavy/55085-111-transformatsya-kran-sotsalstichno-sistemi.html/

[58] Адамовіч М. Роль європейських проектів у місцевому і регіональному розвитку / М. Адамовіч. – Варшава, 2004. – 179 с.

[59] Kawałko B. Wybrane problemy polsko-ukraińskiej współpracy transgranicznej / Bogdan Kawałko [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://br.wszia.edu.pl/zeszyty/pdfs/br24_3kawalko.pdf/

співробітництва, обмежуючи тим самим і потенціал транскордонної конвергенції регіонів.

Слід також підкреслити, що у перелічених країнах, не зважаючи на доволі високу фінансову та адміністративно-управлінську спроможність органів місцевого самоврядування, багато рішень щодо транскордонних контактів обумовлено схваленням з боку урядових інституцій. Це обмежує органи місцевого самоврядування прикордонних територіальних громад країн-членів ЄС в їх ініціативах щодо розробки спільних стратегій транскордонного розвитку, спрямованих на вирішення актуальних проблем для всього транскордонного простору між ЄС та сусідніми державами. Передусім це стосується створення нових єврорегіонів, а також транскордонних кластерів, технопарків тощо.

Важливим чинником, який обмежує поширення конвергентних процесів у транскордонному просторі є також значна різниця в обсягах фінансових ресурсів, які виділяються з бюджету ЄС на підтримку транскордонних проектів, адресованих регіонам, розташованим в державах, які є членами цього об'єднання і не входять до нього. Така різниця суттєво відображається на формуванні диспропорцій міжрегіонального розвитку у процесі поглиблення транскордонного співробітництва, оскільки його суб'єкти з обох боків кордону можуть розпоряджатися далеко не співставними сумами асигнувань, що значно обмежує можливості їх рівноправної партнерської участі в проектах.[60] [200]

Крім того, у прикордонних регіонах сусідніх з ЄС держав, зокрема України, виразно відчувається відсутність належним чином підготовлених кадрів, які мають достатні знання та уміння, пов'язані з реалізацією програм технічної допомоги ЄС. Супутніми бар'єрами є також: незнання мов, відсутність відповідної інформації про донорські установи, зокрема структурні фонди ЄС,

[60] Шляхта Й. Стратегія суспільно-економічного розвитку східної Польщі до 2020 року (проект до консультації) / Й. Шляхта, Й. Залевскі, В. Дзємяновіч. – Варшава: Міністерство регіонального розвитку, 2000. – 86 с.

недостатні знання про наслідки поширення ЄС та його вплив на транскордонну співпрацю, а також про сам ЄС, його законодавство і процедури.

Хоча органи самоврядування країн-членів ЄС мають набагато кращу диспозицію, ніж їх партнери з країн з-поза меж цього об'єднання, більшість транскордонних контактів не є достатньо ефективними і дієвими через наявність проблем, які обмежують конвергенцію у транскордонному просторі. Однією з головних причин такого стану справ є відсутність задовільної взаємної координації дій між окремими підрозділами органів місцевого самоврядування по різні боки кордону. Відсутність такої координації особливо виразно помітно по відношенню до розташованих біля кордону адміністративно-територіальних одиниць низового рівня.[61] [106]

Існуючі бар'єри та негативні передумови, у значній мірі ускладнюють транскордонні контакти, однак у довготривалій перспективі вони не можуть суттєво загальмувати соціально-економічну конвергенцію по різні боки кордону. Тобто, їх слід розглядати скоріше як шанс або виклик. Тим більше, що в аналізованій сфері появляються численні позитивні передумови для розвитку контактів між прикордонними регіонами. Це випливає з природної різниці у господарській структурі та умовах функціонування окремих сфер економіки. Таким чином, вирішальне значення для характеру, обсягу й інтенсивності співпраці у транскордонному просторі, а відтак і для специфіки конвергенції між прикордонними регіонами, розташованими по різні боки кордону, має суспільно-економічна дійсність, яка відображається у практиці адміністративного управління та підприємницької діяльності у межах кожної з прикордонних територій.[62] [39]

З точки зору інтересів ЄС пріоритетного значення набувають механізми ефективного управління кордонами. Однак, аби кордони не стали серйозним обмежуючим фактором для розвитку партнерських добросусідських взаємовідносин, а відтак і конвергенції, не варто зосереджуватися виключно

---

[61] Маліковскі М. Шанси і бар'єри розвитку "Східної стіни" Польщі / М.Маліковскі, З. Сова. – Жешув, 1995. – 48 с.
[62] Возняк М.Г. Суспільно-економічна єдність і модернізація транскордонних регіонів / М.Г. Возняк. – Жешув 2008. – 220 с.

на питаннях безпеки. Вплив кордонів значно виходить поза межі цієї сфери і має величезне суспільне і економічне значення, як на загальнодержавному, так і на регіональному та локальному рівнях. Тому слід керуватися концепцією безпечного кордону, сприятливого для поглиблення співпраці, конвергенції та зростання суспільної активності в межах транскордонного простору.

На думку польських дослідників, довгострокова стратегія розвитку транскордонної конвергенції регіонів повинна враховувати інтереси всіх учасників транскордонного співробітництва, але у своїй основі вона має опиратися на підтримку ЄС, передбачаючи:[63] [62]

- зближення структури економік прикордонних регіонів, у якій, крім подібних галузей промисловості, доцільно розвивати сумісні типи виробництв і послугової діяльності;
- поглиблення транскордонної співпраці між чисельними, часом досить міцними академічними та науковими осередками з обох боків кордону;
- узгодження та проведення спільних безпекових і природно-захисних дій, які одночасно дають можливість підвищити ефективність використання фізично-географічних ресурсів прикордонних територій, розташованих по обидва боки кордону, з метою розвитку туристично-рекреаційної сфери;
- формування спільної транспортно-логістичної інфраструктури в межах усього транскордонного простору, орієнтованої на обслуговування не лише спільних інвестиційних проектів, але і на виконання загальноєвропейських завдань;
- розвиток мережі залізничного сполучення, яка з’єднує метрополійні центри прикордонних регіонів країн-членів ЄС і прикордонних територій сусідніх держав, що межують із ними;
- активізація участі інвесторів з ЄС у реалізації інноваційних проектів у межах прикордонних областей поза його межами, насамперед у

[63] Експертизи, які виконувалися на замовлення Міністерства регіонального розвитку на потреби опрацювання Стратегії суспільно-економічного розвитку східної Польщі до 2020 року. Том II, Варшава, 2007. – 94 с.

високотехнологічних секторах економіки: IT-індустрія, сучасне машино- та приладобудування, альтернативна енергетика, хімічна та фармацевтична промисловість, медицина тощо.

Крім того, соціально-економічна конвергенція регіонів у межах транскордонного простору неможлива без розвитку та модернізації інформаційно-комунікаційної мережі. Адже насичення транскордонного простору якісною та актуальною інформацією є важливим засобом ефективного усунення тих ключових бар'єрів, які особливо негативно впливають на конкурентоспроможність та потенціал розвитку сусідніх з ЄС прикордонних територій.

В умовах існування державних кордонів, які є одночасно зовнішніми кордонами ЄС, поглиблення транскордонної конвергенції регіонів вимагає також врахування загальноєвропейського контексту. Більш очевидним є факт, що прикордонні регіони ЄС та їх співпраця з партнерськими регіонами сусідніх держав з-поза меж цього об'єднання, мають бути охоплені однією з цілей політики єдності ЄС.

Зовсім інший шанс створює функціонуючий в бюджеті ЄС Європейський інструмент сусідства і партнерства, який фінансується з Європейського фонду регіонального розвитку, і дає можливість фінансувати спільні транскордонні проектні заходи. Він створює можливість надання фінансової допомоги з боку ЄС тим країнам, які охоплені Європейською політикою сусідства, зокрема: Білорусі, Україні, Молдові, а також державам південного Кавказу. Важливим рішенням, яке робить Європейський інструмент сусідства і партнерства дієвим інституційним важелем активізації транскордонних конвергентних процесів, є компонент транскордонної співпраці, який поширюється як на прикордонні регіони держав-членів ЄС, так і на їх найближчих сусідів.

Слід також підкреслити, що активізація економічного співробітництва в транскордонному просторі на зовні кордонах ЄС відбувається не лише під впливом євроінтеграційних чинників, але і стимулюється внутрішніми

економічними важелями кожної з держав. Наприклад, охоплюючи периферійні східні території Польщі, які в економічному сенсі є менш розвиненими, порівняно із південними, північними чи західними воєводствами, нарощування потенціалу польсько-українського транскордонного співробітництва сприяє згладжуванню економічних відмінностей між регіонами в межах самої Польщі, стимулюючи тим самим прискорення внутрішніх міжрегіональних конвергентних процесів.

Таким чином, успішний розвиток транскордонного співробітництва ЄС із сусідніми країнами Східної Європи, одночасно супроводжується економічною модернізацією прикордонних регіонів самого ЄС, забезпечуючи реалізацією життєвих цілей і потреб відповідних регіональних спільнот, а разом із ними й пріоритетних цілей регіональної політики ЄС.

Аналогічною є ситуація із прикордонними територіями тих країн, які межують з ЄС. Тільки, на відміну від своїх сусідів з іншого боку кордону, їх основний здобуток від активізації транскордонної співпраці, полягає не стільки у подоланні наслідків периферійності, скільки в отриманні ширшого доступу до новітніх європейських технологій, адаптації сучасних стандартів менеджменту і ділової культури, а також у підвищенні конкурентоспроможності бізнесу та налагодженні збуту на ринках країн-членів ЄС.

Перехід до наступного етапу формування регіональної єдності знаменуватиме ускладнення її внутрішньої структури внаслідок посилення взаємодії між країнами периферії, виникнення нових напрямів взаємодії між центром та периферією. На сучасному етапі створюються умови для переходу до самопідтримувальної конвергенції, яка відбуватиметься переважно за рахунок розвитку в сфері виробництва, а не розподілу та перерозподілу спільної ресурсної бази. Якщо пануючий нині розподільчий тип конвергенції дозволяє досягти «абсолютного зростання та відносного зменшення відставання», то другий тип конвергенції – виробничий – можна визначити як «відносне зростання та ліквідацію абсолютного відставання». Нового змісту в цьому сенсі набувають процеси лібералізації, активізації

приватної ініціативи, розвитку конкурентного середовища, державно-приватного партнерства тощо. Разом з тим, досвід розвитку державно-приватного партнерства свідчить про більшу його ефективність в країнах з ліберальною моделлю економіки.[64] [181]

Таким чином, підсумовуючи все вищезазначене, слід відмітити, що основними напрямами транскордонної конвергенції регіонів у руслі політики європейської інтеграції виступають:

- вирівнювання показників економічного та соціального розвитку прикордонних регіонів ЄС та сусідніх із ними адміністративно-територіальних одиниць держав, які не є членами цього об'єднання, на основі узгодження стратегій і секторальних програм регіонального розвитку;
- формування сприятливого інвестиційного клімату, ґрунтованого на використанні переваг міжнародного поділу праці у межах транскордонного простору на зовнішніх кордонах ЄС (передусім на основі підвищення ефективності використання потенціалу трудової міграції, створення сучасних транскордонних кластерів і транспортно-логістичних центрів);
- використання переваг, що відкриваються у зв'язку з лібералізацією торговельного та візового режимів між ЄС та сусідніми країнами, що є претендентами на членство, активізація зовнішньоекономічної діяльності в межах транскордонного співробітництва через реалізацію спільних інвестиційних проектів у пріоритетних сферах економічної діяльності.

Окреслені пріоритети забезпечують кількісне та якісне зближення регіонів у транскордонному вимірі європейської інтеграції, орієнтуючись на посилення їх конкурентоспроможності, передусім на основі підвищення рівня інноваційної активності транскордонного бізнесу, удосконалення системи регіонального менеджменту та маркетингу, а також нарощування якості життя мешканців прикордонних територій.

---

[64] Трофимова В. В. Напрямки конвергенції моделей економічного розвитку європейських країн на початку XXI ст / В.В. Трофимова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nauch.com.ua/geografiya/21361/index.html/

Висновки до першого розділу

1. Теорія економічної конвергенції зародилася в середині XX століття і пройшла тривалий період еволюції. Її послідовниками, тією чи іншою мірою, були представники різних наукових шкіл, що відобразилося на поширенні впливу цієї теорії на розвиток економічної думки упродовж усієї другої половини минулого і на початку цього століття.

2. Досліджуючи потенціал зближення соціально-економічних систем, ґрунтованих на різних методологічних засадах, теорія конвергенції еволюціонувала від технократичного напряму школи економічного зростання, яка обґрунтовувала неминучість симбіозу планової та ринкової економік, до аналізу регіональних аспектів функціонування транскордонних ринків. При цьому вона пройшла інституційну, ринково-соціальну, соціалістично-гуманістичну та геоекономічну фази свого розвитку.

3. Регіональна складова теорії конвергенції охоплює проблематику зближення параметрів соціально-економічного розвитку окремих регіонів у процесі поширення глобалізації та посилення міжнародної конкуренції. Зокрема вона виокремлює абсолютну, відносну β і σ типів, а також клубну конвергенцію. При цьому ключовими індикаторами конвергенції соціально-економічного розвитку регіонів виступають величина валового регіонального продукту на душу населення та рівень добробуту громадян.

4. Враховуючи характер соціально-економічного розвитку регіонів на сучасному етапі глобалізації, дослідження параметрів їх конвергенції доцільно здійснювати на основі низки кількісних і якісних критеріїв, до яких відносяться: демографічні показники, рівень економічної активності та якість життя населення, якість людського та соціального капіталу на регіональному рівні, роль інновацій у розвитку економіки, особливості інвестиційного клімату, адміністративно-управлінський потенціал, якість інституційного середовища та розвиненість міжсекторного партнерства. Крім того, в межах транскордонних регіонів критеріями конвергенції соціально-економічного простору по різні боки кордону виступають показники інтеграційного

потенціалу, експорту та імпорту товарів і послуг, а також обсягу залучених прямих іноземних інвестицій.

5. Чинники соціально-економічної конвергенції регіонів можна поділити на п’ять основних груп: культурно-історичні, соціально-психологічні, адміністративно-управлінські, транспортно-логістичні та інформаційно-комунікаційні. Характер, сила впливу, а також пріоритетність дії кожної з цих груп чинників визначається їх роллю, яка описується відповідними теоріями регіонального розвитку, а саме – неокласичними, незбалансованого розвитку, кумулятивного зростання, конкурентних переваг та інноваційного розвитку.

6. Соціально-економічна конвергенція регіонів у транскордонній площині європейської інтеграції визначається трансформаційними процесами, які розгортаються під впливом дії, з одного боку, ринкових, а з іншого, безпекових викликів. Ключовими напрямами поширення вказаних трансформацій є: геополітичний, соціально-психологічний, фінансово-економічний та інноваційно-технологічний.

7. Основними точками зростання транскордонної конвергенції регіонів у євроінтеграційній системі координат виступають: децентралізація влади та поширення місцевих ініціатив, модернізація прикордонної інфраструктури, розвиток транспортно-логістичної інфраструктури, транскордонна трудова міграція та підвищення якості людського капіталу, а також глобальний трансфер технологій. Водночас, найбільш вагомими бар’єрами на шляху соціально-економічного зближення прикордонних територій країн-членів ЄС та сусідніх із ними держав є: аксіологічні розбіжності, тенденція до зміцнення кордонів, інституційні обмеження, а також недостатній рівень розвитку людського і соціального капіталу.

Основні положення та матеріали, представлені у цьому розділі, були висвітлені у публікаціях авторки: [20], [22], [23], [24], [28], [29], [88], [89], [92], [93], [95], [96], [97], [220].

II. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР ТРАНСКОРДОННОГО РЕГІОНУ ЯК СЕРЕДОВИЩЕ РОЗГОРТАННЯ КОНВЕРГЕНТНИХ ПРОЦЕСІВ

2.1. Транскордонний регіон як об'єкт дослідження конвергентних процесів

Транскордонна конвергенція регіонів, основним критерієм і ключовою метою якої є вирівнювання показників економічного та соціального розвитку сусідніх прикордонних територій по різні боки кордону, як уже зазначалося, вимагає наявності низки інституційних передумов, спроможних стимулювати її активізацію. Вказані передумови не лише прискорюють формування спільного інституційного середовища в межах усього транскордонного регіону, але і визначають характер розвитку конвергентних процесів у суміжних прикордонних регіонах різних держав. Це означає, що найбільш інтенсивного вияву транскордонна конвергенція набуває у межах складних інституціоналізованих утворень, інтегрованих у просторі та часі. До їх числа, поряд з єврорегіонами, європейськими угрупуваннями територіального співробітництва, об'єднаннями єврорегіонального співробітництва тощо, відносяться також і транскордонні регіони, які являють собою одну з найбільш довершених форм інтеграції прикордонних територій сусідніх держав у сучасних соціально-економічних умовах.

Визначаючи категорію «транскордонний регіон» у науковому сенсі, можна погодитись із твердженням Н. Мікули, на думку якої «транскордонний регіон – це сума щонайменше двох різних суспільно-економічних просторів, пов'язаних із територіями сусідніх держав. Кожна з цих частин презентує собою самостійну систему зі своїми елементами, а потім транскордонний регіон представляється також як єдина система вищого порядку, для якої ці частини є підсистемами»[65]. [112, с. 64]

---

[65] Мікула Н.А. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво / Надія Анатоліївна Мікула: монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 395 с. – С. 64.

Учені ЛНУ імені Івана Франка акцентують увагу на тому, що транскордонний регіон – це регіон, розміщений по обидва боки кордону, тобто ознака регіональної делімітації території має транскордонний характер. При цьому основними критеріями ідентифікації такого регіону виступають:

- рівень однорідності (географічної, економічної, культурної спільності, розвиток регіональної ідентичності тощо);
- відсутність або низька формалізація державного кордону;
- високий рівень розвитку і вагомий статус;
- розміщення щодо кордонів ЄС;
- існування співпраці понад кордонами та інституціоналізація структур такої співпраці.[66] [63, с. 108]

Н. Луцишин трактує транскордонний регіон як наявність щонайменше двох територій різних країн, які мають спільний державний кордон, а також тісні виробничі і соціально-економічні зв'язки. Про об'єктивний процес формування транскордонного регіону, на думку авторки, свідчить рівень розвитку виробничих, соціально-економічних та інших зв'язків, які здійснюються між двома територіями сусідніх країн, що мають спільний державний кордон. При цьому особливо наголошується на тому, що без наявності таких зв'язків транскордонний регіон сформуватись не може.[67] [103]

Таким чином, можна стверджувати, що саме в межах транскордонного регіону формуються в повному обсязі всі необхідні організаційні, інституційні, просторово-економічні та ринкові передумови для розгортання процесів транскордонної конвергенції. Адже транскордонний регіон має всі ознаки територіальної цілісності, хоча його територія і перебуває в юрисдикції двох або більшої кількості сусідніх країн. Відтак важливою передумовою економічного розвитку транскордонного регіону та каталізатором поширення конвергенції в його межах є тісна економічна,

---

[66] Європейський Союз: політика, економіка, право. Навчальний посібник / За ред. д-ра іст. наук Н.В.Антонюк, канд. юрид. наук М.М.Микієвича. – Львів, 2005 – 532с. – С. 108.

[67] Луцишин Н.П. Соціально-економічний розвиток транскордонного регіону (на прикладі єврорегіону «Буг») / Наталя Петрівна Луцишин. – Автореф. дис… канд.. екон. наук. – Львів: ІРД НАН України, 1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://librar.org.ua/sections_load.php?s= business_economic_science&id=6141&start=1/

політична та культуральна інтеграція країн, прикордонні території яких входять до складу цього регіону.

У розвиток цієї тези доцільно навести точку зору науковців Інституту регіональних досліджень НАН України, які відмічають, що «регіон – це не тільки функціонально-компонентна, структурно-галузева цілісність, а й просторова, що передбачає певне розміщення компонентів природного, соціального та економічного середовищ у просторі, їх просторову неподільність»[68] [152, с. 20]. Це означає, що транскордонний регіон може еволюційно формуватися і гармонійно розвиватися лише на основі поглиблення просторової інтеграції та економічного зближення його окремих елементів, завдяки чому відбувається злиття різних ланок цього регіону в неподільні просторові утворення. Тому іманентною ознакою будь-якого транскордонного регіону є конвергенція його просторових складових, насамперед сусідніх прикордонних територій різних держав.

Вказана теза підтверджується висновками інших дослідників, зокрема А. Балян, яка констатує, що національна інтеграція регіонів протягом століть, а також їх європейська інтеграція в останні десятиріччя формують неподільну частину регіонального рівня.[69] [13, с. 45]

В. Поповкін вказує на те, що «регіоном може вважатися територія будь-якого рівня ієрархії, яка за сукупністю об’єктів, що її складають, відрізняється від інших, характеризується єдністю, взаємопов’язаністю елементів, цілісністю, яка є об’єктивною умовою та результатом процесів розвитку території»[70] [140, с. 19]. У цьому сенсі, транскордонний регіон, окрім ознаки цілісності, яка зумовлюється іманентністю конвергентних процесів у його межах, повинен володіти також низкою характерних ознак, що відрізняють його як від інших транскордонних регіонів, так і від

---

[68] Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи : монографія. – НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2011. – 256 с. – С. 20.

[69] Балян А. Міжрегіональне, транскордонне співробітництво України за умов розширення Європейського Союзу (на прикладі прикордонних регіонів України та Угорщини) / Ануш Балян. – Ужгород: Ліра, 2005. – 320 с. – С. 45.

[70] Поповкін В.А. Регіонально-цілісний підхід в економіці: Монографія / Валерій Аркадійович Поповкін. – К.: Наук. Думка, 1993. – 154с. – С.19.

внутрішніх регіонів кожної з держав, прикордонні території яких входять до складу цього транскордонного регіону.

Таке бачення узгоджується з науковою позицією Е. Алаєва, який відзначає: «До іманентних ознак регіону відносяться: наявність специфіки території, яка відрізняє сукупність об'єктів, що її насичують, від інших територій; наявність єдності, генетичної взаємопов'язаності між цими об'єктами, що надає території цілісності».[71] [3, с. 69]

При цьому слід акцентувати окрему увагу на основних рівнях або площинах транскордонних регіонів. Наприклад, Ю. Дронь виокремлює фізико-географічну, економічну, політико-адміністративну, етнічну, соціо-культурну та інституційно-правову структуру регіонів.[72] [58]

На нашу думку, для транскордонних регіонів ключовими площинами їх ідентифікації та диференціації з-поміж інших регіонів можна визнати: просторово-географічну (чітка локалізація у просторі; обмеженість певними просторовими рамками), соціально-економічну (характерні виробничі та соціально-культурні взаємозв'язки між прикордонними територіями сусідніх держав, які входять до складу транскордонного регіону; інтегрованість окремих господарських ланок в єдину регіональну цілісність; наявність спільної виробничої, фінансової та соціальної інфраструктури), а також інституційно-правову (нормативно-правові та регуляторні акти регіонального рівня; діяльність транскордонних інституцій, спеціалізованих на вирішенні різних проблем розвитку регіону; ідентичність неформальних інститутів у межах всього транскордонного регіону).

Узагальнюючи основні підходи до розуміння поняття «регіон» З. Гарасимів стверджує, що регіоном є певне утворення, для якого характерні: територіальна приуроченість, тобто регіон повинен окреслюватись певною визначеною територією; взаємозв'язок виробництв і

---

[71] Алаев Э. Социально-экономическая география. Понятийно-терминологический словарь / Э. Алаев. – М.: Мысль, 1983. – 350 С. – С. 69.

[72] Дронь Ю.П. Категорія "регіон": сутність і напрями досліджень / Ю.П. Дронь // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2011. – №1. – С. 52-58.

галузей, що проявляється в комплексності розвитку регіону та забезпечує його функціонування як системи; можливість відтворення потенціалу (природно-ресурсного, виробничого, соціально-демографічного, науково-технічного); своєрідність господарського комплексу, який вирізняє регіон з-поміж інших; певна спеціалізація, що визначає місце регіону в територіальному поділі праці; динамічність, яка проявляється у певних змінах, розвитку регіону; наявність зовнішніх зв'язків.[73] [41]

Таким чином, визначальними ознаками транскордонного регіону та його характерними рисами як неподільного географічного, соціально-економічного та інституційного простору, в якому розгортаються конвергентні процеси, виходячи з основних постулатів регіональної економіки, є:

1. Просторово-географічна однорідність. Тобто, кожен транскордонний регіон повинен мати свої географічні межі та характерні просторові ознаки, які виокремлюють його на тлі інших регіонів. Це не лише спрощує визначення основних ланок природо-ресурсного потенціалу транскордонного регіону, але і виступає основою для формування його позитивного іміджу та здійснення брендингу на міжнародному рівні. Прикладами достатньо чітко окреслених у просторовому вимірі транскордонних регіонів є Верхній Рейн (об'єднує прикордонні території Німеччини, Швейцарії та Франції), Орезунд (включає прикордонні регіони Данії та Швеції), Долина Доммель (охоплює частину бельгійсько-нідерландського прикордоння) тощо.
2. Інституційно-правова тотожність. Означає належність прикордонних територій сусідніх країн, які формують транскордонний регіон, до єдиного інституційно-правового поля. В цьому разі відбувається швидке становлення подібних регуляторних механізмів і правил організації соціально-економічного життя в межах усього транскордонного регіону. Своєї довершеності інституційно-правова

[73] Герасимів З.М. Основні підходи до розуміння поняття «регіон» / З.М. Герасимів // Агросвіт. – 2012. – № 5. – С. 24-26. – С. 25.

тотожність набуває у випадку розробки спільних стратегій і програм транскордонного розвитку, а також на основі функціонування управлінських і контролюючих органів, єдиних для всього транскордонного регіону. Вагомими стимулюючими чинниками інституційно-правової тотожності є також формування інституцій, відповідальних за: збір транскордонної статистичної інформації, здійснення моніторингу довкілля, оцінку якості виконання стратегій (економічних програм, поточних планів та завдань), пов'язаних із розвитком усього транскордонного регіону.

3. Комунікаційна інтегрованість. Передбачає відсутність скільки-небудь серйозних комунікаційних бар'єрів, які б перешкоджали поширенню інформації в межах усього транскордонного регіону (разом із цим, відповідні бар'єри чи обмеження мають існувати, принаймні частково, на границі з іншими транскордонними регіонами або і на межі з сусідніми внутрішніми регіонами тих держав, прикордонні території яких беруть участь у формуванні відповідного транскордонного регіону). Зазвичай, основними каталізаторами комунікаційної інтегрованості транскордонних регіонів виступають: наявність сучасних інженерно-комунікаційних мереж, які охоплюють весь простір транскордонного регіону; розвинена інформаційно-комунікаційна інфраструктура, включаючи високий рівень доступу населення до Інтернету і мобільного зв'язку; мовна однорідність мешканців регіону, особливо по різні боки кордону; розгалужені транспортні комунікації та значна мобільність місцевого населення; достатній рівень пропускної спроможності кодону, який забезпечується нівелюванням його «бар'єрної» функції та модернізацією прикордонної інфраструктури.
4. Соціально-культурна ідентичність. Відображається у близькій культурі та релігійних традиціях мешканців, які населяють транскордонний регіон. Соціально-культурна ідентичність тісно пов'язана з аксіологічними основами регіонального розвитку. Вона також

проектується на ділову, побутову та політичну культуру мешканців різних районів, які є складовими транскордонного регіону, на їх мораль, звичаї та поведінкові стереотипи. Важливим чинником становлення соціально-культурної ідентичності в межах усього транскордонного регіону є спільна історична спадщина сусідніх прикордонних територій, які беруть участь у його формуванні.

5. Ринкова координованість. Зумовлюється активним розвитком транскордонних ринків товарів і послуг. Характеризується тісними виробничими зв'язками між господарюючими суб'єктами, локалізованими в різних частинах транскордонного регіону. Передбачає формування інтенсивних товарних і ресурсних потоків, які забезпечують ефективний перерозподіл матеріальних благ і виробничих ресурсів між різними ланками транскордонного ринку в межах усього транскордонного регіону.

Таким чином, формування та розвиток транскордонних регіонів тісно пов'язується з їх спроможністю наближатися до відповідності всім переліченим ознакам, забезпечуючи при цьому активізацію внутрішніх конвергентних процесів.

Тобто, ідентифікація транскордонного регіону як об'єкту наукового дослідження, ще не означає наявності всіх передумов його успішного розвитку, не кажучи вже про відповідність оптимальним критеріям функціонування. Для формування самодостатніх транскордонних регіонів, спроможних еволюціонувати на основі укорінення та поширення економічної конвергенції, необхідний тривалий час і наявність відповідного організаційно-економічного забезпечення.

Наприклад, М. Янків відмічає: «Зростаюча роль інтеррегіонального і транскордонного співробітництва у політиці ЄС призводить до зміни архітектоніки всього євроінтеграційного простору. У зв'язку з цим розуміння логіки транскордонної регіональної інтеграції на внутрішніх і зовнішніх кордонах ЄС набуває особливої актуальності для аналізу якості

організаційно-економічного забезпечення транскордонної співпраці… Доцільність здійснення такої співпраці обумовлена міграцією населення, трансфером капіталу, технологій, широким розвитком торгівлі, наявністю глобальних економічних проблем…»[74] [206, с. 40]

У розвиток цієї тези В. Борщевський акцентує увагу на важливості спільних традицій транскордонної співпраці між прикордонними територіями, що входять до складу транскордонного регіону, їх досвіду взаємної реалізації успішних транскордонних проектів. Він також відзначає необхідність доброї волі та мотивації органів місцевого самоврядування по різні боку кордону (за підтримки органів державної влади відповідних країн) до об'єднання наявних природних і людських ресурсів задля досягнення спільних цілей.[75] [28, с. 77]

У працях українських дослідників також приділяється значна увага структуроутворюючим процесам у транскордонних регіонах. Зокрема, на думку В. Гоблика основними структуроутворюючими елементами транскордонного регіону є: місцеві територіальні громади прикордонних територій по обидва боки кордону, прикордонна інфраструктура, транскордонне інституційне середовище, людський капітал, транскордонні ринки тощо.[76] [47, с. 10-15]

Водночас, у контексті впливу на розгортання конвергентних процесів, вказані структуроутворюючі елементи мають певні характерні особливості свого формування, а також комбінування та групування, що обумовлює доцільність їх окремої систематизації з погляду визначення ролі та місця кожного з них у транскордонній конвергенції регіонів (рис. 2.1).

---

[74] Янків М. Засоби удосконалення організаційно-економічного забезпечення розвитку українсько-польського транскордонного регіону / Марія Янків // Соціально-економічний потенціал транскордонного співробітництва. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 20016. – 187 с. – С.39-42. – С. 40.

[75] Борщевський В. Стратегія розвитку транскордонного регіону: передумови, принципи, засоби реалізації / Віктор Борщевський // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Кластери та конкурентоспроможність прикордонних регіонів (Збірник наукових праць). Вип. 3 (71) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2008. – 546 с. – С. 76-82. – С. 77.

[76] Гоблик В.В. Спільні транскордонні регіони України та ЄС: зовнішньоекономічний аспект : монографія / Володимир Гоблик / НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2012. – 305 с. – С. 10-15.

Рис. 2.1.Структуроутворюючі ланки транскордонного регіону в контексті поширення конвергентних процесів

Складено авторкою на основі: Гоблик В.В. Спільні транскордонні регіони України та ЄС: зовнішньоекономічний аспект : Монографія / Володимир Васильович Гоблик. – НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2012. – 305 с. – С. 15.

Водночас, слід відмітити, що розвиток транскордонних регіонів та структуроутворюючих і конвергентних процесів у їх межах, набувають у сучасних соціально-економічних умовах нового виміру. Їх пріоритети визначаються не стільки інтересами прикордонних територій сусідніх держав, скільки загальними засадами європейської регіональної політики та політики сусідства ЄС. Відтак, конвергентні механізми формування та розвитку транскордонних регіонів дедалі активніше трансформуються, переміщуючись із локальної площини в загальноєвропейську та переорієнтовуючись із реалізації місцевих економічних інтересів на ті цілі, стандарти та принципи, які є домінуючими в ЄС.

Насамперед, це стосується поступового заміщення низки традиційних форм ведення транскордонної співпраці, до яких можна віднести двосторонні угоди між органами місцевого самоврядування сусідніх прикордонних територій двох і більшої кількості держав, домінування прикордонної торгівлі товарами між ними, транскордонну трудову та маятникову міграцію, а в останні роки – і діяльність єврорегіонів, новими – транскордонними партнерствами, транскордонними кластерами, транскордонними технологічними та індустріальними парками тощо.

Більшість перелічених сучасних форм транскордонного співробітництва наповнюють транскордонний регіон новими сенсами, притаманними постіндустріальній цивілізації. При цьому середовищем їх розгортання, на відміну від попередніх, є не стільки розділений за цілою низкою територіальних ознак ареал суміжних прикордонних територій, скільки інтегрований в одне ціле соціально-економічний простір усього транскордонного регіону.

Досліджуючи механізми активізації економічного співробітництва в сучасному транскордонному регіоні доцільно першочергову увагу акцентувати на ключових аспектах розвитку конвергенції в його межах. Адже, у залежності від галузевої специфіки, рівня деталізації та інтенсивності взаємодій між

учасниками транскордонного співробітництва, а також від сфери використання його результатів, економічні процеси у транскордонному регіоні можна досліджувати відразу в декількох основних площинах: природно-ресурсній, територіально-просторовій, фінансово-економічній, адміністративно-управлінській, інституційно-організаційній, соціально-демографічній тощо.

У цьому контексті кожен транскордонний регіон володіє низкою характерних ознак, дослідження яких у сучасних умовах європейської інтеграції, дає можливість виявити ключові бар'єри розвитку конвергентних процесів у його межах та окреслити перспективні напрями функціонування різних структуроутворюючих ланок цього регіону в найближчій і довгостроковій перспективі.

По-перше, конвергенція у транскордонному регіоні має задовольняти вимозі його просторової компактності (неперервності транскордонного простору). Це означає, що рух товарів, матеріально-технічних ресурсів і людей у межах транскордонного регіону повинен бути максимально спрощеним, а також фактично не обмежуватись кордонами, візовими процедурами та митними режимами.

По-друге, для довготривалої активізації економічного співробітництва на основі вирівнювання економічних пропорцій у межах транскордонного регіону, необхідна наявність спільних, інтегрованих виробництв, які функціонують на засадах ринкової кооперації, спираючись на переваги міжнародного поділу праці. Передусім це стосується транскордонних кластерів та індустріальних парків, орієнтованих на реалізацію інвестиційних проектів за участю господарюючих суб'єктів прикордонних територій обох держав, зокрема в туристично-рекреаційній, інноваційно-технологічній, транспортно-логістичній і торговельно-збутовій сферах.

По-третє, економіка транскордонного регіону може набути ознак стабільної (еволюційної) конвергенції лише за умови існування єдиного інституційного поля, яке формується за допомогою регуляторних актів

міждержавного, національного та місцевого рівня, охоплюючи при цьому, крім формальних, також і неформальні інститути, що набули поширення у транскордонному просторі. В цьому сенсі ключового значення для розвитку конвергенції у транскордонному регіоні в сучасних умовах європейської інтеграції набуває узгодження між собою стратегій розвитку кожного з прикордонних регіонів – учасників транскордонного співробітництва, а також формування на цій основі спільних стратегій розвитку для всього транскордонного регіону.

Сьогодні ЄС розглядає регіони з погляду ефективності їх економічного розвитку та якості впровадження завдань політичного партнерства. Регіони, які є суб'єктами регіональної політики ЄС, і на які спрямовуються основні кошти зі структурних фондів цього об’єднання, визначаються на основі макро- і мікроекономічних показників, а також у контексті виконання завдань регіональної та місцевої влади.

Таким чином, транскордонні регіони, як суб’єкти регіональної політики ЄС, повинні володіти певними атрибутами, серед яких варто виділити:

- наявність потенціалу внутрішнього розвитку (ресурсного, фінансового, людського тощо);
- територіальна однорідність (наявність спільних проблем і пріоритетів розвитку для всіх адміністративно-територіальних одиниць, які є учасниками транскордонного регіону, гомогенізація механізмів та характеру функціонування економіки в межах усіх складових і ланок транскордонного регіону);
- високий рівень соціальної та культурної інтеграції, зумовлений об’єктивно існуючою тотожністю соціальних порядків, архетипів, культурних цінностей, релігійних традицій, морально-етичних норм і поведінкових стереотипів по різні боки кордону.

Кожен із перелічених атрибутів відіграє важливу роль у процесі поширення конвергенції в межах транскордонного регіону, визначаючи

швидкість та якість вирівнювання пропорцій економічного розвитку по різні боки кордону. Так, забезпеченість транскордонного регіону достатнім ресурсним, фінансовим і людським потенціалом стимулює розвиток транскордонних ринків і сприяє вирівнюванню якості життя по різні боки кордону. Територіальна однорідність є вагомим чинником розвитку транскордонної інфраструктури, активізуючи тим самим процеси зближення складових організаційно-економічного забезпечення регіонального розвитку у межах всього транскордонного регіону. А соціальна та культурна інтеграція виступає основною передумовою соціально-психологічного та ментального зближення мешканців сусідніх прикордонних територій різних країн завдяки уніфікації інституційного середовища транскордонного регіону та налагодженню тісної співпраці між транскордонними інституціями.

Оцінюючи ступінь зближення економік у межах транскордонного регіону під дією вищеокреслених чинників впливу, окремі дослідники пропонують використовувати поняття реальної та номінальної конвергенції. Перша оцінюється за величиною реального ВВП (ВРП) на душу населення, відображаючи нівелювання відмінностей у рівнях добробуту суміжних прикордонних регіонів різних країн.[77] [163, с. 168] Друга розраховується на підставі п’яти критеріїв, які були сформульовані в Маастрихтському договорі та Протоколі № 6 до нього, а саме: країна повинна мати рівень інфляції, який не перевищує більш ніж на 1,5% середній показник для трьох країн ЄС із найнижчими темпами інфляції; дефіцит державного бюджету не повинен перевищувати 3% ВВП; державний борг країни має сягати не більше 60% її ВВП; процентна ставка не повинна перевищувати рівень, середній для трьох країн-членів ЄС із найнижчими темпами інфляції, більш, ніж на 2 процентні

[77] Сищук А. А. Економічна конвергенція: європейський контекст для України / А. А. Сищук, К. Ю. Деделюк, Л. І. Мотовильська // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – 2008. – № 6. – С. 168–172. – С. 168.

пункти; країна повинна брати участь у системі спільного регулювання коливання валютних курсів не менше 2 років без девальвації.[78] [56, с. 134]

Разом із цим, звертають на себе увагу наукові розробки, які пов'язують конвергенцію в межах транскордонних регіонів із поступовим зближенням суміжних прикордонних регіонів сусідніх країн, яке ґрунтується на розвитку методів і форм транскордонного співробітництва. Наприклад, на думку Н. Мікули й О. Пастернак, основною рушійною силою конвергенції у транскордонних регіонах виступає запозичення, відтворення чи формування спільних методів, способів, інструментів підвищення конкурентоспроможності (конвергенція механізмів конкурентоспроможності), що сприяє зменшенню асиметричності соціально-економічного розвитку в транскордонному просторі.[79] [111, с. 4]

Крім того, Н. Мікула констатує: «Сучасна регіональна політика ЄС особливу увагу приділяє пошуку нових форм транскордонного співробітництва з метою підвищення ефективності співпраці і утворення повномасштабного інтегрованого простору. Так, на європейських кордонах почали функціонувати «європейські угрупування територіального співробітництва», «транскордонні партнерства», «транскордонні кластери» і «транскордонні промислові зони», «транскордонні інноваційні проекти», «клондайкінг», «транскордонні регіони знань» тощо. Вони стають тими «полюсами зростання» в периферійних прикордонних регіонах, які впевнено конкурують із центральними, столичними регіонами і метрополіями. Основна мета всіх вищезазначених нових форм – прискорити економічне зростання шляхом об'єднання зусиль учасників, забезпечення конкурентних переваг транскордонним регіонам. Із усіх перерахованих організаційних форм транскордонного співробітництва в

---

[78] Джалілов О.О. Економічна конвергенція як показник інтегрованості країн / О.О. Джалілов // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – Вип. 3 (50). – Ч. 2. – С. 132-139. – С. 134.

[79] Мікула Н.А. Маркетингові інструменти транскордонної конвергенції регіонів / Н.А. Мікула, О.І. Пастернак // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональна конвергенція та транскордонні ринки (зб. наук. пр.) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: відп. ред. Кравців В.С. – Львів, 2011. – Вип. 5 (91) – 2011 – 385 с. – С. 3-13. – С. 4.

Україні існує досвід впровадження лише «транскордонних кластерів» та «транскордонних промислових зон». Їх подальший розвиток та підвищення ефективності функціонування, зокрема у західних областях України, сприятимуть відродженню економічної активності та стимулюватиме економічне зростання, що позитивно вплине на вирівнювання показників соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України та країн ЄС».[80] [114]

З погляду В. Борщевського, в умовах поглиблення європейської інтеграції дослідження особливостей економічного співробітництва між ЄС і сусідніми країнами Європи доцільно ґрунтувати на одночасному аналізі точних або розрахункових економічних величин (зовнішньоекономічний оборот, обсяг прямих іноземних інвестицій, темпи зростання ВВП тощо) та якісних індикаторів (рівень задоволення мешканців своїм життям, якість людського капіталу, ступінь взаємної соціальної адаптованості культур тощо). Особливо актуальним такий підхід з погляду автора є в контексті дослідження інституційних аспектів економічної оптимізації двостороннього співробітництва окремих держав. Адже лише доповнюючи традиційний кількісний аналіз експертними та соціологічними методами наукових досліджень, притаманними переважно нечіткій логіці та еволюційній епістемології, можна досягнути необхідного рівня ідентифікації тих ринкових інститутів, які сприяють досягненню оптимальної траєкторії українсько-польського економічного співробітництва.[81] [33, с. 15]

Л. Кузьменко відзначає вагому роль людського та соціального капіталу прикордонних територій сусідніх держав у розвитку конвергенції у межах транскордонних регіонів. Зокрема відмічається, що конвергенційні процеси достатньо сильно впливають на європейські національні ринки праці: з одного боку, вони значно поліпшують рух робочої сили в середині конвергенційного

---

[80] Мікула Н.А. Стратегічні пріоритети регіональної політики т транскордонного співробітництва / Надія Анатоліївна Мікула // Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право. – 2011. – Т. 1. – №. 4. – С. 94-99.

[81] Борщевський В. Українсько-польське економічне співробітництво у світлі сучасних теорій оптимізації / Віктор Борщевський // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 9 (99). – С. 11-18. – С. 15.

угруповання (транскордонного регіону), а з іншого – неминуче призводять до уніфікації регулюючих заходів на ринку праці та політики зайнятості.[82] [84]

Таким чином, у сучасних соціально-економічних умовах дослідження феномену транскордонної конвергенції тісно пов'язане з аналізом процесів формування та розвитку транскордонних регіонів. При цьому особливу роль у вивченні явища транскордонної конвергенції відіграє виявлення взаємозв'язку та взаємного впливу між ключовими формами та напрямами її поширення, з одного боку, та механізмами становлення і збалансованого розвитку транскордонних регіонів, з іншого.

У цьому контексті на першочергову увагу заслуговує дослідження специфічних форм взаємодії численних об'єктів, елементів і ланок інституційного середовища транскордонного регіону, об'єднаних у єдине ціле на основі виділення та застосування в науковому аналізі дефініції «соціально-економічний простір транскордонного регіону».

2.2. Формування та розвиток соціально-економічного простору транскордонного регіону у світлі теорії конвергенції

Транскордонне співробітництво виступає однією з ключових ланок сучасної європейської інтеграції, поєднуючи в собі глобальні та локальні інтереси учасників міжнародних економічних відносин, які розташовані в межах прикордонних територій. Найбільш поширеними формами транскордонної активності, які чинять значний вплив на сучасну європейську та світову економіку, як уже зазначалося, є: єврорегіони, транскордонні кластери, транскордонні партнерства, транскордонні технологічні, індустріальні та наукові парки, транскордонні промислові зони тощо. Завдяки їх функціонуванню зростає економічний потенціал прикордонних територій,

[82] Кузьменко Л.В. Конвергенція ринку праці в країнах ЄС / Л.В. Кузьменко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/govermgmt/2013/214-202-13.pdf/

формується сприятливий інвестиційний клімат для реалізації транскордонних інноваційних проектів, посилюється гуманітарне і культуральне співробітництво між сусідніми адміністративно-територіальними одиницями різних країн, що стимулює зростання якості їх людського та соціального капіталу.

При цьому в системі інституційно-правового забезпечення транскордонного співробітництва існують також певні прогалини, які знижують його ефективність. У цьому контексті дослідники акцентують увагу на відсутності належної нормативно-правової бази у сфері формування та функціонування транскордонних кластерів, недостатню дієвість сучасних механізмів розвитку транскордонних індустріальних парків, обмеження перспектив розвитку нових форм транскордонного співробітництва та еволюції єврорегіонів за участю прикордонних територій країн-членів ЄС та сусідніх із ними держав, які прагнуть отримати членство в найближчому майбутньому.[83] [158, с. 8-11]

Крім того, сучасні дослідники дедалі частіше акцентують увагу на геополітичних функціях і безпековому аспекті транскордонного співробітництва. Наприклад, М. Мальський та О. Кучик відзначають: «Сьогодні ми вправі вести мову про особливі види міжнародної безпеки, зокрема у геополітичному та транскордонному вимірі. Традиційним є звуження поняття співпраці у транскордонному співробітництві. Сьогодні ж у міжнародно-політичному дискурсі з'являється поняття транскордонної безпеки як явище котре характеризується низкою рис, серед яких варто виокремити військово-політичну соціально-економічну, гуманітарну та, можливо, геополітичну і цивілізаційну»[84]. [108, с. 3]

П. Жук, досліджуючи екологічні аспекти транскордонного співробітництва, приходить до висновку про те, що «головною метою транс-

[83] Розвиток транскордонного співробітництва: науково-аналітична доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України». – Львів, 2016. – 125 с. – С. 8-11.

[84] Мальський М. Геополітичні виміри транскордонної безпеки в контексті інтеграційних тенденцій пострадянського простору / Маркіян Мальський, Олександр Кучик // Транскордонна безпека: політико-правовий, соціально-економічний та гуманітарний виміри. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2016. – 90 с. – С. 3-5. – С. 3.

кордонної співпраці з досягнення екологічної безпеки є урівноваження впливу екологічних загроз між прикордонними регіонами суміжних країн з орієнтуванням на якісно кращий рівень і спільна діяльність з подальшого зниження цих загроз на наступних етапах»[85]. [65, с. 55]

Науковці Національного інституту стратегічних досліджень відмічають зростаючу роль транскордонного співробітництва у політиці ЄС. На їх думку транскордонне співробітництво, як елемент державної політики, сьогодні займає достатньо важливе місце в системі пріоритетів як соціально-економічного розвитку, так і європейської інтеграції. Водночас, відзначається, що для України є характерною ситуація, коли рішення, що приймаються владою, є недостатніми і непослідовними, зумовлюючи певну декларативність політики транскордонного співробітництва.[86] [149, с. 3]

Більшість наукових досліджень у площині транскордонного співробітництва тією чи іншою мірою пов'язані з проблематикою вирівнювання пропорцій економічного розвитку по різні боки кордону, особливо в умовах сучасних викликів європейської інтеграції щодо розвитку транскордонної співпраці та ефективного функціонування транскордонних регіонів. Насамперед, це стосується досліджень, спрямованих на виявлення механізмів формування та еволюції транскордонних регіонів з метою забезпечення господарської конвергенції прикордонних територій, які входять до їх складу. Адже переважна частина транскордонних регіонів, особливо тих, які охоплюють прикордонні території країн-членів ЄС та сусідніх із ними держав, що не є членами цього об'єднання, включаючи Україну, не відповідають всім необхідним ознакам, перебуваючи тим самим лише на

---

[85] Жук П. Проблеми асиметрії та механізм регулювання транскордонної екологічної безпеки / Петро Жук // Соціально-економічний потенціал транскордонного співробітництва : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2016. – 187 с. – С. 54-59. – С. 55.

[86] Пріоритети підвищення ефективності транскордонного співробітництва та зміцнення конкурентоспроможності підприємництва західних регіонів України: зб. матер. / [Т.Г. Васильців, В.В. Борщевський, М.І. Флейчук та ін.]. – Львів: ПАІС, 2011. – 168 с. – С. 3.

певних (початкових або більш пізніх) етапах свого фактичного становлення в якості повноцінних суб'єктів міжнародного співробітництва регіонів.

Це дає підстави для висновку про необхідність диференціації транскордонних регіонів за ознаками їх інституційної зрілості та пов'язаної із нею функціональної спроможності. Зокрема, у цьому контексті можна виділити транскордонні регіони чотирьох основних типів:

- умовно ідентифіковані (задовольняють вимозі просторової однорідності, проте, як правило, жорстко розділені кордоном (кордонами), що не дозволяє ефективно розвивати в їх межах більшість сучасних напрямів транскордонного співробітництва, блокуючи тим самим і поширення транскордонної конвергенції);
- еволюційно-прогресуючі (перебувають на етапі свого поступового становлення, що дозволяє розвивати в їх межах основні напрями транскордонного співробітництва, проте не забезпечує належного рівня збалансованості та динамічності конвергентних процесів);
- функціонально розвинені (за більшістю ознак відповідають критеріям повноцінного регіону, проте стикаються з низкою локальних проблем, пов'язаних із обмеженням чи блокуванням окремих конвергентних процесів у їх межах);
- оптимально збалансовані (відповідають усім ознакам регіону в інституційному та організаційно-економічному сенсах, а також відзначаються високим рівнем конвергенції за рахунок ефективного функціонування транскордонних ринків).

Кожен із перелічених типів транскордонних регіонів має низку характерних ознак, які визначають особливості та напрями поширення конвергентних процесів у його межах (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Класифікація транскордонних регіонів за критеріями інституційної зрілості та функціональної спроможності.
Складено авторкою

Водночас, слід відзначити, що попри значну диференціацію транскордонних регіонів за їх інституційною зрілістю та функціональною спроможністю, кожному із них, не зважаючи на належність до того чи іншого типу, є притаманні спільні риси, пов’язані з налагодженням та еволюцією механізмів транскордонної конвергенції, які можна досліджувати на єдиній

методологічній основі. Зважаючи на існуючі відмінності у характері розгортання конвергентних процесів у межах транскордонних регіонів різних типів, відповідні дослідження доцільно проводити на основі аналізу відповідних явищ і тенденцій із застосуванням в якості основного об'єкту дослідження соціально-економічного простору транскордонного регіону.

Таким чином, дослідження конвергенції в межах транскордонних регіонів безпосереднім чином пов'язане з окресленням категорії соціально-економічного простору, яка відіграє важливу роль у сучасній регіональній економіці. Зокрема, Л. Шевчук констатує: «Відомо, що в просторі кожної з країн світу внаслідок розширеного відтворення відбувається формування і розвиток різних за змістом просторових ланок суспільного життя – насамперед, регіонів, районів, зон… Стосовно простору регіону або регіонального простору, то це багатовекторне формування людських, виробничих, природничих, функціональних та інформаційних складових, де на основі використання наявного ресурсного забезпечення реалізується життєвий цикл регіону, що дає змогу вирішити конкретні соціальні, економічні та екологічні проблеми. Це поняття охоплює всі регіональні системи, в межах яких сформована певна спільність людей (соціум), і які правомірно мають конкретні цілі розвитку»[87]. [199, с. 19-20]

Наукові дослідження Ю. Стадницького, І. Комарницького та О. Товкана стали підставою для окреслення економічного простору як системи розташування об'єктів, що забезпечують господарську діяльність у межах певної території. На їх думку ефективна просторова організація території (регіону, держави) обіцяє суттєві вигоди, оскільки упорядковані належним чином елементи простору формують якісно іншу реальність, порівняно з

[87] Шевчук Л. Просторовий розвиток регіону як синергетичний вираз територіально-структурних процесів у контексті соціально-економічних можливостей, ризиків і наслідків / Любов Шевчук //Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи: монографія / НАН України. Інститут регіональних досліджень . – Львів, 2011. – 256 с. – С. 18-22. – С. 19-20.

недостатньо упорядкованою просторово-структурною організацією соціуму. У цьому сенсі будь-яка економіка є просторовою.[88] [168, с. 3-5]

С. Шульц під економічним простором пропонує розглядати простір, утворений не тільки фізичними та юридичними суб'єктами діяльності, які для реалізації своїх економічних потреб та інтересів вступають в економічні відносини, а й простір, утворений фізичними і нефізичними об'єктами, які є джерелами економічних інтересів та економічних відносин. За цих обставин виникає можливість аналізувати не стільки кількість і якість елементів, скільки процеси та явища, які відбуваються в економічному просторі.[89] [201, с. 23-24]

В. Демченко та В. Гоблик відмічають, що для повноцінного інтегрування у європейський економічний та комунікаційний простір однією з найбільш необхідних умов є реалізація повномасштабних проектів просторового планування транскордонних територій. Саме з просторовим підходом до розвитку транскордонних регіонів, на їх думку, пов'язане підвищення ефективності дій у сфері розвитку прикордонної інфраструктури, поліпшення інвестиційного клімату по різні боки кордону, підвищення ефективності туристичної, природоохоронної та безпекової діяльності у межах суміжних прикордонних територій сусідніх держав.[90] [53, с. 31]

Таким чином, соціально-економічний простір транскордонного регіону доцільно розглядати як усю сукупність розміщених у межах суміжних прикордонних територій сусідніх держав економічних суб'єктів та об'єктів, які вступають між собою в певні економічні взаємовідносини з метою досягнення своїх цілей та виконання покладених на них завдань, а також відповідні

---

[88] Стадницький Ю. Просторологія: словник-довідник / Ю. Стадницький, І. Комарницький, О. Товкан. – Львів: Апріорі, 2010. – 424 с. – С. 3-5.

[89] Шульц С. Економічний простір України: формування, структурування та управління / Світлана Шульц. – Львів: ІРД НАН України, 2010. – 408 с. – С. 23-24.

[90] Демченко В.В. Європейський досвід просторового планування транскордонних територій / Володимир Васильович Демченко, Володимир Васильович Гоблик // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональна конвергенція та транскордонні ринки (зб. наук. пр.) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2011. – Вип. 5 (91) – 2011 – 385 с.С. 22-32. – С. 31.

економічні процеси та явища, які породжуються цими взаємовідносинами та визначають характер їх подальшого розвитку.

Крім того, соціально-економічний простір транскордонного регіону можна визначити як сукупність локалізованих у межах прикордонних територій сусідніх держав господарюючих суб'єктів, органів державного управління та місцевого самоврядування, об'єктів прикордонної, ринкової, інституційної, транспортно-логістичної, маркетингової, соціальної та фінансової інфраструктури, а також інститутів громадянського суспільства, поєднаних системою економічних взаємовідносин та спільних цілей функціонування.

При цьому особливо важливого значення набуває інтенсивність і щільність інституційних взаємозв'язків між різними суб'єктами соціально-економічного простору транскордонного регіону, особливо з погляду поширення в його межах конвергентних процесів. Адже вказані взаємозв'язки не лише визначають рівень трансакційних витрат у соціально-економічному просторі транскордонного регіону, впливаючи тим самим на ефективність транскордонних взаємодій у його межах, вони також формують інституційне середовище, в якому розгортаються різні форми транскордонного співробітництва шляхом налагодження ділових і побутових контактів між представниками різних культур, яким притаманні відповідні традиції ведення підприємницької діяльності, стереотипи соціальної поведінки, пріоритети державного управління та місцевого самоврядування тощо.

У цьому сенсі важливими ланками соціально-економічного простору транскордонного регіону виступають транскордонні ринки товарів і послуг, які визначають особливості взаємодії господарюючих суб'єктів, локалізованих у його межах, а також інституційне наповнення цього простору, під впливом якого формуються пріоритети реалізації інтересів усіх учасників транскордонного співробітництва. Крім того, транскордонні ринки та інституційне наповнення транскордонного простору визначають потенціал вирівнювання пропорцій економічного розвитку по різні боки кордону, або

перспективу поширення конвергенції, яка може розглядатися як основний інтегруючий результат транскордонного співробітництва.

Так, В. Борщевський ключову роль у контексті активізації транскордонного співробітництва відводить саме вирівнюванню показників економічного розвитку прикордонних територій по різні боки кордону. Зокрема він відмічає: «Проблемам вирівнювання пропорцій регіонального розвитку приділяється значна увага не тільки на заході континенту, в середовищі розвинутих європейських держав, але й у країнах Східної Європи, які активно інтегруються в систему глобального світового господарства… Адже глобалізація, як процес формування універсальних принципів і правил поведінки в межах єдиної міжнародної економічної системи, ставить щораз нові, непрості та взаємопов'язані між собою завдання. Ці завдання породжені необхідністю повномасштабної інтеграції у структуру світових ринків, включення у міжнародні мережі інформаційних, технологічних, фінансових, виробничо-господарських, інноваційних, трудоресурсних та інших потоків. Особливої актуальності вони набувають для прикордонних регіонів тих країн, що виникли на пострадянському просторі, зокрема в умовах розширеного ЄС»[91]. [32, с. 248-249]

О. Демедюк відзначає, що важливим інструментом конвергенції механізмів конкурентоспроможності регіонів у процесі розвитку транскордонного співробітництва є розбудова інфраструктури підтримки бізнесу та інституційної інфраструктура транскордонного простору. Передусім це стосується транскордонних технологічних та індустріальних парків, а також промислових зон.[92] [52, с. 66]

---

[91] Борщевський В. Українсько-польське економічне співробітництво в умовах євроінтеграції : монографія / Віктор Борщевський. – Львів: Аверс, 2007. – 328 с. – С. 248-249.

[92] Демедюк О.П. Конвергенція механізмів підвищення конкурентоспроможності в українсько-словацькому транскордонному регіоні / О.П. Демедюк // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональна конвергенція та транскордонні ринки (зб. наук. пр.) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: відп. ред. Кравців В.С. – Львів, 2011. – Вип. 5 (91) – 2011 – 385 с. – С. 61-70. – С. 66.

Таким чином, можна констатувати, що існує значна кількість чинників та передумов, які визначають характер, напрями розвитку та способи поширення конвергентних процесів у міжрегіональному і транскордонному вимірах. Це є підставою для виокремлення соціально-економічного простору транскордонного регіону (у вузькому сенсі – транскордонного простору) як специфічного середовища конвергенції регіонів у сучасних соціально-економічних умовах. Його дослідження пов'язане із виявленням чинників такої конвергенції та встановлення ключових напрямів впливу кожного із них на розгортання конвергентних процесів у межах прикордонних територій сусідніх країн.

Виокремлення транскордонного простору як об'єкту дослідження конвергентних процесів, зумовлює необхідність виділення основних площин, у межах яких відбувається зближення соціально-економічного розвитку регіонів по різні боки кордону. Такими площинами, на нашу думку, виступають: фінансова, інституційна, виробничо-господарська, інформаційна та інфраструктурна (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Основні площини поширення конвергентних процесів у транскордонному просторі

Складено авторкою

Ключовою площиною транскордонного простору, яка чинить вирішальний вплив на якісні характеристики міжрегіональної конвергенції в його межах, є фінансова. Вона охоплює сферу бюджетного та позабюджетного фінансування транскордонних проектів і програм розвитку, а також фінансові механізми регіонального розвитку, які спираються на програми технічної допомоги ЄС та кредитні ресурси банківських установ, що функціонують одночасно по обидва боки кордону.

Другою за важливістю площиною транскордонного простору, в якій відбувається поширення конвергентних процесів, є інституційна. Вона охоплює формальні та неформальні інститути транскордонної співпраці, а також такі об'єкти інституційної інфраструктури, як транскордонні технопарки, індустріальні та наукові парки, промислові зони тощо. Саме у цій площині відбувається зближення традицій, поведінкових стереотипів і ділової культури мешканців сусідніх прикордонних регіонів, розташованих по різні боки кордону.

Наприклад, В. Гоблик наголошує на тому, що індустріальні парки і технопарки є не лише випробуваним методом стимулювання високотехнологічних виробництв, але й дієвим засобом відродження економічно занепалих територій, а в межах транскордонних регіонів вони забезпечують трансферт технологій і поширення інновацій між прикордонними територіями сусідніх держав.[93] [47, с. 219]

Третьою площиною транскордонного простору, відповідальною за зближення якісних характеристик суб'єктів підприємництва, що діють по різні боки кордону, є виробничо-господарська. У цій площині здійснюється використання виробничих ресурсів прикордонних територій шляхом їх перетворення на готові товари і послуги. Ключовими ланками цієї площини є інвестиційна та зовнішньоторговельна. Перша забезпечує зближення сусідніх

[93] Гоблик В.В. Спільні транскордонні регіони України та ЄС: зовнішньоекономічний аспект : Монографія / НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 201. – 305 с. – С. 219.

прикордонних територій на основі реалізації спільних транскордонних інвестиційних проектів, а друга – завдяки активізації прикордонної торгівлі товарами та послугами між мешканцями прикордоння та господарюючими суб'єктами, локалізованими у транскордонному просторі. Найвищою формою ідентифікації виробничо-господарської площини у транскордонному просторі є формування розвинених транскордонних ринків товарів і послуг. Так, М. Гусєва відзначає: «Практично транскордонний ринок відображає налагодження та організацію співпраці суб'єктів господарювання у транскордонному просторі, він є складним механізмом виявлення і узгодження економічних інтересів його учасників, які знаходяться по різні боки кордону. Тому у широкому розумінні транскордонний ринок є певним способом організації економічного життя у межах транскордонного регіону».[94] [51]

Четвертою площиною транскордонного простору, яка відіграє особливу роль в поширені транскордонної конвергенції на етапі становлення основ постіндустріального суспільства та «економіки знань» є інформаційно-комунікаційна. Вона інтегрує в єдине ціле інформаційні ресурси всього транскордонного простору, їх носіїв, джерела та засоби поширення інформації, комунікаційні канали, а також технологічні стандарти за допомогою яких поширюється інформація про інновації та сучасні засоби підвищення ефективності використання наявних по різні боки кордону економічних і людських ресурсів.

П'яту площину транскордонного простору, в якій протікають конвергентні процеси, можна визначити як інфраструктурну. Вона, з одного боку, охоплює частину елементів вищеперелічених площин (наприклад, складові виробничої, комунікаційної, фінансової та інституційної інфраструктури), а з іншого, – включає такі важливі ланки, як прикордонна і транспортно-логістична інфраструктура прикордонних територій по обидва

[94] Гусєва М.О. Формування транскордонного ринку як особливої економічної системи прикордонного регіону / М.О. Гусєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=52869/

боки кордону. Таким чином, інфраструктурна площина відіграє одну із найбільш помітних ролей у транскордонному зближенні регіонів, враховуючи те вагоме значення, яке в сучасних соціально-економічних умовах відводиться об'єктам прикордонної, транспортно-логістичної, фінансової, маркетингової та інформаційно-комунікаційної інфраструктури.

У своїй сукупності, п'ять окреслених площин формують єдиний транскордонний простір, який володіє власними характеристиками у кожному конкретному випадку, в залежності від соціально-економічної специфіки та господарських типів тих прикордонних регіонів, які беруть участь у транскордонному співробітництві.

Враховуючи все вище зазначене, основними механізмами формування та розвитку соціально-економічного простору транскордонного простору можна вважати ринковий та інституційний.

Ринковий механізм формування та розвитку соціально-економічного простору транскордонного регіону функціонує відповідно до законів попиту і пропозиції, спроектованих у площину прикордонних територій сусідніх держав. Основним завданням цього механізму є балансування попиту і пропозиції на окремі товари та послуги, які надаються учасникам транскордонного співробітництва та мешканцям прикордоння в умовах ринкової конкуренції.

Таким чином, ринковий механізм забезпечує перерозподіл фінансових ресурсів між основними виробниками, а також надавачами товарів і послуг у відповідності до пріоритетів споживчих потреб населення. Ключовим регулятором, що діє в ринковому механізмі, є процес ціноутворення. Згідно визначення Альфреда Маршалла на ринку ціни вирівнюються достатньо швидко. Тобто, транскордонний ринок забезпечує вирівнювання цін у різних ланках транскордонного простору, стимулюючи зростання або зниження пропозиції певних товарів і послуг.

Крім того, під дією ринкового механізму відбувається перерозподіл фінансових потоків, зокрема інвестиційних ресурсів, які вкладаються у певні

об’єкти виробництва та інфраструктури у межах сусідніх прикордонних територій в умовах поглиблення європейської інтеграції. Завдяки цьому транскордонний простір наповнюється новими об’єктами та еволюціонує шляхом модернізації та інноваційного розвитку діючих підприємств та організацій, які його наповнюють. Це ж саме стосується розбудови елементів прикордонної, транспортно-логістичної, маркетингової та інших видів інфраструктури в межах транскордонного простору.

Особливу роль в ринковому механізмі формування та розвитку соціально-економічного простору транскордонного регіону відіграє транскордонний ринок праці. Він, зокрема, наповнює транскордонний простір якісними людськими ресурсами (людським капіталом). Крім того, завдяки його дії відбувається перерозподіл кваліфікованих кадрів, як в межах усього транскордонної простору, так і відповідно до певних сфер їх економічної спеціалізації.

Загалом ринковий механізм забезпечує першочерговий розвиток та еволюцію тих елементів і зон транскордонного співробітництва, які відповідають основним потребам та попиту споживачів, як по обидва боки кордону, так і в межах прикордонних території однієї з держав, що є учасниками транскордонного співробітництва. Це є підставою для висновку про те, що ринковий механізм відображає соціально-економічні інтереси мешканців та суб’єктів господарської діяльності, які здійснюють економічну активність у межах транскордонного простору. Тим самим ключовим завданням ринкового механізму є формування стратегічних пріоритетів розвитку транскордонної простору та становлення базових елементів, які формують довгострокові тренди його функціонування.

Другим ключовим механізмом формування соціально-економічного простору транскордонного регіону слід визнати інституційний. Він складається з двох базових ланок. Перша – система формальних інститутів, включаючи нормативно-правові акти, процедури, регламенти, стратегії, угоди та інші формальні документи, зафіксовані юридично.

З іншого боку, інституційний механізм спирається на розгалужену систему неформальних інститутів, пов'язаних з використанням традиції стереотипів моральних установок і неписаних правил, аксіологічні імперативи, духовність і релігію, а також інші аспекти транскордонної співпраці, які не обумовлені формальними процедурами та законодавчо не закріплені.

Взаємодія формальних та неформальних інститутів дуже тісно пов'язана з розвитком елементів та об'єктів соціально-економічного простору транскордонного регіону. Наприклад, стратегії регіонального розвитку, які формуються в розрізі регіонів, що є учасниками транскордонного співробітництва, узгоджуються між собою шляхом інтеграції певних формальних процедур, а також легалізуються через неформальні взаємовідносини, що визначається якістю людського та соціального капіталу в межах усього транскордонна простору та його окремих ареалів.

Окремим компонентом, який визначає ефективність інституційного механізму формування соціально-економічного простору транскордонного регіону є створення та налагодження діяльності спільних транскордонних інституцій. Насамперед це стосується таких інституцій, як транскордонні технопарки, транскордонні промислові парки, транскордонні партнерства, транскордонні наукові парки і звичайно ж, єврорегіони, які стали першими формами інституалізації транскордонного простору в умовах європейської інтеграції. Таким чином, інституційний механізм покликаний забезпечувати уніфікацію правил і процедур або формальних інститутів, які діють по різні боки кордону, а також інтегрувати неформальні інституційні норми з метою налагодження ефективної транскордонної взаємодії та розвитку різних ланок, об'єктів та елементів соціально-економічного простору транскордонний регіону.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок про необхідність активізації процесів формування соціально-економічного простору транскордонного регіону, насамперед між ЄС та сусідніми країнами-претендентами на членство, шляхом підвищення якості інституційного забезпечення транскор-

донного співробітництва на сучасному етапі європейської інтеграції. Насамперед, це стосується удосконалення нормативно-правового інструментарію, пов'язаного з організацією транскордонних ринків товарів і послуг, а також транскордонних ринків праці та фінансово-інвестиційних ресурсів, включаючи зниження трансакційних витрат усіх учасників транскордонного співробітництва.

У цьому сенсі особливу увагу слід приділяти впливу механізмів формування та розвитку соціально-економічного простору транскордонного регіону на поширення в його межах конвергентних процесів, орієнтованих на збалансований розвиток усіх ланок економіки прикордонних територій по різні боки кордону.

2.3. Особливості впливу соціально-економічного простору транскордонного регіону на еволюцію конвергентних процесів

Дослідження теоретико-методологічних засад розвитку транскордонного співробітництва, яке протягом останнього десятиріччя набуло значного поширення у вітчизняній практиці зовнішньоекономічної діяльності регіонів, охоплює дедалі ширше коло проблем, пов'язаних із виявленням потенціалу дво- та багатосторонньої співпраці в межах транскордонних просторів.

Водночас, серед сучасних проблем регіональної економіки упродовж останнього часу найбільшою актуальністю відзначається необхідність вирівнювання економічних пропорцій розвитку регіонів та їх зближення за рівнем життя і показниками валового внутрішнього продукту на душу населення. Особливої актуальності ця проблематика набуває в умовах поглиблення європейської інтеграції та просторового розвитку транскордонного співробітництва.

Це привертає значну увагу дослідників до вивчення морфології та еволюції конвергентних процесів у соціально-економічному просторі транскордонних регіонів, передусім в умовах нових викликів європейської інтеграції, у тому числі – у контексті розширення ЄС.

На сучасному етапі глобалізації та європейської інтеграції найбільш складним, з погляду дослідження конвергентних процесів, є транскордонний простір між ЄС та сусідніми країнами, які не входять до цього об'єднання. Адже потенціал транскордонної конвергенції, у цьому разі, значно обмежується наявними інституційними бар'єрами, зумовленими різними законодавчими, правовими та регуляторними нормами, що діють в ЄС та поза його межами. Це актуалізує необхідність досліджень, пов'язаних із виявленням основних закономірностей і особливостей впливу складових соціально-економічного простору транскордонного регіону на активізацію конвергентних процесів, насамперед, у руслі політики вирівнювання ЄС та зближення господарських, фінансових, адміністративно-управлінських, соціальних, демографічних та інших показників регіонального розвитку в умовах поглиблення європейської інтеграції.

Українські та закордонні дослідники відмічають наявність причинно-наслідкових зв'язків між характером просторового розвитку транскордонних регіонів та особливостями розгортання конвергентних процесів у їх межах. При цьому вони акцентують увагу на соціально-економічних, ринкових та інституційних аспектах вказаної проблематики.

Так, на думку О. Мілашовської успішна інтеграція господарської системи України у міжнародну економіку, дозволить не тільки отримати високий економічний ефект, але й зберегти суспільно-економічну формацію із соціально-орієнтованою економікою. При цьому вона наголошує на інтегруючій ролі регіонального аспекту функціонування економіки, оскільки саме в регіонах створюються передумови і засади сталого просторового розвитку економіки певних територій, які в кінцевому результаті зумовлюють зростання конкурентоспроможності держави. В цьому контексті важливу роль відіграють саме прикордонні регіони, у зв'язку з чим постає завдання концентрації уваги на тих аспектах, де подальша неузгодженість робить

проблематичними не тільки ефективну прикордонну співпрацю, але і регіональний розвиток взагалі.[95] [118]

І. Журба, досліджуючи еволюцію регіональної політики ЄС в контексті розвитку транскордонного співробітництва, констатує, що в сучасні Європі стрімко поширюються нові форми транскордонної активності, пов'язані з формуванням повномасштабного інтегрованого інтеррегіонального соціально-економічного простору. При цьому новостворені транскордонні кластери, транскордонні промислові зони та інноваційні ареали, транскордонні «регіони знань» тощо стають полюсами зростання периферійних прикордонних територій сусідніх з ЄС держав у процесі їх наближення до інституційних стандартів цього об'єднання.[96] [66, с. 3]

Н. Мікула акцентує увагу на тому, що конкурентне середовище прикордонного регіону формується під впливом конкурентних середовищ сусідніх територій інших держав у межах спільного транскордонного ринку. Відтак, встановлення партнерських відносин між фірмами, розташованими по обидва боки кордону, гуртування між собою технологічно пов'язаних підприємств, суміжних і підтримуючих їх організації, намагання ефективніше використати економічне середовище, кадровий потенціал та наукові здобутки, все це знаходить своє завершене оформлення в укладенні транскордонних угод і формуванні транскордонних кластерів, виступаючи основними етапами розвитку сучасного транскордонного співробітництва.[97] [115, с. 129-131]

І. Бабець вказує на те, що через низку причин інституційного характеру вітчизняні регіони не використовують переваги співробітництва в межах програм ЄС. Існуючий механізм державної підтримки діяльності єврорегіонів та їх недостатня самостійність унеможливлюють реалізацію галузевого

---

[95] Мілашовська О. Прикордонний регіон як об'єкт дослідження регіональної економіки / Ольга Мілашовська // Ефективна економіка (електронне наукове фахове видання). – 2010. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=173/

[96] Журба І. Пріоритетні форми трансформації транскордонного співробітництва в умовах наближення України до Європейського Союзу : монографія / Ігор Журба. – Хмельницький: ХНУ, 2012. – 274 с. – С. 3.

[97] Мікула Н. Стратегія формування та підтримки розвитку транскордонних кластерів / Надія Мікула // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Кластери та конкурентоспроможність прикордонних регіонів (Зб. наук. пр.) Вип. 3 (71) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2008. – 546 с. – С. 129-140. – С. 129-131.

співробітництва на інноваційній основі як одного з напрямів зміцнення економічної безпеки на регіональному рівні. Тому основним інструментом активізації інтеррегіонального співробітництва вітчизняних регіонів з ЄС повинні стати регіональні програми міжнародного співробітництва, які визначатимуть конкурентні переваги, пріоритетні галузі, можливості і ресурси їх розвитку з орієнтацією на посилення конкурентоспроможності кожного регіону, пріоритетні напрями реалізації міжнародних проектів у промисловості та науково-дослідній сфері.[98] [8]

Разом із цим, основним індикатором якості транскордонного співробітництва в умовах європейської інтеграції та глобалізації світового господарства, як уже зазначалося, є конвергенція параметрів економічного розвитку суміжних прикордонних територій сусідніх держав. Це зумовлює необхідність дослідження механізмів активізації конвергентних процесів у соціально-економічному просторі транскордонного регіону, особливо на етапі посилення глобальної конкуренції та формування нових безпекових викликів європейській інтеграції.

Ключовим аспектом забезпечення транскордонної конвергенції регіонів у цій ситуації виступає формування спільного соціально-економічного простору транскордонного регіону, в якому відбувається зближення економічних показників розвитку прикордонних територій різних держав. Тому дослідження основних засобів, методів та інструментів формування такого простору є основою для розробки заходів з підвищення ефективності транскордонного співробітництва підвищення якості життя мешканців українського прикордоння відповідно до вимог і стандартів ЄС.

Основними завданнями транскордонного співробітництва, виходячи з теоретичних постулатів його формування та практичної еволюції засадничих форм його реалізації, є: забезпечення мешканців прикордонних територій по

---

[98] Бабець І. Інтеррегіональне співробітництво з країнами ЄС як засіб зміцнення економічної безпеки Причорноморського регіону України / Ірина Бабець [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/66893/02-Babets.pdf?sequence=1/

обидва боки кордону приблизно однаковим рівнем адміністративних і соціальних послуг; нівелювання деструктивних ефектів наявності кордону в економічному розвитку прикордоння; збереження та розвиток культурних зв'язків у межах цілісних просторових ареалів, роз'єднаних кордонами внаслідок політичних чи історичних причин; вирішення екологічних проблем транскордонного характеру, включаючи подолання наслідків природних катаклізмів і техногенних катастроф, а також впровадження природоохоронних систем, спрямованих на запобігання погіршенню екологічної ситуації по один чи по обидва боки кордону (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Основні завдання транскордонного співробітництва з погляду забезпечення конвергенції регіонів.
Складено авторкою

В кінцевому підсумку, виконання кожного із цих завдань, як можна побачити з рисунку, так чи інакше спрямоване на досягнення спільної стратегічної цілі – вирівнювання параметрів соціально-економічного розвитку

прикордонних територій сусідніх держав, а в ширшому сенсі – на досягнення конвергенції соціально-економічного простору транскордонного регіону.

При цьому, якість і динаміка конвергентних процесів залежать від характеру формування соціально-економічного простору транскордонного регіону. В науковій літературі, зокрема, вказується на те, що основою транскордонного співробітництва є процес творення зв'язків і договірних відносин у межах прикордонних територій сусідніх держав з метою пошуку рішень для подолання спільних та ідентичних проблем. Це приводить до поняття транскордонного простору, який є насиченою територією, що охоплює безліч об'єктів і зв'язків між ними: населені пункти, промислові підприємства, економічно освоєні та рекреаційні площі, транспортні та інженерні мережі, розміщені по обидва боки кордону. При цьому просторову структуру транскордонного регіону можна розглядати у двох вимірах: з огляду на розміщення об'єктів на території та формування зв'язків між ними у просторовому контексті, а також з огляду на облаштування та упорядкування вказаних об'єктів, тобто в контексті правил і норм розміщення цих об'єктів на транскордонній території.[99] [75, с. 8]

На думку Л. Шевчук соціально-економічний простір регіону формується під впливом синергетичного виразу територіально-структурних процесів. Зокрема, вона відзначає, що все, що відбувається на території проектується на фізичний простір навколо неї. Відтак у просторі кожної країни чи регіону, включаючи транскордонні регіони, відбувається формування і розвиток різних за змістом просторових ланок суспільного життя, наприклад районів і зон.[100] [199, с. 19]

Таким чином, ключовими ланками механізму поширення конвергенції у соціально-економічному просторі транскордонного регіону є: розвиток

---

[99] Конвергенція регіонів у транскордонному просторі : монографія / Н.А. Мікула, Є.Е. Матвєєв, В.В. Толкованов [та ін.]. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України; Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентові України, 2012. – 368 с. – С. 8.

[100] Шевчук Л. Просторовий розвиток регіону як синергетичний вираз територіально-структурних процесів в контексті соціально-економічних можливостей, ризиків і наслідків / Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи: монографія / Любов Шевчук / НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2011. – 256 с. – С. 18-22. – С. 19.

прикордонної інфраструктури, удосконалення інституційної інфраструктури та еволюція ринкової інфраструктури. Саме в цих ланках генеруються ключові імпульси, необхідні для поширення конвергентних процесів у межах всього транскордонного регіону, які, переростаючи в поліпшення інвестиційного клімату та спрощення процедур перетину кордону, сприяють формуванню та ефективному функціонуванню транскордонних ринків (рис. 2.5).

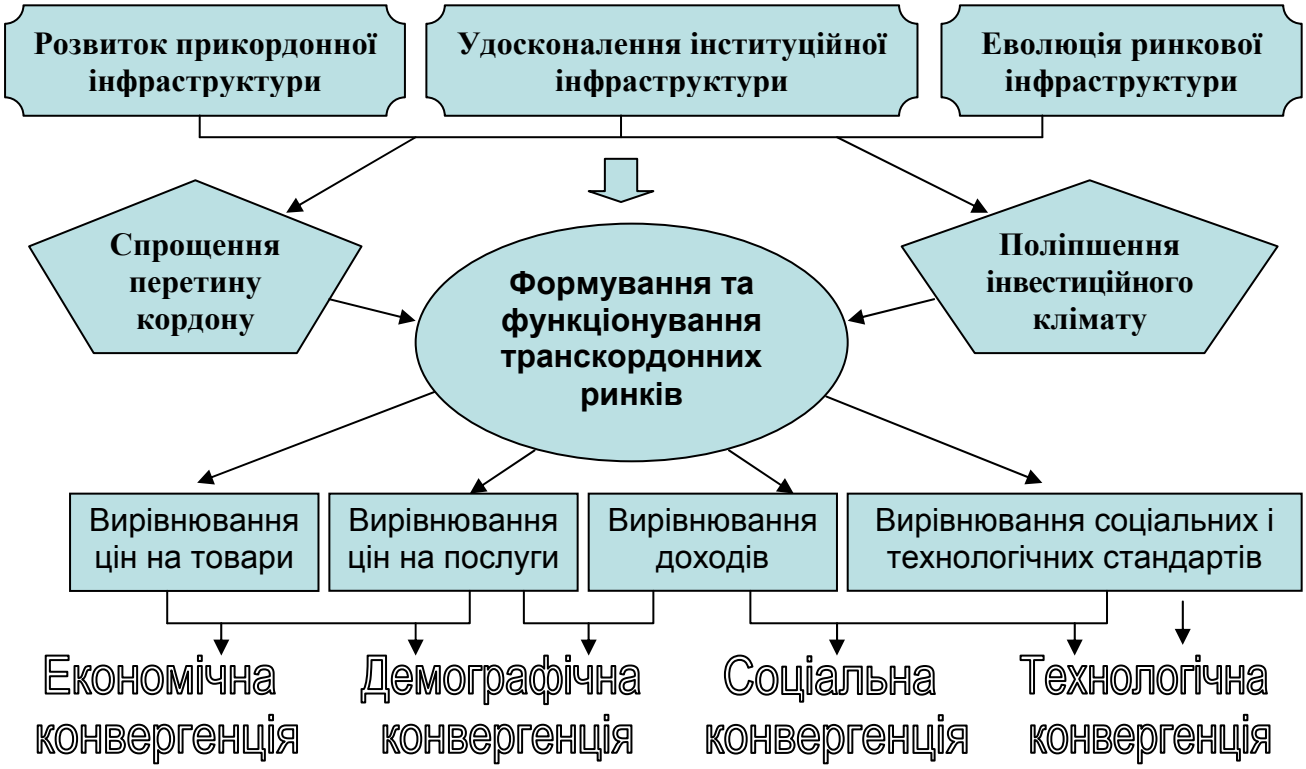

Рис. 2.5. Механізм поширення конвергенції в соціально-економічному просторі транскордонного регіону

Складено авторкою

Є всі підстави вважати, що саме еволюція транскордонних ринків виконує інтегруючу функцію у процесі перетворення інфраструктурних імпульсів у поширення конвергентних процесів. Це відбувається завдяки вирівнюванню цін на товари, послуги, робочу силу та технології по різні боки кордону, забезпечуючи там самим рівномірний перерозподіл людських, фінансових і матеріально-технічних ресурсів у межах всього транскордонного регіону. Адже основним покликанням ринкового механізму є регулювання економічних пропорцій за допомогою узгодження попиту та пропозиції на

основі вільного ціноутворення. Тобто, завдяки ціновим сигналам інформація про дефіцит або надлишок певних ресурсів передається в усі ланки транскордонного ринку, стимулюючи тим самим нарощування попиту або пропозиції, з подальшим вирівнюванням цін. При цьому, ключовою умовою ефективної роботи ринкового механізму є відсутність обмежень у процесі ціноутворення (вказані обмеження найчастіше спричиняються неадекватною регуляторною політикою уряду однієї з держав, обмежуючою функцією кордону, або надмірною монополізацією ринків).

З цього приводу відомий польський економіст Л. Бальцерович відзначає: «Ринок це певний особливий механізм координації намірів (планів) та дій виробників і споживачів певного блага, завдяки якому відбувається узгодження поміж ними за відсутності спеціального керування згори, тобто саме тому, що такого керування немає. Таким чином ринок існує лише тоді, коли люди мають у господарюванні широкий діапазон свободи. Ринок – це механізм взаємодії вільних людей».[101] [14, с. 168-169]

Враховуючи все зазначене, можна констатувати, що соціально-економічний простір транскордонного регіону впливає на еволюцію конвергентних процесів насамперед через функціонування та розвиток транскордонного ринку. Висловлюючись більш точно вказаний вплив здійснюється завдяки диверсифікації та підвищенню ефективності функціонування численних транскордонних ринків, які пов’язують в єдине ціле виробників і споживачів товарів та послуг по різні боки кордону в межах спільного транскордонного регіону. У цьому сенсі ключового значення набувають транскордонні ринки споживчих товарів, сировини і засобів виробництва, фінансово-кредитних ресурсів, медичних, освітніх і туристичних послуг, людських ресурсів тощо (рис. 2.6).

---

[101] Бальцерович Л. Свобода і розвиток. Економіка вільного ринку / Лешек Бальцерович. – Львів: Незалежний культурологічний часопис «Ї», 2000. – 334 с. – С. 168-169.

Рис. 2.6. Транскордонні ринки у соціально-економічному просторі транскордонного регіону

Складено авторкою

З погляду впливу на еволюцію конвергентних процесів, вказані ринки можна поділити на дві основні групи: транскордонні товарні ринки і транскордонні ринки послуг.

До першої групи відносяться транскордонні ринки сировинних ресурсів (включаючи енергоносії, сільськогосподарські товари, будівельні матеріали, лісові ресурси тощо), транскордонні ринки споживчих товарів (насамперед продукція підприємств легкої, харчової та хімічно-фармацевтичної промисловості), а також транскордонні ринки засобів виробництва (прилади, обладнання та устаткування, машини та механізми, транспортні засоби).

Другу групу формують транскордонні ринки туристичних послуг (включаючи індустрію розваг та курортне господарство, ресторанно-готельний бізнес і сферу побутового обслуговування населення), освітні послуги (передусім з отримання вищої освіти) та сфера наукової діяльності, а також медичні та реабілітаційні послуги, які охоплюють лікарські амбулаторії, поліклінічні заклади та медичні стаціонари.

Своєрідне проміжне становище, яке забезпечується тісною пов’язаністю та інтегрованістю як у мережу транскордонних товарних ринків, так і транскордонних ринків послуг, займають транскордонні ринки праці та фінансово-кредитних ресурсів. Перший – визначає рівень кадрового забезпечення всієї мережі транскордонних ринків, а другий – можливості їх ефективного функціонування на основі залучення необхідних фінансово-інвестиційних ресурсів.

Разом із цим, для виконання транскордонними ринками своїх першочергових завдань у контексті зв’язування різних елементів соціально-економічного простору транскордонного регіону в єдине ціле та формування на цій основі спільної організаційно-економічної бази для поширення процесів

транскордонної конвергенції, важливого значення набуває розвиток ринкової інфраструктури транскордонного регіону.

З погляду функціонування механізмів впливу соціально-економічного простору транскордонного регіону на еволюцію конвергентних процесів у його межах, вказана інфраструктура складається з низки об'єктів, орієнтованих на виконання першочергових завдань щодо забезпечення безперебійної роботи відповідних ринків на основі поглиблення інтегрованості виробників і споживачів відповідних товарів і послуг по різні боки кордону.

Ключовими ланками інфраструктури транскордонних ринків у цьому сенсі виступають:

- транскордонні виставково-ярмаркові заходи, а також мережа транскордонних гуртових ринків, дистриб'юторських центрів і торгових домів, товарні біржі (маркетингова інфраструктура транскордонних товарних ринків);
- прикордонні переходи, транспортно-логістичні центри, мережі автомобільних доріг і залізничних колій, водних шляхів сполучення у транскордонному просторі, автовокзали, залізничні вокзали, аеропорти, річкові та морські порти (транспортно-логістична інфраструктура транскордонних товарних ринків і транскордонних ринків людських ресурсів);
- теле- та радіотрансляційні центри, теле- та радіокомпанії, мережі та оператори мобільного зв'язку, Інтернет-провайдери, друковані засоби масової інформації, рекламні та рекрутингові агенції, консалтингові компанії, транскордонні технологічні та наукові парки, транскордонні кластери, єврорегіони, громадські організації (інформаційно-комунікаційна інфраструктура транскордонних ринків товарів і послуг);

- банки та кредитні спілки, страхові компанії, інвестиційні та пенсійні фонди, валютні та фондові біржі, трасти, венчурні фірми, факторингові компанії (фінансова інфраструктура транскордонних ринків товарів і послуг, інфраструктура транскордонних фінансово-кредитних ринків);
- електрогенеруючі компанії та мережі електропостачання, газогони та газотранспортні підприємства, системи водопостачання та водовідведення, заклади з утилізації твердих побутових відходів, комунальні підприємства з облаштування території (інженерна інфраструктура транскордонних ринків товарів і послуг).

Окреслені складові інфраструктури транскордонних ринків, виступаючи невід'ємними елементами соціально-економічного простору транскордонного регіону чинять вагомий вплив на еволюцію конвергентних процесів у його межах. По-перше, вони сприяють підвищенню ефективності виконання транскордонними ринками своєї основної функції – своєчасної передачі цінових сигналів усім господарюючим суб'єктам та споживачам відповідних товарів і послуг. По-друге, вони забезпечують зниження трансакційних витрат транскордонного бізнесу та стимулюють зростання ділової активності в межах транскордонного регіону. А, по-третє, завдяки їх ефективній роботі підвищується рівень мобільності людського та фінансового капіталу між прикордонними територіями сусідніх держав, які є учасницями транскордонного співробітництва.

У цьому сенсі, першочергову увагу звертає на себе інформаційно-комунікаційна інфраструктура транскордонних ринків товарів і послуг. Зокрема, українські дослідники відмічають методологічні проблеми, пов'язані з відмінностями у трактуванні транскордонних статистичних показників,

наявністю прогалин у системі збору відповідних статистичних даних, їх невідповідність по різні боки кордону, відсутність спільних узгоджених обстежень, необхідних для моніторингу окремих транскордонних ринків та соціально-економічного простору транскордонного регіону загалом.[102] [35, с. 13]

Наголошується також на тому, що основні проблеми, з якими стикається розвиток транскордонного бізнесу, пов'язані з браком інформації на регіональному рівні в окремих країнах, низьким ступенем їх порівнянності. Це, своєю чергою, гальмує розвиток транскордонних ринків та спричиняє виникнення суттєвих труднощів у їх учасників. З метою розв'язання подібних проблем навіть рекомендується впровадити універсальні системи інформаційного забезпечення транскордонних ринків на основі формування спеціальних інституцій, а саме – центрів дослідження та прогнозування розвитку цих ринків, як спільних об'єктів інформаційної інфраструктури для усіх прикордонних територій, що входять у певний транскордонний регіон.[103] [50, с. 46]

Слід окремо наголосити на тому, що транскордонні ринки, виступаючи природним середовищем розвитку соціально-економічного простору транскордонного регіону, за рахунок розвитку як інформаційної, так і інших видів ринкової інфраструктури, забезпечують еволюційний характер поширення конвергенції в усіх його ланках. При цьому, кожен із описаних ринків виконує свою особливу інтегруючу функцію в процесі трансформації інституційних імпульсів, що генеруються на різних етапах розвитку соціально-економічного простору транскордонного регіону, в стимулювання ключових напрямів конвергенції в його межах (рис. 2.7).

---

[102] Васьків С. Актуальні питання та напрями статистичного вивчення соціально-економічного розвитку транскордонних територій / Степан Васьків // Соціально-економічний потенціал транскордонного співробітництва / Мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 187 с. – С. 13-15. – С.13.

[103] Гусєва М. Розвиток інфраструктурного забезпечення транскордонних ринків / Марія Гусєва // Регіональна економіка. – 2014. – № 1. – С. 42-51. – С. 46.

Рис. 2.7. Вплив ринкової інфраструктури на розвиток соціально-економічного простору транскордонного регіону та еволюцію конвергентних процесів у його межах

Складено авторкою

Найбільш значимими, як видно з рисунку є транскордонні ринки фінансово-кредитних ресурсів та освітніх послуг, які чинять безпосередній

вплив на еволюцію конвергентних процесів фактично в усіх площинах соціально-економічного простору транскордонного регіону.

Натомість вплив транскордонних ринків сировинних ресурсів, засобів виробництва та споживчих товарів обмежується пріоритетним впливом лише на дві з чотирьох основних площин транскордонної конвергенції, що свідчить про пріоритетну роль розвитку послугової діяльності в сучасних умовах еволюції конвергентних процесів у соціально-економічному просторі транскордонного регіону.

Разом із тим, враховуючи складний характер взаємозв'язків між основними ланками соціально-економічного простору транскордонного регіону та механізмами розгортання конвергентних процесів у його межах, на окрему увагу заслуговує дослідження чинників стимулювання транскордонної конвергенції регіонів, яке набуває дедалі більшої актуальності на сучасному етапі європейської інтеграції.

2.4. Основні чинники стимулювання конвергенції в соціально-економічному просторі транскордонного регіону з погляду теорії європейської інтеграції

Соціально-економічний простір транскордонного регіону не є статичним по відношенню до внутрішніх елементів та зовнішніх атрибутів свого функціонування. Він постійно змінюється та еволюціонує під дією різноманітних чинників, які визначають як сам власне характер транскордонної конвергенції, так і логіку європейської інтеграції загалом.

Дослідженню вказаних чинників та специфіці їх впливу на різних етапах європейської інтеграції привчені численні наукові розвідки українських, польських, румунських та інших закордонних авторів.

Так, український науковець Р. Коцан досліджує геополітичні чинники розвитку транскордонного співробітництва, зокрема між Україною та сусідніми країнами-членами ЄС. На його думку, вказані чинники є змінними і динамічними, оскільки вони тісно пов'язані з історичним розвитком територій, політичним ладом сусідніх держав та напрямами їх зовнішньополітичних стратегій в різні історичні

періоди. Серед геополітичних чинників розвитку транскордонної співпраці автор виділяє особливості геополітичного положення прикордоння, специфічні риси геополітичних умов розвитку транскордонного регіону, а також геополітичну ситуацію, що склалася в континентальному та глобальному вимірах.[104] [80]

І. Цюпа, окреслюючи чинники активізації транскордонного співробітництва регіонів України, акцентує увагу на розвиненості транспортної мережі, наявності корупції у сферах, пов'язаних із регулюванням процесів, дотичних до розвитку транскордонної співпраці, якості та повноті її нормативно-правового забезпечення, а також зацікавленості з боку ЄС у розвитку транскордонного співробітництва на своїх зовнішніх кордонах.[105] [194]

Польська дослідниця Е. Мікула-Бончек до ключових чинників розвитку транскордонного співробітництва і транскордонних регіонів відносить: удосконалення та модернізацію прикордонної інфраструктури, культуральну інтеграцію мешканців прикордоння по різні боки кордону, їх зростаючу підприємницьку активність, а також спільні історичні корені та культурну спадщину. Вона також поділяє вказані чинники на дві основні групи: ті, що активізують розвиток транскордонної співпраці та обмежуючі його.[106] [222]

Інший польський науковець, Є. Менкес робить наголос на безпекових чинниках розвитку транскордонного співробітництва в умовах розширення ЄС. На думку автора, збереження інтегруючої ролі транскордонної співпраці в умовах посилення безпекових викликів європейської інтеграції залежить, насамперед, від інституційних чинників, а саме від адекватності нормативно-правового регулювання, ефективної діяльності транскордонних інституцій, орієнтованих на формування транскордонного безпекового простору, а також

---

[104] Коцан Р. Геополітичні чинники виникнення і розвитку транскордонного співробітництва в українсько-польському прикордонні / Роман Коцан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ipiend.gov.ua/uploads/nz/nz_49/kozan_geopolitychni.pdf/

[105] Цюпа І. Чинники активізації транскордонного співробітництва України з сусідніми державами / І. Цюпа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/ 123456789/64727/21-Tsyupa.pdf?sequence=1/

[106] Mikuła-Bączek E. Czynniki ograniczające i aktywizujące współpracę transgraniczną Polski i Ukrainy / Elżbieta Mikuła-Bączek [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/09-Mikula-Baczek.pdf/

творенням нових традицій транскордонного співробітництва у контексті зміцнення економічної та соціальної безпеки прикордонних територій.[107]

У працях поляка К. Шафлярського висвітлюються чинники активізації транскордонної співпраці, зумовлені поширенням процесу глобалізації. Зокрема, він відзначає, що локальні соціальне та культуральне середовища прикордонних і транскордонних регіонів під впливом глобалізації дедалі тісніше інтегруються, спричиняючи тим самим, значне зменшення трансакційних витрат суб'єктів транскордонного бізнесу. Це стимулює розвиток транскордонних ринків, у тому числі шляхом залучення в них потужних транснаціональних корпорацій, які дедалі охочіше інвестують власні кошти в інтенсифікацію та диверсифікацію транскордонних ринків.[108] [229]

Український науковець В. Гоблик досліджує чинники активізації транскордонного співробітництва крізь призму розвитку транскордонних кластерів. У свою чергу, чинники розвитку транскордонних кластерів він поділяє за чотирма основними класифікаційними ознаками на: екзогенні, ендогенні, позитивні та негативні. При цьому ключове значення відводиться фінансовому та кадровому забезпеченню транскордонного співробітництва, удосконаленню інституційного середовища та інформаційно-управлінській компоненті.[109] [47, с. 70-71]

Більш системно до ідентифікації чинників розвитку транскордонного співробітництва підійшов В. Борщевський. Зокрема, досліджуючи особливості транскордонної співпраці між сусідніми територіями України та Польщі, він виділив 15 основних чинників впливу, які структурував за п'ятьма основними класифікаційними ознаками (табл. 2.1).

---

[107] Menkes J. Bezpieczeństwo rozszerzania – rozszerzanie bezpieczeństwa / Jerzy Menkes // Państwo i prawo wobec współczesnych wyzwań: integracja europejska i stosunki międzynarodowe. – Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2012. – 887 s. – S. 328-361. – S. 346-349.

[108] Szlafarski K. Globalizacja i lokalizm jako wyzwania dla przedsiębiorstw w XXI wieku / Krzysztof Szlafarski // Państwo i prawo wobec współczesnych wyzwań: problemy administracji, zarządzania i ekonomii. – Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2012. – 627 s. – S. 416-420. – S. 417.

[109] Гоблик В.В. Спільні транскордонні регіони України та ЄС: зовнішньоекономічний аспект : монографія / Володимир Васильович Гоблик / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2012. – 305 с. – С. 70-71.

Таблиця 2.1

Основні чинники розвитку транскордонного співробітництва[110] [31, с. 136-137]

Чинники	Сила впливу	Поширеність	Укоріненість	Форма вияву	Видимість
1. Режим перетину кордону	Висока для всіх учасників ТКС	Для подорожуючих наземним транспортом	Глибокі традиції, закладені ще в часи СРСР	Обмежена пропускна спроможність кордону	Очевидна для всіх учасників ТКС
2. Складність візових процедур	Висока при регулярних поїздках	Стосується всіх учасників ТКС	З'явилась після розширення ЄС у 2004 р.	Ефективність роботи консульських служб	Очевидна для всіх учасників ТКС
3. Нормативно-правове забезпечення	Висока для легального сектору	Слабо охоплює малий прикордонний рух	Почало формуватись у 90-х роках XX ст.	Вплив ТКС на систему зовнішньоекономічних відносин держави	Видима для обмеженого кола учасників ТКС
4. Економічна політика	Вища середньої	Мало поширена на ТКС	Відсутність традицій	Пострадянська система	Латентний вплив
5. Громадська активність населення	Висока	Стосується майже усіх сфер ТКС	Перебуває на початковій стадії розвитку	Демократичні реформи і децентралізація влади	Видима лише для фахівців у сфері ТКС
6. Ефективність діяльності єврорегіонів	Висока для всіх учасників ТКС	Поширена на учасників єврорегіонів	Почали формуватись у 90-х роках XX ст.	Ініційовані на міждержавному рівні	Видима для обмеженого кола учасників ТКС
7. Компетентність представників влади	Вища середньої	Стосується всіх учасників ТКС	Перебуває на початковій стадії розвитку	Становлення ТКС як об'єкту управління	Видима для обмеженого кола учасників ТКС
8. Інформаційний супровід транскордонного співробітництва	Висока для всіх учасників ТКС	Стосується всіх учасників ТКС	Перебуває на початковій стадії розвитку	Становлення ТКС як сфери діяльності та об'єкту управління	Результати видимі для всіх учасників ТКС, а якість – для фахівців
9. Рівень розвитку інституційної інфраструктури ТКС*	Висока для всіх учасників ТКС	Стосується всіх учасників ТКС	Перебуває на початковій стадії розвитку	Становлення ТКС як сфери діяльності та об'єкту управління	Очевидна для всіх учасників ТКС
10. Розвиненість транспортної мережі	Висока для більшості учасників ТКС	Стосується переважної частини учасників ТКС	Наявність проблем, що тягнуться з часів СРСР	Якість регіональної політики	Видима для обмеженого кола учасників ТКС
11. Розвиненість системи комунікацій	Висока для частини учасників ТКС	Стосується обмеженого кола учасників ТКС	Наявність проблем, що тягнуться з часів СРСР	Якість регіональної та інформаційної політики	Видима для обмеженого кола учасників ТКС
12. Характер транскордонного бізнесу	Вища середньої	Стосується переважної частини учасників ТКС	Почав формуватись у 90-х роках XX ст.	Лібералізація прикордонного руху	Видима для обмеженого кола учасників ТКС
13. Суспільна психологія, ментальність	Вища середньої	Стосується переважної частини учасників ТКС	Сформована упродовж багатьох десятиріч	Історія, традиції, релігія, мораль	Видима лише для вузького кола фахівців
14. Рівень корупції	Вища середньої	Висока	Глибоко укорінена	Нелегальний бізнес	Видима для багатьох
15. Вплив інтересів «третіх сторін» (ЄС тощо)	Вища середньої	Стосується переважної частини учасників ТКС	Почав формуватись у 90-х роках XX ст.	Роль ТКС у європейській політиці сусідства	Видима для обмеженого кола учасників ТКС

ТКС – транскордонне співробітництво

[110] Борщевський В.В. Україна і Польща в умовах розширеного ЄС: економічна оптимізація та глобальне партнерство: монографія / Віктор Валентинович Борщевський. – Львів: Аверс, 2009. – 244 с. – С. 136-137.

Таким чином, різні аспекти дослідження чинників впливу на розвиток транскордонного співробітництва доволі широко представлені в сучасній економічній науці. Проте, в контексті поширення процесів транскордонної конвергенції регіонів відповідні аналітичні узагальнення представлені недостатньо повно. Насамперед, це стосується коректного групування чинників, які визначають характер формування та еволюції соціально-економічного простору транскордонного регіону в контексті зближення показників економічного розвитку прикордонних територій по різні боки кордону на сучасному етапі європейської інтеграції.

Використовуючи теоретичні напрацювання з питань європейської інтеграції та регіональної економіки, всі чинники стимулювання транскордонної конвергенції регіонів можна поділити на шість основних груп: геоекономічні, організаційно-економічні, фінансово-інвестиційні, ринкові, інформаційні та соціально-демографічні. При цьому окремі чинники належать до двох або і більшої кількості з названих шести груп. Наприклад, входження суміжних прикордонних територій сусідніх держав до спільних міждержавних об’єднань одночасно виявляється як організаційно-економічним, так і геоекономічним чинником впливу на стимулювання конвергенції в соціально-економічному просторі транскордонного регіону. Те саме стосується транскордонного бізнесу, який відноситься одночасно і до ринкових, і до фінансово-економічних чинників, або ж попиту і пропозиції на товари та послуги (відноситься до двох груп чинників: інформаційних і ринкових) чи транскордонного транзитного потенціалу прикордонних регіонів (належність до геоекономічних і соціально-демографічних чинників). А якість людського та соціального капталу прикордоння можна віднести відразу до трьох груп чинників: соціально-демографічних, інформаційних і ринкових (рис. 2.8).

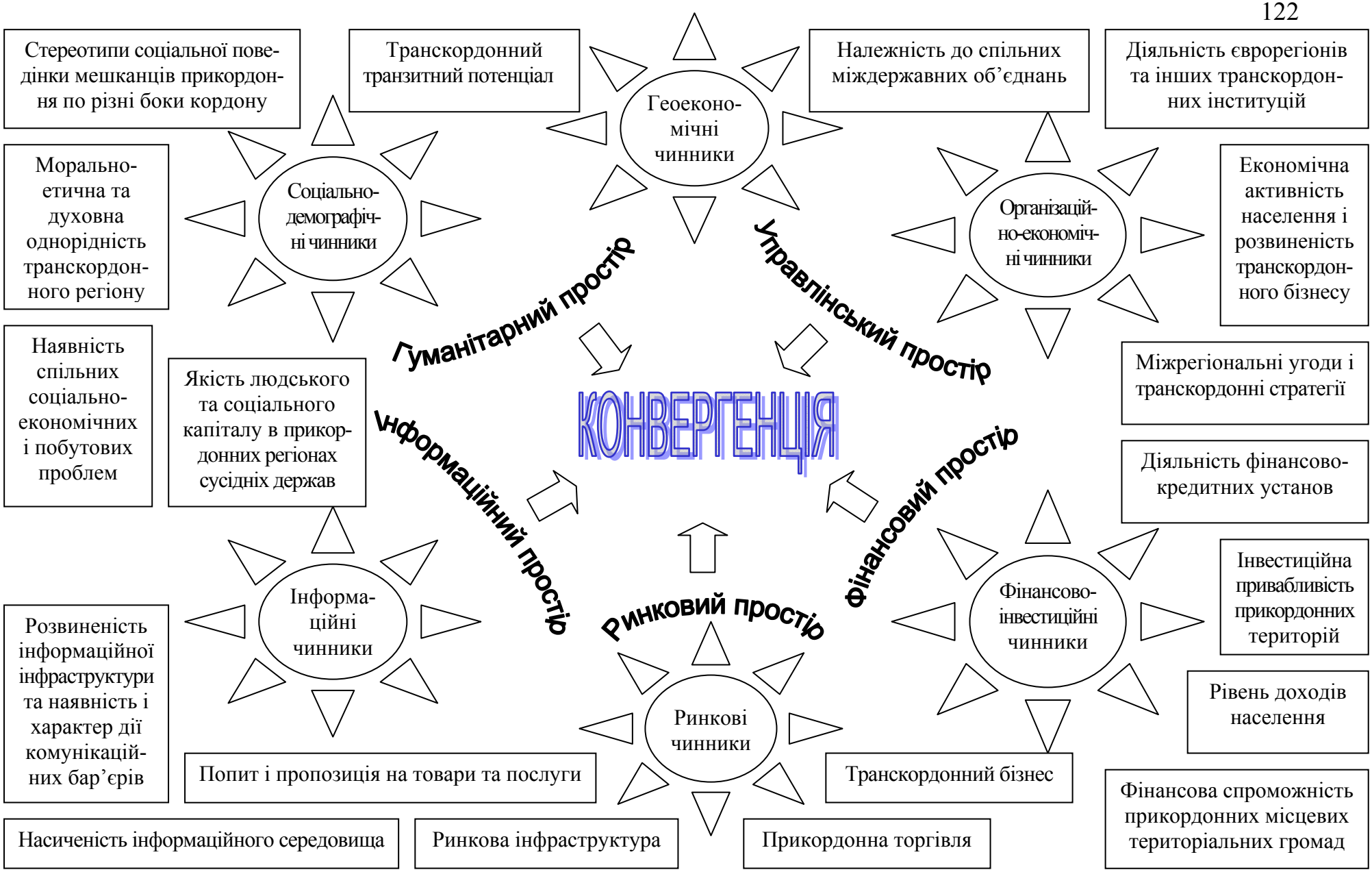

Рис. 2.8. Основні чинники формування соціально-економічного простору транскордонного регіону на основі стимулювання конвергентних процесів

Складено авторкою

Слід також відмітити, що всі чинники формування соціально-економічного простору транскордонного регіону стимулюють конвергенцію в його межах на основі своєї концентрації в п’яти основних площинах: гуманітарній, управлінській, фінансовій, ринковій та інформаційній. У свою чергу, кожна із цих площин наповнюється реальним змістом через розгортання економічних, соціальних, ринкових, інформаційних та управлінських процесів на локальному і транскордонному рівнях.

Наприклад, фінансовий простір транскордонного регіону наповнюється: банківськими та небанківськими інституціями, органами місцевого самоврядування прикордонних територіальних громад різних рівнів, бізнес-структурами та домогосподарствами. Їх діяльність формує відповідні фінансово-інвестиційні чинники поширення транскордонної конвергенції, до яких слід насамперед віднести: інвестиційну привабливість прикордонних територій, фінансову спроможність місцевих територіальних громад, ефективність транскордонного бізнесу, купівельну спроможність населення, інвестиційний потенціал домогосподарств, доступність кредитних ресурсів тощо.

Так само, гуманітарний простір наповнюється закладами науки, освіти, культури та медицини, громадськими та релігійними організаціями й осередками, єврорегіонами, транскордонними кластерами, закладами побутового обслуговування населення тощо. Їх діяльність визначає коло соціально-демографічних і геоекономічних чинників транскордонної конвергенції регіонів, до яких належать: якість людського та соціального капіталу прикордоння, наявність спільних соціально-економічних і побутових проблем по різні боки кордону, морально-етична і духовна однорідність транскордонного регіону, його транзитний потенціал, стереотипи соціальної поведінки мешканців, інтегрованість прикордонних інституцій у межах спільних міждержавних і транскордонних об’єднань.

Частина перелічених чинників, які відносяться до групи організаційно-економічних, разом з іншими такими ж чинниками формуються в межах управлінського простору транскордонного регіону. Цей простір, крім уже згаданих транскордонних інституцій, наповнюють: об'єкти прикордонної, інженерної, транспортно-логістичної та інноваційної інфраструктури, регіональні органи державної влади та органи місцевого самоврядування у прикордонних регіонах, спільні транскордонні стратегії та програми розвитку тощо.

Інформаційний простір транскордонного регіону формується засобами масової інформації, консалтинговими установами та інформаційними центрами, об'єктами комунікаційної інфраструктури, включаючи транскордонні мережі передачі даних, інформаційно-аналітичними службами і статистичними відомствами, локалізованими у сусідніх прикордонних регіонах різних держав тощо. Завдяки їх діяльності активізуються інформаційні чинники транскордонної конвергенції, такі як: насиченість інформаційного середовища транскордонного регіону, якість інформації, володіння нею господарюючих суб'єктів і мешканців прикордонних територій тощо.

Найбільш складною площиною соціально-економічного простору транскордонного регіону з погляду окреслення його впливу на поширення транскордонних конвергентних процесів є ринковий простір. Основними його елементами виступають: суб'єкти транскордонного бізнесу, об'єкти ринкової інфраструктури транскордонного регіону, учасники прикордонної торгівлі, а також споживачі товарів і послуг у межах прикордонних територій, тобто всі мешканці прикордоння. В межах транскордонного ринкового простору діють найбільш потужні механізми стимулювання конвергенції, ефективність яких визначаються передусім: якістю транскордонного бізнесу та рівнем трансакційних витрат його учасників, інвестиційним потенціалом прикордонних територій, відкритістю транскордонних ринків, підприємницькою активністю населення, ресурсним забезпеченням економіки тощо.

Враховуючи специфіку формування соціально-економічного простору транскордонного регіону під впливом основних чинників стимулювання конвергентних процесів у його межах в руслі п’яти описаних площин, можна виділити ключові ланки транскордонної конвергенції за характером їх впливу на розвиток транскордонного співробітництва.

Насамперед, це стосується соціально-культурної конвергенції, яка визначається зближенням поведінкових стереотипів, моральних стандартів і звичаєвих норм, етики бізнесу та ділової культури по різні боки кордону. Ключові чинники такої конвергенції локалізуються в гуманітарному та ринковому просторі транскордонного регіону.

Другою за важливістю є економічна конвергенція, яка визначається зближенням показників якості життя населення у сусідніх прикордонних регіонах різних країн, рівнем прибутковості бізнесу в їх межах, інвестиційним кліматом і розвитком інфраструктури, зайнятістю тощо. Ця конвергенція відбувається під впливом чинників, зосереджених переважно в ринковому та фінансовому просторі транскордонного регіону.

Третій напрям конвергенції соціально-економічного простору транскордонного регіону визначається інституційним зближенням різних його ланок, локалізованих у межах суміжних адміністративно-територіальних одиниць сусідніх країн. В цьому разі мова йде про інституційну конвергенцію, яка відбувається під впливом чинників управлінського та інформаційного простору транскордонного регіону.

Досліджуючи вказані три напрями конвергенції, всі її чинники можна згрупувати за трьома основними критеріями: просторовим, функціональним і цільовим. Кожен із них має свої характерні особливості та специфіку впливу на поширення конвергентних процесів у соціально-економічному просторі транскордонного регіону (рис. 2.9).

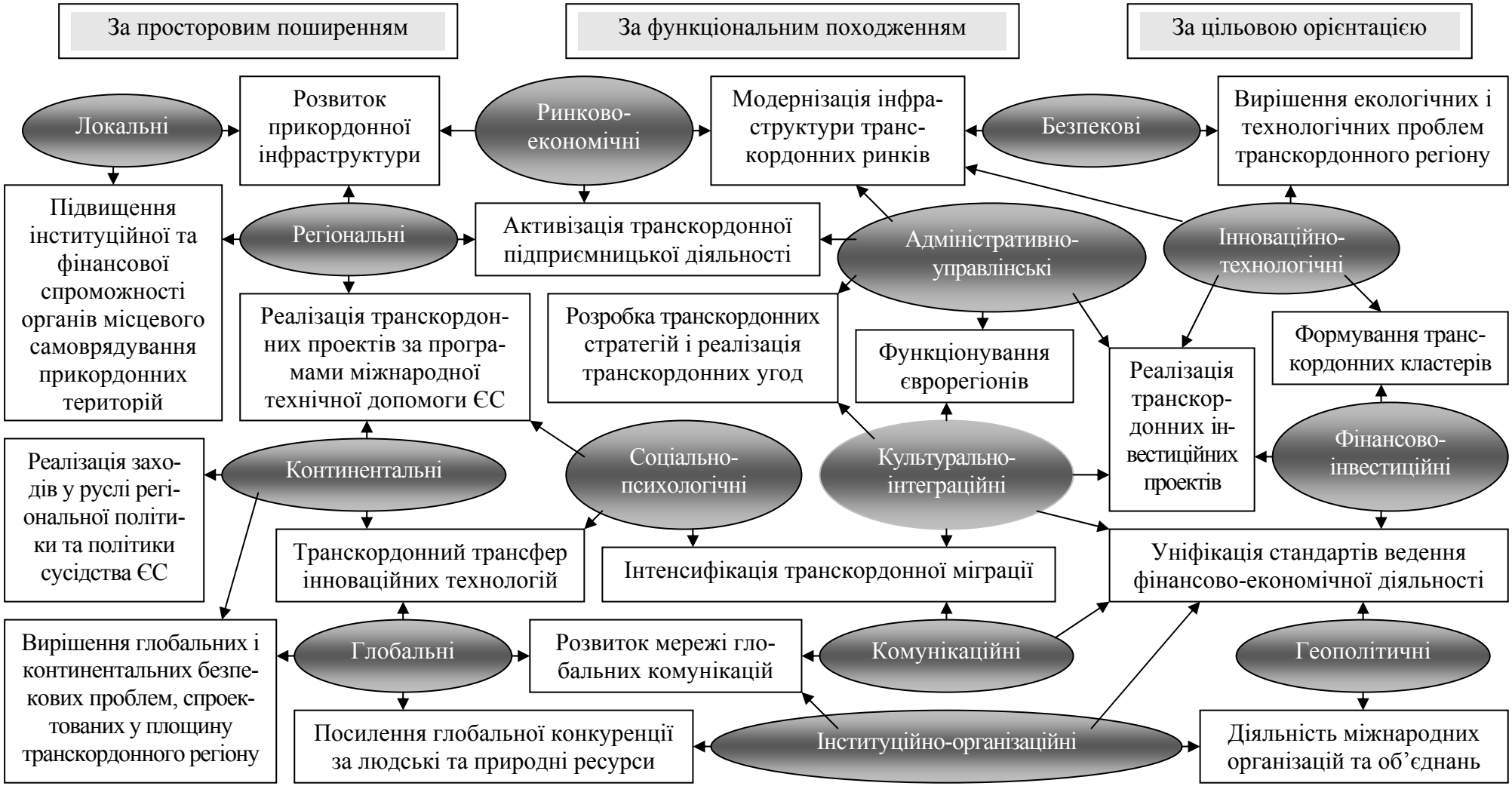

Рис. 2.9. Чинники стимулювання конвергенції в соціально-економічному просторі транскордонного регіону

Складено авторкою

Першим є просторовий критерій, який полягає у виділенні чинників стимулювання конвергентних процесів за ознакою місця їх ініціювання. В тому чи іншому транскордонному просторі за цим критерієм виділяються наступні групи чинників: локальні пов'язані з генеруванням мотивів для транскордонної конвергенції на рівні місцевих територіальних громад тих регіонів, які знаходяться в безпосередній близькості до кордону. Наступна група чинників за просторовим критерієм – регіональні, у тому числі ініційовані в межах єврорегіонів. Вказані чинники впливають на конвергенцію соціально-економічного простору транскордонну регіону, виходячи з інтересів певних регіонів або регіональних спільнот. Їх прикладами можуть слугувати: вирішення проблем екологічної безпеки, створення транскордонних кластерів, активізація єврорегіонального співробітництва тощо. Третя і четверта групи чинників, які виділяються за просторовим критерієм, можуть бути визначені відповідно як континентальні. Вони формуються під впливом певних економічних процесів у межах цілого континенту. Найбільш яскравими прикладами використання континентальних чинників транскордонної конвергенції є розвиток та поширення регіональної політики ЄС як на прикордонні регіони тих країн, які є його членами, так і тих, які лише претендують на членство. Ще одну, четверту, групу чинників транскордонної конвергенції, які виділяються за критерієм просторового розміщення, формують чинники, зумовлені розвитком процесів глобалізації. Вони мають планетарне поширення. Наприклад трансфер новітніх технологій, які набувають дедалі більшого значення у межах всього економічного простору сучасного світу, не дивлячись на кордони, є одним з яскравих прикладів таких чинників. Адже він впливає як на уніфікацію технологій у межах транскордонних регіонів, так і на їх повноцінну інтеграцію в систему міжнародного поділу праці. До таких самих чинників глобального характеру можна віднести й активізацію міграційних процесів.

Другим критерієм, за яким ідентифікуються чинники стимулювання конвергенції у транскордонних регіонах, є функціональний. Він враховує мотиви конвергенції на основі певних сутнісно-функціональних ознак. Тобто, виділені за ним чинники породжуються самими власне механізмами розвитку соціально-економічного простору транскордонного регіону, охоплюючи при цьому шість основних груп: ринково-економічні, соціально-психологічні, адміністративно-управлінські, культурально-інтеграційні, інформаційно-комунікаційні та інституційно-організаційні.

Ринково-економічні чинники, які визначається інтересами суб'єктів господарювання, що розгортають свою підприємницьку діяльність у межах транскордонних ринків, впливають на конвергенцію соціально-економічного простору транскордонного регіону через посилення мотивації виробників і споживачів до підвищення ефективності ринкових взаємодій у транскордонному просторі. Яскравим прикладом існування таких чинників є робота ринкових механізмів ціноутворення та перерозподілу товарних потоків у межах транскордонного регіону

За функціональним критерієм виділяються також соціально-психологічні чинники стимулювання транскордонної конвергенції. Вони беруть свій початок у соціальних взаємодіях та психологічних стереотипах економічної поведінки учасників транскордонної співпраці та мешканців прикордоння. До таких чинників можна віднести наявність родинних зв'язків по різні боки кордону, мовну близькість мешканців сусідніх прикордонних територіальних громад, їх релігійні звичаї та моральні цінності, ділову культуру, а також налагоджену спільну виробничо-господарську діяльність.

Третю групу чинників за функціональним критерієм складають адміністративно-управлінські. Вони визначаються діяльністю органів місцевого самоврядування, а також державного управління по різні боки кордону. Крім того, вказані чинники випливають з інтересів і завдань інститутів центральної влади в межах транскордонних регіонів чи

прикордонних територій, які входять до їх складу. Прикладами адміністративно-управлінських чинників стимулювання транскордонної конвергенції можуть вважатися: розвиненість двосторонніх зв'язків між органами місцевого самоврядування сусідніх прикордонних територіальних громад, дія міжрегіональних угод і транскордонних стратегій, реалізація спільних заходів, спрямованих на вирішення місцевих проблем соціально-економічного розвитку.

Четверта група чинників, виділених за функціональним критерієм, охоплює культурально-інтеграційну сферу. В цьому разі мова йде про культурну інтеграцію прикордонних територій, а також про обмін певними культурними надбаннями між мешканцями чи спільнотами сусідніх прикордонних територій різних держав. Насамперед, це стосується спільного утримання пам'яток культури по обидва боки кордону, діяльності релігійних організацій, проведення міжнародних фестивалів, конкурсів, театральних вистав та інших мистецьких заходів.

Ще однією групою чинників, виділених за функціональною ознакою, є чинники комунікаційного характеру. В цьому разі конвергенція соціально-економічного простору транскордонного регіону стимулюється прагненням мешканців прикордонних територій по різні боки кордону, а також учасників транскордонного бізнесу, налагоджувати взаємовигідну інформаційну співпрацю, в тому числі й у маркетинговій площині. Тому комунікаційні чинники можуть поділятися на два основні підвиди: соціально-комунікаційні та маркетингово-комунікаційні. У першому разі мова йде про взаємодію органів місцевого самоврядування та мешканців прикордоння на основі диверсифікації їх комунікацій у соціальних мережах, розвитку Інтернет-зв'язку, поширення спільних комунікаційних заходів у науковій і громадській сферах тощо. Друга група комунікаційних чинників включає: проведення транскордонних ділових форумів та інвестиційних ярмарок, діяльність транскордонних

інформаційно-аналітичних і консалтингових центрів, агенцій розвитку транскордонного бізнесу, білатеральних торгово-промислових палат тощо.

І нарешті остання, шоста група чинників, виділених за функціональним критерієм, ідентифікується як чинники інституційно-організаційного характеру. Вказані чинники зумовлюються діяльністю різного роду інституцій, спільних для всього транскордонного простору, та виконанням завдань, які поставлених перед ними. У цьому контексті доцільно наголосити на існуванні таких інституційного-організаційних чинників, як формування та розвиток транскордонних кластерів, транскордонних наукових і технологічних парків, удосконалення організаційно-економічної діяльності єврорегіонів, налагодження спільної системи неформальних інститутів, які мають значення для всього транскордонного простору, а також створення інституційно-правових і нормативних засад розвитку прикордонних територій шляхом формування відповідних стандартів їх життєзабезпечення в межах єдиного транс кордонного простору.

Третю групу критеріїв, за якими виділяються чинники конвергенції соціально-економічного простору транскордонного регіону, складають чинники цільового спрямування. Вони виокремлюються на підставі окреслення певних цільових параметрів розвитку транскордонної співпраці. Тому за цільовим критерієм можна виділити чотири основні групи чинників: безпекові (орієнтуються на необхідність вирішення проблем, пов’язаних з екологічною, техногенною чи продовольчою безпекою в усьому транскордонному просторі або на прикордонних територіях лише однієї з держав); інноваційно-технологічні (визначаються спрямованістю на впровадження інновацій і технологічних розробок у певних ланках соціально-економічного простору транскордонного регіону або в усьому цьому регіоні); фінансово-інвестиційні (їх цільовою функцією є отримання додаткових фінансових надходжень суб’єктами підприємницької діяльності, органами місцевого самоврядування та домогосподарствами у межах транскордонного регіону, насамперед на

основі посилення їх інвестиційної активності); геополітичні (стимулювання конвергентних процесів у соціально-економічному просторі транскордонного регіону з метою виконання вимог, що висуваються геополітичними інтересами глобального, континентального та регіонального масштабу).

Окремо варто наголосити на тому, що всі перелічені чинники можуть мати як позитивний, так і негативний вияв у контексті розгортання конвергентних процесів у соціально-економічному просторі транскордонного регіону. Більше того, впливаючи на вказані процеси одночасно в різних площинах, вказані чинники можуть набувати синхронного різноспрямованого вияву за різними критеріями власної ідентифікації. Так, трудова міграція мешканців з прикордонних сільських територій і з малих прикордонних міст в більш розвинені сільські регіони та в метрополійні центри транскордонного простору, з одного боку, знижує рівень безробіття в депресивних регіонах прикордоння, стимулюючи їх розвиток на основі фінансових трансфертів трудових мігрантів (просторовий критерій), а з іншого, виснажує людський потенціал цих територій, знижуючи тим самим їх інвестиційну привабливість (функціональний критерій).

Таким чином, спрямованість та ефективність впливу окремих чинників на стимулювання конвергенції в соціально-економічному просторі транскордонного регіону, визначається, насамперед, характером формування тих основних критеріїв, які обрані для ідентифікації та оцінювання відповідних параметрів конвергенції. Це ставить на перше місце необхідність виявлення та дослідження релевантних взаємозв’язків між основними напрямами активізації транскордонного співробітництва в умовах поглиблення європейської інтеграції, складовими формування та еволюції соціально-економічного простору транскордонного регіону, а також ключовими чинниками та механізмами конвергенції в його окремих ланках.

Висновки до другого розділу

1. Транскордонний регіон, охоплюючи сусідні прикордонні території двох або більшої кількості держав, які межують між собою, являє собою певну соціально-економічну цілісність, що складається із взаємопов'язаних транскордонних інституцій, транскордонних ринків, об'єктів транскордонної інфраструктури та мереж транскордонної міграції. Саме в межах транскордонних регіонів найповніше відображається вся феноменологія транскордонної конвергенції. Більше того, конвергенція може вважатися іманентною ознакою, а також основою метою та індикатором успішного розвитку транскордонного регіону.
2. Визначальними ознаками транскордонного регіону з погляду стимулюючого впливу розгортання в його межах конвергентних процесів є: просторово-географічна однорідність, інституційно-правова тотожність, комунікаційна інтегрованість, соціально-культурна ідентичність та ринкова координованість. Кожна із них чинить власний стимулюючий вплив на соціально-економічне зближення прикордонних територій, що входять до складу транскордонного регіону.
3. Враховуючи специфіку розвитку транскордонних регіонів на основі поширення у їх межах конвергентних процесів, можна виділити чотири основні типи транскордонних регіонів за ознаками їх інституційної зрілості та функціональної спроможності, а саме: умовно ідентифіковані, еволюційно-прогресуючі, функціонально розвинені та оптимально-збалансовані. Кожному з цих типів транскордонних регіонів притаманні власні динаміка та ефективність розвитку процесів транскордонної конвергенції.
4. Враховуючи значний рівень диференціації транскордонних регіонів з погляду механізмів і пріоритетів розвитку транскордонної конвергенції, дослідження конвергентних процесів у їх межах в контексті активізації транскордонного співробітництва доцільно здійснювати в просторовому

аспекті, а саме – на основі виділення категорії «соціально-економічний простір транскордонного регіону». Це дозволяє здійснювати дослідження феномену транскордонної конвергенції в різних типах транскордонних регіонів на єдиній методологічній основі.

5. Соціально-економічний простір транскордонного регіону охоплює інституції, локалізовані в межах сусідніх прикордонних територій двох або більшої кількості держав, а також об'єкти інфраструктури, які визначають характер взаємозв'язків між цими інституціями. Формування та розвиток вказаного простору відбувається, насамперед, під впливом дії ринкового механізму, який забезпечує вирівнювання пропорцій економічного розвитку в межах транскордонного ринку, забезпечуючи транскордонну конвергенцію. Таким чином, транскордонна конвергенція одночасно виступає основним критерієм ефективного формування соціально-економічного простору транскордонного регіону та наслідком його еволюції. Пріоритетним напрямом стимулювання конвергентних процесів у соціально-економічному просторі транскордонного регіону є сприяння розвитку транскордонного ринку на основі проведення заходів з демонополізації економіки, лібералізації регуляторного режиму та підвищення рівня пропускної спроможності кордону.
6. Основним завданням, спрямованим на забезпечення динамічного розвитку соціально-економічного простору транскордонного регіону з метою активізації конвергентних процесів у його межах, є забезпечення ефективного функціонування та розвитку транскордонних ринків на основі нівелювання обмежуючої ролі кордону, демонополізації економіки та лібералізації регуляторної політики.
7. Систему транскордонних ринків, які забезпечують поширення транскордонної конвергенції у соціально-економічному просторі транскордонного регіону, формують транскордонні ринки засобів виробництва, споживчих товарів, сировинних ресурсів, туристичних,

освітніх і медичних послуг, а також транскордонні фінансово-кредитний ринок і ринок людських ресурсів. Їх ефективне функціонування зумовлює розвиток транскордонної конвергенції у чотирьох основних площинах: економічній, технологічній, соціальній і демографічній.

8. Основними чинниками стимулювання конвергенції в соціально-економічному просторі транскордонного регіону на основі розвитку транскордонних ринків є: організаційно-економічні, фінансово-інвестиційні, інформаційно-комунікаційні, соціально-демографічні та геоекономічні. Об'єднуючись у п'яти основних площинах соціально-економічного простору транскордонного регіону (управлінській, фінансовій, інформаційній гуманітарній та ринковій), вони чинять вплив на його конвергенцію в напрямі соціально-культурного, економічного та інституційного зближення прикордонних територій сусідніх держав. При цьому основними критеріями ідентифікації вказаних чинників є: просторовий (за сферою поширення конвергенції), функціональний (за характером розгортання конвергентних процесів) і цільовий (за кінцевою метою конвергенції).

Основні положення та матеріали, представлені у цьому розділі, були висвітлені у публікаціях авторки: [22], [26], [28], [29], [33], [86], [88], [90], [91], [92], [93], [97], [98], [99], [100], [195] , [210].

III. Особливості соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні

3.1. Напрями конвергенції адміністративно-управлінських важелів та механізмів транскордонного розвитку

Досліджуючи практичні аспекти конвергенції в соціально-економічному просторі транскордонного регіону, зокрема з погляду впровадження основних змін, спрямованих на поглиблення європейської інтеграції України, першочергову увагу звертає на себе характер функціонування адміністративно-управлінських механізмів розвитку прикордонних територій по різні боки кордону між Україною та ЄС. Адже від ефективності використання адміністративно-управлінських важелів впливу з метою налагодження та поглиблення транскордонних взаємодій, значною мірою залежить внутрішній зміст транскордонного співробітництва, а відтак і якісь конвергентних процесів.

Враховуючи динаміку, еволюцію та специфіку налагодження традиційних форм і сучасних методів розвитку транскордонного співробітництва між Україною та ЄС, одним із найбільш показових об’єктів для дослідження особливостей конвергенції адміністративно-управлінських важелів та механізмів транскордонного розвитку в межах спільного соціально-економічного простору, що охоплює прикордонні території України та країн-членів ЄС, є українсько-польський транскордонний регіон.

Цей транскордонний регіон займає найбільшу площу з-поміж усіх транскордонних регіонів, локалізованих між Україною та ЄС (84 946 км^2), характеризуючись доволі протяжною ділянкою сухопутного кордону (542 км), через яку проходять два потужні пан-європейські транспортні коридори: № 3 (з’єднує Брюссель і Берлін із Вроцлавом, Краковом і Києвом) і «Гданськ-Одеса» (з’єднує Балтійське і Чорне моря).

Крім того, чисельність мешканців, які населяють сусідні прикордонні території, що входять до складу українсько-польського транскордонного

регіону, становить майже 8 млн осіб, що є найвищим показником з-поміж усіх транскордонних регіонів, які об'єднують сусідні прикордонні території України та країн-членів ЄС.

Слід також відзначити, що українсько-польських транскордонний регіон є єдиним транскордонним регіоном між Україною та ЄС, на території якого функціонує відразу два єврорегіони («Буг» і «Карпатський»), а також реалізовується значна кількість транскордонних проектів різного спрямування: від підтримки локальних місцевих ініціатив та виконання регіональних інфраструктурних проектів, до потужних трансконтинентальних геоекономічних та інвестиційних проектів, включаючи українсько-польські проекти міждержавного значення у фінансовій, енергетичній, туристичній, інформаційній та іншій сферах.

До того ж, Польща належить до числа обмеженого кола стратегічних партнерів України, на яких покладаються особливі сподівання в інвестиційній, торговельно-економічній, гуманітарній і культурній площинах, що дає підстави очікувати подальшого поглиблення соціально-економічного співробітництва в різних сегментах українсько-польського транскордонного регіону.

Аналізуючи у цьому контексті основні напрями конвергенції адміністративно-управлінських важелів та механізмів транскордонного розвитку сусідніх прикордонних територій України та Польщі, доцільно розглядати їх еволюцію в розрізі трьох основних площин: регуляторної, звичаєвої та парадигмальної. Кожна із них охоплює власне коло адміністративно-управлінських засобів стимулювання транскордонної конвергенції, трансформуючись під впливом євроінтеграційних процесів.

Так, у сферу дії регуляторної площини потрапляють усі нормативно-правові акти міждержавного, національного, регіонального та місцевого рівнів, які стосуються розвитку транскордонного співробітництва між Україною та Польщею. Звичаєва площина охоплює неписані правила, традиції та поведінкові стереотипи учасників українсько-польського транскордонного співробітництва, які, так чи інакше, впливають на характер транскордонної

конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні. Водночас, у парадигмальній площині концентруються ті інструменти адміністративно-управлінського впливу на поширення транскордонної конвергенції між сусідніми прикордонними регіонами України та Польщі, які визначають систему цінностей та архетипів українсько-польського транскордонного співробітництва в умовах євроінтеграційних змін (рис. 3.1).

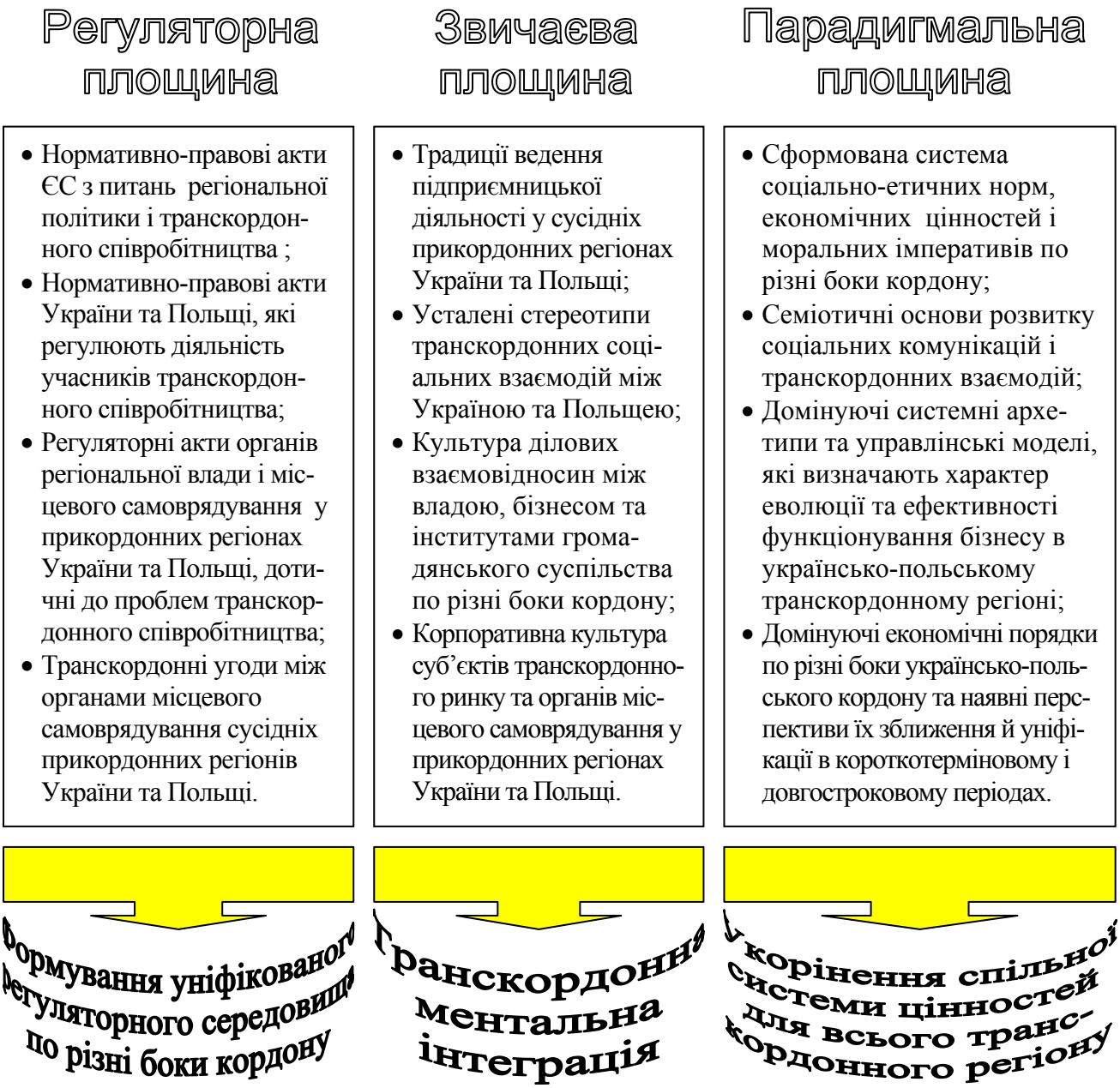

Рис. 3.1. Основні площини еволюції адміністративно-управлінських важелів транскордонної конвергенції в межах українсько-польського транскордонного регіону

Складено авторкою

Водночас, важливо відзначити, що дослідження конвергенції адміністративно-управлінських важелів, а також пов'язаних із ними механізмів розвитку транскордонного співробітництва між Україною та Польщею, доцільно здійснювати у двох часових вимірах: безпосередньому (або прямому чи паралельному) та стадійному (поетапному, еволюційному). У першому разі відбувається порівняння характеру функціонування адміністративно-управлінських важелів впливу на розвиток транскордонного співробітництва по різні боки кордону станом на один і той самий момент чи в одні і ті ж проміжки часу. Водночас, у другому випадку, порівнюються особливості та ефективність функціонування механізмів адміністративно-управлінського забезпечення транскордонного співробітництва в сусідніх прикордонних регіонах України та Польщі, з огляду на той етап європейської інтеграції, на якому перебуває кожна з країн, або ж у залежності від тієї стадії розвитку транскордонного співробітництва, на якій перебувають прикордонні території відповідної держави.

У цьому сенсі пріоритетного значення набуває виділення етапів європейської інтеграції та стадій розвитку транскордонного співробітництва з ЄС, які розглядатимуться у процесі проведення відповідного дослідження. Зокрема, з огляду на характер еволюції європейської інтеграції, можна виокремити такі основні етапи співпраці ЄС із країнами, які не є членами цього об'єднання, але декларують свої наміри про членство, або ж реалізовують відповідну євроінтеграційну стратегію:

- попередній (взаємне визнання стратегічних перспектив співробітництва та окреслення основних умов і критеріїв, які визначатимуть успішність реалізації євроінтеграційної стратегії для певної держави);
- підготовчий (виконання основних вимог у руслі політики європейської інтеграції відповідної держави та формування інституційної бази її подальшого співробітництва з ЄС);

- адаптаційний (адаптація до вимог та інституційних стандартів ЄС, імплементація низки нормативно-правових актів, що діють в ЄС, зокрема у відповідності з двосторонніми угодами та стратегічними документами, які визначають характер європейської інтеграції для кожної держави – партнера ЄС);
- інтеграційний (виконання процедур, пов'язаних із входженням країни – претендента на членство, до ЄС).

Враховуючи динаміку євроінтеграційних змін, пов'язаних еволюцією соціально-економічного розвитку України та Польщі, описані етапи європейської інтеграції кожна із держав проходила, відповідно: попередній – Польща у 1989-1991 роках, Україна у 1991-2004 роках; підготовчий – Польща у 1992-1998 роках, Україна у 2005-2013 роках; адаптаційний – Польща у 1999-2003 роках, Україна починаючи з 2014 року; інтеграційний – Польща у 2004-2005 роках, а Україна лише починає рухатися до цього етапу.

Така періодизація значною мірою пояснює об'єктивність існування дивергентних розривів у функціонуванні механізмів адміністративно-управлінського забезпечення розвитку транскордонного співробітництва по різні боки українсько-польського кордону. Адже на проходження тих етапів європейської інтеграції, які Польща долала за 3-5 років, Україні знадобилося від 9 до 13 років, що свідчить, насамперед, про низьку якість адміністративно-управлінського забезпечення відповідних соціально-економічних змін.

Ситуація ще більше ускладнюється, якщо наведену періодизацію етапів європейської інтеграції доповнити характеристикою основних стадій розвитку транскордонного співробітництва, які послідовно проходили сусідні прикордонні території кожної з держав. Зокрема, у цьому сенсі можна виділити п'ять стадій розвитку транскордонного співробітництва, які долають прикордонні регіони у процесі налагодження та активізації двосторонніх соціально-економічних взаємодій у межах спільного транскордонного регіону (в тому

числі прикордонні регіони ЄС та сусідніх із ним держав, включаючи прикордонні регіони України та Польщі):

1) фрагментарних контактів (для постсоціалістичних держав відповідає періоду централізовано-планової економіки, коли будь-які міжнародні та зовнішньоекономічні зв'язки господарюючих суб'єктів і пересічних громадян, у тому числі на рівні прикордонних регіонів, жорстко контролювалися та координувалися партійними органами влади);

2) трансформаційну (на цій стадії бар'єрна функція кордону трансформується в інтегруючу, шляхом активізації транскордонних взаємодій та об'єднання зусиль прикордонних регіонів країн-членів ЄС та сусідніх із ними держав з метою вирішення спільних транскордонних проблем в економічній, гуманітарній, соціальній та іншій сферах);

3) донорсько-реципієнтну (коли транскордонне співробітництво між сусідніми прикордонними регіонами країн-членів ЄС (донорами) та країн, які є потенційними претендентами на членство (реципієнтами), набуває настільки високої інтенсивності, що дозволяє здійснювати ефективний трансфер технологій і механізмів регіонального розвитку з більш розвинених зон (як правило, країн-членів ЄС) до периферійних територій (переважно сусідніх з ЄС держав) відповідних транскордонних регіонів);

4) ринкову (або стадію формування спільних транскордонних ринків у межах транскордонних регіонів, до складу яких входять прикордонні території країн-членів ЄС та сусідніх із ними держав з-поза меж цього об'єднання; при цьому, однією з ключових ознак формування транскордонних ринків є вирівнювання цін на товари та послуги в межах усього транскордонного регіону, що свідчить про поступове вирівнювання технологічних стандартів, ефективності бізнесу та якості життя по різні боки кордону);

5) дифузійну або мутуалістичну (цій стадії відповідає максимальний рівень транскордонної інтеграції та конвергенції всіх ланок соціально-

економічного розвитку прикордонних регіонів по різні боки кордону; як правило вона відповідає етапу отримання країнами, що є претендентами на входження до ЄС, повноцінного членства у цій організації).

Аналізуючи описані стадії розвитку транскордонного співробітництва на прикладі українсько-польського транскордонного регіону, слід відзначити, що їх змістовне наповнення у контексті конвергенції важелів та механізмів адміністративно-управлінського забезпечення транскордонного співробітництва між обома державами відзначається певною неоднорідністю і навіть непослідовністю.

Так, на стадії фрагментарних контактів транскордонне співробітництво між сусідніми прикордонними регіонами України та Польщі розвивалося в доволі вузькому секторальному спектрі, стосуючись передусім культурної та гуманітарної сфер.

Значно активніше воно почало здійснюватися після здобуття Україною незалежності. Тоді свого спонтанного розвитку набули різні форми транскордонної економічної співпраці між мешканцями сусідніх адміністративно-територіальних одиниць обох держав, насамперед у площині дрібної прикордонної торгівлі. Основним стимулом до цього стала господарська ситуація по різні боки кордону. Зокрема, вона визначалася проведенням «шокової терапії» у Польщі, що супроводжувалося різким падінням купівельної спроможності місцевого населення, а також лібералізацією економічної та соціально-політичної ситуації в Україні, що суттєво спростило транскордонні контакти мешканців прикордонних регіонів із польськими партнерами.

При цьому, слід зазначити, що трансформаційна стадія розвитку транскордонного співробітництва між Україною та Польщею розтягнулася на доволі тривалий період, яких охопив понад десять років (табл. 3.1).

Табл. 3.1.

Порівняльний аналіз етапів європейської інтеграції та стадій розвитку транскордонного співробітництва у контексті конвергенції адміністративно-управлінських важелів та механізмів розвитку українсько-польського транскордонного регіону

Роки	Етапи європейської інтеграції		Стадії розвитку транскордонного співробітництва	
	Україна	*Польща*	*Україна*	*Польща*
1990-1995	**Попередній**. *Визнання України партнером ЄС у сфері міжнародних відносин. Підписання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС і низки інших документів.*	**Попередньо-підготовчий**. *Підписання договору про торговельну та економічну співпрацю між Польщею і ЄЕС, Угоди про асоційоване членство, здійснення в країні структурних реформ.*	**Трансформаційна**. *Диверсифікація форм і напрямів транскордонного співробітництва. Створення єврорегіонів «Буг» і «Карпатський». Підписання Угоди про міжрегіональне співробітництво.*	**Трансформаційна**. *Диверсифікація форм і напрямів транскордонного співробітництва. Створення єврорегіонів «Буг» і «Карпатський». Підписання Угоди про міжрегіональне співробітництво.*
1996-2000	**Попередній**. *Затвердження стратегії інтеграції України до ЄС. Ухвалення спільної стратегії ЄС щодо України.*	**Підготовчо-адаптаційний**. *Проведення переговорів щодо членства Польщі в ЄС, прийняття та реалізація Національної стратегії інтеграції.*	**Трансформаційна.** *Удосконалення інституційної бази транскордонного співробітництва. Підписання транскордонних угод.*	**Трансформаційна.** *Адаптація інституційної бази транскордонного співробітництва до вимог і стандартів ЄС.*
2001-2005	**Попередній**. *Затвердження Програми інтеграції України до ЄС та реалізація її основних положень.*	**Адаптаційно-інтеграційний**. *Виконання всіх необхідних процедур, пов'язаних з набуттям повноправного членства в ЄС.*	**Реципієнтна**. *Прийняття Закону України «Про транскордонне співробітництво».*	**Донорська**. *Започаткування програм та інфраструктурних проектів з передачі досвіду Україні.*
2006-2010	**Підготовчий**. *Затвердження плану дій Україна-ЄС. Початок переговорів щодо Угоди про Асоціацію.*	**Пост-інтеграційний**. *Усебічна інтеграція польської економіки в інституційний і ринковий простір ЄС.*	**Реципієнтна**. *Прийняття першої Державної програми розвитку транскордонного співробітництва.*	**Донорська**. *Підписання угоди про малий прикордонний рух. Ініціювання Східного партнерства.*
2011-2016	**Підготовчо-адаптаційний**. *Підготовка до укладення та підписання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС.*	**Пост-інтеграційний**. *Утвердження Польщі як невід'ємної складової об'єднаної Європи.*	**Реципієнтна**. *Нарощування інституційної спроможності учасників транскордонного співробітництва*	**Донорська**. *Диверсифікація форм і методів транскордонної підтримки українських партнерів*

Складено авторкою

Аналізуючи характерні особливості формування адміністративно-управлінських важелів та механізмів транскордонного розвитку в межах українсько-польського транскордонного регіону, зокрема з погляду стимулювання конвергентних процесів між сусідніми прикордонними територіями України та Польщі, першочергову увагу слід акцентувати на тому, що починаючи із середини 90-х років XX століття спостерігається укорінення низки дивергентних виявів. Зокрема, прикордонні регіони Польщі адаптуючись до вимог і стандартів ЄС, суттєво прискорили процес формування адміністративно-управлінських структур, орієнтованих на забезпечення фінансової спроможності та інституційної зрілості органів місцевого самоврядування, у тому числі у прикордонних з Україною воєводствах. Натомість, в Україні продовжувала домінувати притаманна адміністративно-плановій економіці модель адміністративно-територіального устрою з високим рівнем де централізації влади. Саме у цей період були закладені основні асиметрії, що чинили деструктивний вплив на поширення транскордонної конвергенції між Україною та Польщею протягом тривалого періоду часу, включно із нинішнім етапом розвитку транскордонного співробітництва між прикордонними регіонами обох держав.

Аналізуючи цей період формування адміністративно-управлінського забезпечення транскордонного співробітництва по різні боки українсько-польського кордону слід, передусім, відмітити зародження фундаментальних диспропорцій у парадигмальній і звичаєвій площинах. Наприклад, В. Борщевський описує вказаний період наступним чином: «Якщо у Польщі спостерігалося послідовне та успішне поглиблення лібералізаційних тенденцій у більшості секторів зовнішньоекономічної діяльності, то Україна практично залишалась у полоні старих протекціоністських догм. Так, з 1995 року, відколи Польща стала членом СОТ, у країні відбулися серйозні зміни у митній і податковій політиці, які знайшли своє відображення у полегшенні доступу іноземних товарів на польські ринки, приведенні економічного законодавства країни до міжнародних стандартів (насамперед ЄС), посиленні політичної стабільності в державі тощо. А після вступу Польщі до ОЕСР в країні було

прийнято «Кодекс лібералізації надходження капіталу» та «Кодекс лібералізації поточних угод», які зобов'язували уряд суттєво лібералізувати законодавство, що регулює господарську діяльність у країні загалом, а також обіг капіталу та циркулювання іноземних інвестицій».[111] [32, с. 127]

Разом із цим, у Польщі впроваджувалися реальні кроки з децентралізації влади та реформування адміністративно-територіального устрою держави. Так, у 1998-1999 роках відбулося розширення повноважень органів місцевого самоврядування на основі запровадження трьохрівневої системи територіального поділу (гміна, повіт, воєводство), з одночасним скороченням кількості воєводств. Замість 49 воєводств, у тому числі трьох в агломераціях – Варшаві, Лодзі та Кракові, а також 2345 ґмін і 814 міст (і навіть окремих районів деяких великих міст) було створено 16 воєводств, 314 повітів, і 2478 ґмін.[112] [57]

Це дало змогу активізувати громадянську активність на рівні базових адміністративно-територіальних одиниць держави, а також посилити ініціативність місцевих територіальних громад країни, у тому числі – в площині транскордонного співробітництва. Як наслідок, ефективність реалізації проектів місцевого розвитку, у тому числі фінансованих зі структурних фондів ЄС, а також якість співпраці органів місцевого самоврядування з потенційними та діючим іноземними інвесторами зросла на кілька порядків. У країну прийшли потужні транснаціональні корпорації, які принесли з собою інноваційні технології та нові стандарти ведення бізнесу в машинобудівній, енергетичній, електронній, харчопереробній, будівельній та інших сферах господарювання.

Натомість, Україна продовжувала залишатися скованою рудиментами адміністративно-планового світогляду, як в макроекономічній площині, так і в регіональній політиці, включаючи пріоритети розвитку транскордонного співробітництва з ЄС в цілому та з Польщею, зокрема.

Вказаний етап також характеризувався різноприскореним розвитком інститутів громадянського суспільства по різні боки кордону між Україною та

---

[111] Борщевський В. Українсько-польське економічне співробітництво в умовах євроінтеграції / Віктор Борщевський. – Львів: Аверс, 2007. – 328 с. – С. 127.

[112] Досвід Польщі у сфері адміністративно-територіальної реформи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ogo.ua/articles/view/2015-07-09/64668.html/

Польщею. Зокрема, з польського боку кордону з'явилися численні громадські організації, благодійні фонди, торгово-промислові палати, агенції регіонального та місцевого розвитку тощо, у той час, як основними «генераторами» соціальних змін і рушіями транскордонного співробітництва продовжували залишатися органи державної влади та афілійовані із ними структури.

І нарешті, ще одним напрямом диверсифікації важелів та механізмів адміністративно-управлінського забезпечення транскордонного співробітництва між Україною та Польщею, який виявився у цей період, став різноспрямований розвиток управлінських архетипів і семіотичних сенсів. Адже прикордонні з Україною регіони Польщі, не зважаючи на свою периферійність, порівняно з іншими регіонами держави, у цей період активно впроваджували інноваційні моделі регіонального менеджменту, з орієнтацією на ділові стандарти ЄС. Разом із цим, за фінансової підтримки ЄС, відбувалась суттєва модернізація інформаційно-комунікаційної інфраструктури прикордонних територіальних громад, а їх кадровий потенціал набув значного розвитку. Унаслідок цього зовнішній вигляд більшості населених пунктів у прикордонних з Україною регіонах Польщі змінився у кращий бік, що стало підставою для виникнення своєрідного просторового «семіотичного дисонансу» при перетині українсько-польського кордону, який зберігся певною мірою і до цього часу.

Вказані розбіжності в розвитку адміністративно-управлінських важелів і механізмів активізації транскордонного співробітництва між Україною та Польщею, укорінилися протягом наступного періоду (2001-2005 роки). Цей період ознаменувався набуттям Польщею повноправного членства в ЄС, що знайшло своє відображення і в розвитку українсько-польського транскордонного співробітництва. Зокрема, у цей час знизилися обсяги прикордонної торгівлі між державами та інтенсивність реалізації спільних транскордонних проектів, що змусило органи державної влади та місцевого самоврядування по різні боки кордону шукати нові засоби стимулювання транскордонної активності.

Так, у червні 2005 р. у Польщі відбулася Четверта зустріч голів обласних державних адміністрацій і обласних рад України та воєвод і маршалків Польщі, підсумковим документом якої декларувалася переконаність у необхідності зміцнення існуючого транскордонного та міжрегіонального співробітництва. Крім того,

відмічалась доцільність впровадження механізму представлення інтересів регіонів України за посередництвом представництв польських воєводств у Брюсселі, а також у рамках міжнародних організацій. зокрема: Ради Європи, Комітету регіонів ЄС, Вишеградської групи, Центральноєвропейської ініціативи тощо.[113] [207, с. 217]

У цей період набув поширення такий важливий інструмент розвитку транскордонного співробітництва між Україною та Польщею, як спільні ділові форуми та інвестиційні ярмарки. Зокрема, було започатковано та популяризовано діяльність Міжнародного економічного форуму з питань транскордонного співробітництва у Львові та Економічного форуму «Польща-Україна» у Жешуві. А на українсько-польському економічному форумі, що відбувся у 2004 році в м. Ялта, було прийнято першу Стратегію українсько-польського міжрегіонального і транскордонного співробітництва.

Разом із цим, у 2002-2004 роках обговорювалася ідея створення нового єврорегіону «Сян», який мав включати Львівську область України та Підкарпатське воєводство Польщі. Проте, у зв'язку зі вступом Польщі до ЄС та переорієнтацією адміністративно-управлінських зусиль її регіональних органів влади на адаптацію до нових інституційних вимог і стандартів, вказана ідея так і не набула свого практичного втілення.

Окреслені вияви дивергентності в адміністративно-управлінському середовищі українсько-польського транскордонного регіону, посилилися протягом 2006-2010 років. У цей час Польща остаточно укорінилася в ролі партнера, який виконує донорську функцію у процесі розвитку транскордонного співробітництві з Україною.

Так, у 2008 році за ініціативою Польщі було запропоновано проект програми «Східне партнерство», прийнятої Європейською Комісією у грудні 2008 р. і затвердженої Радою ЄС у березні 2009 р. Офіційна реалізація цієї програми розпочалася у травні 2009 року після саміту ЄС у Празі. Вказана програма передбачала зміцнення стосунків ЄС зі своїми східними сусідами (Україною, Молдовою, Грузією, Вірменією, Азербайджаном і Білоруссю,), виступаючи продовженням східного напрямку існуючої Європейської політики

[113] Янків М. Україна і Польща: стратегічне партнерство в системі геополітичних координат (політико-економічний та секторальний аналіз) / Мирон Янків. – Львів: Світ, 2011. – 384 с. – С. 217.

сусідства. Основними завданнями цієї програми, у тому числі і щодо активізації українсько-польського транскордонного співробітництва, виступали:

- робота над Угодою про Асоціацію між Україною та ЄС;
- фінансування комплексних програм з метою покращення адміністративною структури української влади на різних рівнях;
- інтеграція з економіками країн ЄС, включаючи зближення українського законодавства з законодавством ЄС, у тому числі і в частині децентралізації влади та проведення адміністративно-територіальної реформи;
- співпраця у боротьбі з корупцією, організованої злочинністю, нелегальною міграцією;
- збільшення мобільності робочої сили та перспективи відкриття ринків праці ЄС для українців;
- посилення енергетичної безпеки України;
- реалізація програм, що спрямовані на подолання економічної і соціальної нерівності в Україні;
- реалізація індивідуальних програм (охорона кордонів, допомога у ліквідації наслідків стихійного лиха, підвищення енергетичної ефективності та відновлюваних джерел енергії);
- посилення контактів між Україною та ЄС і між їх громадянами;
- надання додаткової фінансової допомоги.[114] [175]

Разом із цим, влітку 2009 року набула чинності Угода про малий прикордонний рух між Польщею та Україною, яка надала право українцям, що живуть у 30-кілометровій прикордонній зоні, у безвізовому режимі перетинати кордон із Польщею. Такий крок мав на меті стимулювати прикордонну торгівлю, та інтенсифікувати культурне співробітництво між сусідніми прикордонними територіальним громадами України та Польщі. Водночас, на практиці він приніс із собою цілу низку неоднозначних наслідків, зокрема, спричинивши посилення черг на прикордонних пунктах пропуску та ускладнення руху через українсько-польський кордон підприємців, науковців, громадських активістів та інших учасників транскордонного співробітництва.

---

[114] Східне партнерство [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Східне_партнерство/

Наприклад, дослідники відмічають, що призупинення малого прикордонного руху лише на два дні влітку 2016 року, у зв'язку з проведенням у Польщі саміту НАТО, призвело до майже триразового зменшення кількості автомобілів, що перетинали українсько-польський кордон.[115] [197]

Все це дає підстави для висновку про те, що якість та ефективність застосування адміністративно-управлінських важелів розвитку транскордонного співробітництва між Україною та Польщею по різні боки кордону, значною мірою залишається неоднорідною. Тобто, на тлі окремих виявів транскордонної конвергенції у функціонуванні адміністративно-управлінських механізмів стимулювання економічного розвитку сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі, у цій площині зберігається також значний простір для поширення дивергентних тенденцій.

Це відображається на якості транскордонних взаємодій в українсько-польському транскордонному регіоні, передусім впливаючи на характер торговельно-економічних взаємозв'язків між господарюючими суб'єктами, локалізованими по різні боки кордону.

3.2. Статистична оцінка основних показників економічної конвергенції в розрізі окремих прикордонних регіонів

Оцінюючи кількісні параметри соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні, першочергову увагу слід приділити визначенню рівня збіжності (розбіжності) між показниками валового регіонального продукту та валового регіонального продукту на душу населення в прикордонних з Україною воєводствах Польщі та сусідніх із ними українських областях. Це зумовлюється доцільністю використання валового регіонального продукту в якості агрегованого індикатора, який відображає рівень розвитку економіки кожного із сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі, які формують українсько-польський транскордонний регіон.

При цьому, для коректного визначення рівня конвергенції між сусідніми прикордонними регіонами України та Польщі за показниками

[115] Чи не краще скасувати малий прикордонний рух [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://expres.ua/news/2016/07/15/193949-ne-krashche-skasuvaty-malyy-prykordonnyy-ruh/

валового регіонального продукту та валового регіонального продукту на душу населення, варто здійснити розрахунок як показника абсолютної β-конвергенції, так і абсолютної σ-конвергенції. Адже в науковій літературі відзначається, що «β-конвергенція вказує на існування стійкої (тривалої) тенденції до зближення рівнів економічного розвитку, натомість випадкові шоки можуть приводити до короткострокових міжрегіональних сходжень і, як наслідок, σ-конвергенції»[116]. [169, с. 74]

Разом із цим, β-конвергенція, в окремих випадках може спостерігатися при відсутності σ-конвергенції. Зазвичай це відбувається тоді, коли стартові умови для двох чи більшої кількості регіонів суттєво відрізняються між собою. У цьому випадку β-конвергенція, як правило, матиме тимчасовий характер, поступово вичерпуючись, у разі якщо вона не доповнюватиметься σ-конвергенцією. Тобто, можна констатувати, що за наявності у транскордонному регіоні σ-конвергенції завжди матиме місце і β-конвергенція. Натомість, наявність β-конвергенції може спостерігатися навіть за відсутності σ-конвергенції, але тоді, швидше за все, β-конвергенція матиме тимчасовий характер (або з часом доповниться σ-конвергенцією).

Концепція β–конвергенції широко використовується для дослідження динаміки міжрегіональної економічної диференціації в регіональній економіці. Аналіз β–конвергенції в системах з кількома рядами статистичних даних здійснюється через розрахунок параметрів рівняння регресії виду:[117] [16]

$$\frac{\ln(y_{iT}) - \ln(y_{i0})}{T} = \alpha + \beta \ln(y_{i0}) + \varepsilon_i, \qquad (1)$$

де y_{i0}, y_{iT} – рівень показника в початковий та кінцевий моменти часу, T – часовий інтервал, α, β – параметри рівняння регресії, ε_i – випадкова похибка відповідного показника.

---

[116] Сторонянська І. Процеси конвергенції / дивергенції соціально-економічного розвитку регіонів України: підходи до оцінки / Ірина Сторонянська // Регіональна економіка. – 2008. - №. 2. – С. 73-84. – С. 74.

[117] Барро Р.Дж., Сала-И-Мартин Х. Экономичекий рост / Р.Дж. Барро, Х. Сала-И-Мартин; пер. с англ. – М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2010. – 824 с.: ил.

Ліва частина рівняння (1) показує логарифм середньорічного темпу зростання. Негативне значення параметра β свідчить про наявність конвергенцію, оскільки означає, що регіони з більш високим рівнем розвитку харакетризуються нижчими темпами зростання.[118] [109, с. 34]

Аналіз рівняння регресії проводиться через розрахунок коефіцієнта детермінації (R^2).

Через коефіцієнт β знаходиться швидкість конвергенції λ за формулою:

$$\lambda = -\frac{\ln(1+\beta T)}{T} \qquad (2)$$

Так само прийнято розраховувати необхідний регіонам час для подолання половини шляху до стійкого стану. Відповідна формула має вигляд:

$$T_{0,5} = -\frac{\ln 2}{\lambda} \qquad (3)$$

У міжрегіональних порівняннях крім показників β–конвергенції та σ-конвергенції також виористовуються

Для українсько-польського транскордонного регіону, який досліджується у межах Львівської та Волинської областей України та Підкарпатського і Люблінського воєводств Польщі, зміна валового регіонального продукту протягом 2005-2014 років відображає загальну динаміку до зростання, як для кожного зі згаданих регіонів зокрема, так і для української та польської частини спільного транскордонного регіону загалом. Проте, слід відзначити, що темпи зростання валового регіонального продукту в окремих українських областях і польських воєводства дещо відрізняються між собою. Це відображається на потенціалі досягнення β–конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні (табл. 3.2).

[118] Матвєєв Є. Статистичний аналіз транскордонної конвергенції регіонів / Євген Матвєєв // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональна конвергенція та транскордонні ринки. – 2011. – Вип. 5 (91). – С. 33-44. – С. 34.

Таблиця 3.2

Валовий регіональний продукт в областях і воєводствах українсько-польського транскордонного регіону

Роки	Регіони											
	Україна						*Польща*					
	Львівська область		Волинська область		Українські регіони разом		Підкарпатське воєводство		Люблінське воєводство		Польські регіони разом	
	млн грн	*зростання, %*	*млн грн*	*зростання, %*	*млн грн*	*зростання, %*	*млн зл.*	*зростання, %*	*млн зл.*	*зростання, %*	*млн зл.*	*зростання, %*
2005	17192	–	6553	–	23745	–	37319	–	38388	–	75707	–
2006	21486	*25,0*	7687	*17,3*	29173	*22,9*	39894	*6,9*	40849	*6,4*	80743	*6,7*
2007	27987	*30,3*	10072	*31,0*	38059	*30,5*	43685	*9,5*	45361	*11,0*	89046	*10,3*
2008	35534	*27,0*	12784	*26,9*	48318	*27,0*	48450	*10,9*	50233	*10,7*	98683	*10,8*
2009	35955	*1,2*	12225	*- 4,4*	48180	*- 0,3*	50684	*4,6*	51082	*1,7*	101766	*3,1*
2010	41655	*15,9*	14429	*18,0*	56084	*16,4*	52522	*3,6*	54055	*5,8*	106577	*4,7*
2011	52103	*25,1*	17637	*22,2*	69740	*24,4*	57028	*8,6*	58544	*8,3*	115572	*8,4*
2012	61962	*18,9*	20005	*13,4*	81967	*17,5*	62902	*10,3*	64261	*9,8*	127163	*10,0*
2013	63329	*2,2*	20622	*3,1*	83951	*2,4*	65088	*3,5*	65738	*2,3*	130826	*2,9*
2014	72923	*15,1*	24195	*17,3*	97118	*15,7*	67350	*3,5*	67074	*2,0*	134424	*2,8*
Середній темп зростання		***17,9***	–	***16,1***	–	***17,4***	–	***6,8***	–	***6,4***	–	***6,6***

Складено авторкою на основі даних головних статистичних управлінь відповідних регіонів

Аналізуючи динаміку зміни валового регіонального продукту в розрізі окремих адміністративно-територіальних одиниць українсько-польського транскордонного регіону звертає на себе увагу відносна кореляція темпів зростання ВРП в українських прикордонних областях, з одного боку, і сусідніх із ними польських воєводствах, з іншого. Водночас, між українською та польською частинами досліджуваного транскордонного регіону не спостерігається відчутної синхронності за цим показником, не кажучи вже про конвергенцію. Проте, у 2009 і 2013 роках відзначалося спільне падіння темпів зростання ВРП по різні боки кордону, що зумовлювалося зовнішніми економічними викликами. У першому разі мова йшла про світову фінансову кризу, а в другому – про різку трансформацію структури зовнішньої торгівлі з Росією, спровоковану військовими діями на Сході України та санкціями, запровадженими у зв'язку із цим з боку ЄС.

Висновок про відсутність достатніх підстав для констатації факту конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні за показником валового регіонального продукту підтверджуються також результатами економіко-математичного моделювання. Відповідну модель абсолютної β–конвергенції за методом найменших квадратів та основні показники її статистичного аналізу представлені в додатку А.

Проведені розрахунки показують, що за досліджуваним параметром спостерігається слабке значення показників, які свідчать на користь гіпотези про абсолютну β–конвергенцію в українсько-польському транскордонному регіоні. Адже отримані дані демонструють фактичну відсутність конвергенції у 2013-2014 роках, порівняно з 2005 та 2006 роками. Крім того, низький коефіцієнт детермінації (R^2<0,5) вказує на можливість існування інших, не включених до моделі, чинників, які суттєво впливають на траєкторії розвитку сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі. Одним з таких чинників є кількість населення.

При розгляді валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу (таблиця 3.3) було одержано суттєво кращі результати (додаток Б).

Таблиця 3.3

Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу в сусідніх західних областях України та східних воєводствах Польщі, які входять до складу українсько-польського транскордонного регіону

Роки	Регіони											
	Україна						*Польща*					
	Львівська область		Волинська область		Українські регіони в середньому		Підкарпатське воєводство		Люблінське воєводство		Польські регіони в середньому	
	грн	*зростання, %*	*грн*	*зростання, %*	*грн*	*зростання, %*	*злотих*	*зростання, %*	*злотих*	*зростання, %*	*злотих*	*зростання, %*
2005	6657	–	6285	–	6471	–	17789	–	17591	–	17690	–
2006	8351	*25,4*	7397	*17,7*	7874	*21,7*	19024	*6,9*	18779	*6,8*	18902	*6,9*
2007	10915	*30,7*	9711	*31,3*	10313	*31,0*	20829	*9,5*	20913	*11,4*	20871	*10,4*
2008	13902	*27,4*	12340	*27,1*	13121	*27,2*	23101	*10,9*	23219	*11,0*	23160	*11,0*
2009	14093	*1,4*	11796	*- 4,4*	12945	*- 1,3*	24131	*4,5*	23651	*1,9*	23891	*3,2*
2010	16353	*16,0*	13916	*18,0*	15134	*16,9*	24973	*3,5*	25079	*6,0*	25026	*4,8*
2011	20490	*25,3*	16993	*22,1*	18742	*23,8*	26801	*7,3*	26919	*7,3*	26860	*7,3*
2012	24387	*19,0*	19249	*13,3*	21818	*16,4*	29546	*10,2*	29632	*10,1*	29589	*10,2*
2013	24937	*2,3*	19817	*3,0*	22377	*2,6*	30577	*3,5*	30427	*2,7*	30502	*3,1*
2014	28731	*15,2*	23218	*17,2*	25975	*16,1*	31642	*3,5*	31170	*2,4*	31406	*3,0*
Середній темп зростання		***18,1***	–	***16,1***	–	***17,2***	–	***6,6***	–	***6,6***	–	***6,6***

Складено авторкою на основі даних головних статистичних управлінь відповідних регіонів

Результати статистичного аналізу показують, що у більшості випадків коефіцієнт детермінації R^2>0,8 підтверджує тісний зв'язок між змінними. Це означає, що на основі визначеного коефіцієнту швидкості конвергенції λ, можна говорити, зокрема про те, що при збереженні тенденції до конвергенції, яка сформувалась у 2006-2014 роках, при λ=20% валовий регіональний продукт в розрахунку на одну особу в українських областях може зрости вдвічі за три з половиною роки.

Як уже зазначалося, для характеристики рівня конвергенції валового регіонального продукту в українсько-польському транскордонному регіоні, поряд з визначенням показника β-конвергенції, доцільно також розраховувати і σ-конвергенцію.

Статистичний аналіз транскордонної σ-конвергенції регіонів передбачає дослідження динаміки середнього відхилення рівня їх розвитку від середнього рівня в межах певної групи.[119] [109, с. 33]

Для розрахунку показника σ-конвергенції використовують такі показники варіації, як дисперсію, коефіцієнт варіації, середнє квадратичне відхилення тощо. У випадку із сусідніми прикордонними регіонами України та Польщі доцільно користуватись коефіцієнтом варіації, який, на відміну від показників дисперсії або середнього квадратичного відхилення, не залежить від величини валового регіонального продукту.

Для перевірки гіпотези про σ-конвергенцію використовується формула:

$$\sigma_{con} = \frac{\sigma_t(Y_t,...,Y_n)}{meant(Y_t,...,Y_n)} \qquad (4)$$

де σ_{con} – сигма-конвергенція, σ_t – середньоквадратичне відхилення (корінь квадратний з дисперсії випадкової величини); $Y_t,\ldots,Y_n$ – показники аналізованих масивів; meant ($Y_t,\ldots,Y_n$) – середнє значення показника за певний проміжок часу.

Сигма-конвергенція вимірюється в межах від 0 до 1. За загальним правилом, чим ближче виявиться показник σ-конвергенції до нуля, тим вищою буде конвергенція. Адже велике значення середнього відхилення показує

[119] Матвєєв Є. Статистичний аналіз транскордонної конвергенції регіонів / Євген Матвєєв // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональна конвергенція та транскордонні ринки. – 2011. – Вип. 5 (91). – С. 33-44. – С.33.

значний розкид значень в представленій множині з середньою її величиною. Відповідно, низьке значення показника *σ*-конвергенції, показує, що всі значення в обраній множині згруповані навколо середнього рівня.

Визначивши коефіцієнти варіації, за якими встановлюється наявність або відсутність σ-конвергенції, для областей і воєводств українсько-польського транскордонного регіону, беручи за основу показник валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу протягом 2005-2014 років, можна констатувати змінність тенденцій щодо наявності конвергенції чи дивергенції за цим показником. Так, конвергентні процеси мали місце у 2005-2007 та 2009-2012 роках, натомість, протягом 2007-2009 та 2012-2014 років спостерігалася тенденція до дивергенції валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Валовий регіональний продукт в розрахунку на одну особу та коефіцієнти варіації для розрахунку *σ*-конвергенції в основних адміністративно-територіальних одиницях українсько-польського транскордонного регіону в перерахунку на гривні

Грн

Роки	Адміністративно-територіальні одиниці				Середнє значення	Середнє відхилення	Коефіцієнт варіації
	Львівська область	Волинська область	Підкарпатське воєводство	Люблінське воєводство			
2005	6657	6285	28107	27794	17210,75	10739,75	0,62
2006	8351	7397	30819	30422	19247,25	11373,25	0,59
2007	10915	9711	38117	38271	24253,50	13940,50	0,57
2008	13902	12340	50591	50850	31920,75	18799,75	0,59
2009	14093	11796	60810	59601	36575,00	23630,50	0,65
2010	16353	13916	65929	66209	40601,75	25467,25	0,63
2011	20490	16993	72363	72681	45631,75	26890,25	0,59
2012	24387	19249	72683	72895	47303,50	25485,50	0,54
2013	24937	19817	77360	76980	49773,50	27396,50	0,55
2014	28731	23218	118974	117199	72030,50	46056,00	0,64

Складено авторкою на основі даних головних статистичних управлінь відповідних регіонів

Графічне зображення виявленої тенденції щодо поширення в українсько-польському транскордонному регіоні *σ*-конвергенції за показником валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу, дозволяє стверджувати про хвилеподібність конвергентих процесів (рис. 3.2).

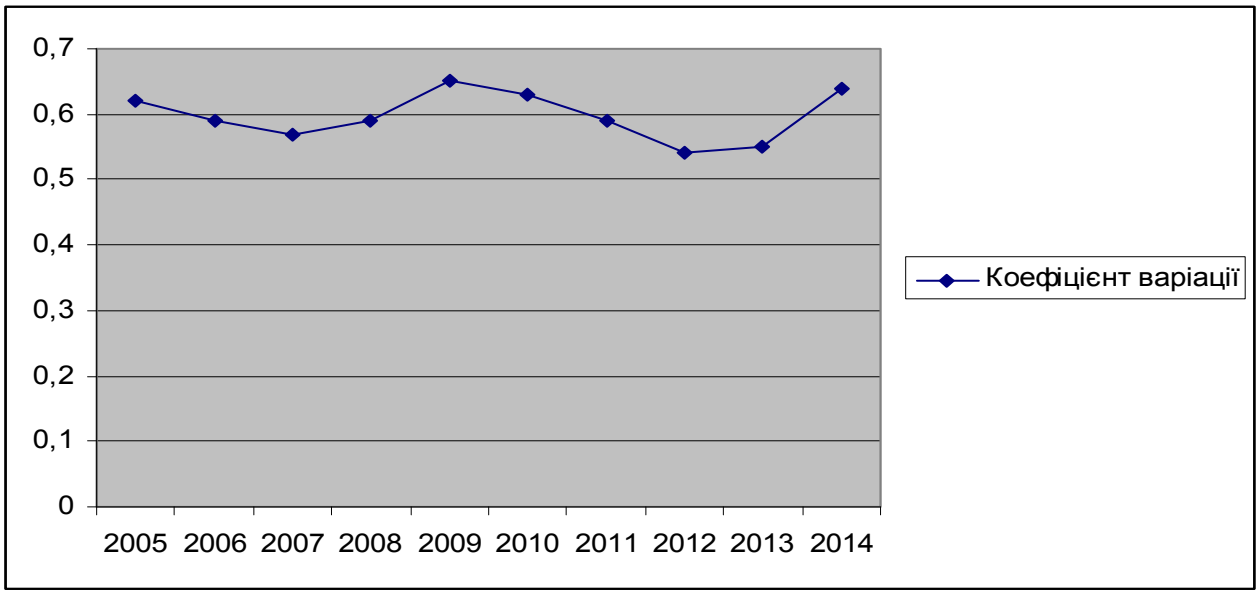

Рис. 3.2. Показник *σ*-конвергенції валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу в перерахунку на гривні в українсько-польському транскордонному регіоні

При цьому, слід відзначити, що дивергентність, відображена збільшенням коефіцієнту варіації за показником валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу протягом 2013-2014 років, значною мірою зумовлена знеціненням української грошової одиниці по відношенню до злотого. В результаті цього, валовий регіональний продукт польських воєводств, які межують з Україною, перерахований на гривні в розрахунку на одну особу, протягом вказаних двох років збільшився більш, ніж на 60% (протягом одного лише 2013 р. – це зростання перевищило 50%). Водночас, у злотих відповідне зростання за цей же проміжок часу складало в середньому 3% на рік.

При цьому, є всі підстави очікувати подальшого поглиблення виявленого дивергентного розриву, оскільки протягом наступних років гривня також послаблювалася (лише у 2015 р. порівняно з 2014 р. падіння курсу гривні по відношенню до злотого склало понад 1,5 рази).

Водночас, коефіцієнт варіації, розрахований для визначення *σ*-конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні на базі показника

валового регіонального продукту на одну особу в національній валюті кожної з держав, демонструє дещо інші результати (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Валовий регіональний продукт в розрахунку на одну особу та коефіцієнти варіації для розрахунку *σ*-конвергенції в основних адміністративно-територіальних одиницях українсько-польського транскордонного регіону в національній валюті

Роки	Адміністративно-територіальні одиниці				Середнє значення	Середнє відхилення	Коефіцієнт варіації
	Україна, грн		Польща, злоті				
	Львівська область	Волинська область	Підкарпатське воєводство	Люблінське воєводство			
2005	6657	6285	17789	17591	12081	5610	0,46
2006	8351	7397	19024	18779	13388	5514	0,41
2007	10915	9711	20829	20913	15592	5279	0,34
2008	13902	12340	23101	23219	18141	5020	0,28
2009	14093	11796	24131	23651	18418	5473	0,30
2010	16353	13916	24973	25079	20080	4946	0,25
2011	20490	16993	26801	26919	22801	4059	0,18
2012	24387	19249	29546	29632	25704	3744	0,15
2013	24937	19817	30577	30427	26440	4063	0,15
2014	28731	23218	31642	31170	28690	2736	0,10

Складено авторкою на основі даних головних статистичних управлінь відповідних регіонів

Як наслідок, графік, який відображає характер поширення *σ*-конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні за показником валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу в національній валюті кожної з держав демонструє очевидну тенденцію до посилення конвергентних процесів, що дає підстави стверджувати про вирівнювання базових компонентів, які лежать в основі економічного розвитку сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі (рис. 3.2).

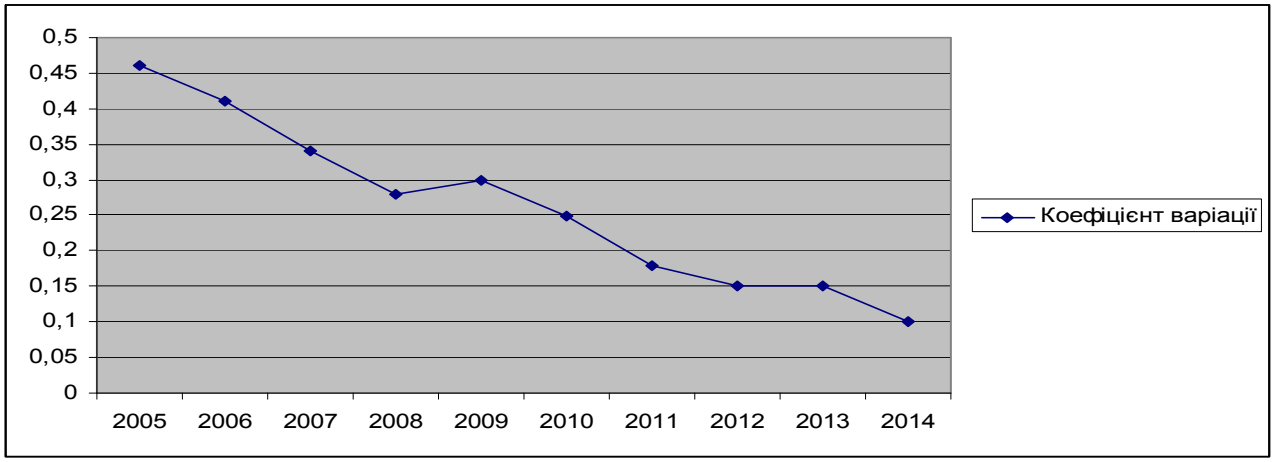

Рис. 3.3. Показник σ-конвергенції валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу в національній валюті кожної з держав в українсько-польському транскордонному регіоні

Складено авторкою на основі власних розрахунків

Встановлені закономірності підтверджується графіками, які відображають динаміку приросту валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу для сусідніх прикордонних областей України та Польщі. Так, динаміка середнього темпу зростання вказаного показника для українських областей і польських воєводств, що межують між собою, розрахована базуючись на гривневому еквіваленті злотого, демонструє очевидну тенденцію до поглиблення дивергентного розриву, особливо після 2013 року (рис. 3.4).

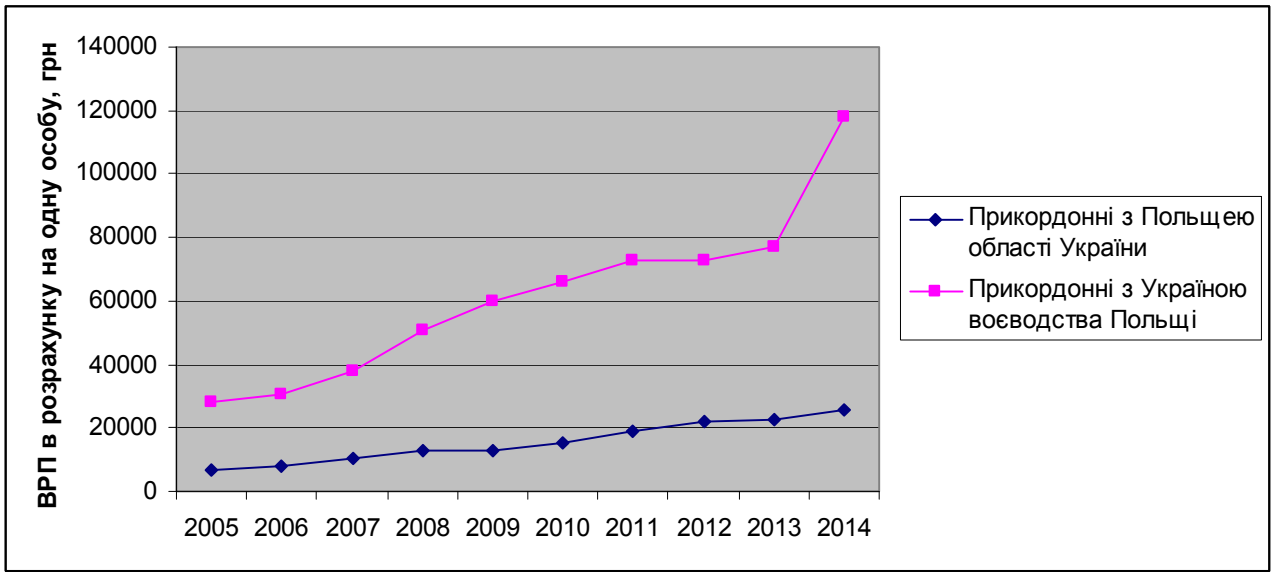

Рис. 3.4. Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу в прикордонних із Польщею регіонах України та прикордонних з Україною регіонах Польщі (в перерахунку у гривні за курсом НБУ на відповідний період часу)

Складено авторкою на основі даних головних статистичних управлінь відповідних регіонів

Натомість, аналізуючи аналогічні графіки, які відображають зростання показника валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу в середньому для Львівської та Волинської областей України, з одного боку, та Люблінського і Підкарпатського воєводств Польщі, з іншого, можна зробити прямо протилежні висновки, якщо розрахунок відповідного показника ведеться в національній валюті кожної із держав (гривні для українських областей і злотого для польських воєводств). У цьому разі спостерігається стійка тенденція до зближення рівнів валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу по різні боки кордону, зокрема у 2013 і 2014 роках (рис. 3.5).

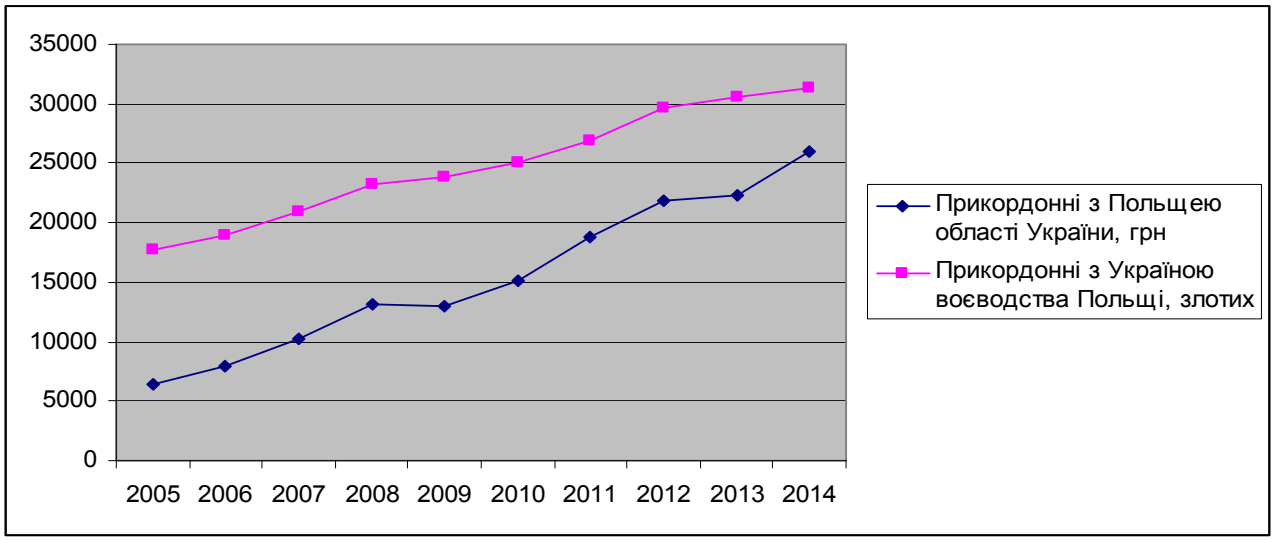

Рис. 3.5. Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу в прикордонних із Польщею регіонах України та прикордонних з Україною регіонах Польщі (у національній валюті кожної з держав)

Складено авторкою на основі даних головних статистичних управлінь відповідних регіонів

Порівнюючи отримані дані щодо конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні за показником валового регіонального продукту, розрахованого на одну особу, з дослідженнями, які проводилися українськими вченими протягом попередніх років, можна відзначити загальну збіжність висновків. Передусім це стосується наявності як β–конвергенції, так і σ-конвер-

генції за цим показником, а також негативного впливу на конвергенцію між сусідніми прикордонними регіонами України та Польщі валютних коливань, зокрема, знецінення гривні по відношенню до злотого.[120] [109, с. 34]

Разом із цим, слід відзначити, що динаміка валового регіонального продукту та валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу відображає лише один із аспектів транскордонної конвергенції регіонів. Для виявлення низки її важливих аспектів і перспектив розвитку доцільно також аналізувати інші показники. Зокрема, це стосується капітальних інвестицій.

Спрямування капітальних інвестицій у досліджувані регіони за період 2005-2015 років представлено в таблиці 3.6.

Як можна побачити, середній тем зростання капітальних інвестицій, які вкладалися в економіку прикордонних із Польщею регіонів України протягом останнього десятиріччя був приблизно у півтора рази вищим, ніж у сусідніх із ними польських регіонів. Разом із цим, динаміка інвестиційних процесів по різні боки українсько-польського кордону була настільки неоднорідною, що для остаточного висновку про наявність чи відсутність конвергентних необхідно провести більш серйозні обчислення.

Так, модель абсолютної β–конвергенції для капітальних інвестицій, дані якої представлені в додатку В, відображають мінливий характер конвергентних процесів у межах українсько-польського транскордонного регіону.

Якщо у формулі (1) $\beta<0$, то це означає, що регіони з початковими більш низькими капітальними інвестиціями ростуть швидше тих регіонів, які спочатку мали більш високі капітальні інвестиції, тобто відбувається збіжність. Якщо, навпаки, $\beta>0$, то нерівність ще більше посилюється і спостерігається, навпаки, розбіжність.

---

[120] Матвєєв Є. Статистичний аналіз транскордонної конвергенції регіонів / Євген Матвєєв // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональна конвергенція та транскордонні ринки. – 2011. – Вип. 5 (91). – С. 33-44. – С. 34.

Таблиця 3.6

Капітальні інвестиції в областях і воєводствах українсько-польського транскордонного регіону

Роки	Регіони											
	Україна						*Польща*					
	Львівська область		Волинська область		Українські регіони разом		Підкарпатське воєводство		Люблінське воєводство		Польські регіони разом	
	Млн грн	*зростання, %*	*Млн грн*	*зростання, %*	*Млн грн*	*зростання, %*	*Млн злотих*	*зростання, %*	*Млн злотих*	*зростання, %*	*Млн злотих*	*зростання, %*
2005	5441,8	–	1317,3	–	6759,1	–	5118,9	–	4347,2	–	9466,1	–
2006	6835,3	*25,6*	2066,6	*56,9*	8901,9	*31,7*	5906,8	*15,4*	4917,8	*13,1*	10824,6	*14,4*
2007	9872,4	*44,4*	3254,3	*57,5*	13126,7	*47,5*	7028,7	*19,0*	6071,2	*23,5*	13099,9	*21,0*
2008	12696,3	*28,6*	3917,0	*20,4*	16613,3	*26,6*	7883,1	*12,2*	7628,7	*25,7*	15511,8	*18,4*
2009	8382,2	*- 34,0*	2844,2	*- 27,4*	11226,4	*- 32,4*	8535,0	*8,3*	7932,0	*4,0*	16467,0	*6,2*
2010	8830,2	*5,3*	2017,0	*- 29,1*	10847,2	*- 3,4*	10288,7	*20,5*	8288,1	*4,5*	18576,8	*12,8*
2011	12114,0	*37,2*	2685,0	*33,1*	14799,0	*36,4*	13417,7	*30,4*	10332,1	*24,7*	23749,8	*27,8*
2012	11173,3	*- 7,8*	3180,2	*18,4*	14353,5	*- 3,0*	12565,1	*- 6,4*	9851,7	*- 4,6*	22416,8	*- 5,6*
2013	9816,7	*- 12,1*	3104,6	*- 2,4*	12921,3	*- 10,0*	12013,0	*- 4,4*	9742,0	*- 1,1*	21755,0	*- 3,0*
2014	9555,0	*- 2,7*	3241,8	*4,4*	12796,8	*- 1,0*	11364,4	*- 5,4*	10515,6	*7,9*	21880,0	*0,6*
2015	13386,5	*40,1*	5527,1	*70,5*	18913,6	*47,8*	11001,6	*- 3,2*	10410,4	*- 1,0*	21412,0	*- 2,1*
Середній темп зростання		***12,5***	–	***20,2***	–	***14,0***	–	***7,7***	–	***9,7***	–	***9,1***

Складено авторкою на основі даних головних статистичних управлінь відповідних регіонів

Дані додатку В свідчать, що обсяги капітальних інвестицій, які вкладалися в сусідніх прикордонних регіонах України та Польщі протягом 2005-2015 років, в цілому відображають наявність β–конвергенції. Однак, в окремі проміжки часу спостерігалися дивергентні вияви, як наприклад, у 2010 році по відношенню до попередніх років.

Разом із цим, так само, як у випадку із конвергенцією за показником валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу, в українсько-польському транскордонному регіоні спостерігається суттєвий вплив валютних коливань, зокрема знецінення гривні по відношенню до злотого.

Так, аналізуючи динаміку капітальних інвестицій по різні боки українсько-польського кордону протягом досліджуваного періоду, звертає на себе увагу суттєва різниця у темпах їх нарощування у двох різних випадках: по-перше, у разі обрахунків, які проводяться в національній валюті кожної з держав, і, по-друге, у випадку переведення злотих у гривні за офіційним курсом НБУ (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Капітальні інвестиції в українських областях і польських воєводствах, обчислені у різних валютах

Роки	Капітальні інвестиції в прикордонних з Польщею областях Україні, млн грн	Капітальні інвестиції у прикордонних з Україною воєводствах Польщі		Офіційний курс гривні до злотого
		Млн злотих	*Млн грн*	
2005	6759,1	9466,1	14956,4	1,58
2006	8901,9	10824,6	17535,9	1,62
2007	13126,7	13099,9	23972,8	1,83
2008	16613,3	15511,8	33970,8	2,19
2009	11226,4	16467,0	41496,8	2,52
2010	10847,2	18576,8	49042,8	2,64
2011	14799,0	23749,8	64124,5	2,7
2012	14353,5	22416,8	55145,3	2,46
2013	12921,3	21755,0	55040,2	2,53
2014	12796,8	21880,0	82268,8	3,76
2015	18913,6	21412,0	124189,6	5,8

Складено авторкою на основі даних головних статистичних управлінь відповідних регіонів

Як видно з наведених даних, темп зростання капітальних інвестицій у прикордонних з Україною воєводствах Польщі, якщо розрахунки проводити у злотих, склав у 2014 р. лише 0,6%. У 2015 р. за цим показником взагалі спостерігалося падіння більш ніж на 2%. Водночас, якщо аналогічні розрахунки для польських воєводств проводити на основі перерахунку злотих у гривні, то результати виявляться принципово відмінними. Зокрема, у 2014 р. зростання складе 49,8%, а у 2015 р., замість падіння, спостерігатиметься зростання у понад 50% на рік.

Це знаходить свій вияв у тенденціях зближення (розходження) трендів капітальних інвестицій, які відображають інвестиційну активність по різні боки кордону між Україною та Польщею у межах українсько-польського транскордонного регіону. Наприклад, у разі проведення обчислень в національних валютах кожної з держав, протягом 2014-2015 років спостерігається чітка тенденція до конвергенції (рис. 3.6).

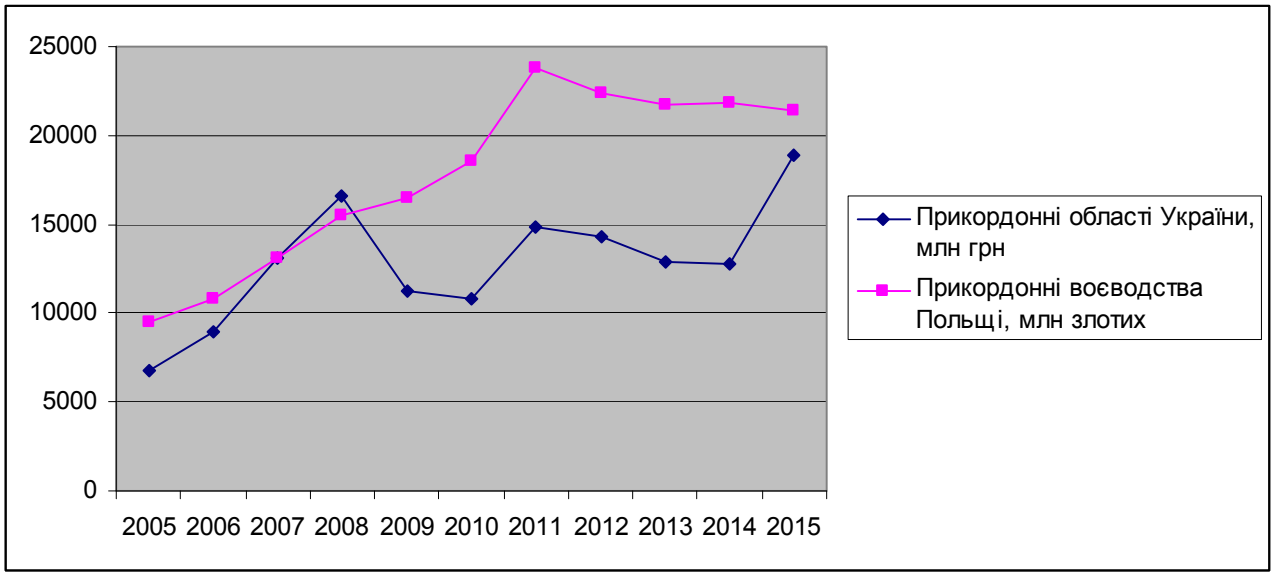

Рис. 3.6. Капітальні інвестиції у прикордонних із Польщею регіонах України та прикордонних з Україною регіонах Польщі (в перерахунку у гривні за курсом НБУ на відповідний період часу)

Складено авторкою на основі власних розрахунків

Водночас, якщо розрахунки проводити в одній валюті, зокрема здійснивши попередній перерахунок злотих у гривні, то виявиться, що починаючи з 2013 року спостерігається стрімка дивергенція в обсягах

вкладення капітальних інвестицій в економіку сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі (рис. 3.7).

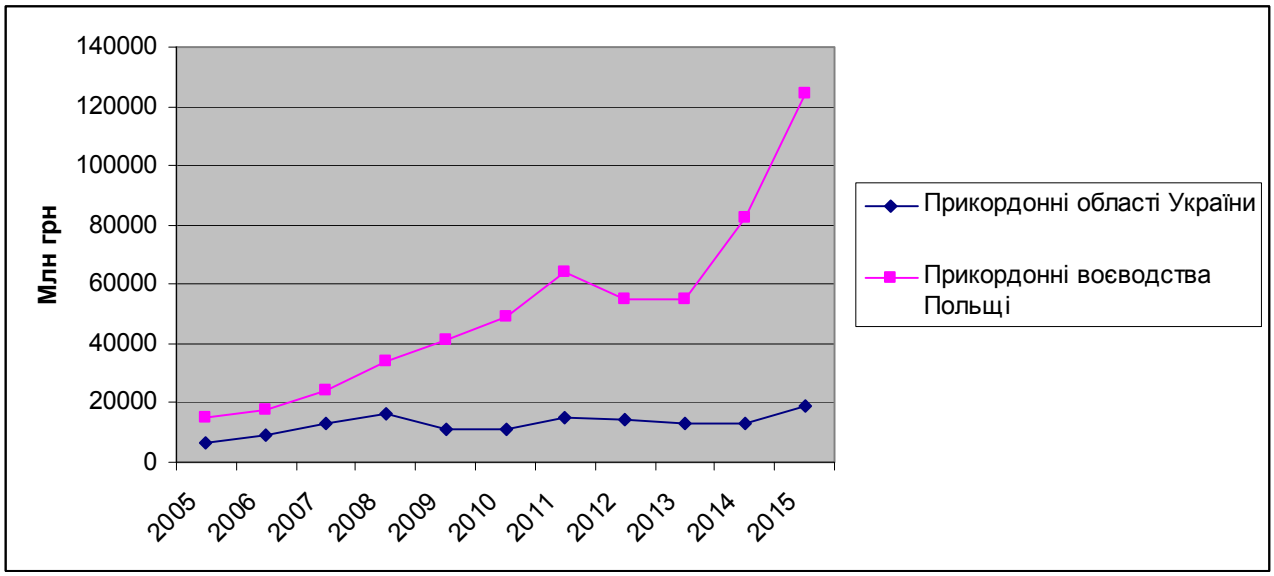

Рис. 3.7. Капітальні інвестиції у прикордонних із Польщею регіонах України та прикордонних з Україною регіонах Польщі (у національній валюті кожної з держав)

Складено авторкою на основі власних розрахунків

Вказана розбіжність спостерігається і в разі проведення на різній валютній базі розрахунку показника σ-конвергенції. Так, коефіцієнти σ-конвергенції для капітальних інвестицій в українсько-польському транскордонному регіоні, визначені із застосуванням двох валют (гривні для українських регіонів і злотого – для сусідніх із ними польських), дають підставу для висновку про наявність конвергентних тенденцій протягом 2005-2007 та 2011-2015 років (табл. 3.8).

Це дозволяє стерджувати, що в українсько-польському транскордонному регіоні загалом має місце тенденція до поширення конвергентних процесів за показником обсягу капітальних інвестицій. Адже інвестування по різні боки кордону відбувається в національній валюті кожної з держав, а тому валютні коливання і зміна валютних курсів не має вирішального впливу на обсяги капітальних інвестицій.

Таблиця 3.8

Капітальні інвестиції та коефіцієнти варіації для розрахунку σ-конвергенції за цим показником в основних адміністративно-територіальних одиницях українсько-польського транскордонного регіону
(в національній валюті кожної з держав)

Роки	Адміністративно-територіальні одиниці				Середнє значення	Середнє відхилення	Коефіцієнт варіації
	Україна, млн грн		Польща, млн злотих				
	Львівська область	Волинська область	Підкарпатське воєводство	Люблінське воєводство			
2005	5441,8	1317,3	5118,9	4347,2	4056,3	1369,5	0,34
2006	6835,3	2066,6	5906,8	4917,8	4931,6	1432,5	0,29
2007	9872,4	3254,3	7028,7	6071,2	6556,7	1787,7	0,27
2008	12696,3	3917,0	7883,1	7628,7	8031,3	2332,5	0,29
2009	8382,2	2844,2	8535,0	7932,0	6923,4	2039,6	0,29
2010	8830,2	2017,0	10288,7	8288,1	7356,0	2669,0	0,36
2011	12114,0	2685,0	13417,7	10332,1	9637,2	3476,1	0,36
2012	11173,3	3180,2	12565,1	9851,7	9192,6	3006,2	0,33
2013	9816,7	3104,6	12013,0	9742,0	8669,1	2782,2	0,32
2014	9555,0	3241,8	11364,4	10515,6	8669,2	2713,8	0,31
2015	13386,5	5527,1	11001,6	10410,4	10081,4	2277,2	0,23

Складено авторкою на основі даних головних статистичних управлінь відповідних регіонів

Графічна інтерпретація наведених даних за результатами розрахунку σ-конвергенції для обсягу вкладених капітальних інвестицій в українсько-польському транскордонному регіоні, представлена на рис. 3.8.

Зокрема, графік відображає хвилеподібну тенденцію поширення конвергентних процесів із загальним тяжінням до конвергенції упродовж 2005-2015 років, яка особливо відчутна у період з 2013 року.

Водночас, у 2007-2009, а надто у 2009-2010 роках (тобто, на тлі кризи 2008 року) спостерігається дивергенція капітальних інвестицій в українсько-польському транскордонному регіоні (рис. 3.8).

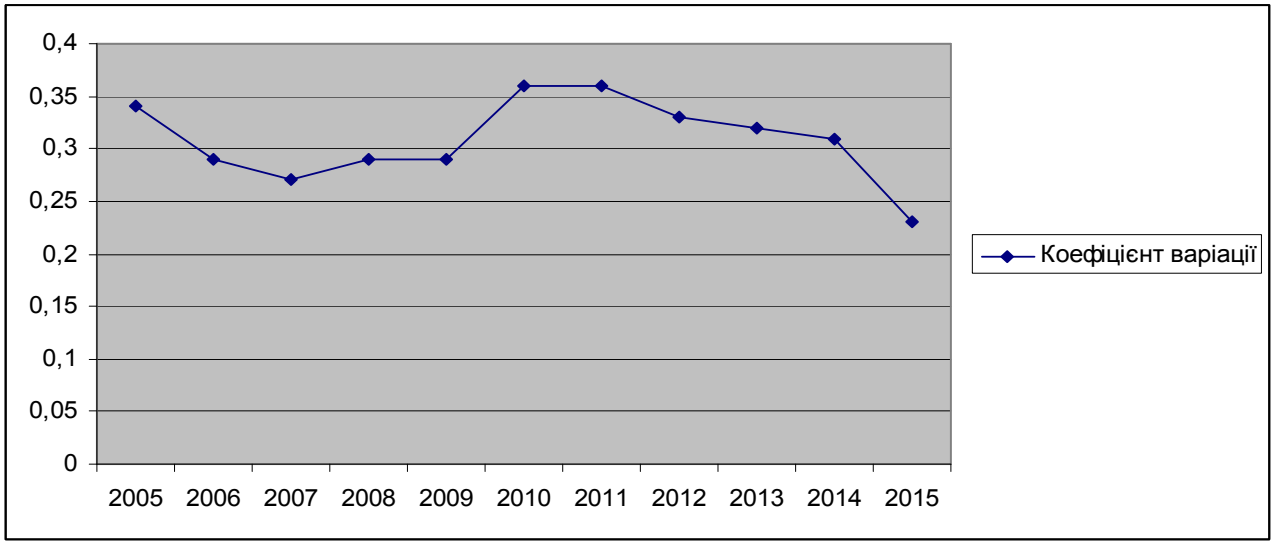

Рис. 3.8. Показник σ-конвергенції капітальних інвестицій в українсько-польському транскордонному регіоні (в національній валюті кожної з держав)

Складено авторкою на основі власних розрахунків

Водночас, аналіз σ-конвергенції капітальних інвестицій в українсько-польському транскордонному регіоні, здійснений на основі перерахунку злотих у гривні, показує швидше дивергенцію ніж конвергенцію за цим показником упродовж досліджуваного періоду (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Капітальні інвестиції та коефіцієнти варіації для розрахунку σ-конвергенції за цим показником в основних адміністративно-територіальних одиницях українсько-польського транскордонного регіону (в перерахунку у гривні)

Роки	Адміністративно-територіальні одиниці, млн грн				Середнє значення	Середнє відхилення	Коефіцієнт варіації
	Львівська область	Волинська область	Підкарпатське воєводство	Люблінське воєводство			
2005	5441,8	1317,3	8087,9	6868,6	5428,9	2055,8	0,38
2006	6835,3	2066,6	9569,0	7966,8	6609,4	2271,7	0,34
2007	9872,4	3254,3	12862,5	11110,3	9274,9	3010,3	0,32
2008	12696,3	3917,0	17264,0	16706,9	12646,1	4364,5	0,35
2009	8382,2	2844,2	21508,2	19988,6	13180,8	7567,2	0,57
2010	8830,2	2017,0	27162,2	21880,6	14972,5	6633,9	0,44
2011	12114,0	2685,0	36227,8	27896,7	19730,9	12331,4	0,62
2012	11173,3	3180,2	30910,1	24235,2	17374,4	10198,0	0,59
2013	9816,7	3104,6	30392,9	24647,3	16990,2	10529,7	0,62
2014	9555,0	3241,8	42730,1	39538,7	23766,4	17368,0	0,73
2015	13386,5	5527,1	63809,3	60380,3	35775,8	26319,0	0,74

Складено авторкою на основі даних головних статистичних управлінь відповідних регіонів

Так, наведені дані показують, що σ-конвергенція мала місце лише у 2005-2007 та 2010 роках, меншою мірою у 2012 р. Водночас, протягом 2008-2009 і 2011 років за досліджуваним показником спостерігалася стрімка дивергенція, яка продовжилася і після 2012 року (рис. 3.9).

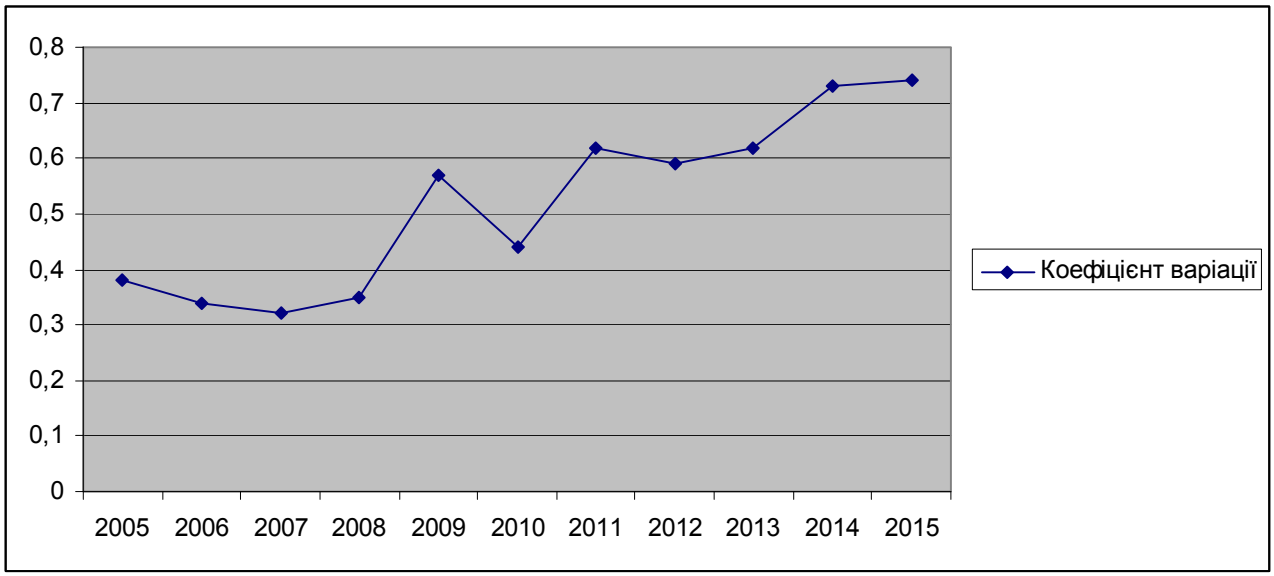

Рис. 3.9. Показник σ-конвергенції капітальних інвестицій в українсько-польському транскордонному регіоні у перерахунку на гривні

Складено авторкою на основі власних розрахунків

Таким чином, статистичний аналіз основних показників економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні упродовж 2005-2015 років, дозволяє стверджувати, що протягом досліджуваного періоду спостерігалися різнопланові тенденції, зокрема щодо зміни валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу та обсягів капітальних інвестицій у кожному із сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі.

Вказана різноплановість і навіть різноспрямованість стає більш відчутною, якщо проводити розрахунок σ-конвергенції на різній валютній базі. У цьому разі протягом 2013-2015 років спостерігається очевидна дивергенція досліджуваних параметрів у межах українсько-польського транскордонного регіону, зумовлена стрімким знеціненням гривні по відношенню до злотого.

3.3. Дослідження парної структурно-економічної конвергенції між сусідніми прикордонними регіонами України та Польщі

Поряд з дослідженням β-конвергенції та σ-конвергенції в наукових дослідженнях також використовується показник парної структурно-економічної конвергенції, який відображає зближення подібності структури економік різних країн та регіонів.

Окремі автори розглядають структурну конвергенцію як особливий вид конвергенції (α-конвергенцію), яка найбільш повно відображає зближення досліджуваних економік, на основі врахування внутрішніх структурних параметрів їх подібності.[121] [225]

У працях вітчизняних науковців вказується, що аналіз динаміки парної подібності економік у часі показує конвергенцію або дивергенцію структур двох порівнюваних економічних систем і має повне право на існування поряд із дослідженнями групової конвергенції на основі β-конвергенції та σ-конвергенції, які належать до мейнстриму. При цьому пропонується здійснювати порівняння багатомірних економічних структур з метою визначення коефіцієнтів їх подібності за допомогою індексу Ле Масне, який розраховується на основі зіставлення відповідних структурних коефіцієнтів досліджуваних економік:[122] [7, с. 20-21]

$$M_j = 1 - 0,5\sum_{i=1}^{n}\left|\frac{A_i}{\sum_{i=1}^{n} A_i} - \frac{B_i}{\sum_{i=1}^{n} B_i}\right|, \quad (5)$$

де i – вид економічної діяльності;

n– кількість досліджуваних видів економічної діяльності;

j – аналізований період (рік,місяць).

---

[121] Savoiu G. The economic convergence process to European Union: some trends and characteristics of Romanian and Serbian economies / G. Savoiu, L. Apostol, M. Cudanov // Proceedings of the XIV International Symposium SYMORG 2014: New business models and sustainable competitiveness / Eds. A. Markovic, S. Barjaktarovic-Rakocevic. – Belgrade, 2014. – P. 1051-1057.

[122] Архірєєв С. Теоретичні основи дослідження парної структурно-технологічної конвергенції / Сергій Архірєєв // Економічна теорія. – 2015. – № 2. – С. 19-37. – С. 20-21.

Використання цього індексу при підрахунку коефіцієнта парної структурно-економічної конвергенції/дивергенції має певні зручності, зумовлені тим, що він може набувати значення в інтервалі від 0 до 1, і є доволі простим в інтерпретації результатів: чим ближчим є результат до одиниці, тим більшою є подібність структур економіки.[123] [7, с. 21]

Зміни в парній структурно-економічній конвергенції за певний проміжок часу розраховується як різниця між коефіцієнтами, визначеними для відповідних об'єктів дослідження (держав чи регіонів) на початку та в кінці досліджуваного періоду.

Так, досліджуючи парну структурно-економічну конвергенцію в українсько-польському транскордонному регіоні, першочергову увагу доцільно приділити виявленню конвергентних/дивергентних тенденцій в розвитку економічних структур сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі.

З цією метою здійснено порівняння структурних особливостей економічного розвитку сусідніх прикордонних регіонів обох держав на основі співставлення низки економічних показників, які є у відкритому доступі на інформаційних ресурсах відповідних статистичних відомств. Передусім це стосується структури економіки Львівської та Волинської областей України, а також Підкарпатського та Люблінського воєводств Польщі за показниками зайнятості, середньомісячної номінальної зарплати та капітальних інвестицій.

Для визначення змін, які відображають конвергенцію/дивергенцію за цими показниками, проаналізовано їх динаміку в розрізі видів економічної діяльності, окремо для сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі з 2010 до 2014 року (табл. 3.10).

---

[123] Архірєєв С. Теоретичні основи дослідження парної структурно-технологічної конвергенції / Сергій Архірєєв // Економічна теорія. – 2015. – № 2. – С. 19-37. – С. 21.

Таблиця 3.10

Зайнятість, середня заробітна плата та капітальні інвестиції за видами економічної в українській та польській частинах спільного транскордонного регіону у 2010 та 2014 роках

Вид економічної діяльності	Прикордонні регіони України						Прикордонні регіони Польщі					
	Зайнятість, тис. осіб		Середня зарплата, грн.		Капітальні інвестиції, млн грн.		Зайнятість, тис. осіб		Середня зарплата, злотих		Капітальні інвестиції, млн зл.	
	2010 р.	2014 р.	2010 р.	2014 р.	2010 р.	2014 р.	2010 р.	2014 р.	2010 р.	2014 р.	2010 р.	2014 р.
Сільське, лісове та рибне господарство	284,6	285,1	1273,0	2493,0	431,0	1012,1	567,6	568,0	3415,0	4357,0	507,8	665,1
Промисловість	224,6	206,7	2029,0	3444,0	2442,7	4582,5	256,5	263,6	2906,0	3472,0	5710,8	7499,5
у т.ч. переробна	*–*	*157,2*	*1793,0*	*3145,0*	*1538,8*	*3298,3*	*221,0*	*227,8*	*2566,0*	*3127,0*	*2654,8*	*4046,3*
Будівництво	95,5	79,3	1341,0	2520,0	2650,6	4172,4	74,7	71,4	2326,0	2761,0	522,8	357,8
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	311,2	277,2	1402,0	2309,0	1014,6	811,4	192,6	192,6	2066,0	2452,0	1385,0	1431,9
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	83,8	86,2	2225,0	3062,0	1010,1	775,1	60,3	71,0	2169,0	2536,0	4129,2	4705,0
Тимчасове розміщування й організація харчування	32,0	30,7	1103,0	1580,0	73,0	267,6	16,2	17,9	1715,0	2102,0	276,6	206,0
Інформація та телекомунікації	24,5	21,9	2275,0	3006,0	112,4	118,8	13,6	15,2	5160,0	5467,0	154,0	242,0
Фінансова та страхова діяльність	21,0	17,5	3644,0	5181,0	131,0	102,2	23,1	23,7	3906,0	4473,0	121,9	98,4
Операції з нерухомим майном	25,6	17,1	1523,0	3417,0	434,3	1338,6	13,2	13,2	2869,0	3470,0	2461,1	3264,2
Професійна, наукова та технічна діяльність	31,2	27,6	1640,0	2744,0	1111,2	112,1	27,2	33,6	2921,0	3268,0	235,4	230,0
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	30,5	20,7	1255,0	1960,0	60,9	155,3	24,3	29,6	2178,0	2223,0	61,2	91,1
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	89,4	80,4	2396,0	3332,0	632,3	403,0	65,4	67,8	3818,0	4355,0	707,2	672,1
Освіта	147,7	151,0	1792,0	2638,0	129,9	71,4	123,9	124,3	3285,0	3960,0	956,3	1034,6
Охорона здоров’я та надання соціальної допомоги	111,7	106,4	1483,0	2189,0	317,9	101,4	87,4	95,4	2953,0	3316,0	599,7	600,7
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	16,8	15,3	1875,0	2735,0	31,7	26,0	12,8	13,0	2604,0	2983,0	671,3	709,1
Всього	**1530,3**	**1448,7**	**1817,0**	**2841,0**	**10607,0**	**16777,0**	**1575,9**	**1613,6**	**2838,0**	**3340,0**	**18576,8**	**21880,0**

Розраховано авторкою на основі даних статистичних відомств відповідних областей України та воєводств Польщі

Як видно з наведених даних, протягом досліджуваного періоду спостерігається фактична незмінність рівня зайнятості у прикордонних регіонах України та сусідніх із ними воєводствах Польщі у галузі сільського, лісового та рибного господарства. При цьому, у промисловості мають місце протилежні тенденції. Зокрема, у Львівській та Волинській областях відзначається зменшення сумарної чисельності зайнятих у промисловості, в той час як у Підкарпатському та Люблінському воєводствах відбувається незначне збільшення кількості зайнятих у промисловому виробництві.

Разом із цим, слід відзначити що в сільському господарстві прикордонних з Польщею областей України загальне збереження чисельності зайнятих забезпечується протилежними тенденціями щодо зайнятості на Львівщині та на Волині. Так, у Львівській області відзначається збільшення зайнятих у сільському, лісовому та рибному господарстві, в той час, як у Волинській фіксується фактично аналогічне, в абсолютному обчисленні, зменшення. Проте у відсотковому відношенні, враховуючи загальну чисельність зайнятих у Львівській та Волинській областях, має місце збільшення зайнятих у сільському, лісовому та рибному господарстві української частини спільного транскордонного регіону із Польщею (на тлі 7-відсоткового зростання на Львівщині та майже 12-відсоткового падіння у Волинській області).

Слід також відзначити істотне падіння зайнятості у будівельній сфері прикордонних областей України на тлі незначного зниження цього показника у сусідніх із ними воєводствах Польщі. Зокрема, якщо в Польщі таке падіння зайнятості склало більше 5%, то в прикордонних із Польщею регіонах України воно становило 17%, хоча у розрізі окремих областей спостерігалися певні відмінності: на Львівщині воно склало 20%, у той час як у Волинській області – приблизно 10%.

Загалом з усіх видів економічної діяльності у прикордонних з Польщею регіонах України, найбільшим падіння зайнятості з 2010 р. до 2014 р. виявилося у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, а також в операціях з

нерухомим майном. В обох випадках відповідний показник становив близько 30%. При цьому, якщо у Львівській області в операціях з нерухомим майном зайнятість скоротилась більше ніж на 40%, то у Волинській області відзначалося навіть незначне зростання – приблизно на 4%. Водночас, у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування падіння зайнятості в обох регіонах було приблизно однаковим – понад 30%.

В цілому в динаміці зайнятості у прикордонних з Польщею регіонів України протягом 2010-2014 років спостерігається зростання лише у двох видах економічної діяльності, а саме у сфері транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності, а також в освіті (хоча вказане зростання загалом і є доволі невеликим – на рівні 2-3%. Доцільно також відзначити що в обох випадках зростання забезпечується Волинською областю, оскільки на Львівщині за цей період часу фактична зайнятість в освіті залишилась майже незмінною, а у сфері транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності взагалі мало місце зниження хоча і не значне, менше 1%.

Прямо протилежною є тенденція щодо зміни показників зайнятості у прикордонних регіонах Польщі, які межують з Україною. Крім будівельної індустрії, в якій відзначалося зниження загальної чисельності зайнятих за досліджуваний період, в усіх інших видах економічної діяльності спостерігалося зростання. Аналогічне зростання також мало місце і за всіма видами економічної діяльності при розрахунку показника середньої заробітної платні. При цьому слід відзначити, що зростання середньої заробітної плати відбувалося і в українській частині спільного транскордонного регіону із Польщею. Однак при цьому слід констатувати, що в Україні воно супроводжувалося значним падінням курсу національної валюти та збільшенням рівня інфляції, дає підстави для висновку про переважання інфляційного чинника у зростанні середньої заробітної плати.

Найбільшим у польських регіонах, які межують з Україною, зростання середньої зарплати виявилось у сільському, лісовому та рибному господарстві

(близько 30%), а також у переробній промисловості та в операціях з нерухомим майном, де аналогічне зростання становило понад 20%. При цьому

Натомість у прикордонних з Польщею регіонах України найвідчутнішим зростання середньої заробітної плати було в операціях з нерухомим майном, де воно склало 2,2 рази. При цьому вказане зростання значною мірою було забезпечене за рахунок Львівської області, де воно становило більш ніж три рази. Доволі високим було також зростання середньої заробітної плати у Львівській та Волинських областях у таких видах економічної діяльності, як сільське, лісове та рибне господарство, де воно зросло на досліджуваний період майже удвічі, та у будівництві й переробній промисловості, де вказане зростання склало відповідно 90% і 75%. Причому зростання в усіх трьох названих сферах забезпечувалося переважно за рахунок Волинської області, де воно становило: у сільському, лісовому та рибному господарстві, а також у будівництві – два з лишком рази, а в промисловості – майже 2 рази.

Порівнюючи динаміку обсягів капітальних інвестицій у сусідніх прикордонних регіонах України та Польщі слід відзначити, що в українській частині спільного транскордонного регіону за досліджуваний період відзначалося найбільше зростання у тимчасовому розміщуванні й організації харчування (понад три з половиною рази) та в операціях з нерухомим майном, де відмічалося триразове зростання капітальних інвестицій. У 2,5 рази зросли капітальні інвестиції у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування. Більш ніж дворазове зростання сумарного обсягу капітальних інвестицій мало місце в сільському, лісовому та рибному господарстві, а також у переробній промисловості Львівської й Волинської областей.

Натомість найбільш відчутне падіння капітальних інвестицій в обох областях, що межують із Польщею відзначалося у сфері професійної, наукової та технічної діяльності (майже у 10 разів). При цьому вказане стрімке падіння було спричинене виключно Львівської областю, оскільки на Волині за цим показником спостерігалося навіть 30-відсоткове зростання. Проте в загальному обсягу

капітальних інвестицій у професійну, наукову й технічну діяльність, навіть після вказаних змін (десятиразове падіння на Львівщині і 30-відсоткове зростання на Волині) Волинська область у 2014 р. поступалась Львівській у 16,5 рази.

Доволі відчутне зниження обсягів капітальних інвестицій в українській частині спільного транскордонного регіону з Польщею за досліджуваний період мало місце в таких видах економічної діяльності, як охорона здоров'я та надання соціальної допомоги, де протягом 2010-2014 років спостерігалося триразове падіння обсягів капітальних інвестицій, а також освіта, де відповідне падіння становило майже два рази. При цьому, якщо в освіті вказане зниження було майже пропорційним для Львівської та Волинської областей, то у сфері охорони здоров'я та соціальної допомоги, більш ніж 10-відсоткове зростання обсягів капітальних інвестицій на Волині не змогло компенсувати понад чотириразового падіння цього показника на Львівщині.

Порівнюючи за українську та польську частини спільного транскордонного регіону за показником зміни обсягів капітальних інвестицій у розрізі видів економічної діяльності з 2010 р. до 2014 р. слід констатувати, що у Підкарпатському та Люблінському воєводствах Польщі за досліджуваний період найбільше сумарне зростання виявилося у сфері інформацій та телекомунікацій, а також у переробній промисловості (57% і 52% відсотки). Водночас, найбільше падіння обсягів капітальних інвестицій за цей же час відбулося у будівництві (понад 30%), а також у сфері тимчасового розміщення та організації харчування, де воно перевищило 25%.

Порівнюючи дані, які відображають зайнятість, середню зарплату та капітальні інвестиції за видами економічної діяльності в українсько-польському транскордонному регіоні, з сумарними величинами за цими ж показниками в розрізі відповідних областей України та воєводств Польщі (співвідношення $A_i / \Sigma A_i$ для розрахунку індексу Ле Масне у формулі 5), звертає на себе увагу певна неоднорідність отриманих результатів (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Коефіцієнти, які відображають структуру зайнятості, середньої заробітної плати і капітальних інвестицій за видами економічної в українській та польській частинах спільного транскордонного регіону у 2010 та 2014 роках

Вид економічної діяльності	Прикордонні регіони України						Прикордонні регіони Польщі					
	Зайнятість, тис. осіб		Середня зарплата, грн.		Капітальні інвестиції, млн грн.		Зайнятість, тис. осіб		Середня зарплата, злотих		Капітальні інвестиції, млн зл.	
	2010 р.	2014 р.	2010 р.	2014 р.	2010 р.	2014 р.	2010 р.	2014 р.	2010 р.	2014 р.	2010 р.	2014 р.
Сільське, лісове та рибне господарство	0,19	0,20	0,70	0,89	0,04	0,06	0,36	0,35	1,20	1,30	0,03	0,03
Промисловість	0,15	0,14	1,12	1,21	0,23	0,27	0,16	0,16	1,02	1,04	0,31	0,34
у т.ч. переробна	*–*	*0,11*	*0,99*	*1,11*	*0,15*	*0,20*	*0,14*	*0,14*	*0,90*	*0,94*	*0,14*	*0,18*
Будівництво	0,06	0,05	0,74	0,89	0,25	0,25	0,05	0,04	0,82	0,83	0,03	0,02
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	0,20	0,19	0,77	0,81	0,10	0,05	0,12	0,12	0,73	0,73	0,07	0,07
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	0,05	0,06	1,22	1,08	0,10	0,05	0,04	0,04	0,76	0,76	0,22	0,22
Тимчасове розміщування й організація харчування	0,02	0,02	0,61	0,56	0,01	0,02	0,01	0,01	0,60	0,63	0,01	0,01
Інформація та телекомунікації	0,02	0,02	1,25	1,06	0,01	0,01	0,01	0,01	1,82	1,64	0,01	0,01
Фінансова та страхова діяльність	0,01	0,01	2,02	1,82	0,01	0,01	0,01	0,01	1,38	1,34	0,01	0,00
Операції з нерухомим майном	0,02	0,01	0,84	1,20	0,04	0,08	0,01	0,01	1,01	1,04	0,13	0,15
Професійна, наукова та технічна діяльність	0,02	0,02	0,90	0,97	0,10	0,01	0,02	0,02	1,03	0,98	0,01	0,01
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	0,02	0,01	0,69	0,69	0,01	0,01	0,02	0,02	0,77	0,67	0,00	0,00
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	0,06	0,06	1,32	1,17	0,06	0,02	0,04	0,04	1,35	1,30	0,04	0,03
Освіта	0,10	0,10	0,99	0,93	0,01	0,00	0,08	0,08	1,16	1,19	0,05	0,05
Охорона здоров’я та надання соціальної допомоги	0,07	0,07	0,82	0,77	0,03	0,01	0,06	0,06	1,04	0,99	0,03	0,03
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,01	0,01	1,03	0,96	0,00	0,00	0,01	0,01	0,92	0,89	0,04	0,03
Всього	**1530,3**	**1448,7**	**1817,0**	**2841,0**	**10607,0**	**16777,0**	**1575,9**	**1613,6**	**2838,0**	**3340,0**	**18576,8**	**21880,0**

Розраховано авторкою на основі даних табл. 3.10

Аналізуючи структуру видів економічної діяльності в українсько-польському транскордонному регіоні за показниками зайнятості, середньої зарплати та капітальних інвестицій, слід насамперед відзначити доволі високу частку зайнятих у сфері сільського, лісового та рибного господарства. Причому це стосується як прикордонних із Польщею регіонів України, так і Люблінського та Підкарпатського воєводств Польщі. Зокрема, з українського боку кордону у вказаній сфері економічної діяльності протягом усього досліджуваного періоду було зайнято близько 20% населення, а в с сусідніх із ними регіонах Польщі ця частка перевищувала 35%.

Це свідчить про певну невідповідність структури зайнятості в українсько-польському транскордонному регіоні основним тенденціям розвитку світової економіки. Зокрема, доволі висока частка зайняти в аграрному та пов'язаних із ним секторах економіки свідчить про збереження сировинного характеру спеціалізації з переважанням низькокваліфікованої праці.

Крім того, відзначається відносно високий рівень зайнятих у промисловості (приблизно 15%), як з українською, так і з польського боку кордону. Таким чином, у Польщі (більше 50%) та в Україні (близько 50%) зайнято в сегментах так званої «індустріальної економіки», що може створювати певні проблеми з погляду економічного та інноваційного розвитку українсько-польського транскордонного регіону у стратегічній перспективі.

Слід також зазначити, що вказані недоліки у структурі зайнятості характерні для кожного з чотирьох досліджуваних регіонів: Львівської та Волинської областей України та Підкарпатського і Люблінського воєводств Польщі. Водночас найбільш вагомою сумарна частка сільського, лісового та рибного господарства разом з промисловістю є у прикордонних з Україною регіонах Польщі (понад 50%), а найменшою – у Львівській області (приблизно третина).

Вагомою є також частка зайнятих в оптовій та роздрібній торгівлі в українській частині спільного транскордонного регіону із Польщею (20% у 2010 р. та 19% у 2014 р.). У прикордонних з Україною регіонах Польщі частка зайнятих у цьому виді економічної діяльності також є доволі вагомою,

незмінно складаючи 12% на початку та в кінці досліджуваного періоду. Разом із цим, слід відзначити високу питому вагу зайнятих у сфері освіти з обох боків кордону (10% – з українського та 8% з польського).

Аналізуючи рівень середньої зарплати у сусідніх прикордонних регіонах України та Польщі, також звертає на себе увагу відносна близькість її структури за видами економічної діяльності. Передусім це стосується доволі високої оплати праці у сферах промисловості, інформації і телекомунікацій, фінансової та страхової діяльності, а також державного управління й оборони (як з польського, так і з українського боку кордону).

Разом із цим слід зазначити, що у прикордонних з Україною регіонах Польщі також вище середнього рівня є зарплата працівників сільського, лісового та рибного господарства (на 20% у 2010 р. та на 30% у 2014 р.) та освітян (на 16% у 2010 р. та на 19% у 2014 р.) В охороні здоров’я та сфері соціальної допомоги Люблінського і Підкарпатського воєводств заробітна платня приблизно відповідає середньому показнику для всіх видів економічної діяльності в цих регіонах.

Водночас, у прикордонних із Польщею регіонах Україні, зарплата в освіті та медицині коливається в межах 80-90% від середньої для всіх сфер економічної діяльності. При цьому, вищою від середньорегіонального рівня є зарплата у сфері транспорту, складського господарства, поштової та кур’єрської діяльності (на 22% у 2010 р. та на 8% у 2014 р.). Крім того, у 2014 р. середній рівень на 20% перевищила зарплата у сфері операцій з нерухомим майном (насамперед, за рахунок Львівської області, де вказане перевищення становило понад 60%, у той час, як на Волині зарплата у вказаному сегменті ледь перевищувала 75% від середнього рівня для області).

У структурі капітальних інвестиції в українсько-польському транскордонному регіоні переважають промисловість (більше третини з польського боку кордону та приблизно одна четверта усіх капітальних інвестицій у прикордонних із Польщею регіонах України). Причому, вказана частка

промисловості в обсягах капітальних інвестицій є приблизно однаковою для обох польських воєводств та українських областей, які з ними межують.

В усіх інших видах економічної діяльності питома вага капітальних інвестицій по різні боки кордону відрізняється, подекуди суттєво. Так, у прикордонних із Польщею регіонах України доволі високою є частка капітальних інвестицій у будівництві (сумарно 25% як на початку, так і в кінці досліджуваного періоду), натомість у Люблінському та Підкарпатському воєводствах 22% капітальних інвестицій у той же час акумулювалося в транспорті, складському господарстві, поштові та кур'єрській діяльності. Більше 10% капітальних інвестицій обох польських воєводств протягом досліджуваного періоду припадало на операції з нерухомим майном (у Львівській та Волинській областях цей вид економічної діяльності також інвестувався відносно активно, сумарно залучаючи від 4% до 8% усіх капітальних інвестицій в українській частині спільного т транскордонного регіону з Польщею).

На цьому тлі доволі низькими з обох боків кордону є показники капітальних інвестицій у сферу інформації та телекомунікацій; тимчасового розміщення і організації харчування; професійної, наукові та технічні діяльності, а також діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування. Крім того, для України надзвичайно низькою є частка капітальних інвестицій у сфері освіти, а також мистецтва, спорту, розваг та відпочинку, особливо на тлі польських воєводств, де частка капітальних інвестицій у вказані види економічної діяльності сягає 4-5% (у Львівській та Волинській областях вона коливається від нуля до одного відсотка).

Порівнюючи структуру видів економічної діяльності за показниками зайнятості, середньої зарплати і капітальних інвестицій в українсько-польському транскордонному регіоні з метою визначення індексу парної структурно-економічної конвергенції протягом 2010-2014 років, слід відзначити, що спостерігається певна тенденція до зближення структури економік сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі за цілою низкою показників.

Передусім, це стосується рівня зайнятості та середньої заробітної плати у сільському, лісовому та рибному господарстві, а також зайнятості та капітальних інвестицій в оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті авто-транспортних засобів і мотоциклів.

За показником середньої заробітної плати відзначається найбільш відчутне зближення між сусідніми прикордонними регіонами України та Польщі в таких видах економічної діяльності, як сільське, лісове та рибне господарство; транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність; фінансова та страхова діяльність, а також професійна, наукова і технічна діяльність.

Доволі відчутним є зближення за досліджуваний період за показником капітальних інвестицій у професійній, науковій і технічні діяльності.

Водночас, зміна частки капітальних інвестицій у сфері транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності засвідчує наявність дивергентних процесів з 2010 до 2014 року. Дещо меншою, проте відчутною, є дивергенція за показником середньої заробітної платні в освіті, переробній промисловості, тимчасовому розміщенні й організації харчування, а також у державному управлінні й обороні та обов'язковому соціальному страхуванні.

Здійснення підсумкових розрахунків щодо визначення різниці коефіцієнтів, які відображають структуру зайнятості, середньої заробітної плати і капітальних інвестицій за видами економічної в українській та польській частинах спільного транскордонного регіону у 2010 та 2014 роках дозволяє зробити висновок про наявність парної структурно-економічної конвергенції за всіма досліджуваними показниками. При цьому, найбільш відчутною вона є за рівнем середньої заробітної платні (табл. 3.12).

Таблиця 3.12

Різниця коефіцієнтів, які відображають структуру зайнятості, середньої заробітної плати і капітальних інвестицій за видами економічної в українській та польській частинах спільного транскордонного регіону у 2010 та 2014 роках

Види економічної діяльності	Зайнятість		Середня зарплата		Капітальні інвестиції	
	2010 р.	2014 р.	2010 р.	2014 р.	2010 р.	2014 р.
Сільське, лісове та рибне господарство	0,17	0,15	0,13	0,10	0,01	0,03
Промисловість	0,01	0,02	0,03	0,04	0,08	0,07
у т.ч. переробна	–	–	*0,02*	*0,04*	*0,01*	*0,02*
Будівництво	0,01	0,01	0,02	0,02	0,22	0,23
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	0,08	0,07	0,01	0,02	0,03	0,02
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	0,01	0,02	0,12	0,08	0,12	0,17
Тимчасове розміщування й організація харчування	0,01	0,01	0,00	0,02	0,00	0,01
Інформація та телекомунікації	0,01	0,01	0,14	0,15	0,00	0,00
Фінансова та страхова діяльність	0,01	0,00	0,16	0,12	0,00	0,01
Операції з нерухомим майном	0,00	0,00	0,04	0,04	0,09	0,07
Професійна, наукова та технічна діяльність	0,00	0,00	0,03	0,00	0,09	0,00
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	0,00	0,01	0,02	0,01	0,01	0,01
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	0,02	0,02	0,01	0,03	0,02	0,01
Освіта	0,02	0,02	0,04	0,07	0,04	0,05
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,01	0,01	0,06	0,06	0,00	0,02
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,00	0,00	0,03	0,02	0,04	0,03
Всього	**0,36**	**0,35**	**0,86**	**0,82**	**0,76**	**0,75**

Розраховано авторкою на основі даних табл. 3.11*

* Враховуючи те, що при оцінці рівня середньої заробітної плати розрахунок проводився на основі середніх даних для кожного з чотирьох регіонів, при визначенні різниця коефіцієнтів відповідні дані обчислювалися шляхом ділення на чотири.

Вказаний висновок про наявність парної структурно-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні підтверджується розрахованими індексами Ле Масне для кожної з трьох груп показників: структури зайнятості, структури середньої заробітної плати і структури капітальних інвестицій за видами економічної діяльності.

Так, індекс Ле Масне для структури зайнятості в українській та польській частинах спільного транскордонного регіону у 2010 та 2014 роках становитиме відповідно: $M_{2010} = 1 – 0,5 \cdot 0,36 = 0,82$; $M_{2014} = 1 – 0,5 \cdot 0,35 = 0,83$.

Для структури середньої заробітної плати за видами економічної діяльності вказаний індекс становитиме: у 2010 році – $M_{2010} = 1 – 0,5 \cdot 0,86 = 0,57$; у 2014 році – $M_{2014} = 1 – 0,5 \cdot 0,82 = 0,59$.

Для сумарних обсягів капітальних інвестицій у розрізі окремих видів економічної діяльності для сусідніх прикордонних регіонів, розташованих по різні боки українсько-польського кордону індекс Ле Масне у 2010 та 2014 роках дорівнює: $M_{2010} = 1 – 0,5 \cdot 0,76 = 0,62$; $M_{2014} = 1 – 0,5 \cdot 0,75 = 0,63$.

Тобто, в усіх трьох випадках спостерігається збільшення індексу Ле Масне, що засвідчує наявність парної структурно-економічної конвергенції.

3.4. Фінансово-інвестиційні чинники поглиблення конвергенції у транскордонному просторі між Україною та Польщею

Досліджуючи конвергентні процеси у транскордонному вимірі, окрему увагу доцільно приділити фінансово-інвестиційним аспектам зближення економік суміжних прикордонних регіонів сусідніх держав, які формують соціально-економічний простір транскордонного регіону. У цьому сенсі, дедалі більшої вагомості на сучасному етапі європейської інтеграії набуває виявлення особливостей впливу на транскордонну конвергенцію як інститутів громадянського суспільства, так і господарюючих суб’єктів, передусім у зв’язку з функціонуванням механізмів їх фінансово-інвестиційної діяльності, фінансово-кредитного забезпечення та залучення міжнародної фінансової допомоги. Крім того, важливим чинником

поглиблення транскордонної конвергенції між Україною та ЄС є залучення органами місцевого самоврядування прикордонних з ЄС регіонів України фінансових ресурсів за програмами міжнародної технічної допомоги, зокрема спрямованими ЄС на розвиток транскордонного співробітництва.

У цьому контексті доцільно акцентувати увагу на фінансово-економічних важелях стимулювання транскордонної конвергенції, а саме: реалізації транскордонних інвестиційних проектів, залученні кредитних ресурсів у розвиток транскордонного співробітництва, бюджетуванні транскордонних програм і стратегій розвитку, налагодженні ефективних механізмів функціонування транскордонних фінансових ринків, правильному освоєнні коштів грантодавців тощо.

Слід також відзначити, що одним із основних індикаторів, які відображають характер впливу фінансово-інвестиційних чинників на поширення транскордонної конвергенції у транскордонному просторі між Україною та ЄС, є обсяг і структура залучених прямих іноземних інвестицій в економіку прикордонних регіонів України.

Аналізуючи динаміку прямих іноземних інвестицій, залучених у сусідні прикордонні регіони України та Польщі, звертає на себе увагу різноспрямованість тенденцій, які відображають динаміку інвестиційних процесів, пов’язаних із залученням іноземного капіталу в економіку українсько-польського транскордонного регіону (табл. 3.13).

Так, протягом 2012-2015 років в українських областях, які межують із Польщею, спостерігалося падіння обсягів залучених прямих іноземних інвестицій більш, ніж на 10%, у той час, як їх польські відповідники наростили обсяги іноземного капіталу, залученого у власну економіку, відповідно у 2,2 рази для Підкарпатського воєводства та майже удвічі для Люблінського. Це демонструє наявність дивергентних процесів у використанні фінансово-інвестиційного потенціалу в українській і польській частинах спільного транскордонного регіону.

Таблиця 3.13

Обсяг залучених прямих іноземних інвестицій у сусідні прикордонні регіони України та Польщі

на початок року, млн дол. США

Регіони	Роки					2016 до 2012, %
	2012	2013	2014	2015	2016	
Львівська область	1 387,7	1 637,8	1 701,4	1 374,6	1 248,1	89,9
Волинська область	291,4	380,5	341,3	271,2	248,1	85,1
Разом українські регіони	1 679,1	2 018,3	2 042,7	1 645,8	1 496,2	89,1
Підкарпатське воєводство	621,9	718,4	1 715,8	1 452,5	1 380,9	222,0
Люблінське воєводство	379,8	396,3	414,7	391,0	400,6	105,5
Разом польські регіони	1 001,7	1 114,7	2 130,5	1 843,5	1 781,5	177,8
Україна	**48 991**	**53 679**	**57 056**	**45 745**	**43 371**	**88,5**
Частка Львівської та Волинської областей,%	3,4	3,8	3,6	3,6	3,4	–
Польща	**48 557**	**56 763**	**57 665**	**51 936**	**51 751**	**106,6**
Частка Підкарпатського та Люблінського воєводств,%	2,1	2,0	3,7	3,5	3,4	–

За даними: Прямі інвестиції Львівської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/year/2010/t109910_9.pdf; Прямі інвестиції (акціонерний капітал) / Волинська область [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lutsk.ukrstat.gov.ua; Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w 2014 r. – Warszawa, 2015. – 109 s. – s. 46; Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w 2015 r. – Warszawa, 2016. – 124 s. – s. 45; Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w 2013 r. – Warszawa, 2014. – 96 s. – s. 43; Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w 2012 r [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/przedsiebiorstwa-niefinansowe/dzialalnosc-gospodarcza-podmiotow-z-kapitalem-zagranicznym-w-2012-r-,4,8.html; Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w 2011 r. – Warszawa, 2012. – 95 s. – s. 46.

Разом із цим, на тлі тенденцій, які відображають динаміку залучення прямих іноземних інвестицій у Польщу та в Україну загалом, прикордонні регіони обох держав демонструють кращі показники, ніж це спостерігається на загальнонаціональному рівні. Наприклад, Підкарпатське та Люблінське воєводства за окреслений період збільшили обсяги залучених прямих іноземних інвестицій на 77,8%, у той час як для польської економіки загалом таке зростання склало лише 6,6%. Так само, як сумарне падіння обсягів

залучених прямих іноземних інвестицій за цей самий час для Львівської та Волинської областей склало 10,9%, а для України в цілому – 11,5%, що доволі показово відображається на графіку (рис. 3.10).

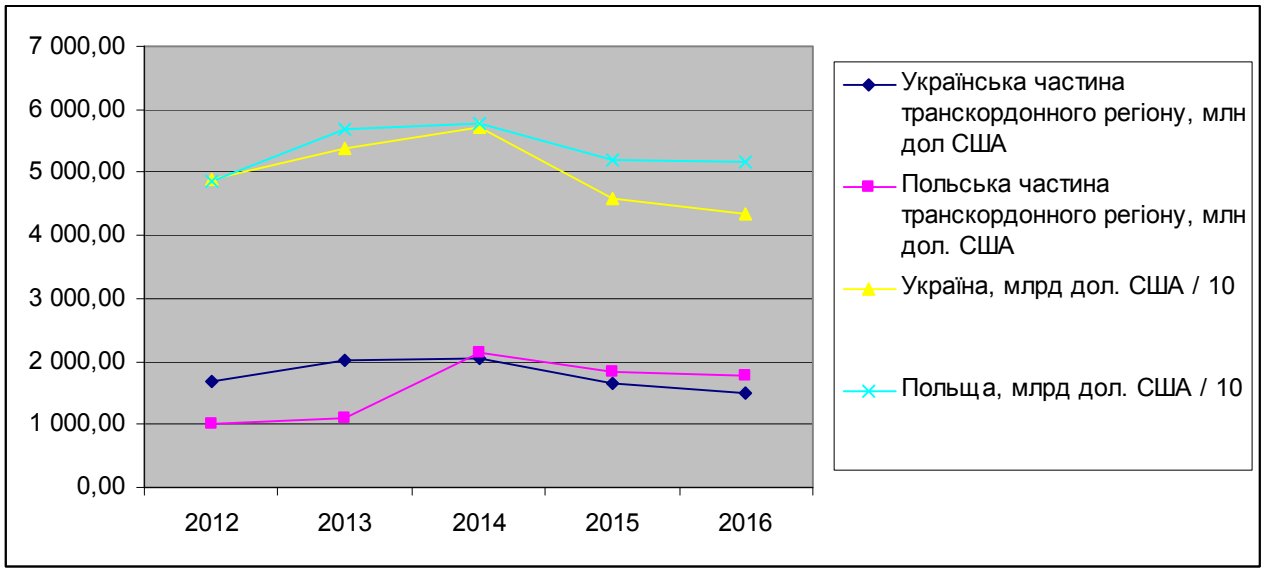

Рис. 3.10. Обсяги залучених прямих іноземних інвестицій в Україну та Польщу на тлі українсько-польського транскордонного регіону.

Аналізуючи частку сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі в обсягах залучених прямих іноземних інвестицій відповідних держав, слід констатувати, що на початку 2016 року вона була ідентичною, складаючи 3,4%. Проте упродовж 2012-2015 років, вказана частка змінювалася з різною швидкістю з українського та польського боків кордону. Так, польські воєводства, що межують з Україною, наростили цю частку з 2,1% до 3,4% при пікових значеннях: мінімальному на початку 2013 року (2,0%) та максимальному на початку 2014 р. (3,7%). Водночас, сумарна частка Львівської та Волинської областей в обсягах прямих іноземних інвестицій в Україну протягом останнього п’ятиріччя набула максимального значення на початку 2013 р. (3,8%) потім послідовно знижуючись до 3,4% на початку 2016 р.

Досліджуючи географічну структуру залучених прямих іноземних інвестицій у сусідні прикордонні регіони України та Польщі, слід відзначити фактичну відсутність конвергентних процесів за цим показником упродовж останніх років. Причому це стосується не лише порівняння польського та

українського прикордоння між собою, але і залучених прямих іноземних інвестицій окремо: у прикордонні регіони України та прикордонні регіони Польщі, які межують між собою.

Так, основними закордонними інвесторами в економіку Львівщини, за даними головного управління статистики у Львівській області, є Польща (близько 30% вкладених прямих іноземних інвестицій), Кіпр (до 20%) та Австрія (близько 15%). При цьому частка перших двох збільшується, а останньої зменшується.

Основний потік прямих іноземних інвестицій в економіку Волинської області, за даними головного управління статистики у Волинській області, спрямовується з Кіпру (понад 40%), Польщі (близько 15%) та Швеції (більше 10%). Проте частка польських і швецьких інвестицій збільшується, а кіпрських – падає. Зростає також обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених зі Словаччини та Віргінських островів (на початок 2016 року 6,6% та 5,7% відповідно).

У Підкарпатському воєводстві, за даними ститистичного відомства цього регіону, переважають прямі іноземні інвестиції зі США (понад 40%), а також Німеччини (понад 20%) та Франції (понад 10%). При цьому, активність іноземних інвесторів із вказаних країн зростає пропорційно обсягам залучених прямих іноземних інвестицій в економіку Підкарпатського воєводства.

Понад 25% усіх прямих іноземних інвестицій у Люблінське воєводство, як стверджують дані регіональної статистики, надійшли з Нідерландів. При цьому частка цієї країни в інвестуванні економіки воєводства збільшилась протягом 2008-2014 років майже учетверо. На наступних позиціях у географічній структурі прямих іноземних інвестицій, вкладених у Люблінщину, перебувають Люксембург (10,9%), США (10,1%) та Італія (8%).

У галузевій структурі прямих іноземних інвестицій у Підкарпатське воєводство переважає промисловість (разом із будівництвом), на яку припадає левова частка залучених з-за кордону інвестиційних ресурсів. При цьому у сферу послуг вкладається ледь більше 10% від загального обсягу

прямих іноземних інвестицій, з яких більше половини у торгівлю та комерційну діяльність. Частка послуг в іноземних інвестиціях на Підкарпатті є доволі низькою на тлі загальнодержавних показників. Так, якщо загалом у Польщі вона коливається в межах 50-60%, то у Підкарпатському воєводстві цей показник не перевищує 15%. Насамперед, такий стан справ зумовлений відсутністю на території воєводства великих міських агломерацій, спроможних приваблювати потужних іноземних інвесторів у сферу послуг.

Подібною є ситуація й у Люблінському воєводстві. Тут також переважає залучення прямих іноземних інвестицій у промисловість, зокрема у сектор машинобудування, а також відносно недофінансованою з боку закордонних інвесторів залишається сфера послуг, за винятком туристично-рекреаційного сегменту. Водночас, вагомим потенціалом залучення іноземних інвестицій на Люблінщині відзначається сільське господарство, транспортно-логістична сфера та енергетика.

Аналізуючи галузеву структуру прямих іноземних інвестицій у Львівську та Волинську області, звертає на себе увагу на більш, ніж п’ятиразовому переважанні Львівщини за цим показником. Таким чином, в галузевій структурі залучених прямих іноземних інвестицій в українську частину спільного транскордонного регіону із Польщею, саме Львівська область формує визначальні тенденції. Адже з усіх видів економічної діяльності, станом на початок 2016 р., лише у сферу адміністративного та допоміжного обслуговування Волинська область залучила більше прямих іноземних інвестицій ніж Львівщина (табл. 3.14).

Загалом, слід відзначити, що ключовими сферами економічної діяльності прикордонних із Польщею областей України, в які надходить іноземний капітал, є промисловість (понад 40% на початок 2016 р.), а також: фінансова та страхова діяльність (близько 30%); транспорт, складське господарство поштова та кур’єрська діяльність (7,3%) та операції з нерухомим майном (6,4%).

Таблиця 3.14

Прямі іноземні інвестиції в економіці Львівської та Волинської областей за видами економічної діяльності

На початок року

Вид економічної діяльності	Львівська область				Волинська область			
	.2011 р.		2016		.2011 р.		2016	
	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%	млн дол.	%
Сільське і лісове господарство	116,7	9,3	34,9	2,8	2,2	0,9	12,6	5,1
Промисловість	354,7	28,3	458,0	36,7	198,9	82,5	179,2	72,2
Будівництво	27,5	2,2	16,9	1,3	1,8	0,8	0,0	0,0
Торгівля і ремонт	69,0	5,5	39,8	3,2	18,0	7,4	11,7	4,7
Транспорт, склади, доставка	19,4	1,5	107,3	8,6	1,0	0,4	1,4	0,6
Тимчасове розміщування	16,8	1,3	9,2	0,7	–	–	0,0	0,0
Інформація і телекомунікації	46,5	3,7	30,9	2,5	–	–	7,6	3,1
Фінансова діяльність	468,8	37,4	439,0	35,2	1,2	0,5	3,9	1,6
Операції з нерухомістю	40,1	3,2	86,9	7,0	18,0	7,5	8,5	3,4
Професійна і наукова діяльність	13,6	1,1	7,3	0,6	–	–	2,3	0,9
Адміністративне та допоміжне обслуговування	72,3	5,8	3,1	0,2	–	–	13,1	5,3
Всього	**1 254,6**	**100,0**	**1 248,1**	**100,0**	**241,2**	**100,0**	**248,1**	**100,0**

За даними статистичних щорічників Львівської та Волинської областей.

При цьому, попри фактичну незмінність протягом 2011-2015 років загального обсягу залучених прямих іноземних інвестицій в українську частину спільного із Польщею транскордонного регіону, за вказаний період спостерігається збільшення частки іноземного інвестування у промисловості (з 37,0% до 42,6%); в операціях з нерухомим майном (з 3,9% до 6,4%) та у сфері транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності (з 1,4% до 7,3%).

Натомість у таких сферах економічної діяльності, як фінансова та страхова діяльність, оптова та роздрібна торгівля, адміністративне до допоміжне обслуговування, будівництво, сільське та лісове господарство тощо, спостері-

гається падіння як обсягів, так і частки залучених прямих іноземних інвестицій за вказаний період.

Таким чином, порівнюючи тенденції залучення іноземного капіталу в українську та польську частини спільного транскордонного регіону слід відзначити наявність ознак конвергенції за зростанням вагомості та частки промисловості, зокрема машинобудівної та харчопереробної.

Разом із цим, дивергентними можна вважати тенденції щодо збільшення частки прямих іноземних інвестицій у сектор машинобудування Люблінського та Підкарпатського воєводств Польщі, на тлі зниження цієї частки у Львівській та Волинській областях. Натомість, у прикордонних із Польщею регіонах України спостерігається збільшення прямих іноземних інвестицій, залучених у сферу виробництва харчових продуктів, неметалевої мінеральної продукції, ви рибництва готових металевих виробів, виробництво комп'ютерів.

На відміну від сусідніх прикордонних регіонів Польщі, Львівська та Волинська області акумулюються достатній обсяг іноземного капіталу, залученого у сферу послуг, передусім фінансових і страхових, а також транспортно-логістичних, торговельних і туристично-рекреаційних.

Разом із цим слід відзначити, що характер транскордонної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні значною мірою визначається рівнем фінансового забезпечення транскордонного бізнесу та ефективністю функціонування транскордонних фінансових ринків.

У цьому контексті першочергового значення набуває діяльність фінансових інституцій, які поширюють свою компетенцію на весь економічний простір українсько-польського транскордонного регіону. Адже функціонування банків, інвестиційних фондів, страхових і венчурних компаній, а також фондових ринків, спрощує як залучення іноземних інвестицій, так і пошук фінансових ресурсів для реалізації транскордонних

інфраструктурних проектів, більшість із яких ставлять собі за мету зближення показників соціально-економічного розвитку по різні боки кордону.

При цьому, до основних переваг диверсифікації фінансового забезпечення розвитку транскордонного співробітництва можна віднести: 1) формування ефективних транскордонних ринків, які сприяють швидкому вирівнюванню цін по різні боки кордону, стимулюючи тим самим поширення конвергентних процесів у транскордонному просторі між Україною та ЄС; 2) впровадження передових фінансових технологій, нових методів ведення банківського бізнесу, зокрема, використання досвіду фінансового менеджменту, страхування фінансових ризиків, антикризового управління, новітніх маркетингових інструментів просування інтересів транскордонних фінансових інституцій; 3) здешевлення вартості фінансових послуг і кредитних ресурсів у довгостроковій перспективі, збільшення термінів фінансування проектів та забезпечення підприємців необхідними кредитами за нижчими відсотками; 4) посилення конкуренції на транскордонних ринках фінансових послуг, і як наслідок – підвищення ефективності функціонування фінансової системи, розширення спектра якісних послуг, зростання кваліфікаційного рівня працівників фінансових установ, що підвищує ефективність функціонування суб'єктів транскордонного бізнесу.[124] [21, с. 58]

Найбільш дієвими фінансовими установами з погляду стимулювання соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні на сучасному етапі європейської інтеграції є банки. Передусім, це стосується потужних банків Польщі, які поширюють свою діяльність на спільний з Україною транскордонний простір. Адже сучасна різниця у рівнях розвитку польського та українського банківського капіталу виглядає доволі відчутною. Це стосується не лише значно вищого рівня капіталізації банківських установ Польщі, але й їх відкритості до інновацій, зокрема виведення на ринок нових продуктів, включаючи Інтернет-банкінг і лізинг і

[124] Костогриз В. Іноземний капітал в банківській системі України: сучасна проблематика / Вікторія Костогриз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Fin_pr/2012_2/12kvgfci.pdf/

розвиток інституційної інфраструктури фінансового ринку, передусім через удосконалення інституційного забезпечення взаємовідносин із клієнтами, у тому числі на основі підвищення обопільної інформаційної безпеки. Не можна оминути увагою і досвіду ефективної роботи з ключовими сегментами національної економіки, передусім ІТ-індустрією, аграрним бізнесом тощо.

Сьогодні на українсько-польському транскордонному фінансовому ринку активно діють польські банки ПАТ «Кредобанк» та ПАТ «Ідеа Банк».

Наприклад, Кредобанк, який функціонує в Україні з 1990 року, одним з пріоритетів своєї діяльності вважає якісне та комплексне обслуговування польсько-української економічної співпраці. Клієнти, що здійснюють експортно-імпортні операції між Україною та Польщею, а також спільні польсько-українські підприємства традиційно є в центрі уваги банку. Окрім безпосереднього залучення прямих іноземних інвестицій, присутність найбільшого банку Республіки Польща (PKO Bank Polski) на українському ринку як акціонера «Кредобанку» спростила зовнішньоекономічні відносини торгівельних партнерів з України та Польщі, забезпечила додаткові передумови для створення та розвитку спільних польсько-українських підприємств у різних сферах економічної діяльності, сприяла запровадженню в українську банківську справу новітніх європейських технологій та процедур, що забезпечують як високу якість обслуговування клієнтів, так і належний рівень надійності та безпеки. Завдяки цьому, «Кредобанк» неодноразово визнавався «Інвестором року» на Львівщині за підсумками конкурсу, який щорічно організовує Львівська обласна державна адміністрація спільно з Львівською торгово-промисловою палатою, що засвідчує значення банку та залучених ним інвестицій для економіки українсько-польського транскордонного регіону.

Значний внесок у розвиток фінансово-інвестиційного забезпечення українсько-польського регіону робить також Ідеа-банк. Зокрема, його мистема Інтернет-банкінгу увійшла до трійки найкращих на українському ринку за результатами незалежного дослідження, що було проведено компанією

«Простобанк Консалтинг». У рейтингу взяли участь 50 найбільших банків України. Лідерські позиції система «IdeaOnline» зайняла завдяки високому рівню функціональності та сучасному дизайну. Система Інтренет-банкінгу від Ідеа Банк дозволяє здійснювати миттєвий переказ з карти будь-якого банку на карку будь-якого іншого банку, необхідно лише вказати номер картки отримувача або його мобільний телефон. Вона також дозволяє клієнту без відвідування відділення відкрити новий поточний чи картковий рахунок, замовити виготовлення картки. Крім того, передбачено можливість оформлення таких страхових полісів як «Автоцивілка», «Каско», «Страхування майна», «Туристичне страхування» та «Зелена карта» тощо.[125] [21, с. 59]

Поряд з банками на транскордонному ринку між Україною та ЄС активно працюють також і небанківські фінансові установи, зокрема страхові компанії. Однією з найбільш успішних у цьому сенсі є польська PZU, яка належить до числа найстаріших і найбільших страхових груп в Польщі з широким спектром страхових і фінансових продуктів. Сьогодні вона входить до групи лідерів на українському ринку страхових послуг, при цьому охоплюючи сегмент транскордонного ринку страхових послуг. До важливих напрямів діяльності компанії, поряд з іншими, належить активізація транскордонного трансферу страхових і фінансових технологій.

Наприклад, дослідники відмічають, що «PZU Україна» є однією з небагатьох страхових компаній, які працюють на українському ринку онлайн-полісів. Крім того, її діяльність сприяє диверсифікації транскордонного ринку фінансових послуг, зокрема в частині поширення інноваційних страхових продуктів, серед яких найбільш перспективними вважаються: «телеврегулювання», «автоматизація продажів страхових продуктів», «Мобільна безпека», «Домашня безпека» та «Екстрім безпека», програма по страхуванню кібер-ризиків «CyberEdge» тощо.[126] [101, с. 138]

---

[125] І-банкінг від Ідея Банк увійшов до лідерів ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ideabank.ua/uk/about/news/797-i-bankinh-vid-ideya-bank-uviyshov-do-lideriv-rynku-neza/

[126] Мілошевич Н. Тенденції розвитку інноваційної діяльності страхових компаній України / Н. Мілошевич // Вісник НТУ «ХПІ». – 2013. – № 53 (1026). – С. 68-72. – С. 71.

Участь польських страховиків сприяє також активізації конкуренції на спільному транскордонному ринку з Україною, що означає конкурентні ціни і більш високий рівень обслуговування учасників транскордонного бізнесу. Адже більш ніж десять років поспіль польський страховий ринок невпинно зростає, перевищуючи темпи розвитку всієї польської економіки і складаючи близько 10% щорічного приросту. Це стимулює транскордонну конвергенцію бізнесу на основі впровадження нових страхових і фінансових стандартів розвитку, які збільшують рівень фінансової безпеки інвесторів і заохочують їх вкладати кошти в реалізацію транскордонних інвестиційних проектів. Більше того, вивчення досвіду реформування страхового сектору європейських країн дає змогу не повторювати їх помилок в Україні, а також ефективно впроваджувати нові страхові продукти та безболісно (наскільки це можливо) адаптуватися до європейського законодавства.[127] [21, с. 60]

Ще одним важливим напрямом фінансово-економічного стимулювання конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні є залучення грантових коштів міжнародних благодійних організацій в реалізацію транскордонних проектів. Наприклад, у сусідніх прикордонних регіонах України та Польщі такі проекти успішно реалізовуються за підтримки польсько-української фундації ПАУСІ та Програми польського співробітництва в галузі розвитку «польська допомога», яка фінансується Міністерством закордонних справ Польщі.

Зокрема, метою ПАУСІ є розвиток спроможності України інтегруватись до європейських та євроатлантичних структур через запровадження європейського та польського досвіду, а також завдяки інтенсивному транскордонному обміну знаннями та досвідом у ключових сферах, що впливають на розвиток людського капіталу. Протягом останніх кількох років за підтримки фундації було реалізовано такі важливі проекти, як: «Без мешканців не вдасться. Громадські консультації як стандарт функціонування об’єднаних громад», «Ефективне

---

[127] Реформування страхового сектору: польський досвід та українські реалії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrbizn.com/headline/231-reformuvannya-strahovogo-sektoru-polskiy-dosvd-ta-ukrayinsk-realyi.html/

управління енергією – перший крок до Зеленого університету», «Партиципаторний бюджет – можливості для підвищення громадської активності і встановлення належного партнерства з органами влади», «Навчання місцевих громад в Молдові ефективному використанню коштів європейських програм прикордонного співробітництва» тощо.[128,129] [101, с. 138]

Програма польського співробітництва в галузі розвитку «польська допомога» – це сукупність дій, координованих Міністерством закордонних справ РП, які адресовані країнам, що розвиваються, і їхнім спільнотам, та головною метою яких є створення умов для їх урівноваженого розвитку, а також сприяння виходу українського бізнесу на польський ринок.[130] [21, с. 60]

Завдяки програмі «польська допомога» протягом 2014-2015 років в українсько-польському транскордонному регіоні було реалізовано проекти:

- «Зміцнення потенціалу органів державної влади та місцевого самоврядування України щодо реалізації рішень з підвищення енергоефективності та просування відновлювальних джерел енергії у сфері комунального теплозабезпечення з особливим акцентом на будинки громадського призначення та багатоквартирні будинки», що реалізовувався спільно із Інститутом Енергетики (Польща, Варшава);
- «Впровадження рішень для підвищення енергоефективності в Тлумацькому районі з використанням відновлюваних джерел енергії» (спільно з Асоціацією інновацій та трансферу технологій «Горизонти» (Польща), Тлумацьким районом Івано-Франківської області та Івано-Франківським національним технічним університетом нафти і газу);
- «Рушай у віртуальну магістраль нескінченних можливостей твого майбутнього бізнесу!» (спільно з Польською фундацією комунікації).
- «Створення Агенції місцевого розвитку в місті Самборі для підтримки підприємництва та співпраці з польськими партнерами з метою

[128] Польська допомога [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pauci.org/one_news.php?id=141/
[129] Про ПАУСІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pauci.org/about.php/
[130] Польський уряд презентував програму підтримки економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eucon.ua/uk/pol-skoe-pravitel-stvo-prezentovalo-programmu-podderzhki-e-konomiki-ukrainy/

розвитку економіки міста», який реалізовувався спільно з Асоціацією інновацій та трансферу технологій «Горизонти» (Польща) і Самбірською міською радою (Україна).[131] [101, с. 139]

Не менш ефективно в українсько-польському транскордонному регіоні використовується інструмент політики сусідства ЄС, яким є програма транскордонного співробітництва «Польща-Україна-Білорусь». Наприклад, за цією програмою було реалізовано проект FARADAY «Будівництво постійних механізмів транскордонного співробітництва в галузі поновлюваних джерел енергії». Метою проекту було покращення умов для розвитку та використання відновлюваних джерел енергії в цих двох регіонах, охоплених проектом внесок у соціально-економічний розвиток Кросненсько-Перемишльського субрегіону Польщі та Львівської області України шляхом впровадження спільної ініціативи інститутів підтримки розвитку відновлюваних джерел енергії. В результаті було проведено низку інформаційно-промоційних заходів, облаштовано постійно діючу та портативні виставки відновлюваних джерел енергії, а також засновано кластер «Енергоефективності та відновлюваної енергетики Львівщини»[132]. [101, с. 139]

Водночас, слід відмітити, що ефективність використання перелічених фінансово-інвестиційних важелів стимулювання соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні значною мірою залежить від характеру та пріоритетних форм розвитку транскордонного співробітництва. Адже інтенсивність транскордонних взаємодій, якість їх інституційного забезпечення та секторальні пріоритети розвитку транскордонних ринків, чинять важливий вплив на ефективність застосування фінансових інструментів як з погляду активізації транскордонного співробітництва загалом, так і в контексті стимулювання транскордонної конвергенції, зокрема.

---

[131] Проекти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://aei.org.ua/ проекти/
[132] Там само.

3.5. Аналіз торговельно-економічних зв'язків у контексті соціально-економічної конвергенції прикордонних регіонів України та Польщі

Одним із пріоритетних напрямів дослідження конвергенції в межах транскордонного регіону є порівняльна оцінка показників торговельно-економічного співробітництва прикордонних регіонів, що входять до його складу. Така оцінка дозволяє: по-перше, виявити та порівняти між собою рівні відкритості економік прикордонних регіонів, що формують транскордонний регіон; по-друге, проаналізувати тенденції змін у галузевій і товарній структурі зовнішньої торгівлі товарами та послугами в розрізі окремих адміністративно-територіальних одиниць, які входять до складу транскордонного регіону; по-третє, окреслити збіжні та відмінні характеристики сусідніх прикордонних регіонів різних держав у процесі диверсифікації експортно-імпортних операцій між ними у межах транскордонного регіону.

У цьому сенсі, досліджуючи торговельно-економічні зв'язки в межах українсько-польського транскордонному регіону, особливо з погляду їх впливу на реалізацію наявного потенціалу конвергенції між прикордонними областями України та сусідніми із ними воєводствами Польщі, першочергову увагу доцільно акцентувати на галузевій і товарній структурі торгівлі товарами та послугами Волинської та Львівської областей, а також Підкарпатського та Люблінського воєводств.

Зокрема, необхідно виявити збіжні та різноспрямовані тенденції щодо визначення пріоритетів зовнішньоекономічної діяльності кожного з окреслених прикордонних регіонів, а також оцінити якість транскордонних взаємодій між ними крізь призму формування експортно-імпортних операцій.

Аналізуючи географічну структуру зовнішньої торгівлі в українсько-польському транскордонному регіоні, слід відзначити наявність відразу двох різноспрямованих тенденцій. З одного боку, спостерігається наявність певного кола пріоритетних країн, які є визначальними для всіх чотирьох досліджуваних прикордонних регіонів, не зважаючи на те, з якого боку

кордону вони розташовані – українського чи польського. Проте, з іншого боку, серед географічних лідерів у зовнішній торгівлі товарами та послугами, для кожного з чотирьох досліджуваних прикордонних регіонів спостерігається низка країн, які доволі слабко виявляють свою активність у торговельному співробітництві з іншими регіонами.

Наприклад, у географічній структурі зовнішньої торгівлі товарами Львівської області спостерігається відносно висока частка таких країн, як Данія та Китай, які не здійснюють настільки ж активного товарообміну з Волинською областю, а також Люблінським і Підкарпатським воєводствами. Натомість важливим зовнішньоторговельним партнером польських воєводств є США, які на відіграють вагомої торгівлі у зовнішній торгівлі з прикордонними областями України (додатки Д.1-Д.3).

Приблизно такою самою є ситуація у зовнішній торгівлі послугами з Канадою, Туреччиною (пріоритетні лише для Львівської області), або ж з Естонією та Швецією (пріоритетні тільки для Волинської області) (додатки Е.1, Е.2).

Водночас, спостерігається група країн, які домінують у зовнішній торгівлі товарами та послугами для всього українсько-польського транскордонного регіону. Передусім це стосується Німеччини, Великобританії, Італії, Росії, Білорусі, Франції та Словаччини.

Крім того, варто виділити низку секторальних країн-лідерів у зовнішній торгівлі окремо товарами та послугами для українсько-польського транскордонного регіону. Зокрема, в експорті та імпорті послуг до числа основних торговельних партнерів для всього регіону слід віднести Китай, Литву, Нідерланди, Румунію та Чехію. Натомість, у послуговому сегменті слід відзначити Австрію, Бельгію та Швейцарію.

Окреслюючи основне коло зовнішньоторговельних країн-партнерів для українсько-польського транскордонного регіону, слід констатувати наявність відносної конвергенції за показниками торгівлі товарами та послугами в межах вузького кола держав (табл. 3.15).

Таблиця 3.15

Частка основних країн-партнерів у зовнішній торгівлі товарами та послугами українсько-польського транскордонного регіону

%

Країни	Роки							
	2009		2011		2013		2015	
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
Товари								
Білорусь	4,1	9,0	3,0	13,4	4,2	6,2	3,2	3,9
Велика Британія	3,9	1,6	4,7	1,8	3,9	2,4	3,0	1,1
Італія	2,0	3,1	2,3	2,8	1,8	3,4	3,1	2,3
Німеччина	21,7	12,6	25,9	17,9	22,4	19,9	23,2	22,0
Росія	14,1	3,5	12,7	6,0	13,7	3,2	8,4	4,1
Франція	1,9	1,2	2,4	2,5	2,0	3,9	1,0	3,0
Всього	**33,6**	**31,0**	**51,0**	**44,4**	**48,0**	**39,0**	**41,9**	**36,4**
Послуги								
Білорусь	2,3	0,9	2,1	1,1	1,7	1,6	0,9	1,9
Велика Британія	2,3	6,2	1,5	3,9	1,7	5,4	1,3	1,6
Італія	1,2	8,4	1,4	1,2	0,9	2,8	0,9	2,4
Німеччина	15,8	10,6	13,6	14,7	18,9	11,1	17,8	15,3
Росія	13,2	5,0	15,3	9,3	6,3	2,9	1,6	2,4
Франція	2,1	1,9	0,4	1,3	0,3	2,2	0,5	1,6
Всього	**36,9**	**33,0**	**34,3**	**31,5**	**29,8**	**26,0**	**23,0**	**25,2**

За даними статистичних відомств Львівської та Волинської областей України та Підкарпатського і Люблінського воєводств Польщі.

На вказані держави припадає від 30% до 50% зовнішньої торгівлі товарами та від 25% до 35% торгівлі послугами всього українсько-польського транскордонного регіону. І хоча протягом останніх років спостерігається поступове зниження частки цих держав у загальному товарообігу сусідніх прикордонних областей України та Польщі, все ж їх питома вага в експорті та імпорті як товарів, так і послуг для всього транскордонного регіону є доволі вагомою.

Разом із цим, в географічній структурі зовнішньої торгівлі товарами та послугами українсько-польського транскордонного регіону, спостерігаються також і певні дивергентні вияви.

Так, Волинська область упродовж 2007-2015 років у зовнішній торгівлі товарами послідовно нарощувала експорт до Австрії, Молдови та Білорусі

(крім 2015 року), а також збільшувала імпортні поставки зі Швеції . Як наслідок, частка Австрії в експорті товарів з Волинської області у 2015 році становила близько 2 %, порівняно з 0,8 % у 2007 році, а вартість цього експорту збільшилась у три з половиною рази – з 3,5 млн дол. США до 12,2 млн дол. США. Аналогічні показники для Молдови склали: 1,6% у загальному експорті області в 2015 р. (у 2007 р. – 1,4%) при збільшенні вартості експорту протягом 2007-20015 р. на 3,8 млн дол. США, або на 62%. За це самий період частка Білорусі в експорті товарів із Волині збільшилась із 0,3% до 3,4%, в абсолютному обчисленні зрісши на 7,1 млн дол. США, або на 48,6% (і це попри більш ніж дворазове падіння вказаного показника за 2015 рік).

Аналізуючи тенденції до зниження показників експорту товарів з Волинської області протягом останнього десятиріччя, слід передусім відзначити скорочення експортних поставок до Італії (на 3,3 млн дол. США або 23,9 %), Китаю (на 2,6 млн дол. США або на 53,1%), Франції (на 4 млн дол. США або на 41,2 %) та Чехії (на 1,9 млн дол. США або на 52,8%). Водночас, слід відмітити, що вказане падіння мало не постійний, а скачкоподібний характер, досягаючи свої пікових показників у 2009 (Італія) та 2012 (Франція, Китай) роках (додаток Д.1).

Приблизно такі ж тенденції спостерігалися і щодо географічної структури імпорту товарів Волинською областю. Так, найбільше зниження закупівель імпортних товарів Волинню упродовж 2007-2015 років в абсолютному обчисленні відзначалося з Росії (124,8 млн дол. США або 83,4%), Словаччини (35,5 млн дол. США або 70,4%), Польщі (17,9 млн дол. США або 19,5%) та Литви (8 млн дол. США або 75,5%). Проте для жодної з цих країн зниження імпорту не мало послідовного, односпрямованого характеру, відбуваючись більшою мірою хвилеподібно. Так, для імпорту з Росії мінімальні обсяги спостерігались у 2009 р. (це менше ніж 10% від максимального показника імпорту, що спостерігався у 2007 році). Для імпорту товарів зі Словаччини найгіршим став 2010 рік (6,5% від найкращого показника, який було досягнуто у 2008 році). Піком падіння імпорту на Волинь із Польщі став 2015 рік (44,5%

на тлі максимуму 2008 року). Найнижчий рівень імпорту литовських товарів споживачами з Волинської області спостерігався також у 2015 році, у той час, як найбільші імпортні поставки на Волинь із Литви мали місце у 2011 році (різниця більш ніж у 16 разів).

Аналізуючи географічну структуру зовнішньої торгівлі товарами Львівської області звертає на себе увагу фактична відсутність країн, які б методично нарощували чи знижували експортні або імпорті поставки в регіон упродовж 2007-2015 років. Тобто, для всіх основних країн експортерів та імпортерів товарів у торгівлі з Львівщиною протягом досліджуваного періоду спостерігалась нестабільна динаміка товаропотоків. Найбільше значення в імпорті товарів Львівської області з окремих країн було досягнуте у 2013 р., коли з Польщі в регіон імпортувалося товарів на 762,3 млн дол. США. На той самий рік і країну припадає аналогічний показник в експорті товарів Львівської області (326,8 млн дол. США). Хоча загалом у торгівлі області товарами із Польщею протягом 2007-2015 років імпорт залишився фактично на тому ж рівні (353-355 млн дол. США), а от експорт зріс більш ніж удвічі або на 136,8 млн дол. США (з 129,2 млн дол. США до 266,0 млн дол. США) (додаток Д.2).

Загалом з усіх країн-партнерів Львівщини у зовнішній торгівлі товарами, протягом останнього десятиріччя спостерігалися найвищі темпи приросту експорту до Індії (майже у 70 разів або на 13,3 млн дол. США), Китаю (у 9 разів або на 14,3 млн дол. США), Чехії (у 7 разів або на 70,1 млн дол. США), Іспанії (у 3,5 рази або на 19,2 млн дол. США), Туреччини (у 2,3 рази або на 23,5 млн дол. США), Італії (більш ніж у два рази або на 27,2 млн дол. США) та Польщі (більш ніж у два рази або на 136,8 млн дол. США).

Переважна частина цих країн лідирують і за показником динаміки імпортних надходжень. Зокрема, імпорт з Індії на Львівщині за цей час збільшився майже у 3 рази або на 11,7 млн дол. США, з Туреччини – у 2,4 рази або на 23,7 млн дол. США, з Іспанії – у 2,2 рази або на 14,9 млн дол. США, а з Китаю – в 1,7 рази або на 38,1 млн дол. США.

Натомість лідерами за показником зменшення імпорту Львівською областю за період 2007-2015 років виявилися: Литва (майже у 4 рази або на 11,2 млн дол. США), Румунія (у 3,3 рази або на 23,4 млн дол. США), Великобританія (майже у 2 рази або на 14,4 млн дол. США), Італія (в 1,8 рази або на 33,7 млн дол. США) та Австрія (в 1,7 рази або на 18,7 млн дол. США).

За зниженням величини експорту із Львівщини за кордон, за цей же період, лідирують: Швеція (зменшення у 3,7 рази або на 14,0 млн дол. США), Бельгія (більш ніж у два рази або на 19,6 млн дол. США), Литва (в 1,8 рази або на 13,1 млн дол. США), Росія (в 1,6 рази або на 42,7 млн дол. США), Данія (у півтора рази або на 33,7 млн дол. США).

У порівнянні з Волинською та Львівською областями України, Підкарпатське воєводство Польщі характеризується низкою показників у географічній структурі експорту та імпорту товарів, які відображають як конвергентні, так і дивергентні тенденції.

Зокрема, упродовж 2010-2013 років мало місце значне зростання експортних поставок до США (у 3,3 рази або на 2703,7 млн дол. США), Великобританії (у 2,7 рази або на 673,1 млн дол. США), Іспанії (у 2,5 рази або на 309,7 млн дол. США) та Австрії (майже у два рази або на 174,0 млн дол. США). Лідерами зі збільшення імпорту Підкарпатським воєводством за цей же період часу виявились Великобританія та США (2,2 рази та 213 млн дол. США і майже два рази та 1181 млн дол. США відповідно) (додаток Д.3).

Натомість, знижувався імпорт товарів Підкарпатським воєводством зі Словаччини (на 12,8 % або на 85 млн дол. США) та Нідерландів (на 2,2 % або на 15 млн дол. США), а в експорті товарів до основних країн-партнерів за досліджуваний проміжок часу падіння не спостерігалося.

Люблінське воєводство найбільше експортує до Німеччини, Великобританії, Італії, Словаччини, Франції, Чехії, Угорщини, Нідерландів та Угорщини. Крім того, упродовж трьох останніх років, динамічно зростає продаж товарів до США, Ефіопії, Мексики, Боснії та Герцеговини, арабських країн і Південної Кореї. На думку експертів сьогодні зростає потенціал експорту

аграрної та харчової продукції з Люблінського воєводства до країн Європи, а також до багатьох регіонів Азії та Близького Сходу.

Таким чином, у географічній структурі зовнішньоекономічної діяльності українсько-польського транскордонного регіону спостерігаються конвергентні тенденції лише за показником нарощування експорту до Австрії. Водночас, за динамікою інших показників експорту та імпорту товарів і послуг кожен із чотирьох прикордонних регіонів, які формують українсько-польський транскордонний регіон мають власні географічні пріоритети.

Разом із цим, звертає на себе увагу також висока частка, яка припадає на Польщу для двох досліджуваних українських областей і на Україну для сусідніх із нею двох польських воєводств. Особливо це стосується прикордонної торгівлі між мешканцями Львівської та Волинської областей, що живуть у межах 30-кілометрової зони від кордону із Польщею, користуючись спрощеним режимом перетину кордону.

Наприклад, у 2015 році видатки українців, які перетнули кордон із Польщею, склали 6,6 млрд злотих, або майже 20% від усіх видатків іноземців у Польщі. З них на учасників малого прикордонного руху припадало 2,9 млрд злотих. При цьому середні видатки українця, який перетинав кордон із Польщею, становили 689 злотих (на тлі 483 злотих, які в середньому витрачали у Польщі всі іноземці). Для учасників малого прикордонного руху ця сума становила 530 злотих (табл. 3.16).

Аналізуючи наведені економічні показники розвитку українсько-польського транскордонного співробітництва в розрізі окремих воєводств Польщі, слід акцентувати увагу на вищому рівні активності транскордонних взаємодій на ділянці кордону між Підкарпатським воєводством і Львівською областю. Зокрема, на неї припадає близько 60% усіх перетинів українсько-польського кордону, а також понад 60% витрат українських учасників малого прикордонного руху в сусідніх воєводствах Польщі.

Таблиця 3.16

Вибрані показники транскордонного співробітництва між сусідніми прикордонними регіонами України та Польщі

2015 р.

Показники	Квартали				Всього за рік
	I	II	III	IV	
Всього перетинів зовнішнього кордону Польщі, млн	57,0	70,6	76,7	63,6	267,9
у т.ч. іноземцями, млн	34,6	42,9	44,1	37,4	159,0
Всього перетинів українсько-польського кордону, млн	4,7	5,5	6,9	6,6	23,7
у т.ч. українцями, млн	3,8	4,4	5,6	5,4	20,2
поляками, млн	0,5	0,5	0,6	0,5	2,1
у т.ч. учасниками малого прикордонного руху, млн	2,2	2,5	3,0	3,1	10,7
Видатки іноземців у Польщі, млрд зл.	8,4	9,9	10,5	8,9	37,7
Видатки поляків за кордоном, млрд зл.	3,6	4,6	6,4	3,9	18,6
Видатки українців у Польщі, млрд зл.	1,2	1,5	1,8	2,1	6,6
Видатки поляків в Україні, млрд зл.	0,05	0,05	0,06	0,05	0,2
Середні видатки іноземця у Польщі, зл.	494	472	485	480	483
Середні видатки українця у Польщі, зл.	636	703	666	749	689
Середні видатки поляка за кордоном, зл.	324	341	391	309	341
Середні видатки поляка в Україні, зл.	209	201	205	175	198
Видатки українських учасників малого прикордонного руху в Польщі, млрд зл.	0,5	0,6	0,8	1,0	2,9
Середні видатки українського учасника малого прикордонного руху в Польщі, злотих	416	529	555	620	530

За даними: http://rzeszow.stat.gov.pl/opracowania-biezace/opracowania-sygnalne/obszary-przygraniczne/ruch-graniczny-oraz-wydatki-cudzoziemcow-w-polsce-i-polakow-za-granica-w-iv-kwartale-2016-roku,14,11.html/

Натомість, на Люблінське воєводство у 2015 р. припадало 71,6% з 14 млн перетинів польського кордону із країнами, що не входять в ЄС (з них близько 90% українцями і 10% поляками). Учасниками прикордонної торгівлі було імпортовано з Люблінського воєводства товарів на суму майже у 3 млрд злотих. При цьому з них понад 1 млрд злотих припав на українських учасників малого прикордонного руху.

Водночас, слід відмітити, що активність польських учасників транскордонного співробітництва з Україною є значно нижчою, порівняно з їх

українськими партнерами. Так, за кількістю перетинів кордону вона у 2015 р. поступалася вдесятеро (а українським учасникам малого прикордонного руху – вп'ятеро), за обсягом видатків – більш ніж у тридцять разів, а за середніми видатками за одну поїздку – у три з половиною рази.

Крім того, порівнюючи видатки українських учасників малого прикордонного руху у спільному транскордонному регіоні з Польщею, із сумарним річним експортом Підкарпатського та Люблінського воєводств до України (2-3 млрд злотих), можна прийти до висновку про приблизний паритет відповідних показників (у 2010 році офіційний експорт із прикордонних регіонів Польщі до України приблизно удвічі перевищував видатки українських учасників малого прикордонного руху у Польщі).

Разом із цим обсяг витрат, які здійснили українські учасники малого прикордонного руху в Польщі у 2015 р. майже удвічі перевищував офіційний імпорт Львівської та Волинської областей із цієї країни (2,9 млрд злотих і 427 млн дол. США або 1,7 млрд злотих (при середньому річному курсі в 4 злотих за долар) відповідно).

Основними товарами, які ввозились у прикордонні регіони України учасниками малого прикордонного руху із Польщею, протягом останніх років, згідно даних польського статистичного відомства, були промислові товари та готові харчові продукти, лікарські засоби. Водночас, у прикордонних регіонах України поляками закуповувалися переважно алкогольні і тютюнові вироби, паливо-мастильні матеріали, кондитерські вироби, а також окремі групи промислових товарів, зокрема текстильних.

Досліджуючи характер прикордонної торгівлі в межах українсько-польського транскордонного регіону з погляду реалізації потенціалу транскордонної конвергенції, слід акцентувати увагу на поглибленні диспропорцій в економічній активності мешканців українських і польських прикордонних регіонів. Так, у 2015 р., порівняно з 2010 р. (перший рік після укладення угоди про малий прикордонний рух між Україною та Польщею) кількість перетинів українсько-польського кордону громадянами Польщі зменшилась удвічі: з

4,1млн до 2,1 млн. Натомість українці почали їздити до Польщі більш ніж у два рази частіше: 20,2 млн проти 8,8 млн. При цьому частка учасників малого прикордонного руху в кількості перетинів українсько-польського кордону зросла на 12% (із 40% до 52%). Дивергентні процеси спостерігалися і в обсягах витрат українських і польських учасників транскордонного співробітництва. Так, якщо протягом 2010-2015 років витрати українців у Польщі зросли майже у три рази (з 2,3 млрд злотих до 6,6 млрд злотих), а в українських учасників малого прикордонного руху – у понад 4 рази (з 0,7 млрд злотих до 2,9 млрд злотих), то поляки, які перетинали державний кордон з Україною, за це самий проміжок часу стали витрачати протягом одного року на третину менше (0,2 млрд злотих замість 0,3 млрд злотих). Зменшилося і співвідношення середніх витрат поляка в Україні до середніх витрат українця у Польщі: з 30,7% у 2010 р. до 28,7% у 2015 р. Ще більше змінилося це співвідношення у порівнянні з витратами українських учасників малого прикордонного руху в Польщі: з 40,3% у 2010 р. до 37,4% (табл. 3.17)

Таблиця 3.17

Порівняння окремих показників транскордонного співробітництва між сусідніми прикордонними регіонами України та Польщі у 2010 і 2015 роках

Показники	Роки		Різниця, %
	2010	2015	
Всього перетинів українсько-польського кордону, млн	13,0	23,7	+ 82,3
у т.ч. поляками, млн	4,2	2,1	– 50,0
українцями, млн	8,8	20,2	+ 129,5
у т.ч. учасниками малого прикордонного руху, млн	3,6	10,7	+ 297,2
Видатки українців у Польщі, млрд злотих	2,3	6,6	+ 287,0
Видатки поляків в Україні, млрд злотих	0,3	0,2	– 66,7
Середні видатки українця у Польщі, злотих	525	689	+ 131,2
Середні видатки поляка в Україні, злотих	161	198	+ 123,0
у т.ч. видатки українських учасників малого прикордонного руху в Польщі, млрд злотих	0,7	2,9	+ 414,3
Середні видатки українського учасника малого прикордонного руху в Польщі, злотих	400	530	+ 132,5

За даними: http://rzeszow.stat.gov.pl/opracowania-biezace/opracowania-sygnalne/obszary-przygraniczne/badanie-obrotu-towarow-i-uslug-na-zewnetrznej-granicy-unii-europejskiej-na-terenie-polski-w-iv-kwartale-2009-roku,3,13.html; http://rzeszow.stat.gov.pl/opracowania-biezace/opracowania-sygnalne/obszary-przygraniczne/ruch-graniczny-oraz-wydatki-cudzoziemcow-w-polsce-i-polakow-za-granica-w-iv-kwartale-2016-roku,14,11.html

Це свідчить про те, що розвиток українсько-польського транскордонного товарообміну супроводжується тенденціями до поширення дивергентних процесів, особливо на тлі активізації малого прикордонного руху. Це посилюється дивергенцією переваг, які отримують від прикордонної торгівлі та малого прикордонного руху Люблінське та Підкарпатське воєводства Польщі, порівняно із сусідніми Львівською та Волинською областями України.

Виявлені дивергентні процеси певним чином нівелюються на тлі товарної структури експорту та імпорту всіх чотирьох прикордонних регіонів України та Польщі, які межують між собою, формуючи українсько-польський транскордонний регіон.

Так, Львівська область протягом останнього десятиріччя стабільно нарощувала експорт зернових культур, насіння та плодів олійних рослин, а також залишків та відходів харчової промисловості. Водночас, нарощування експорту машин, обладнання та механізмів, які у 2015 р. склали 26,6% усього експорту товарів із Львівщини, відбувалося нерівномірно. Своїх пікових значень експортні поставки цієї групи товарів сягнули у 2013 і 2014 роках (26,8% та 27,5% усього експорту регіону відповідно).

Важливими статтями експорту з Львівської області є також деревина та вироби з неї, товари текстильної промисловості, жири та олії, а також уже згадувані насіння та плоди олійних рослин і зернові культури. У 2015 р. питома вага усіх перелічених груп товарів, включаючи машинобудування, в експорті Львівщини становила 67,1% або дві третіх. Разом із цим, слід відзначити, що обсяги реалізації за кордон таких товарів, як текстиль і вироби з нього, а також продукція деревообробної промисловості протягом останніх років мали тенденцію до зниження (додаток Ж.2).

В імпорті товарів у Львівську область переважають: машини, обладнання та механізми; текстиль і вироби з нього; полімери, пластмаси, гума та каучук; чорні метали і вироби з них, а також енергетичні матеріали, включаючи нафту та шкіра, хутро і вироби з них. При цьому, протягом 2007-2015 років спостерігається тенденція до збільшення обсягів імпорту лише за статтею «шкіра, хутро і вироби з

них», а для всіх інших груп товарів характерним є зниження обсягів імпортних поставок, особливо протягом 2013-2015 років (додаток Ж.2).

Основною статтею товарного експорту з Волинської області є машини, обладнання та механізми, частка яких протягом останніх років не є меншою, ніж 40-45% від усього товарного експорту регіону. Високою є також питома вага в експорті таких груп товарів, як деревина та вироби з неї, а також меблі (разом – близько 20%). Дещо відстає експорт окремих груп сільськогосподарських і продовольчих товарів, зокрема, зернових культур, жирів та олій, насіння та плодів олійних рослин, м’яса та харчових субпродуктів, молока та продуктів його переробки, а також продуктів переробки овочів і плодів. Проте в цілому експорт перелічених та інших груп сільськогосподарських і продовольчих товарів упродовж останніх років коливався у межах 20 % від загальної вартості експортних поставок з Волині за кордон (додаток Ж.1).

Водночас, в імпорті Волинської області за цей же період часу переважають: машини, обладнання та механізми; транспортні засоби; полімери, пластмаси та каучук; продукція хімічної та пов’язаних із нею галузей; чорні метали і вироби з них; м’ясо та харчові субпродукти, а також енергетичні матеріали, включаючи нафту. Сумарно частка цих груп товарів у товарному імпорті області протягом 2011-2015 років коливалася у межах 80-86%. При цьому не було жодної товарної групи, за якою б протягом останнього десятиріччя спостерігалася стабільна тенденція до зростання чи зниження обсягів надходжень (додаток Ж.1).

Аналізуючи товарну структуру експорту та імпорту Підкарпатського воєводства, звертає на себе увагу значне переважання в експорті продукції машинобудівної промисловості, зокрема обладнання, машин та механізмів, а також транспортних засобів, частка яких перевищує 50%. Водночас, в товарному імпорті Підкарпатського воєводства домінують чотири основні групи товарів: машини, обладнання та механізми; чорні метали та вироби із

них; полімери, пластмаси, гума та каучук, а також продукція хімічної промисловості, питома вага яких протягом останнього десятиріччя коливалася у межах 75 % загально імпорту цього регіону (додаток Ж.3).

В експорті Підкарпатського воєводства на Україну до 70% складають машини, обладнання та механізми, транспортні засоби, а також вироби з чорних металів, полімери, пластмаси, гума та каучук. В імпорті з України, річні сума якого коливається у межах 300-350 млн злотих, переважають сировинні товари, зокрема: мінеральні продукти, деревина, чорні метали (більше 50%), а також сільськогосподарські товари та продукти хімічної і харчової промисловості.[133] [21, с. 71]

В товарній структурі експорту Люблінського воєводства, крім машин, обладнання, механізмів і транспортних засобів, варто також відзначити вагому частку сільськогосподарських і продовольчих товарів. Крім того, важливе місце в експорті займають товари хімічної промисловості, медичні та лікарські препарати, а також меблі, вироби з дерева.

Експерти відзначають, що Люблінське воєводство славиться своїм сільськогосподарським виробництвом і харчовою промисловістю, які розвинулися на базі родючих земель. Регіон відправляє за кордон фрукти, насамперед яблука, овочі, молочні продукти, м’ясо та м’ясні продукти, мед, продукти переробки злаків, зокрема, макарони, борошно, та пластівці. Люблінщина це також край малини, смородини й агрусу. Частина плодоовочевої продукції експортується у вигляді компоту або заморожених продуктів. Агроспеціалізацію воєводства доповнює асортимент сільськогосподарських машин, добрив та флористики. Одночасно, спектр експортних поставок воєводства виходить поза межі агро-харчового сектору. В регіоні також дуже потужно представлена хімічна промисловість і сфера послуг для аерокосмічної

[133] Handel zagraniczny oraz bezpośrednie inwestycje zagraniczne w województwie Podkarpackim w latach 2010-2013. – Rzeszów, 2016. – 221 s.

галузі. Варто згадати і про експортний потенціал деревообробки, меблевої промисловості, виробництва машин та устаткування, ІТ-технологій.[134] [21, с. 72]

Загалом, підсумовуючи результати оцінювання структури експорту товарів у всіх чотирьох досліджуваних регіонах, слід відзначити наявність конвергентних тенденцій щодо зростання вагомості продукції машинобудівної галузі, як в експорті, так і в імпорті, а також сільськогосподарських товарів у експорті та металургії і хімічної промисловості в імпорті (табл. 3.18).

Таблиця 3.18

Основні напрями нарощування експорту та імпорту товарів у сусідніх прикордонних регіонах України та Польщі

Регіон	Найважливіші статті товарного експорту	Найважливіші статті товарного імпорту
Львівська область	Сільськогосподарські та продовольчі товари. Продукція машинобудівної промисловості. Деревина та вироби з неї. Текстиль і вироби з нього.	Продукція машинобудівної промисловості. Текстиль і вироби з нього. Полімери, пластмаси, гума, каучук і вироби з них. Чорні метали і вироби з них. Шкіра, хутро і вироби з них.
Волинська область	Продукція машинобудівної промисловості. Деревина та вироби з неї, включаючи меблі. Сільськогосподарські та продовольчі товари.	Продукція машинобудівної промисловості, включаючи транспорті засоби. Полімери, пластмаси, гума, каучук і вироби з них. Продукція хімічної та пов’язаних із нею галузей. Чорні метали і вироби з них.
Підкарпатське воєводство	Продукція машинобудівної промисловості, включаючи транспорті засоби.	Продукція машинобудівної промисловості. Чорні метали і вироби з них. Полімери, пластмаси, гума, каучук і вироби з них. Продукція хімічної та пов’язаних із нею галузей.
Люблінське воєводство	Продукція машинобудівної промисловості, включаючи транспорті засоби. Сільськогосподарські та продовольчі товари. Продукція хімічної та пов’язаних із нею галузей. Деревина та вироби з неї, включаючи меблі.	Продукція машинобудівної промисловості. Полімери, пластмаси, гума, каучук і вироби з них. Продукція хімічної та пов’язаних із нею галузей. Чорні метали і вироби з них.

Складено за даними статистичних управлінь відповідних регіонів.

[134] Lubelskie: rozkwit eksportu jeszcze przed regionem [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://firmoweewolucje.bzwbk.pl/eksport-import/lubelskie-rozkwit-eksportu-jeszcze-przed-regionem/

Таким, чином, можна констатувати, що за пріоритетними напрямами експорту та імпорту товарів в українсько-польському транскордонному регіоні спостерігається низка ознак конвергенції. По-перше, це стосується зростання обсягів експортних поставок машинобудівної продукції, сільсько-господарських та продовольчих товарів, а також деревини та виробів із неї. По-друге, імпорт у всіх сусідніх прикордонних регіонах України та Польщі дедалі більше концентрується в сегментах машинобудівної, хімічної та металургійної промисловості. По-третє, відзначається зростання рівня внутрішньогалузевої торгівлі машинами та механізмами, а також продовольчими товарами, у тому числі – у взаємній торгівлі між сусідніми прикордонними регіонами України та Польщі.

Для всіх досліджуваних регіонів українсько-польського прикордоння характерним є також переважання зовнішньої торгівлі товарами над експортом та імпортом послуг. Водночас, якщо для українських регіонів воно є доволі суттєвим, то для їх польських сусідів – менш очевидним.

Наприклад, у Львівській області протягом 2007-2011 років відношення вартості експорту послуг до вартості експорту товарів не перевищувало 13%, у 2012 р. – склало 16,3%, і лише у 2013-2014 роках збільшилося до 30%. Водночас, за цей же період вартість імпорту послуг становила для області лише 3-4% від вартості імпорту товарів. Таким чином, у 2014 році зовнішньоторговельний оборот товарів Львівщини майже у 8 разів перевищував обсяги зовнішньої торгівлі області послугами (у 2015 р. це співвідношення знизилося до 6,4 рази, скоротившись майже утричі, порівняно з 2007 роком, коли воно становило 17,3 рази). Відповідні співвідношення для Волинської області склали: 28,6 рази – у 2007 році і 18,7 рази – у 2015 році. Аналогічні порівняння для польських воєводств, які межують із прикордонними областями Західної України, відзначають коливання вказаних співвідношень у межах: півтора-два рази – для Люблінського воєводства і 2-3

рази – для Підкарпатського (різниця зумовлюється майже дворазовим переважанням Підкарпаття за показниками зовнішньоторговельного обороту товарами, порівняно з Люблінщиною (додатки Л.І, Л.2).

Наведені дані є підставою для констатації того факту, що прикордонні області України, які входять до складу українсько-польського транскордонного регіону, недостатньо повно використовують існуючий потенціал зовнішньої торгівлі послугами. Адже, якщо за показниками експорту та імпорту товарів Підкарпатське та Люблінське воєводства в цілому переважають своїх сусідів із Львівщини та Волині приблизно у 2-3 рази, то за показниками зовнішньої торгівлі послугами ця різниця вже складає 10-15 разів. Як наслідок, обсяги зовнішньої торгівлі послугами зазначених польських воєводств у вартісному виразі виявляються більшими, ніж обсяги зовнішньоторговельного обороту товарами Львівщини та Волині.

Більше того, протягом досліджуваного періоду спостерігаються радше тенденції до дивергенції, аніж до зближення вартісних параметрів зовнішньої торгівлі товарами та послугами між Львівською та Волинською областями України та Підкарпатським і Люблінським воєводствами Польщі. Зокрема, аналізуючи динаміку показників експорту звертає на себе увагу фактичне розходження трендів товарного експорту усіх чотирьох згаданих регіонів. При цьому, в експорті послуг спостерігаються приблизно однакові темпи зростання для Львівської області та Підкарпатського і Люблінського воєводств, на тлі фактично незмінних показників для Волинської області (рис. 3.11).

Ще більш неоднозначною виглядає динаміка імпорту товарів і послуг в розрізі окремих адміністративно-територіальних одиниць українсько-польського транскордонного регіону. Передусім це стосується протилежних напрямів зовнішньоторговельної активності українських областей і сусідніх із ними воєводств Польщі щодо закупівлі імпортних товарів, зокрема після 2012 року.

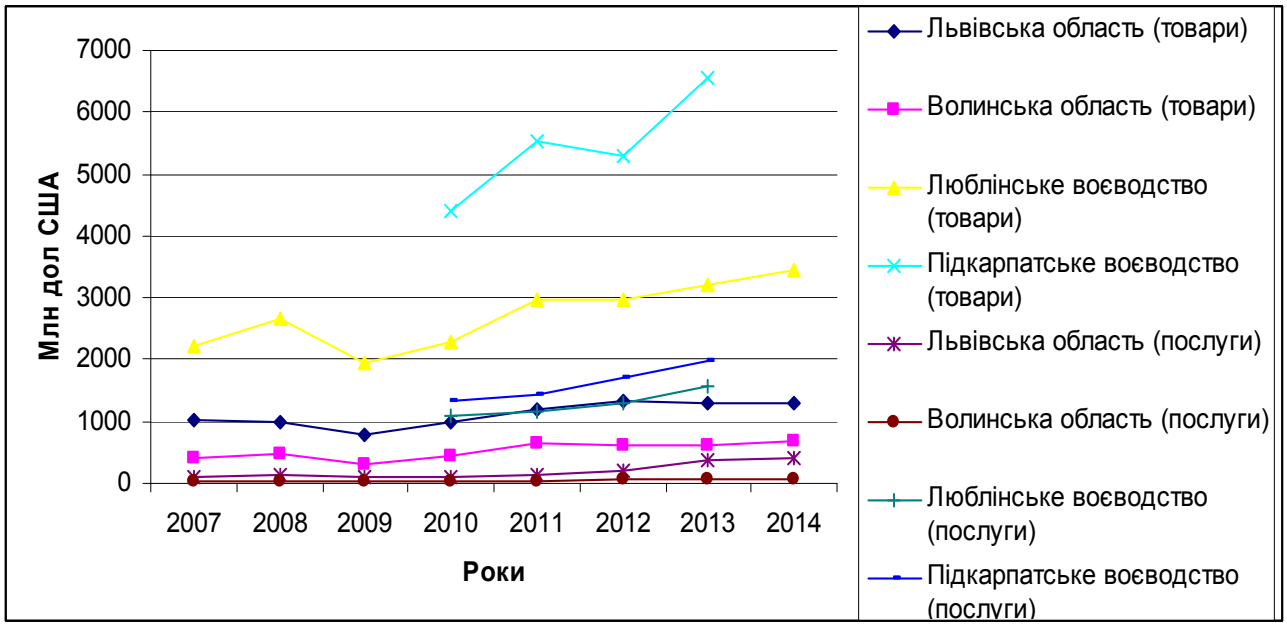

Рис. 3.11. Обсяги експорту товарів і послуг у сусідніх областях і воєводствах українсько-польського транскордонного регіону

Складено за даними статистичних управлінь відповідних регіонів.

Так, якщо Підкарпатське воєводство протягом останніх років постійно нарощує обсяги товарного імпорту, а Люблінське воєводство, хоча й зі змінним успіхом, загалом також демонструє зростання, то Волинська і особливо Львівська області послідовно знижують закупівлі товарів за кордоном. Зокрема, Волинська область протягом 2013-2015 років зменшила обсяги імпорту товарів на 43%, а Львівська за цей же проміжок часу – на 45%, а за 2012-2015 роки – на 57%.

В імпорті послуг, як Львівська, так і Волинська області демонструють стабільно низький результат. Так, незважаючи на те, що Львівщина за цим показником у 2-3 рази перевершує Волинь, вона поступається обом польським воєводствам, які при цьому демонструють постійне нарощування імпорту послуг, приблизно у 20-30 разів (рис. 3.12).

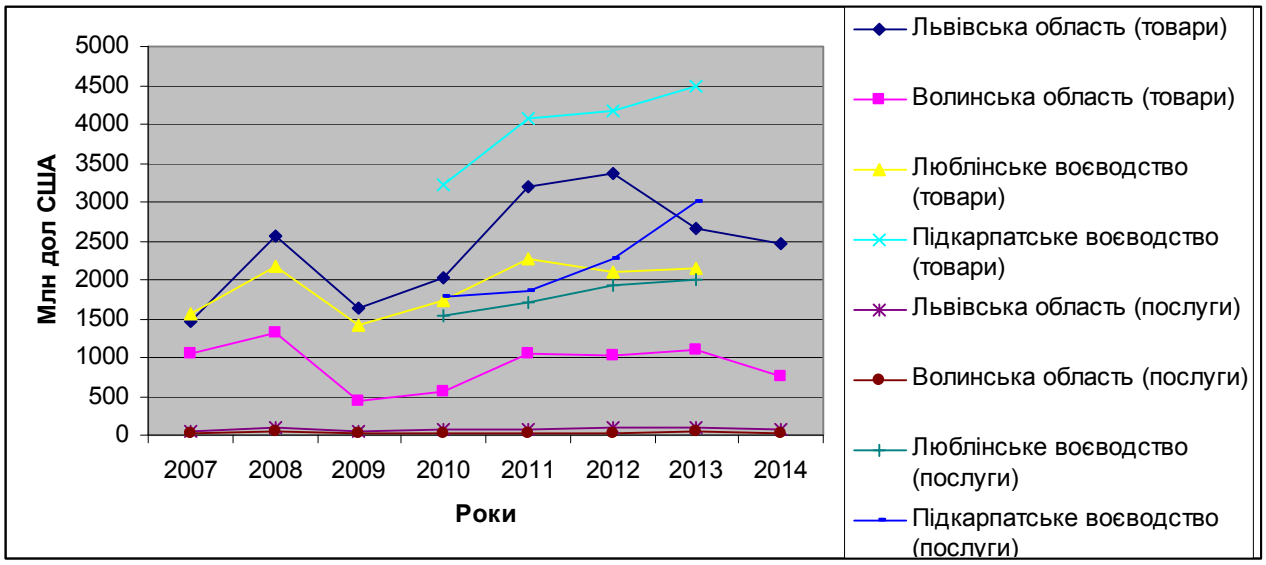

Рис. 3.12. Обсяги імпорту товарів і послуг у сусідніх областях і воєводствах українсько-польського транскордонного регіону

Складено за даними статистичних управлінь відповідних регіонів.

Середній темп зростання обсягів імпорту послуг у воєводствах, які входять до складу українсько-польського транскордонного регіону у 2010-2013 роках становив 15%. Протягом цього ж періоду часу в прикордонних із Польщею регіонах України середній темп нарощування імпорту послуг склав 16% Проте, протягом наступних 2014 і 2015 років відбулося суттєве падіння імпорту послуг, як у Львівській, так і у Волинській областях (в середньому на 30-35% на рік). При цьому у 2015 році і Львівська, і Волинська області продемонстрували абсолютний мінімум імпорту послуг за весь досліджуваний період: з 2007 до 2015 року.

Таким чином, зовнішня торгівля товарами та послугами в українсько-польському транскордонному регіоні засвідчує наявність дивергенції за більшістю основних досліджуваних параметрів, за винятком товарної структури імпорту та експорту товарів. Це є підставою для висновку про необхідність активізації зусиль, спрямованих на поглиблення інтеграції у зовнішньоторговельному співробітництві сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі, насамперед, на основі використання наявного потенціалу внутрішньогалузевої торгівлі та формування транскордонних кластерів у машинобудівній, аграрній, деревообробній та хіміко-фармацевтичній промисловості, а також у сфері туризму та ІТ-технологій.

Висновки до третього розділу

1. На сучасному етапі європейської інтеграції дедалі більшу роль у процесі поширення соціально-економічної конвергенції в межах транскордонного регіону відіграє адміністративно-управлінська складова. Зближення механізмів адміністративно-управлінського впливу в контексті розвитку сусідніх прикордонних регіонів різних країн на сучасному етапі європейської інтеграції не лише забезпечує поширення конвергентних процесів у системі управління цими прикордонними регіонами, але і стимулює поширення конвергенції в інших площинах соціально-економічного простору транскордонного регіону.

2. В українсько-польському транскордонному регіоні зближення адміністративно-управлінських механізмів відбувається, починаючи з 90-х років минулого століття. Водночас, основні етапи, які характеризують різні періоди транскордонної конвергенції за цим показником, можна охарактеризувати, як надмірно розтягнуті в часі. Унаслідок цього, в сучасних умовах європейської інтеграції, сусідні прикордонні регіони України та Польщі стикаються з низкою проблем, зумовлених різною адміністративно-управлінською спроможністю органів місцевого самоврядування по різні боки кордону.

3. Дивергентні розриви в адміністративно-управлінському забезпеченні прикордонних регіонів, локалізованих по різні боки українсько-польського кордону, спричиняють до ускладнення транскордонних взаємодій між ними, проектуючись на більшість процесів у транскордонному регіоні. Як наслідок, спостерігаються вияви транскордонної дивергенції за показниками валового регіонального продукту та обсягів вкладених капітальних інвестицій, а також у прикордонній торгівлі та географічній структурі зовнішньої торгівлі товарами та послугами.

4. Основним напрямом соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні протягом останнього десятиріччя стало зближення обсягів валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу. За цим показником спостерігалася як абсолютна β-конвергенція, так і σ-конвергенція. Водночас, значний деструктивний вплив на вказану конвергенцію мало стрімке знецінення курсу гривні по

відношенню до злотого протягом 2013-2015 років. Як наслідок, розрахунок відповідних показників у гривневому еквіваленті засвідчив змінність тенденцій щодо наявності σ-конвергенції, а починаючи з 2013 р. спостерігалося відчутне зростання дивергенції.

5. Протягом 2010-2014 років між сусідніми прикордонними регіонами України та Польщі спостерігалася також парна структурно-економічна конвергенція, розрахована за показниками: зайнятості, середньої зарплати і капітальних інвестицій. Це дозволяє констатувати, що в процесі поглиблення європейської інтеграції структура економік Львівської та Волинської областей України, з одного боку, та Підкарпатського і Люблінського воєводств Польщі, з іншого, поступово зближуються.

6. Основними чинниками стимулювання конвергенції у фінансово-інвестиційній площині українсько-польського транскордонного регіону в сучасних умовах європейської інтеграції є активізація транскордонних інвестиційних процесів у банківській та страховій сферах, підвищення ефективності використання фінансових ресурсів, які виділяються за програмами міжнародної технічної допомоги ЄС, а також започаткування діяльності спільних транскордонних фінансових інституцій.

7. У зовнішньоекономічній діяльності сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі спостерігається конвергенція за показником товарної структури експорту та імпорту. Зокрема, основними статтями експорту товарів з українсько-польського транскордонного регіону є: продукція машинобудівної промисловості, сільськогосподарські та продовольчі товари, а також деревина та вироби із неї. Водночас, товарний імпорт концентрується в сегментах машинобудування, хімічної та пов’язаних із нею галузей, а також продукції металургійної промисловості.

Основні положення та матеріали, представлені у цьому розділі, були висвітлені у публікаціях авторки: [17], [20], [21], [23], [29], [86], [87], [101], [195], [217], [218], [231], [232].

IV. Інституційні аспекти конвергенції в соціально-економічному просторі українсько-польського транскордонного регіону

4.1. Інституційно-правові засади формування потенціалу соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні

Динаміка та характер розвитку конвергентних процесів у соціально-економічному просторі транскордонного регіону, як уже зазначалося, визначаються не лише кількісними параметрами торговельного та інвестиційного співробітництва між прикордонними регіонами сусідніх держав. Значний вплив на потенціал транскордонної конвергенції регіонів чинять також інституційні, передусім інституційно-правові особливості економічного розвитку кожної із держав – учасниць транскордонної співпраці, а також специфіка формування та функціонування інституційно-правового середовища кожного транскордонного регіону, зокрема.

Особливо важливою роль інституційно-правових чинників виявляється в контексті еволюції євроінтеграційних процесів, динаміка яких тягне за собою відповідні зміни в адміністративно-управлінському, організаційно-економічному, фінансово-інвестиційному та соціальному контекстах транскордонної співпраці. Значною мірою це пов’язано із тими ключовими завданням, які виконує транскордонне співробітництво на кожному з етапів європейської інтеграції.

Так, на етапі становлення інституційних основ ЄЕС транскордонне співробітництво здебільшого орієнтувалося на нівелювання бар’єрної функції кордонів у повоєнній Європі. Етап еволюційного розширення ЄС у 70-х – 80-х роках XX століття вивів транскордонне співробітництво у ранг однієї з ключових ланок регіональної політики цього об’єднання. А після розпаду європейського соціалістичного блоку транскордонне співробітництво стало потужним важелем інтеграції постсоціалістичних країн в інституційну систему ЄС, у тому числі на основі стимулювання конвергентних процесів (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Етапи еволюції інституційно-правового середовища ЄС з погляду пріоритетів транскордонної конвергенції регіонів

Етап розвитку ЄС	Особливості еволюції інституційно-правового середовища	Формування інституційно-правових засад для транскордонної конвергенції регіонів
1951–1972 роки Етап становлення інституційних основ Єдиного Європейського Співтовариства (ЄЄС)	Підписання країнами Бенілюксу, Італією, Францією та Німеччиною угоди про утворення Європейського співтовариства з вугілля та сталі (ЄСВС). Підписання договору про об'єднання виконавчих органів ЄСВС, ЄВРОАТОМУ та Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) і створення на цій основі Єдиного Європейського Співтовариства (ЄЄС)	Нівелювання бар'єрної функції кордонів на європейському континенті. Формування інституційних основ для культуральної та соціальної інтеграції мешканців прикордонних регіонів сусідніх країн Європи. Створення Асоціації європейських прикордонних регіонів (1971 р.), як форуму для обміну ідеями та обговорення проблем, пов'язаних із розвитком прикордонних регіонів та співпраці між ними
1973–1993 роки Етап еволюційного розширення ЄЄС та створення Європейського Союзу (ЄС)	Приєднання до ЄЄС Великобританії, Данії та Ірландії (1973 р.), а згодом – Греції (1981), Іспанії та Португалії (1986 р.). Створення Європейської Ради (Ради Міністрів) – найвищого органу управління та контролю ЄЄС, а також Європейського Суду Аудиторів (Європейської Рахункової Палати) – органу, що контролює виконання бюджету ЄЄС. Затвердження офіційного гімну та офіційного прапора ЄЄС. Підписання Маастрихстського договору про створення Європейського Союзу (ЄС) та набуття ним чинності (1992-1993 рр.)	Створення Ради Регіонів Європи (1985), яка в подальшому трансформувалася в Асамблею європейських регіонів, до основних завдань якої відноситься посилення ролі регіонів у процесі поглиблення європейської інтеграції. Прийняття Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними або владами Ради Європи, (1980 р.), та Додаткового протоколу до неї (1995 р.). Формування інституційно-правового підґрунтя для розвитку транскордонного співробітництва на основі Європейської хартії місцевого самоврядування (1985 р.), зокрема визнання права місцевих властей на свободу асоціацій. Прийняття Комітетом Міністрів з нагоди 40-ї річниці Ради Європи Декларації про транскордонне співробітництво в Європі (1989 р.). Присвячення транскордонному співробітництву окремих статей у Європейській хартії регіональних мов і меншин

Етап розвитку ЄС	Особливості еволюції інституційно-правового середовища	Формування інституційно-правових засад для транскордонної конвергенції регіонів
		Ради Європи (1992 р.).
1994-2008 роки . Етап активного розширення ЄС	Інституційна трансформація ЄС на основі адаптації до нової геополітичної реальності, зумовленої руйнуванням європейського соціалістичного блоку та розпадом СРСР. Вступ до ЄС Австрії, Фінляндії та Швеції (1995 р.). Створення Європейського центрального банку (1998 р.), формування валютного союзу в межах ЄС і введення в обіг спільної європейської валюти – «євро» (2002 р.). Підготовка до входження та приєднання цілої низки постсоціалістичних держав: Естонії, Литви, Латвії, Польщі, Словаччини, Чехії, Угорщини (2004 р.), Болгарії та Румунії (2007 р.), а також Кіпру та Мальти (2004 р.). Підписання проекту Європейської конституції (2005 р.). Підписання Лісабонського договору (2007 р.), яким передбачалися інституційні зміни, спрямовані на посилення інституцій ЄС і поглиблення внутрішньої інтеграції. Створення Європейської служби зовнішньої діяльності (дипломатичного відомства ЄС) і запровадження посад: Президента Європейської Ради та Високого представника з питань закордонних справ і безпекової політики. Внесення низки інституційних змін, спрямованих на лібералізацію економіки ЄС.	Виникнення мережі єврорегіонів, які об’єднали прикордонні регіони країн-членів ЄС та сусідніх із ними постсоціалістичних держав, зокрема Польщі, Словаччини, Угорщини, Чехії тощо. Прийняття низки документів, що мають рекомендаційний характер, в яких окремі статті присвячені розвитку транскордонного співробітництва: Декларації Асамблеї європейських регіонів щодо регіоналізму в Європі (Ст. 10, 11) (1996 р.); проекту Європейської Хартії про регіональне самоврядування (Ст. 8) (1997 р.) тощо. Спільне рішення Європейського Парламенту та Європейської Ради «Про Європейські угрупування територіальної співпраці» (2006 р.). Визначення загальних положень щодо Інструменту європейського сусідства і партнерства (2006 р.). Прийняття Регламенту, що встановлює правила імплементації програм транскордонного співробітництва, які фінансуються ЄС відповідно до загальних положень Інструменту європейського сусідства і партнерства (2007 р.). Ухвалення Стратегічного документу та Індикативної програми транскордонного співробітництва в межах Інструменту європейського сусідства і партнерства (2007 р.). Визначення основних пріоритетів транскордонного співробітництва, а саме: сприяння економічному та соціальному розвитку в регіонах по обидва боки спільних кордонів; вирішення спільних проблем; збільшення ефективності та безпеки кордонів;

Етап розвитку ЄС	Особливості еволюції інституційно-правового середовища	Формування інституційно-правових засад для транскордонної конвергенції регіонів
		сприяння транскордонній «міжлюдській» співпраці на місцевому рівні. [135] [70, с. 10-12, 19]
2009-2016 роки Етап адаптації ЄС до нових економічних і безпекових викликів	Створення нової наднаціональної архітектури нагляду та контролю за фінансовими ринками на основі Європейської ради аналізу системних ризиків (European Systemic Risk Board (ESRB)) та Європейської системи фінансових контролерів (European System of Financial Supervisors (ESFS) Створення двох тимчасових структур: Європейського фінансового стабілізаційного механізму (ЄФСМ) для ЄС-27 та Європейського фонду фінансової стабільності (ЄФФС) для зони євро (2010 р.), які у 2013 році були в одну інституцію – Європейський стабілізаційний механізм (ЄСМ).[136] [164] Приєднання до ЄС Хорватії (2013 р.) Трансформація інституційних засад економічної та міграційної політики ЄС у зв'язку із запровадженням санкцій проти Росії та загостренням міграційної кризи (2014-2016 рр).	Прийняття третього додаткового протоколу до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або владами» (2009 р.). Виникнення та поширення нових форм транскордонного співробітництва: європейських угрупувань територіального співробітництва, транскордонних партнерств, трансрегіональних інноваційних партнерств, клондайкінгу. Формування інституційного базису для їх розвитку, включаючи створення та узгодження з іншими інституційно-правовими актами ЄС регламентуючих їх діяльність положень, програмних і статутних документів тощо.

Складено авторкою

[135] Інструмент європейського сусідства і партнерства – нові можливості для України / За ред. Н. Андрусевич. – Львів, 2008. – 155 с. – С. 10-12, 19.

[136] Снігир О. Кризові явища в єврозоні та їх вплив на політичні трансформації в ЄС: аналітична записка / О. Снігир [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/772/

Водночас, на сучасному етапі розвитку ЄС, який характеризується виникненням численних загроз економічній, фінансовій, соціальній та політичні безпеці на континенті, а також загостренням конкуренції за людські та фінансові ресурси, транскордонне співробітництво має відігравати дедалі зростаючу роль у контексті запобігання існуючим ризикам. Насамперед, це стосується формуванням нової інституційної реальності, пов'язаної з підвищенням транскордонної безпеки у відповідь на військові та міграційні.

З огляду на зазначене, інституційно-правове забезпечення конвергенції у соціально-економічному просторі українсько-польського транскордонного регіону, в сучасних умовах пов'язане передусім з розвитком нових форм транскордонної співпраці, які відповідають нинішньому етапу еволюції ЄС та забезпечуватимуть адекватну реакцію на геополітичні, фінансово-економічні та міграційні виклики.

У цьому контексті слід акцентувати увагу на інституційно-правових передумовах для формування в українсько-польському транскордонному регіоні сучасних транскордонних інноваційних партнерств, транскордонних кластерів, транскордонних технологічних і наукових парків тощо. Кожна із перелічених форм розвитку цього транскордонного регіону орієнтована на подолання тих негативних стереотипів, які виникли у зв'язку із загостренням геополітичного та геоекономічного протистояння між основними центрами політичного впливу на континенті. Водночас, у межах вказаних форм транскордонного співробітництва зростає роль інноваційний компоненти, у тому числі в контексті становлення основ «економіки знань», що тягне за собою підвищення якості людського та соціального капіталу прикордонник регіонів України та Польщі. У свою чергу, це сприяє подоланню ментальних та соціально-психологічних бар'єрів між мешканцями різних частин українсько-польського транскордонного регіону, зниженню рівня фізичного навантаження на кордони, включаючи нівелювання загроз тероризму та поширення елементів гібридних війн.

Іншим аспектом еволюції інституційно-правового середовища соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні у сучасних умовах розвитку ЄС є модернізація існуючих об’єктів прикордонної, інформаційно-комунікаційної, транспортно-логістичної та маркетингової інфраструктури. У цьому контексті особливу увагу слід приділити створенню інституційно-правових основ для впровадження інновацій у транскордонних мережах обміну інформацією, транспортно-логістичні сфері, транскордонному руху людей і товарів тощо. Передусім це важливо з огляду на необхідність забезпечення відносно швидкого та безпечного перетину кордону, мінімізації інформаційних асиметрій у процесі функціонування транскордонних ринків і формування гомогенного транскордонного соціально-психологічного середовища.

Таким чином, на сучасному етапі розвитку ЄС, інституційне наповнення транскордонного співробітництва між Україною та Польщею, так чи інакше, супроводжується не лише спонтанним, але і цілеспрямованим поширенням конвергентних процесів. Це пояснюється трьома основними причинами. По-перше, транскордонна конвергенція прикордонних регіонів країн-членів ЄС та сусідніх із ними прикордонних територій інших держав, зокрема Польщі та України, сприяє формуванню гомогенного соціально-економічного простору на зовнішніх кордонах ЄС, знижуючи тим самим ризики будь-якого роду конфліктів і протистоянь (від інформаційних чи соціально-побутових до військових). По-друге, завдяки вирівнюванню показників економічного розвитку по різні боки кордону відбувається підвищення якості соціального капіталу у прикордонних регіонах, що межують з ЄС, завдяки чому міграційне та економічне навантаження на ринки ЄС знижується, а мотивація до спільної економічної та культуральної діяльності – зростає. І, по третє, соціально-економічна конвергенція у транскордонному просторі між країнами-членами ЄС та країнами, що не входять до цього об’єднання, як у разі із Польщею та Україною, сприяє підвищенню економічних стандартів і рівня життя у

прикордонних регіонах як одних, так і інших (в даному випадку – у східних воєводствах Польщі та західних областях України). Це робить транскордонні ринки особливо привабливим для бізнесу і трудових мігрантів із третіх країн (рівень життя та простота ведення бізнесу на них є приблизно такою ж. як і в ЄС, а інституційні обмеження значно нижчими). Тим самим забезпечується подолання негативних економічних стереотипів, пов'язаних із наявністю кордонів, а також відбувається формування своєрідного дифузного соціально-економічного простору між ЄС і третіми державами, як з погляду поширення цінностей і стандартів ЄС, так і в контексті потенційної привабливості для трудових мігрантів і малого бізнесу.

Таким чином, можна стверджувати, що удосконалення інституційно-правового середовища транскордонних регіонів, які об'єднують прикордонні території країн-членів ЄС та сусідніх із ними держав, зокрема українсько-польського транскордонного регіону, стимулює транскордонну конвергенцію та забезпечує мультиплікування позитивних ефектів від активізації торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва.

Так, беручи за основу «кейнсіанський хрест», можна здійснити графічну інтерпретацію негативного впливу слабкої інституціоналізації соціально-економічного простору транскордонного регіону на поширення конвергентних процесів у його межах (рис. 4.1).

Як можна побачити на рис 4.1, прямі «a» та «a'», які відображають взаємозв'язок між місткістю транскордонного ринку (витратами суб'єктів транскордонної економічної діяльності) та господарською активністю учасників транскордонного співробітництва в умовах належного інституційно-правового забезпечення, у разі недостатньої інституціоналізації соціально-економічного простору транскордонного регіону будуть зміщуватись униз (на графіку вони зображені як «b» та «b'»). Це зумовлюється тим, що в умовах інституційних дисфункцій частина фінансових та інших ресурсів «вимивається» у тіньовий сегмент транскордонного ринку.

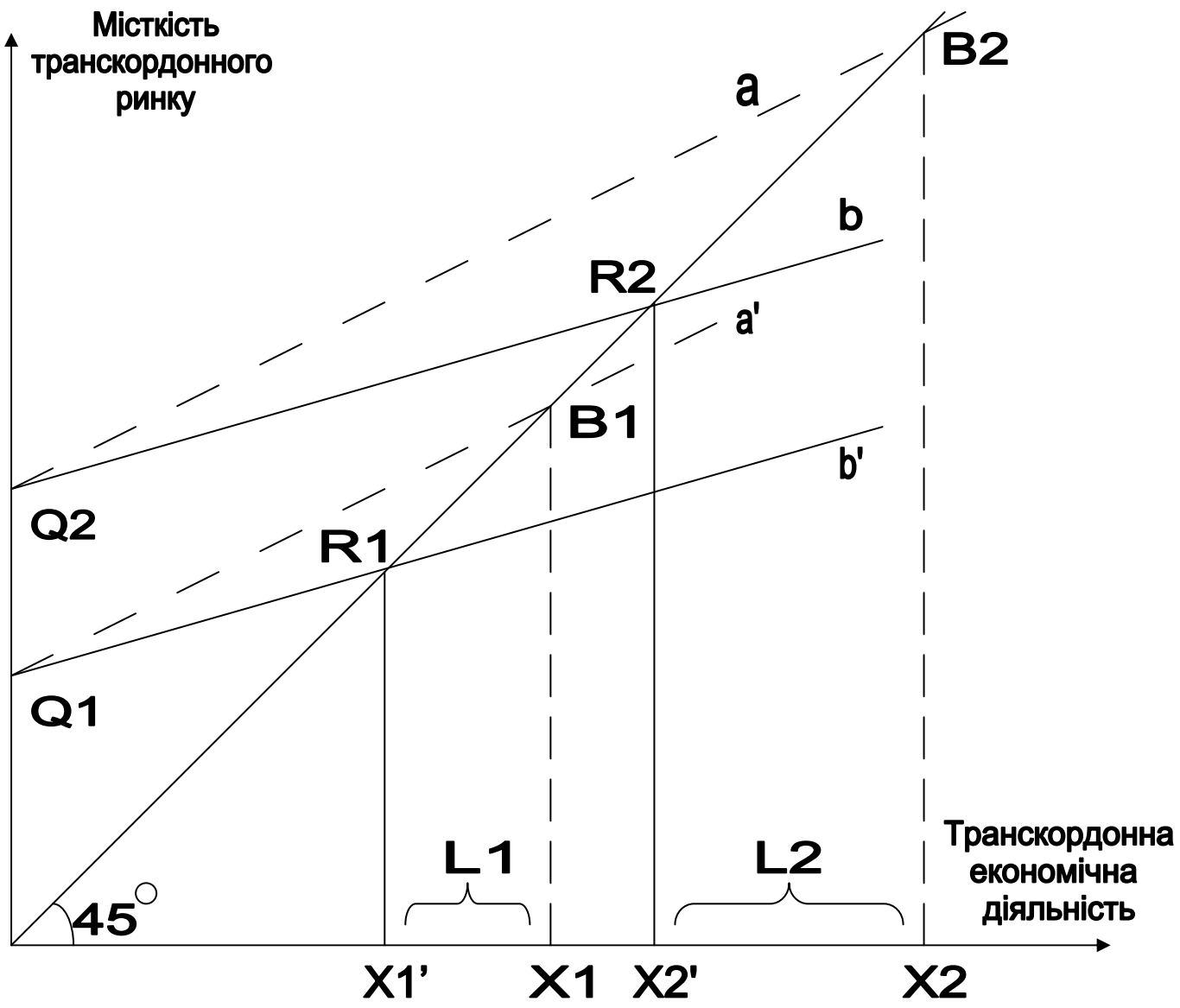

Рис. 4.1. Дія «мультиплікатора дивергенції» в умовах недостатнього рівня інституціоналізації соціально-економічного простору транскордонного регіону

Складено авторкою

При цьому, спостерігаючи розрив між активністю транскордонної економічної діяльності в умовах високого та низького рівнів інституціоналізації соціально-економічного простору транскордонного регіону, який на зображеному рисунку проектується на вісь абсцис (у нашому випадку ці розриви зображені відрізками L1 та L2), можна побачити тенденцію до наростання цього розриву в умовах збільшення місткості транскордонного ринку (посилення транскордонної економічної активності).

Таким чином, є достатні підстави вважати, що удосконалення інституційно-правового середовища розвитку транскордонного регіону виступає важливим чинником стимулювання конвергентних процесів у його межах. Адже зменшення розриву між обсягами легальної та іллегальної транскордонної економічної діяльності, яке відбувається в умовах покращення інституційного забезпечення та відповідного зниження трансакційних витрат, веде до зростання економічної активності у межах усього транскордонного регіону, супроводжуючись збільшенням обсягів залучених інвестиційних ресурсів у його розвиток. У цьому разі інвестиції сприяють оптимізації перерозподілу економічних ресурсів на користь менш розвинених прикордонних територій, що тягне за собою вирівнювання пропорцій економічного розвитку по різні боки кордону.

І навпаки, слабка інституціоналізація розвитку соціально-економічного простору транскордонного регіону, як видно із наведеної графічної інтерпретації (рис. 4.1), спричиняє поширення низки негативних тенденцій, зумовлених зростанням трансакційних витрат в умовах наявності інституційних дисфункцій, включаючи іллегалізацію економічної діяльності, що, в кінцевому підсумку, обертається дивергенцією соціально-економічного розвитку прикордонних територій у межах транскордонного регіону.

Вказані узагальнення наочно демонструються на прикладі українсько-польського транскордонного регіону. Так, упродовж попередніх років високий рівень контрабанди товарів і послуг, який супроводжувався іллегалізацією човникової торгівлі та трудової міграції між Україною та Польщею, призвів до суттєвого зростання трансакційних витрат учасників українсько-польського транскордонного співробітництва. Унаслідок цього основні показники соціально-економічного розвитку прикордонних територій України та Польщі суттєво відрізнялися між собою, демонструючи відверту тенденцію до дивергенції.

Наприклад, В. Гоблик відзначає, що в українсько-польському транскордонному регіоні спостерігається низка економічних диспропорцій, які, насамперед, відображаються на торгівлі послугами.[137] [47, с. 112-113]

Ця теза перегукується із науковою позицією В. Борщевського, який наголошує на тому, що подолання існуючих в українсько-польській торгівлі проблем та уникнення подальшого розвитку негативних тенденцій в експортно-імпортній діяльності можливе лише на основі якісних інституційних змін, пов'язаних із формуванням в Україні основ конкурентного порядку.[138] [32, с. 181]

Згадані автори, досліджуючи тенденції розвитку українсько-польського транскордонного співробітництва, використовували методологічний підхід, ґрунтований на адаптації гравітаційної моделі до аналізу проблем міжнародної економічної інтеграції. При цьому основними розрахунковими величинами, які відображали інтеграційний потенціал сусідніх регіонів виступали обсяги валового регіонального продукту кожного із них.[139] [47, с. 95]

На нашу думку, вказаний методологічний підхід можна також адаптувати і до аналізу проблем соціально-економічної конвергенції в межах транскордонних регіонів, зокрема для виявлення потенціалу цієї конвергенції. Основними розрахунковими величинами, що відображають потенціал взаємної конвергенції економік прикордонних регіонів, які формують спільний соціально-економічний простір усього транскордонного регіону, є обсяги валового регіонального продукту на душу населення у кожному із них. Водночас, величиною, яка відображає умовну відстань між економіками прикордонних регіонів сусідніх держав може вважатися рівень обмінного

---

[137] Гоблик В. Спільні транскордонні регіони України та ЄС: зовнішньоекономічний аспект: монографія / НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2012. – 305 с. – С. 112-113.
[138] Борщевський В. Українсько-польське економічне співробітництво в умовах євроінтеграції: монографія. – Львів: Аверс, 2007. – 328 с. – С. 181.
[139] Гоблик В. Спільні транскордонні регіони України та ЄС: зовнішньоекономічний аспект: монографія / НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2012. – 305 с. – С. 95.

курсу (наприклад, для українсько-польського транскордонного регіону – курсу гривні по відношенню до злотого).

На особливу увагу в моделюванні потенціалу соціально-економічної конвергенції у транскордонному регіоні на основі застосування адаптованої гравітаційної моделі відіграє показник «φ», який виступає коефіцієнтом виправлення, і при моделюванні транскордонного гравітаційного потенціалу визначається такими інституційними параметрами, як обсяг тіньових операцій, режим перетину кордону, величина трансакційних витрат, характер регуляторного середовища тощо).

При визначенні потенціалу соціально-економічної конвергенції у межах транскордонного регіону коефіцієнт виправлення «φ» має відображати рівень розвитку інституційно-правового середовища вказаної конвергенції, визначаючись на основі врахування таких показників, як: нормативно-правове забезпечення розвитку транскордонного бізнесу, ефективність механізмів транскордонної секторальної співпраці, урегульованість процесів транскордонної трудової міграції, існуючий режим перетину кордону, рівень інституційного забезпечення транскордонних проектів тощо. Максимальна величина коефіцієнту виправлення, яка відповідає оптимальному рівню інституційно-правового забезпечення конвергенції у межах відповідного транскордонного регіону, може дорівнювати одиниці. У цьому разі відсутні будь-які інституційні дисфункції, що ведуть до породження трансакційних витрат учасників транскордонного співробітництва, а відтак ці трансакційні витрати можуть вважатися рівними нулю. В усіх інших випадках (за наявності трансакційних витрат учасників транскордонного співробітництва) коефіцієнт виправлення завжди буде меншим за одиницю, обмежуючи потенціал соціально-економічної конвергенції у транскордонному регіоні.

Враховуючи складність кількісної оцінки вказаних показників, у пропонованій моделі коефіцієнт виправлення доцільно визначати на основі соціологічних досліджень, включаючи експертні методи.

Разом із цим, слід відмітити, що величина гравітаційного потенціалу в економічних дослідженнях розраховується як правило у порівняльних, а не в абсолютних величинах. Це зумовлено відносним характером більшості розрахункових величин, які застосовуються для визначення цього потенціалу. Відтак, в абсолютному обчисленні відповідні дані не дозволять отримати доволі цілісного і точного уявлення про суть об'єкту дослідження.

У зв'язку із цим, розрахунок потенціалу соціально-економічної конвергенції у межах транскордонного регіону також доцільно здійснювати у порівняльних величинах. Тобто, він має враховувати не абсолютні показники (валового регіонального продукту на душу населення у кожній з прикордонних адміністративно-територіальних одиниць, які формують транскордонний регіон; обмінного курсу валют тих держав, прикордонні території яких входять до складу відповідного транскордонного регіону; коефіцієнту виправлення, який відображає рівень розвитку інституційно-правового середовища соціально-економічної конвергенції в межах цього транскордонного регіону), а річні обсяги приросту вказаних показників.

Враховуючи все зазначене, формула розрахунку потенціалу соціально-економічної конвергенції у межах транскордонного регіону матиме вигляд:

$$\Delta PC = \varphi \frac{\Delta GRP_1 \cdot \Delta GRP_2}{\Delta r^2} \qquad (6)$$

де ΔPC – річний приріст (зниження) потенціалу конвергенції (potential of convergence);

ΔGRP_1 і ΔGRP_2 – річний приріст або зменшення валового регіонального продукту (gross regional product) на душу населення прикордонних регіонів двох країн, які формують соціально-економічний простір транскордонного регіону;

φ – коефіцієнт виправлення, який відображає вплив на соціально-економічну конференцію рівня розвитку інституційно-правового середовища транскордонного регіону;

Δr – зміна курсу валюти однієї країни, прикордонні території якої входять до транскордонного регіону, по відношенню до іншої країни, частина адміністративно-територіальних одиниць якої також входять до цього ж транскордонного регіону, яка відбулася протягом одного року.

Застосовуючи описану модель для оцінювання потенціалу соціально-економічної конвергенції у межах українсько-польського транскордонного регіону, відповідну формулу можна представити у більш деталізованому вигляді, а саме:

$$\Delta PC_{u\text{-}p} = \varphi \frac{\Delta GRP_1 \cdot \Delta GRP_2 \cdot \Delta GRP_3 \cdot \Delta GRP4}{\Delta r^2} \qquad (7)$$

де $\Delta PC_{u\text{-}p}$ – річний приріст (зниження) потенціалу конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні;

ΔGRP_1; ΔGRP_2; ΔGRP_3; ΔGRP_4 – річний приріст або зменшення валового регіонального продукту на душу населення у Львівській та Волинській областях України (ΔGRP_1 і ΔGRP_2), а також Підкарпатського та Люблінського воєводств Польщі (ΔGRP_3 і ΔGRP_4);

φ – коефіцієнту виправлення, визначений на основі соціологічних методів дослідження;

Δr – зміна курсу гривні по відношенню до злотого, яка відбулася протягом розрахункового року.

Для коректного застосування наведеної формули з метою оцінювання потенціалу соціально-економічної конвергенції у межах українсько-польського транскордонного регіону, доцільно насамперед визначити кількісні показники, необхідні для проведення відповідних розрахунків. Зокрема, це стосується даних щодо обсягів валового регіонального продукту Львівської та Волинської областей України, а також Підкарпатського та Люблінського воєводств Польщі за останні кілька років. Крім того, необхідно враховувати зміну курсу гривні по відношенню до злотого за той самий період, а також дані соціологічних опитувань щодо якості інституційно-правового середовища українсько-польського транскордонного регіону, які виступають основою при розрахунку коефіцієнту виправлення φ.

Всі вищеназвані дані представлені у табличні формі (табл. 4.2).

Таблиця 4.2

Основні показники формування потенціалу соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні

Показники	Роки						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ВРП на одного мешканця у Львівській області, грн	13 902	14 093	16 353	20 490	24 387	24 937	28 731
Приріст ВРП, %	–	1,37	16,04	25,30	19,02	2,26	15,21
ВРП на одного мешканця у Волинській області, грн	12 340	11 796	13 916	16 993	19 249	19 817	23 218
Приріст ВРП, %	–	- 4,41	17,97	22,11	13,28	2,95	17,16
ВРП на одного мешканця у Підкарпатському воєводстві, злотих	23 101	24 131	26 114	26 801	29 546	30 577	31 664
Приріст ВРП, %	–	4,46	8,22	2,63	10,24	3,49	3,55
ВРП на одного мешканця у Люблінському воєводстві, злотих	23 312	23 651	25 873	26 919	29 632	30 427	31 233
Приріст ВРП, %	–	1,45	9,39	4,04	10,08	2,68	2,65
Середньорічний курс гривні до злотого, гривень за злотий	2,19	2,52	2,64	2,70	2,46	2,53	3,76
Зміна валютного курсу, %	–	15,07	4,76	2,27	- 8,89	2,85	48,62
Якість інституційно-правового середовища (максимальне значення – 1)	0,39	0,48	0,42	0,51	0,52	0,54	0,61

За даними статистичних відомств України та Польщі, Національного банку України та власних соціологічних досліджень авторки.

У наведеній таблиці особливу увагу доцільно звернути на останній рядок, який відображає зміну коефіцієнту виправлення, розрахованого на основі експертних оцінок і соціологічних опитувань мешканців українсько-польського прикордоння. Фактично цей показник відображає рівень розвитку інституційно-правового середовища соціально-економічної конвергенції в українського-польському транскордонному регіоні крізь призму уявлень його учасників і фахівців. Зокрема, протягом досліджуваного періоду проводився збір відповідних даних за участю експертів, до складу яких входили

працівники наукових установ і вищих навчальних закладів, органів місцевого самоврядування та громадських організацій, локалізованих у межах українсько-польського транскордонного регіону.

Враховуючи тривалий період дослідження доводиться констатувати, що коло респондентів, охоплених ним, змінювалося, як у кількісному вираженні, так і за персональним складом. Крім того, на нашу думку, на результатах опитування певним чином відобразилися суб'єктивні очікування респондентів, хоча їх вплив не вніс суттєвих викривлень у загальну картину дослідження. Адже песимістичні настрої експертів та учасників українсько-польського транскордонного співробітництва врівноважувалися їх оптимістичними сподіваннями. Так, згаданий песимізм, що породжувався дедалі кращим усвідомленням значних прогалин в інституційно-правовому забезпеченні українсько-польського транскордонного співробітництва в міру наближення України до інституційних стандартів ЄС, згладжувався оптимізмом, спричиненим значним прогресом України на цьому шляху, включаючи розробку стратегій розвитку українсько-польського транскордонного регіону, узгодження регіональних стратегій розвитку сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі, підписанням Україною Угоди про асоціацію з ЄС тощо.

Таким чином, результати опитування в цілому відображають уявлення учасників транскордонного співробітництва та експертів про рівень розвитку інституційно-правового середовища соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні. В цілому, як видно із таблиці 4.2, цей показник перебуває на доволі низькому рівні, значно обмежуючи потенціал розвитку конвергентних процесів між прикордонними регіонами України та Польщі. І навіть його збільшення у 2014 році до 62 балів зі 100 свідчить не стільки про реальні успіхи в удосконаленні інституційно-правової бази українсько-польського транскордонного співробітництва, скільки про зростання оптимістичний настроїв експертів по різні боки кордону та мешканців українсько-польського прикордоння після «Революції гідності» та

підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС. Такий висновок підтверджується стрімким зниженням відповідного показника у 2015-2016 роках, спочатку до 53, а згодом і до 49 балів зі ста. Проте відсутність офіційних статистичних даних про обсяги валового регіонального продукту на одного мешканця у сусідніх прикордонних регіонах України та Польщі не дали змоги провести цілісного наукового аналізу щодо зміни потенціалу соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні протягом 2016 та 2016 років. Водночас, є всі підстави вважати, що цей потенціал має тенденцію до зниження, оскільки, крім двадцятивідсоткового зменшення коефіцієнту виправлення, відбулося також зростання курсу гривні по відношенню до злотого до 5,58 у 2015 році, а потім і до 6,21 у 2016 р. Тобто, за два роки зміна валютного курсу склала 65%, а за період 2014-2016 років курс гривні зріс по відношенню до злотого у 2,5 рази. Для порівняння, протягом 2008-2013 років відповідне зростання становило лише 15,5% або приблизно 3% на рік (і це не зважаючи на фінансово-економічну кризу 2008-2009 років).

Відтак, є всі підстави для висновку про те, що на у зв’язку із 20-відсотковим погіршенням коефіцієнту виправлення та 65-відсотковим зростанням обмінного курсу гривні по відношенню до злотого, яке одночасно символізує збільшення умовної відстані між економіками прикордонних регіонів України та Польщі, потенціал соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні відповідним чином знизився.

Разом із цим доводиться констатувати, що і за даними попередніх періодів, а саме у 2009-2014 роках, цей потенціал також не демонстрував значної позитивної динаміки. Наприклад, спираючись на статистичні показники, наведені в табл. 4.2, можна розрахувати коефіцієнти, які відображають рівень потенціалу соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні та його приріст протягом 2009-2015 років (рис. 4.2).

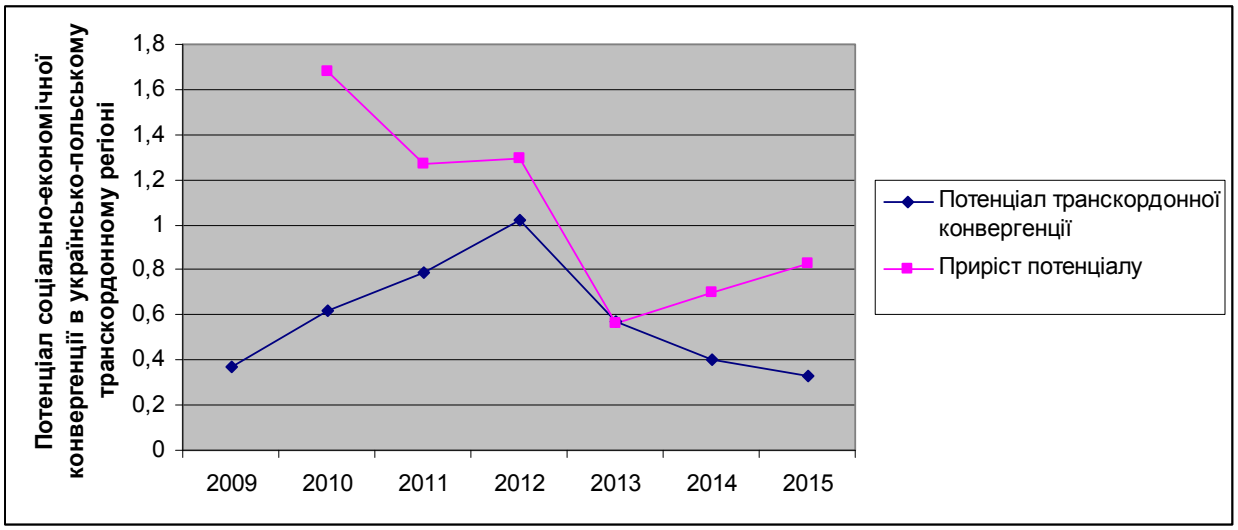

Рис. 4.2. Динаміка коефіцієнтів, які відображають потенціал соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні

Розраховано авторкою

Як видно з наведеної діаграми, коефіцієнт, який відображає рівень потенціалу соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні, незважаючи на зростання протягом 2009-2012 років, лише одного разу перевищив одиницю (у 2012 р.), що засвідчило переважання позитивних чинників стимулювання конвергенції (зростання ВРП на душу населення в усіх досліджуваних прикордонних регіонах України та Польщі) над негативними (зростання обмінного курсу гривні до злотого, а також наявність інституційних дисфункцій та інших інституційно-правових проблем, що гальмують конвергенцію в українсько-польському транскордонному регіоні). Це знайшло своє відображення і на графіку приросту потенціалу транскордонної конвергенції між Україною та Польщею, який у 2012 році уперше продемонстрував тенденцію до незначного зростання.

Проте, у 2013 році відбулося різке падіння, як самого потенціалу соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні, так і приросту цього потенціалу, який у порівнянні з 2012 роком зменшився більш ніж удвічі – з 1,29 до 0,56 (відповідне зниження коефіцієнту,

який відображає сам власне потенціал конвергенції становило 44%, оскільки відбулося падіння відповідного коефіцієнту з 1,02 до 0,57).

Разом із цим, доволі цікавою є тенденція щодо зміни потенціалу соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транс кордонному регіоні у 2014-2015 роках. Так, на тлі фактичного подальшого зниження цього потенціалу аж до мінімального за весь досліджуваний період рівня (0,33 у 2015 р. порівняно із 0,37 у 2009), крива, що відображає приріст потенціалу протягом цих двох років стабільно рухається вгору. Це свідчить про зниження темпів падіння вказаного потенціалу і є підставою для очікування поступового відновлення його зростання вже найближчим часом.

Не виключено, що таке зростання вже може мати місце і за фактичними даними 2015 року, оскільки у наведених розрахунках дані щодо ВРП на одного мешканця у сусідніх прикордонних регіонах України та Польщі за 2015 рік виводилися на основі середніх показників за 2008-2014 роки, оскільки статистичні відомства обох держав на момент проведення розрахунків не оприлюднили відповідної офіційної інформації.

Аналізуючи окремі складові, які лягли в основу визначення коефіцієнтів, що відображають рівень потенціалу соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіонів на основі використаної методики розрахунків, слід акцентувати увагу на вагомій ролі коефіцієнту виправлення (як уже зазначалося, він відображає якість інституційно-правового середовища соціально-економічної конвергенції в досліджуваному транскордонному регіоні).

Зокрема, можна побачити, що у 2014 році коефіцієнт виправлення (φ) збільшився на 13%, що відразу спричинило збільшення приросту потенціалу соціально-економічної конвергенції в досліджуваному транскордонному регіоні на 25%. Це свідчить про значний позитивний вплив якості інституційно-правового середовища українсько-польського транскордонного регіону на оптимістичні очікування учасників транскордонної співпраці в його

межах. Таким чином, є всі підстави вважати, що удосконалення інституційно-правового забезпечення транскордонного співробітництва між Україною та Польщею потягне за собою активізацію транскордонної економічної активності у досліджуваному транскордонному регіоні, а відтак і до нарощування потенціалу соціально-економічної конвергенції в його межах уже протягом найближчих років (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Розрахункові дані для визначення коефіцієнту потенціалу соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні

Показники	Роки					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Коефіцієнт загального річного зростання ВРП у всіх досліджуваних прикордонних регіонах	1,03	1,62	1,63	1,64	1,12	1,43
Коефіцієнт зміни курсу гривні по відношенню до злотого	1,15	1,04	1,02	0,91	1,03	1,49
Коефіцієнт виправлення (φ)	0,48	0,42	0,51	0,52	0,54	0,61
Сумарний коефіцієнт потенціалу соціально-економічної конвергенції	0,37	0,62	0,79	1,02	0,57	0,40
Приріст потенціалу конвергенції	–	1,68	1,27	1,29	0,56	0,70

Розраховано авторкою

Водночас, відсутність відчутних позитивних змін у якості інституційно-правового середовища транскордонної конвергенції між Україною та Польщею в найближчий період (1-2 роки), може суттєво погіршити ситуацію. Адже, як уже відмічалося, у 2015-2016 роках відбулося посилення песимістичних настроїв серед експертів та учасників транскордонного бізнесу щодо успішності інституційно-правових змін, спрямованих на розвиток економіки українсько-польського транскордонного регіону, включаючи їх позитивний вплив на розгортання конвергентних процесів у його межах.

Це підтверджується і висновками українських науковців, які, зокрема, відзначають: «Загалом, нормативно-правове та інституційне забезпечення

транскордонного співробітництва в Україні можна вважати «віртуальним», тобто таким, що фактично існую, але практично користуватися ним у реальній роботі немає ані можливості, ані сенсу»[140] [180, с. 23], або ж: «…важливою проблемою, яка суттєво обмежує розвиток транскордонного співробітництва між Україною та Польщею, є розходження в адміністративно-бюджетному устрої кожної з держав»[141] [207, с. 224]. Вказується також і на те, що стратегії регіонального розвитку України та Польщі практично не передбачають конкретних заходів, спрямованих на посилення транскордонних зв'язків між обома державами.[142] [116]

Крім того, українські дослідники констатують, що інституційно-правове забезпечення українсько-польського транскордонного співробітництва не охоплює усіх сфер транскордонних економічних взаємозв'язків між сусідніми прикордонними регіонами України та Польщі, що веде до формування інституційного вакууму, залишаючи неврегульованими цілу низку проблем, які виявляється найбільш значимими з погляду стимулювання соціально-економічної конвергенції в межах усього українсько-польського транскордонного регіону.[143] [31, с. 138-139]

Це актуалізує необхідність пошуку дієвих засобів удосконалення інституційно-правового середовища соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні на основі формування сучасної моделі його інституційно-організаційного забезпечення. З цією метою доцільно, насамперед, проаналізувати існуючи стан і тенденції формування та еволюції вказаного інституційно-організаційного забезпечення, а також здійснити оцінку відповідності механізмів його адаптації у суміжних прикордонних регіонах

---

[140] Транскордонне співробітництво – стратегічний ресурс розвитку прикордонних територій України. – Львів, 2008. – 160 с. – С. 23.

[141] Янків М. Україна і Польща: стратегічне партнерство в системі геополітичних координат (політико-економічний та секторальний аналіз): монографія / Мирон Янків. – Львів: Світ, 2011. – 384 с. – С. 224.

[142] Мікула Н. Чинники конвергенції регіонів у транскордонному просторі України та ЄС. Аналітична записка / Надія Мікула [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/1310/

[143] Борщевський В. Україна і Польща в умовах розширеного ЄС: економічна оптимізація та глобальне партнерство: монографія / Віктор Борщевський. – Львів: Аверс, 2009. – 244 с. – С. 138-139.

України та Польщі до вимог соціально-економічної конвергенції, які висуваються на нинішньому етапі європейської інтеграції обох держав.

4.2. Диверсифікація інституційно-організаційного забезпечення розвитку українсько-польського транскордонного регіону як чинник активізації конвергентних процесів

Інституційно-правове середовище соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні значною мірою формується та еволюціонує під впливом інституційно-організаційних чинників. Тобто, розгортання конвергентних процесів у соціально-економічному просторі цього транскордонного регіону тісно пов'язане із якістю та різноплановістю інституційно-організаційного забезпечення транскордонного співробітництва між прикордонними регіонами Західної України та Східної Польщі.

Це зумовлює необхідність дослідження сутнісних характеристик інституційно-організаційного забезпечення транскордонного співробітництва в українсько-польському транскордонному регіоні та виявлення еволюційних тенденцій і напрямів його диверсифікації в контексті пріоритетів соціально-економічної конвергенції.

Спираючись на розвідки українських і польських науковців, інституційно-організаційне забезпечення транскордонного співробітництва можна досліджувати у двох основних площинах: предметній та системній.

У першому разі, інституційно-організаційне забезпечення охоплює виключно діяльність інституцій, функціонування яких спрямоване на розвиток і поглиблення транскордонного співробітництва між Україною та Польщею, а також на підвищення ефективності цього співробітництва, у тому числі – на основі зниження трансакційних витрат на транскордонних ринках товарів, послуг і робочої сили.

Натомість, системна площина інституційно-організаційного забезпечення конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні включає у себе значно ширше коло інструментів, методів та засобів впливу, які використовуються з метою стимулювання конвергентних процесів у транскордонному просторі між Україною та Польщею. У цьому разі інституційно-організаційне забезпечення, поряд з діяльністю вищезгаданих організацій (інституцій) включає також низку ключових інститутів, що визначають характер поширення конвергенції у транскордонному просторі (інститут підприємництва, інститут міграції, інститут освіти, політичні інститути, інститути громадянського суспільства тощо).

Крім того, системна площина інституційно-організаційного забезпечення соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні охоплює також цілу низку організаційних елементів управління та інституційних ланок, спрямованих на вирівнювання пропорцій економічного розвитку по різні боки кордону. До них, зокрема, можна віднести:

- інформаційно-статистичне забезпечення учасників транскордонного співробітництва, передусім суб’єктів транскордонних ринків, якісною порівняльною статистичною інформацією, доступною для широкого вжитку, про основні параметри і тенденції розвитку економіки транскордонного регіону;
- науково-аналітичне забезпечення учасників транскордонного бізнесу та господарюючих суб’єктів, локалізованих у прикордонних регіонах України та Польщі, щодо тенденцій, динаміки, потенціалу та перспектив розвитку транскордонних ринків і транскордонного регіону загалом;
- навчально-освітнє забезпечення мешканців українсько-польського прикордоння щодо сучасних форм ведення підприємницької діяльності у транскордонному просторі між Україною та ЄС, можливостях реалізації

транскордонних проектів, які співфінансуються ЄС і підготовки відповідних проектних заявок, а також консалтинговий супровід учасників прикордонної торгівлі, іноземних інвесторів та інших суб'єктів транскордонного бізнесу;

- адміністративно-управлінське забезпечення транскордонної соціально-економічної активності, у т.ч. ґрунтоване на співпраці між органами місцевого самоврядування прикордонних територіальних громад України та Польщі, включаючи розробку спільних стратегій розвитку для всього транскордонного регіону на основі узгодження регіональних стратегій розвитку сусідніх прикордонних областей України та воєводств Польщі;
- регуляторно-координаційне забезпечення транскордонного співробітництва на рівні органів державної влади, яке реалізовується через лібералізацію дозвільних процедур, включаючи процедури отримання віз і перетину кордону; налагодження ефективної координації в роботі органів державної влади та місцевого самоврядування, спрямованої на регуляторне забезпечення та реалізацію проектів транскордонного співробітництва;
- маркетингове забезпечення суб'єктів транскордонного бізнесу і територіальних громад, залучених до процесів транскордонного співробітництва; сприяння у здійсненні брендингу прикордонних територій і господарюючих у їх межах суб'єктів; просування інтересів прикордонного бізнесу на транскордонному та міжнародному ринках, формування спільних маркетингових продуктів за участі партнерів із сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі, у т.ч. орієнтованих на іноземних інвесторів із розвинених держав світу;

- інфраструктурне забезпечення учасників транскордонного бізнесу, зокрема, налагодження дієвих механізмів функціонування маркетингової, інформаційної, інституційної та інноваційної інфраструктури у транскордонному просторі між Україною та Польщею шляхом регулярного проведення виставково-ярмаркових і презентаційних заходів, розвитку та налагодження ефективної взаємодії між інститутами громадянського суспільства обох держав, створення сприятливих умов для транскордонного трансферу технологій тощо.

Кожна із перелічених ланок інституційно-організаційного забезпечення конвергенції у соціально-економічному просторі українсько-польського транскордонного регіону виконує певну організаційну функцію, спрямовану на інституціоналізацію цього простору, тобто на формування у його межах певних правил і норм, які ведуть до зближення соціально-економічних параметрів розвитку по різні боки кордону. Завдяки цьому відбувається інтеграція інституційного поля в межах усього транскордонного простору, що забезпечує поширення відповідних конвергентних процесів.

Систематизуючи елементи інституційно-організаційного забезпечення розвитку українсько-польського транскордонного регіону в контексті активізації конвергентних процесів у його межах, доцільно виокремити ключові функції кожного із цих елементів та механізми їх впливу на поширення соціально-економічної конвергенції між прикордонними регіонами України та Польщі.

Здійснивши відповідну систематизацію можна констатувати, що зближення основних параметрів економічного розвитку в межах усього українсько-польського транскордонного регіону відбувається під впливом дії шести базових компонентів (складових) інституційно-організаційного забезпечення, а саме: інституційно-суб’єктної, інформаційно-аналітичної, навчально-освітньої, адміністративно-управлінської, маркетингової та інфраструктурної (табл. 4.4).

Таблиця 4.4

Основні складові інституційно-організаційного забезпечення конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні

Складові	Функції	Механізми стимулювання конвергенції
Інституції (суб'єкти) транскордонного регіону	Налагодження та розвиток економічних і соціально-психологічних взаємовідносин між суб'єктами транскордонного співробітництва	Діяльність транскордонних інституцій – налагодження ефективних взаємодій між суб'єктами транскордонного співробітництва по різні боки кордону – реалізація спільних транскордонних проектів з метою усунення існуючих проблем – зближення стандартів і якості життя
Інформаційно-аналітичне середовище	Забезпечення учасників транскордонного співробітництва своєчасною та якісною інформацією, необхідною для оптимізації їх операційної діяльності	Доступність якісної статистичної інформації та аналітичних матеріалів – оптимізація операційної діяльності учасників транскордонного бізнесу – підвищення ефективності функціонування транскордонних ринків – зближення цін і якості товарів та послуг по різні боки кордону
Транскордонний навчально-освітній простір	Підготовка кадрів для системи транскордонного співробітництва, підвищення якості людського капіталу транскордонного регіону	Формування спільного транскордонного навчально-освітнього простору – обмін знаннями та підготовка кваліфікованих кадрів – формування спільних транскордонних бізнес-продуктів – реалізація транскордонних інвестиційних проектів – зближення економічних показників розвитку
Адміністративно-управлінське та регуляторне забезпечення	Мінімізація трансакційних витрат учасників транскордонного співробітництва; впровадження сучасних управлінських технологій у практику регіонального менеджменту	Формування сприятливого регуляторного середовища – зменшення трансакційних витрат учасників транскордонного співробітництва – посилення транскордонної економічної активності – налагодження спільної транскордонної діяльності в різних сферах економіки – зближення ділових стандартів та показників розвитку підприємництва
Маркетингова підтримка	Популяризація соціально-економічного потенціалу прикордонних територій, формування їх позитивного іміджу, просування інтересів	Формування позитивного іміджу прикордонних територій на основі здійснення брендингу транскордонного регіону – активізація транскордонної економічної та інвестиційної діяльності – збільшення обсягів надходжень до місцевих бюджетів – зближення фінансового потенціалу
Розвиток інституційної інфраструктури	Поліпшення інвестиційного клімату в межах транскордонного регіону; підвищення якості його соціального капіталу та рівня життя населення	Удосконалення інфраструктурного забезпечення учасників транскордонного співробітництва – формування спільних транскордонних інституцій та інституційних мереж – зближення інституційних стандартів ведення бізнесу та економічного розвитку по різні боки кордону

Складено авторкою

Аналізуючи механізми впливу основних складових інституційно-організаційного забезпечення на поширення конвергентних процесів у соціально-економічному середовищі українсько-польського транскордонного регіону, першочергову увагу слід акцентувати на діяльності інституцій, орієнтованих на поглиблення транскордонного співробітництва між сусідніми прикордонними територіями України та Польщі. Українські та польські дослідники неодноразово відмічали, що ефективність цих інституцій залишається доволі низькою, а якість виконання покладених на них завдань не відповідає вимогам часу.

На жаль, доводиться констатувати, що діяльність вказаних інституцій продовжує залишатися малорезультативною, незважаючи на ті значні позитивні зміни, які відбулися в розвитку інституційно-правового забезпечення транскордонного співробітництва між Україною та ЄС протягом останніх років. Про це, зокрема, свідчить збереження актуальності цілої низки проблем єврорегіонального співробітництва між Україною та Польщею, які висвітлювались українськими та польськими авторами протягом тривалого періоду часу.

Так, у працях Н. Мікули наголошувалося на низькому рівні впливу єврорегіонів на процеси активізації транскордонного співробітництва та соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України, порівняно з суміжними територіями Польщі, що насамперед зумовлене різними організаційними підходами до формування єврорегіональних структур. Дослідниця вказувала: «На сьогодні, потенціал регіонального співробітництва України та ЄС задіяно недостатнім чином… Єврорегіональні структури за участю областей України і досі не стали організаційно-фінансовою платформою координації транскордонного співробітництва в системі регіонального менеджменту, як це притаманно країнам ЄС… Всі єврорегіони на кордоні з ЄС за участю українських областей створені обласними органами

влади, а громади, на території яких функціонує єврорегіон, фактично залишаються осторонь від їх активної діяльності».[144] [117]

На жаль, до цього часу єврорегіони, які охоплюють соціально-економічний простір українсько-польського транскордонного регіону, зберігають усі описані недоліки. Не збільшує оптимізму і проведення в Україні адміністративно-територіальної реформи, покликаної передати на рівень органів місцевого самоврядування прикордонних територіальних громад значної частини адміністративно-управлінських та фінансових повноважень. По-перше, вказана реформа здійснюється доволі повільно та непослідовно, а, по-друге, для впровадження ефективних механізмів єврорегіонального співробітництва за участю новостворених об'єднаних прикордонних територіальних громад буде потрібен значний проміжок часу, що законсервує проблему на невизначений період.

Протягом майже десяти років зберігає свою актуальність інша проблема, висвітлена В. Борщевським, ще у 2007 році. Автор акцентував увагу на тому, що єврорегіони «Буг» і «Карпати» не виконують традиційної для євро-регіональних структур ЄС ролі «дифузної зони», покликаної нівелювати бар'єрну функцію кордону шляхом активізації транскордонного співро-бітництва між прикордонними територіями України та Польщі. Натомість ці єврорегіони лише формально окреслюють зацікавленість владних інституцій у збереженні двосторонніх контактів між прикордонними територіями в українсько-польському транскордонному регіоні.[145] [32, с. 264]

Українські науковці В. Гоблик та Я. Дем'ян пояснюють низьку ефективність єврорегіонів, до складу яких входять прикордонні території України та Польщі, наявністю інституційних пасток «єврорегіональної віртуальності» та «єврорегіональної дисфункціональності». Зокрема, вони

---

[144] Мікула Н. Щодо підвищення ефективності організаційно-економічного забезпечення єврорегіонального співробітництва України та ЄС. Аналітична записка / Надія Мікула [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/1229/

[145] Борщевський В. Українсько-польське економічне співробітництво в умовах євроінтеграції: монографія. – Львів: Аверс, 2007. – 328 с. – С. 264.

стверджують, що згадані єврорегіони лише імітують прагнення поширювати у прикордонних регіонах України інституційно-правові стандарти ЄС, а також використовують свій інституційний статус передусім заради отримання доступу до джерел фінансової підтримки з боку ЄС. [146] [46, с. 127]

Розвиваючи цю тезу, слід констатувати, що феноменологія інституційних пасток не передбачає їх швидкого подолання. А тому вказані проблеми залишатимуться актуальними ще протягом тривалого часу. Більше того, можна говорити про перетворення низки локальних інституційних пасток, які знижують ефективність виконання єврорегіонами «Буг» та «Карпати» завдань, спрямованих на подолання бар'єрної функції кордону, в одну фундаментальну інституційну пастку, котру можна назвати «пасткою дивергенції». В українсько-польському транскордонному регіоні наявні всі ознаки цієї пастки.

Так, спираючись на методологічні розробки В. Полтеровича, можна констатувати, що пастка дивергенції економічного розвитку сусідніх прикордонних територій України та Польщі ґрунтується на типових механізмах стабілізації та самовідтворення, а саме: ефекті координації, ефекті сполучення та культурній інерції. [147] [136]

Ефект координації, завдяки якому відбувається формування та самовідтворення інституційної пастки, визначається зменшенням трансакційних витрат її учасників завдяки координованості власних дій. У випадку «пастки дивергенції» цей ефект виявляється у тому, що учасники транскордонного співробітництва, локалізовані по різні боки українсько-польського кордону, фактично координують власні дії з ведення певних видів економічної активності (наприклад, з українського боку контрабанда алкоголю і цигарок, а з польського – логістичні послуги та збутова діяльність; з

---

[146] Гоблик В. Вплив інституційно-правових бар'єрів на ефективність зовнішньоекономічної діяльності в транскордонних регіонах / В. Гоблик, Я. Дем'ян // Економічний форум. – 2015. – № 3. – С. 123-128. – С. 127.

[147] Полтерович В. Институциональные ловушки и экономические реформы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://members.tripod.com/VM_Polterovich/ep99001.pdf/

українського – продаж дешевих споживчих товарів і пального, а з польської – реалізація послуг, автомобілів та інноваційних товарів). Унаслідок цього відбувається консервування стереотипів економічного розвитку по різні боки кордону, що спочатку спричиняє «віртуалізацію» більшості інституційно-організаційних зусиль, спрямованих на розвиток українсько-польського транскордонного регіону, одночасно стимулюючи дисфункціональність у роботі більшості транскордонних інституцій, зокрема єврорегіонів (описані В. Гобликом та Я. Дем'яном пастки євро регіональної віртуальності та дисфункціональності). В кінцевому підсумку формується стійке переконання учасників транскордонного співробітництва, що його успішність можлива лише в межах діючої моделі жорсткої спеціалізації сусідніх прикордонних територій Польщі та України на різних видах транскордонної економічної активності (польських – на послуговій діяльності та експорті товарів з високою доданою вартістю, українських – на експорті сировинних товарів і дешевої робочої сили). Тим самим пастка транскордонної дивергенції остаточно утверджується у свідомості не лише учасників транскордонного співробітництва, але і в думках пересічних обивателів та представників місцевої влади.

На цьому інституційному ґрунті формується друга ланка механізму самовідтворення інституційної пастки транскордонної дивергенції – виникнення ефекту сполучення. Тобто, дивергентні процеси, які розшаровують соціально-економічний простір транскордонного регіону на дві частини – більш розвинену польську і занепалу – українську, сполучаються з іншими інститутами, що формують норми і правила поведінки в українсько-польському прикордонні. Передусім це стосується інститутів транскордонного підприємництва, прикордонної торгівлі, освіти, міграції і навіть сім'ї. А вже згадані «віртуальні» та «дисфункціональні» єврорегіони виявляються лише одними із багатьох сполучних ланок інституційної пастки транскордонної дивергенції між прикордонними територіями Польщі та України.

І нарешті завершальною ланкою формування цієї пастки виступає культурна інерція. Вона, за В. Полтеровичем відображає небажання економічних агентів (у даному разі – учасників транскордонного співробітництва) змінювати укорінені стереотипи власної поведінки, які підтверджували свою життєздатність протягом тривалого періоду часу. У разі описаних вище пасток єврорегіональної віртуальності та дисфункціональності – це пов'язане зі стереотипами економічної поведінки учасників єврорегіонів та звичними моделями управлінської діяльності їх керівних органів. А в ситуації з пасткою транскордонної дивергенції культурна інерція набуває свого довершеного вигляду, охоплюючи, поряд з учасниками єврорегіонів, також інших суб'єктів транскордонного співробітництва між Україною та Польщею: представників органів місцевого самоврядування прикордонних територіальних громад, працівників митниці та правоохоронних органів, трудових мігрантів, студентів і викладачів ВНЗ, підприємців, пересічних мешканців українсько-польського прикордоння тощо.

Все це підтверджує стабільний і самовідтворюваний характер пастки транскордонної дивергенції, яка протягом попередніх років твердо укорінилася в практиці українсько-польського транскордонного співробітництва. Наявність цієї пастки виступає однією із ключових інституційно-організаційних проблем, пов'язаних зі збереженням диспропорцій у соціально-економічному розвитку сусідніх прикордонних територій України та Польщі. Водночас, для викорінення описаної інституційної пастки недостатньо обмежитися лише частковими адміністративно-управлінськими чи організаційними заходами. Її подолання потребує системних зусиль, сконцентрованих у різних інституційних площинах соціально-економічного простору українсько-польського транскордонного регіону.

Враховуючи окреслену проблематику, звертає на себе увагу висновок польських авторів Й. Андреасіка, Б Кавалка та Е. Кавецької-Вижиковської, зроблений ще у 2003 році, про обмежуючу роль різних моделей

функціонування органів місцевого самоврядування прикордонних територіальних громад з українського та польського боків, у процесі їх спільної участі в діяльності єврорегіонів «Карпати» та «Буг». Адже, до цього часу інституційно-організаційну основу українських самоврядних органів, задіяних у функціонуванні єврорегіонів, складають адміністративні методи управління, в той час, як органи місцевого самоврядування польських воєводств, повітів та гмін уже давно керуються принципом субсидіарності.[148] [208, с. 56]

Українська дослідниця Г. Щерба, спираючись на результати проведеного соціологічного дослідження, відносить до ключових проблем єврорегіонального співробітництва між прикордонними територіями України та Польщі, низьку якість фахової підготовки управлінських кадрів, залучених з українського боку до управлінських структур єврорегіонів «Буг» і «Карпати».[149] [228]

Ця проблема протягом тривалого періоду часу продовжує чинити суттєвий негативний вплив не лише на розвиток єврорегіонального співробітництва в українсько-польському транскордонному регіоні, але і на всю систему інституційно-організаційного забезпечення соціально-економічної конвергенції між сусідніми прикордонними територіями України та Польщі. Адже відсутність достатньої кількості компетентних фахівців з проблем управління транскордонними проектами, маркетингу прикордонних територій і транскордонних регіонів, формування та адміністрування транскордонних інформаційних мереж, транскордонної логістики, транскордонної статистики, транскордонного бізнес-консалтингу тощо, суттєво ускладнюють наповнення реальним змістом усієї системи інституційно-організаційного забезпечення транскордонного регіону.

---

[148] Andreasik J. Perspektytwy przygranicznej współpracy polsko-ukraińskiej w świetlie członkowstwa Polski w Unii Europejskiej / J. Andreasik, B. Kawałko, E. Kawecka-Wyrzykowska. – Zamość: Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji, 2003. – 210 s. – S. 56.

[149] Shcherba H. Współczesne problemy transgranicznej współpracy Ukrainy i Polski w świetle badań socjologicznych / Halyna Shcherba [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/13-Szczerba.pdf/

Передусім це стосується фактичної відсутності нових організаційних форм у процесі розвитку транскордонного співробітництва між суміжними прикордонними територіями України та Польщі. Зокрема, мова йде про транскордонні партнерства, кластери, технологічні та наукові парки тощо. Винятком може слугувати хіба-що створений у 2015 році науковий інформаційно-статистичний транскордонний кластер «Інфостат Україна – Польща», засновниками якого, з українського боку, стали: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України», головне управління статистики у Львівській області, Львівський національний університет ім. І. Франка (економічний факультет) та ГО «Львівська обласна спілка економістів України». З польського боку учасниками кластеру є: Статистичне управління Підкарпатського воєводства, Жешувський університет (економічний факультет), а також Центр статистичних досліджень і освіти Головного статистичного управління Польщі. Проте вказаний кластер поки що перебуває у стані свого формування і оцінювати результати його діяльності не достатньо коректно.

Таким чином, для українсько-польського транскордонного регіону, який займає значну площу та налічує велику кількість господарюючих суб’єктів така низька інтенсивність інноваційних інституційних структур є доволі промовистою. Більше того, дефіцит успішних транскордонних інституцій і фактична відсутність в українсько-польському транскордонному регіоні нових форм транскордонного співробітництва унеможливлюють активізацію конвергентних процесів на основі зближення економічних показників та стандартів ведення бізнесу по різні боки українсько-польського кордону. Однією із основних причин цього, як уже відмічалося, є недостатня якість людського капіталу, передусім організаційно-управлінського ресурсу.

У цьому контексті доцільно виділити низку проблем, пов’язаних із розвитком інформаційно-аналітичної та навчально-освітньої складових

інституційно-організаційного забезпечення конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні.

По-перше, вищі навчальні заклади регіону не адаптовані до підготовки фахівців із транскордонного співробітництва. Для цього вони не володіють ані достатнім науково-педагогічним потенціалом, ані належним методичним забезпеченням, ані відповідними базами для проходження студентами необхідної практики. Більше того, вищі навчальні заклади, розташовані у прикордонних областях України, жодним чином не вмотивовані готувати фахівців із транскордонного співробітництва. Адже цей процес, у сучасних умовах, є доволі трудомістким і складним з погляду його практичної реалізації, а попит на відповідні спеціальності доволі низький. Крім того, для налагодження ефективної та системної підготовки фахівців із транскордонного співробітництва необхідно розвивати тісні партнерські зв'язки між українськими та польськими вищими навчальними закладами, розташованими у сусідніх прикордонних регіонах обох держав. Це може потягнути за собою збільшення кількості українських студентів, які навчаються у Польщі, що зовсім не вигідно українським ВНЗ.

По-друге, науково-аналітичне та консалтингове забезпечення українсько-польського транскордонного співробітництва в цілому і транскордонного бізнесу в межах українсько-польського транскордонного регіону зокрема, перебуває на вкрай низькому рівні. Більшість наукових інституцій, консалтингових структур і бізнес-асоціацій, дотичних до проблематики транскордонного співробітництва, не здійснюють системної науково-аналітичної діяльності, спрямованої на популяризацію сучасних форм та методів ведення транскордонного співробітництва та розвитку транскордонних ринків у середовищі місцевих підприємців та учасників транскордонної торгівлі з числа мешканців українсько-польського прикордоння. Це ж саме стосується і діяльності торгово-промислових палат,

які орієнтовані здебільшого на роботу з потужними експортерами та на здійснення виставково-ярмаркової діяльності.

По-третє, розвиток та наповнення сучасним змістом інформаційно-аналітичної та навчально-освітньої складових інституційно-організаційного забезпечення конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні, обмежуються відсутністю належного попиту з боку суб'єктів транскордонного бізнесу на якісну аналітичну інформацію та кваліфіковані кадри задля підвищення власної конкурентоспроможності на транскордонних ринках. Це зумовлюється переважанням в українсько-польській прикордонній торгівлі дрібного товарообміну, значна частина якого, до того ж, здійснюється в напівлегальному режимі. Таким чином, більшість аналітичної інформації щодо функціонування транскордонних ринків концентрується у закритих інсайдерських мережах, а кадри, спроможні нею користуватися та ефективно розпоряджатися, готуються не в сегменті офіційних вищих навчальних закладів, а в процесі щоденної практичної рутинної транскордонної діяльності. До того ж, вказана діяльність спирається на чіткий поділ праці та транскордонну ринкову спеціалізацію по різні боки кордону, що суттєво обмежує потенціал соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні.

По-четверте, органами державної влади та місцевого самоврядування прикордонних територіальних громад різного рівня (регіональними: область-воєводство; субрегіональними: район-повіт; локальними: гміна-сільрада) не ведеться системної роботи із моніторингу та розв'язання основних проблем, що блокують поширення конвергентних процесів у межах українсько-польського транскордонного регіону. Це стосується як налагодження ефективної діяльності з ведення транскордонної статистики, так і моніторингу виконання прийнятих рішень, зокрема в руслі реалізації транскордонних і регіональних стратегій, а також проектів, спрямованих на вирішення актуальних проблем транскордонного характеру.

Низька ефективність роботи органів державної влади та місцевого самоврядування з метою поглиблення соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні, значною мірою зумовлена прогалинами у функціонуванні організаційно-управлінського механізму транскордонної конвергенції. Це актуалізує необхідність нарощування потенціалу організаційно-управлінської та регуляторно-координаційної складових інституційно-організаційного забезпечення конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні.

Передусім мова йде про усунення проблем, зумовлених недостатньою ефективністю координації організаційно-управлінських зусиль по різні боки кордону. Більше того, навіть у межах однієї держави (Польщі та України відповідно) спостерігається певна конкуренція між сусідніми регіонами (Люблінським та Підкарпатським воєводствами, з одного боку та Львівською і Волинською областями, з іншого). Це суттєво обмежує перспективи формування спільних стратегій розвитку для всього українсько-польського транскордонного регіону, не кажучи вже про стимулювання конвергентних процесів у його межах.

Іншою проблемою адміністративно-управлінського забезпечення соціально-економічної конвергенції між сусідніми прикордонними регіонами України та Польщі є відсутність спільного бачення пріоритетних напрямів та перспектив розвитку по різні боки кордону. Так, якщо з польського боку основний акцент робиться на стимулюванні інноваційних форм економічної активності з метою підвищення конкурентоспроможності прикордонних територій у процесі поглиблення міжнародного поділу праці, то українська сторона, акцентована здебільшого на вирішенні поточних соціальних проблем та усуненні локальних бар’єрів на шляху транскордонного руху товарів і послуг.

Як наслідок, рівень інноваційного розвитку виробничої, транспортно-логістичної, маркетингової, інформаційно-комунікаційної та інженерної інфраструктури у прикордонних регіонах Східної Польщі значно вищий ніж у

сусідніх із ними прикордонних областях України. Це не лише обмежує потенціал транскордонної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні, але і спричиняє поширення дивергентних процесів, як у ринково-економічній, так і в соціально-психологічній площині.

Наприклад, Н. Роїк відзначає, що рівень розвитку та модернізованість прикордонної інфраструктури в українсько-польському транскордонному регіоні, в порівнянні з польсько-німецьким, різко відрізняється в негативний бік. Це стосується як кількості переходів через державний кордон, так і їх технологічної оснащеності. Автор наголошує і на тому, що брак достатньої кількості дорожніх, велосипедних, піших, залізничних переходів на українсько-польському кордоні утруднює прикордонну співпрацю та підсилює бар'єрність кордону. На обмеження конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні впливають також різні історичні нашарування, пов'язані з численними подіями історичного минулого. Історичні «рани» стали причиною формування у свідомості українців і поляків різних стереотипів, які відомо швидко не минають. Відтак, спільний соціально-культурний бар'єр, який складається з упереджень, ще більше утруднює прикордонну співпрацю.[150] [162, с. 167]

Нівелюванню вказаного бар'єру, а також вирішенню інших проблем, що обмежують соціально-економічну конвергенцію в українсько-польському транскордонному регіоні, може посприяти наповнення сучасним змістом маркетингової складової інституційно-організаційного забезпечення транскордонної співпраці між Україною та Польщею. Адже на нинішньому етапі розвитку більшість елементів цієї складової не використовуються достатньо ефективно.

Передусім це стосується брендингу українсько-польського транскордонного регіону. Адже формування транскордонних брендів відіграє важливе значення з погляду стратегічного планування та розвитку прикордонних територій сусідніх

---

[150] Роїк Н. Українсько-польське транскордонне співробітництво: вибрані аспекти / Н. Роїк // Науковий вісник ужгородського університету. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія. – 2010. – Вип. 15. – С. 166-169. – С. 167.

держав, забезпечуючи модернізацію їх інфраструктури. Наприклад, Є. Тихомирова вказує на те, що подібно компаніям та продуктам, транскордонні регіони також мають властиві їм характерні особливості, які можуть популяризуватися через відповідні маркетингові засоби, серед яких успішний транскордонний бренд відіграє важливу роль у розвитку бізнесу, культури й туристичної інфраструктури усього транскордонного простору.[151] [178]

На переконання О. Гонти, брендинг транскордонного регіону має важливе значення для розвитку транскордонного туризму на основі формування спільних туристичних продуктів суміжних прикордонних територій різних країн. Автор відмічає: «У сучасній глобалізованій економіці, що має стрімку динаміку, зростаючого значення набуває вартість нематеріальних активів – брендів, іміджів, інформації, знань. Кожен регіон має унікальність історико-культурної спадщини, самобутність структури господарства, особливий набір природно-географічних та геопросторових характеристик. Усе гостріше відчувається боротьба між окремими регіонами (та навіть окремими містами) за попит споживачів, обсяги залучених інвестицій, потоки туристів. Брендинг території або регіональний брендинг передбачає свідоме формування і використання своєрідного «обличчя», визитівки певної частини геопростору».[152] [48, с. 52]

Разом із цим, слід відмітити, що для ефективного просування транскордонних брендів, необхідно забезпечити належну якість функціонування таких ланок маркетингового забезпечення конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні, як створення якісних транскордонних продуктів (товарів і послуг), виставково-ярмаркова діяльність, рекламно-пропагандистські заходи та PR-кампанії тощо.

---

[151] Тихомирова Є. Транскордонний бренд: постановка питання / Є. Тихомирова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/6949/3/kyiv_knu10_2015.pdf/

[152] Гонта О. Проблеми формування транскордонного туристичного брендингу / О. Гонта // Чернігівський науковий часопис. Серія 1, Економіка і управління. – 2011. – № 2 (2). – С. 50-58. – С. 52.

Наприклад, українські дослідники акцентують увагу на відсутності «спільних продуктів» українських учасників транскордонного співробітництва та їх партнерів із суміжних територій Польщі. Це унеможливлює сприйняття українсько-польського транскордонного регіону як унікальної територіальної суспільно-економічної системи. Таким чином відбувається блокування спільних стратегічних ініціатив, спрямованих на вирішення актуальних транскордонних проблем і формулювання завдань для територіальних органів влади по обидва боки кордону.[153] [113]

Іншою проблемою розвитку маркетингового забезпечення соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні є недостатня інтенсивність проведення виставково-ярмаркових заходів, спрямованих на популяризацію економічного потенціалу сусідніх прикордонних територій України та Польщі. Зокрема, можна констатувати, що в межах українсько-польського транскордонного регіону фактично не проводяться регулярні ділові форуми та інвестиційні ярмарки, спрямовані на популяризацію інвестиційного потенціалу цього регіону в середовищі потенційних інвесторів та ділових партнерів із країн ЄС та інших розвинених держав світу. Відтак, більшість виставково-ярмаркових заходів, які проводяться у Підкарпатському та Люблінському воєводствах Польщі, а також у Волинській і Львівській областях України мають переважно локальний та епізодичний характер і орієнтуються на активізацію транскордонного співробітництва у вузькому спектрі видів економічної діяльності. У цьому контексті можна також відзначити, що проведення щорічного форуму з питань розвитку транскордонного співробітництва, який був започаткований у Львові на початку 2000-х років, і в межах якого діяв постійний інвестиційний ярмарок, поступово втратило транскордонну орієнтованість. Сьогодні цей

[153] Мікула Н. Організаційно-економічні механізми активізації транскордонного співробітництва на прикордонних територіях західних регіонів України". Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/1620/

форум презентується як міжнародний економічний, щорічно змінюючи власну тематику, склад учасників і проблеми, які на ньому розглядаються.

Не можна оминути увагою і фактичну відсутність в українсько-польському транскордонному регіоні інституцій, орієнтованих передусім на виконання специфічних функцій регіонального маркетингу в межах усього транскордонного простору між Україною та Польщею, не кажучи вже про ефективне просування інтересів відповідних прикордонних територій обох держав. Більше того, доводиться констатувати, що навіть підприємницькі структури, діяльність яких спрямована як правило на ведення транскордонної економічної діяльності, недостатньо ефективно застосовують маркетингові засоби просування власних інтересів. Адже більшість із них не володіють ані необхідними фінансовими ресурсами, ані достатнім кадровим потенціалом для впровадження сучасних маркетингових інструментів у практику своєї управлінської діяльності.

Ця проблема корелюється із відсутністю в українсько-польському транскордонному регіоні розвиненої інституційної інфраструктури, орієнтованої на стимулювання конвергентних процесів у транскордонному просторі між Україною та Польщею. Передусім це стосується транскордонних кластерів. Адже, виступаючи невід'ємною складовою еволюції транскордонних ринків, саме кластерні структури чинять вирішальний вплив на поширення конвергентних процесів між прикордонними територіями сусідніх країн. Водночас, в українсько-польському транскордонному регіоні, сьогодні не функціонує жодного реального кластера, спроможного стимулювати конвергенцію. Окремі елементи кластеризації, які можна спостерігати, або перебувають у зародковому стані (наприклад уже згадуваний «Інфостат Україна – Польща»), або розвиваються переважно у неформальному режимі, не сприяючи поширенню соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні. Більше того, окремі паракластерні ініціативи блокують поширення конвергентних процесів у цьому регіоні,

беручи участь у самовідтворенні описаної вище інституційної пастки «транскордонної дивергенції». Наприклад, це стосується сформованих протягом останніх років ланок туристичного кластеру та ІТ-кластеру, які функціонують здебільшого у неформальному режимі, не виконуючи при цьому важливих завдань, пов'язаних з інституціоналізацію соціально-економічного простору українсько-польського транскордонного регіону.

Загалом, підсумовуючи результати оцінювання різних складових інституційно-організаційного забезпечення конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні, можна констатувати наявність значних резервів їх удосконалення на основі впровадження сучасних підходів до розвитку транскордонного співробітництва між Україною та Польщею.

Підтвердженням цьому можуть слугувати відповідні цифрові дані, що прямо чи опосередковано відображають рівень розвитку інституційно-організаційного забезпечення по різні боки українсько-польського транскордонного регіону. Наприклад, у 2013 році (найближчий рік, за який доступні відповідні порівняльні офіційні статистичні дані) відносний паритет (розбіжність не більше 20%) між українською та польською частинами досліджуваного транскордонного регіону зберігається лише за чотирма показниками з обраних для порівняння 15-ти, а саме: кількістю повітів з польського боку кордону та районів з українського, кількістю міських територіальних громад, кількістю шкіл та кількістю відвідувань музеїв протягом року. За більшістю інших показників польська сторона значно перевершує українську, крім трьох: кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, кількість бібліотек і кількість сільських і селищних територіальних громад (хоча переважання за останнім показником чинить радше деструктивний аніж конструктивний вплив на інституційно-організаційне забезпечення конвергенції) (табл. 4.5).

Таблиця 4.5

Вибрані порівняльні показники інституційно-організаційного забезпечення в межах українсько-польського транскордонного регіону

Показники	Люблінське воєводство	Підкарпатське воєводство	Польська частина	Львівська область	Волинська область	Українська частина
Кількість повітів (районів)	20	21	41	20	16	36
Кількість міст	42	50	92	44	11	55
Кількість міських територіальних громад	24	20	44	44	11	55
Кількість селищ і сільських населених пунктів	4047	1664	5711	1884	1076	2960
Кількість сільських і селищних територіальних громад	191	144	335	666	399	1065
Кількість господарюючих суб’єктів юридичних осіб на 10 тис. населення	189	182	186	74	53	64
Кількість наукових організацій і наукових працівників у них	105 / 3639	137 / 4330	242 / 7969	76 / 3422	11 / 224	87 / 3646
Кількість шкіл та учнів у них (у тис осіб)	945 / 120,0	1066 / 121,2	2011 / 241,2	1410 / 254,5	775 / 124,3	2185 / 378,8
Кількість бібліотек	585	677	1262	1355	605	1960
Кількість театрів і концертних залів та їх відвідувань за рік (у тис осіб)	7 / 188,9	3 / 224,8	10 / 413,7	22 / 739,3	3 / 208,2	5 / 947,5
Кількість музеїв та їх відвідувань протягом року (у тис відвідувань)	44 / 1013,7	47 / 1052,4	87 / 2066,1	25 / 1864,0	17 / 204,1	42 / 2068,1

Складено авторкою за даними: Rocznik statystyczny województw 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///F:/MyFiles/Downloads/rocznik_statystyczny_wojewodztw_2014.pdf; Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/

Звертає на себе увагу також факт суттєвої диференціації за низкою показників інституційно-організаційного забезпечення соціально-економічної конвергенції в межах окремих адміністративно-територіальних одиниць українсько-польського транскордонного регіону, навіть якщо вони знаходяться по один бік кордону. Передусім це стосується кількості селищ і сільських населених пунктів. а також сільських та селищних територіальних громад (у Люблінському воєводстві їх налічується відповідно 46,7% та 13,6% від загальної кількості у транс кордонному регіоні, у Підкарпатському воєводстві – 19,2% та 10,3%, у Львівській області – 21,7% та 47,6%, а у Волинській області – 12,4% та 28,5%). При цьому слід підкреслити, що кількість сільських територіальних громад у Львівській та Волинській областях значно перевищує аналогічні показники у сусідніх польських воєводствах, у той час як чисельність населених пунктів значно переважає з польського боку кордону. Це свідчить про значно вищий рівень інституалізації адміністративно-територіального устрою в прикордонних регіонах Польщі, порівняно з українськими, а відтак і про значно вищу ефективність адміністративно-управлінської та регуляторно-координаційної складових їх інституційно-організаційного забезпечення.

Ще одна група показників, які звертають на себе увагу, це кількість господарюючих суб’єктів юридичних осіб у розрахунку на 10 тис. населення та кількість наукових організацій і наукових працівників у них, за якими в обох адміністративно-територіальних одиницях Польщі, які входять до українсько-польського транскордонного регіону, спостерігається кількаразова перевага над їх українськими відповідниками. У першому разі ця перевага сягає 2,5-3,6 разів, а в другому до 12,5 разів та до 19,3 разів відповідно (особливо це відчутно на тлі Волинської області).

Наведені дані свідчать про значно вищий рівень інституційно-організаційного потенціалу довгострокового розвитку економіки з польського боку українсько-польського транскордонного регіону порівняно

із сусідніми прикордонним територіями України. Тобто, є всі підстави вважати, що у довгостроковій перспективі дивергентні вияви у соціально-економічному розвитку українсько-польського транскордонного регіону, швидше за все зберігатимуться і надалі, якщо не відбудеться суттєвих змін у характері інституційно-організаційного забезпечення транскордонної конвергенції, передусім з українського боку кордону.

Слід також відзначити, що нівелюванню окреслених диспропорцій в інституційно-організаційному забезпеченні, з погляду поширення соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні, може певними чином посприяти трансформація низки неформальних інститутів, які визначають якість людського та соціального капіталу у транскордонному просторі між Україною та Польщею. Тому дослідження особливостей формування та характеру еволюції цих неформальних інститутів має важливе значення у контексті подальшого удосконалення інституційного середовища конвергенції в соціально-економічному просторі українсько-польського транскордонного регіону.

4.3. Роль неформальних інститутів у конвергенції соціально-економічного простору українсько-польського транскордонного регіону

Неформальні інститути відіграють значну роль у розвитку конвергентних процесів у межах всього транскордонного простору між Україною та ЄС. Більше того, можна навіть висловити гіпотезу, що саме інтеграція та уніфікація неформальних інститутів виступає основним рушієм соціально-економічної конвергенції між прикордонними регіонами України та сусідніх із нею адміністративно-територіальних одиниць країн-членів ЄС.

За визначенням, до неформальних інститутів відносяться ті правила та норми, які структурують економічну поведінку суб’єктів господарської діяльності, не будучи формалізованими у інституційно-правовому чи інституційно-організаційному сенсах.

На думку одного з найбільш відомих представників інституціоналізму – Нобелівського лауреата Д. Норта, неформальні інститути, навіть у найрозвину-

тіших економіках, пронизують усе господарське життя. Він, зокрема, відмічав: «У повсякденному спілкуванні з іншими людьми – вдома, за межами сім'ї, на роботі – наша поведінка значною мірою визначається неписаними кодексами, нормами і умовностями. Те, що неформальні обмеження важливі самі по собі (а не просто як додаток до формальних правил), очевидно з того, що одні і ті ж формальні правила в різних суспільствах мають різні вияви. Дискретні інституційні зміни, наприклад, революції, військові завоювання або захоплення супротивниками, призводять, безумовно, до виникнення нових систем формальних правил. Проте, незважаючи на повну зміну формальних правил, часто суспільства продовжують вперто зберігати старі елементи економічних взаємодій. Неформальні обмеження виникають на підставі інформації, переданої за допомогою соціальних механізмів, і є частиною спадщини, яку ми називаємо культурою.[154] [128, с. 56-57]

Виходячи із цього твердження, у транскордонному просторі між Україною та ЄС роль неформальних інститутів набуває особливо важливого значення, передусім з погляду перспективи вирівнювання економічних показників та якості життя по різні боки кордону. Адже існуючі стереотипи економічної поведінки і культурально-звичаєві шаблони мешканців прикордонних регіонів України й сусідніх із нею Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії, чинять вирішальний вплив на спроможність господарюючих у вказаному транскордонному просторі суб'єктів, налагоджувати ефективні моделі економічної інтеграції.

Більше того, для мешканців прикордонних територій України роль неформальних інститутів традиційно була і залишається значно вищою, ніж значення інститутів формальних. Адже ментальність населення у прикордонних з ЄС українських регіонах упродовж багатьох десятиріч еволюціонувала в умовах слабкості формальних і міцності неформальних інститутів. Як наслідок, утворилась суттєва диспропорція в механізмах соціальної адаптації по різні боки кордону між Україною та ЄС: з одного боку – укорінення

[154] Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Дуглас Норт. – М.: Фонд экономической книги "Начала", 1997. – 180 с. – С. 56-57.

традицій нехтування багатьма формальними правилами та процедурами, що вилилося у створення «ринку закритої конкуренції», а з іншого – жорстке домінування інституційно-правових інститутів, які конституюють демократичні засади суспільно-політичного устрою та підтримують правила регулювання економічної активності господарюючих суб'єктів на основі відкритої конкуренції Вказана відмінність у сприйнятті формальних і неформальних інститутів є причиною існування одного з найміцніших інституційних бар'єрів на шляху соціально-економічного зближення між Україною та ЄС в цілому та Україною і Польщею, зокрема, включаючи поширення конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні.

Вказаний висновок підтверджується О. Турчиною, яка наголошує: «Правова свідомість в сучасному українському суспільстві вкрай неоднорідна, інколи суперечлива, часто суттєво деформована. Великих масштабів набуває явище, яке є антиподом високої правової культури і проявляється у викревленні уявлень про цінність права, ігноруванні вимог закону та зневажливому ставленні до правових принципів і традицій. Таке явище носить назву «правовий нігілізм». Крім того, антиправові погляди і стереотипи є елементом, властивістю соціальної свідомості і національної психології, особливістю культури, традицій, способу життя. Йдеться про ігнорування суспільством права, його оцінку не як базової, фундаментальної категорії, а як другорядного явища в системі людських цінностей».[155] [182]

Таким чином, дослідження особливостей еволюції неформальних інститутів у транскордонному просторі між Україною та ЄС, насамперед, з українського боку кордону, є важливим елементом політики активізації транскордонного співробітництва, орієнтованої на поширення соціально-економічної конвергенції між прикордонними територіями України та сусідніх із нею країн-членів ЄС.

Насамперед, це стосується дослідження процесів формування та укорінення неформальних інститутів у межах українсько-польського

[155] Турчина О. Правовий нігілізм: сутність та шляхи подолання / Ольга Турчина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://intkonf.org/turchina-o-s-pravoviy-nigilizm-sutnist-ta-shlyahi-podolannya/

транскордонного регіону. Адже, довжина спільного сухопутного кордону між Україною та ЄС є однією з найдовших саме у цьому транскордонному регіоні, охоплюючи основні транспортні комунікації між Україною та ЄС. До того ж, він характеризується найвищим рівнем економічної активності з-поміж усіх транскордонних регіонів, які функціонують у соціально-економічному просторі між Україною та ЄС.

Ще однією особливістю українсько-польського транскордонного регіону, з погляду дослідження еволюції неформальних інститутів у його межах, є значний вплив культурно-історичної спадщини, релігійної складової та політичної компоненти на формування та поширення цілої низки неформальних інститутів, які в сучасних умовах визначають характер конвергенції у транскордонному просторі між Україною та Польщею.

Зокрема, П. Кралюк відмічає: «Історично так склалося, що стосунки між поляками та українцями не були простими… У польсько-українських відносинах часто акцентують саме конфліктні моменти, яких у нашій спільній історії було достатньо. Доводиться констатувати, що нерідко логіка польсько-українських відносин обумовлювалася, та й продовжує обумовлюватися, не стільки реальним станом справ, скільки стереотипами».[156] [81]

Не менш промовистим є висновок О. Ніколішиної: «Історичні стереотипи як образи мислення і сприйняття оточуючого світу завжди мали місце в українсько-польських відносинах… Взаємні негативні/позитивні уявлення польського і українського суспільств проходили розвиток відповідно до інтенсивності польсько-українських контактів. У різні періоди історії стереотипи зароджувалися, змінювалися й зникали… На початку XXI ст. більшість українців і поляків ще відчуває свідомий, а часом підсвідомий вплив стереотипів і упереджень минулих століть… Не дивно, що сформовані тривалою пропагандою й історіографією стереотипи виявляють живучість і

[156] Кралюк П. Польсько-українські відносини: у полоні стереотипів і взаємних образ / Петро Кралюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/polsko-ukrayinski_vidnosini_u_poloni_stereotipiv_i_vzaemnih_obraz.html/

серед багатьох сучасних поколінь українців і поляків. Їхнє переламування – актуальна проблема як істориків, так і публіцистів»[157]. [125]

У контексті дослідження неформальних інститутів, які визначають сучасний характер розвитку українсько-польського транскордонного співробітництва та потенціал соціально-економічної конвергенції в межах українсько-польського транскордонного регіону, першочергового значення набуває виявлення тих поведінкових стереотипів і соціальних норм, які впливають на формування та розвиток економічних взаємовідносин між мешканцями сусідніх прикордонних територій України та Польщі.

На перший план, у цьому контексті, виходить структурування усіх неформальних інститутів, які впливають на українсько-польську транскордонну конвергенцію шляхом їх групування за відповідними критеріями. Передусім, у цьому контексті, варто виділити п’ять груп неформальних інститутів, виходячи з їх еволюційної сутності та завдань, які вирішують ці інститути у процесі розвитку транскордонного співробітництва на сучасному етапі європейської інтеграції. Зокрема, такими неформальними інститутами є: інститути-замінники, інститут-коректори, інститути-рудименти, інститути-паразити та інститути-маніпулятори.

Кожен із них має власні причини походження та напрями впливу на діяльність суб’єктів транскордонного співробітництва. Так, інститути-коректори створюють додаткові або нові ніші для зниження трансакційних витрат у традиційних зонах транскордонної активності. Інститути-замінники як правило виникають у зоні дії інституційного вакууму і спрямовані на зменшення трансакційних витрат, зумовлених браком формальних інститутів. Інститути-рудименти є перенесеними з попередніх періодів та епох формами взаємодії, які найчастіше збільшують трансакційні витрати учасників транскордонного співробітництва, створюючи у них ілюзію правильності власних дій, спираючись на досвід попередніх поколінь (даючи певне самозаспокоєння). Інститути-паразити накладаються на діючі фор-

[157] Ніколішина О. Українсько-польські стереотипи / Ольга Ніколішина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sites.znu.edu.ua/eurointegration/Zbirka/50_nikolishina.pdf/

мальні інститути з метою додаткового виграшу від зменшення трансакційних витрат – або збільшення цих витрат для інших учасників транскордонного співробітництва. Інститути-маніпулятори – це ті інститути, які нав'язуються одними учасниками транскордонного співробітництва іншим, або імплементуються ззовні для отримання додаткових конкурентних переваг від збільшення трансакційних витрат конкурентів.

Кожен із описаних інститутів володіє характерними формами поширення в українсько-польському транскордонному регіоні та чинить відповідний вплив на розгортання конвергентних процесів у його межах (табл. 4.6).

Таблиця 4.6

Основні типи неформальних інститутів, які визначають рівень конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні

Тип інституту	Приклади поширення	Вплив на конвергенцію
Коректори	Прикордонна човникова торгівля, неформальне транскордонне співробітництво громадських організацій, транскордонна співпраця у сфері ІТ-технологій	Переважно позитивний, у зв'язку з інтенсифікацією транскордонних взаємодій, але є ризик поширення негативних тенденцій, зумовлених груповим егоїзмом
Замінники	Транскордонна трудова міграція, асиметричність транскордонних ринків товарів і послуг	Позитивний завдяки нівелюванню інституційного вакууму, негативний у зв'язку з неконтрольованістю
Паразити	Контрабанда, корупційні схеми перетину кордону, транскордонні валютні спекуляції, «відмивання» грошей на транскордонних ринках	Негативний, що зумовлено стимулюванням дивергентних процесів, причому не лише у просторовому, але і в соціальному аспекті
Маніпулятори	Укорінення транскордонних інформаційних асиметрій, поширення неформальних механізмів у діяльності єврорегіонів, створення образу «ворога» в особі партнера	Яскраво негативний, оскільки основною метою цих інститутів є власне знищення самих основ поширення конвергентних процесів у межах транскордонного регіону
Рудименти	Експлуатація «болючих тем» минулого, передача трансгенераційних сценаріїв, відтворення управлінських і соціальних архетипів	Як правило негативний через нав'язування суб'єктам транскордонного співробітництва застарілих інституційних моделей поведінки

Складено авторкою

Найбільш поширеними в соціально-економічному просторі транскордонному регіону, що охоплює прикордонні території України та Польщі, є неформальні інститути-коректори. Їх виникнення та укорінення пов'язане з появою нових можливостей для зниження трансакційних витрат учасників

транскордонного співробітництва в разі дотримання певних ділових або етичних норм, які не конституюються або недостатньо толеруються нормальними інститутами. Прикладами неформальних інститутів-коректорів можуть слугувати прикордонна човникова торгівля (забезпечує мешканцям депресивних прикордонних територій України можливість вирішувати власні економічні проблеми, які не спроможна вирішувати держава через дію формальних інститутів), неформалізоване співробітництво інституцій, передусім громадських організацій, навчальних закладів і наукових установ по різні боки кордону (можливість обміну досвідом, підвищення професійної кваліфікації, залучення додаткових фінансових ресурсів зі структурних фондів ЄС), або ж формування українсько-польського транскордонного ІТ-кластеру (інтеграція ІТ-спільноти по різні боки кордону, генерування нових бізнес-ідей, трансфер ІТ-технологій, підготовка кваліфікованих кадрів для сфери ІТ-бізнесу, розробка інноваційних продуктів та інвестиційних пропозицій).

Водночас, слід відзначити, що неформальні інститути-коректори, попри свій переважно позитивний вплив на поширення конвергентних процесів у соціально-економічному просторі українсько-польського транскордонного регіону, несуть у собі також і низку ризиків, зумовлених недостатнім охопленням сфери свого поширення формальними інститутами. Наприклад, човникова торгівля, частково вирішуючи економічні проблеми мешканців прикордоння, породжує ризики поширення транскордонних іллегальних операцій та різко звужує сферу економічної активності місцевого населення, фактично де мотивуючи його займатися іншими видами економічної діяльності, зокрема сільським господарством або ж місцевими промислами чи долучатися до роботи на промислових підприємствах.

Не менш відчутні ризики є і в поширенні неформального транскордонного співробітництва інституцій, локалізованих по різні боки українсько-польського кордону. Адже попри забезпечення обміну досвідом та взаємне збагачення ідеями і формування спільних планів розвитку на основі синергії, так інституції наражаються на загрозу вимивання кваліфікованих кадрів з прикордонних територій України до Польщі, або ж

ризикують стати сліпими виконавцями проектів, які реалізовують інтереси третіх сторін, які здійснюють їх фінансування.

Це ж саме стосується і неформальних елементів у діяльності українсько-польського транскордонного ІТ-кластеру. Адже, не зважаючи на відмічену науковцями значну перспективу розвитку цього кластеру, одним із напрямів якого є налагодження партнерських стосунків між Львівським Аутсорсинговим Форумом, як координуючою структурою Львівського ІТ-кластеру та Авіаційною Долиною у Підкарпатському воєводстві Польщі, цей кластер містить неабиякий потенціал для вимивання молодих українських програмістів за кордон (яких щорічно випускається понад 30 тис. при недостатньо місткому ринку праці).[158] [114]

Більше того, в широкому сенсі можна вести мову про загрозу вимивання і самого власне ІТ-бізнесу із прикордонних регіонів України до Польщі, оскільки ця сфера економічної діяльності достатньо слабко прив'язана до місця просторової локалізації, а вразі посилення політичних ризиків чи економічної нестабільності легко може бути переведена з одного боку кордону на інший, особливо за наявності добре налагоджених інституційних взаємозв'язків.

Другою за поширеністю в українсько-польському транскордонному регіоні групою неформальних інститутів є інститути-замінники. Вони заповнюють ті ніші інституційного простору транскордонного регіону, які не охоплені, або охоплені недостатньо повно формальними інститутами. Яскравими прикладами існування неформальних інститутів-замінників у соціально-економічному просторі українсько-польського транскордонного регіону є неформальна транскордонна трудова міграція та асиметричний розвиток транскордонних ринків, зумовлений неформально узгодженою спеціалізацією та «негласним» поділом праці по різні боки українсько-польського кордону.

Вказані інститути, в силу специфіки свого походження та ключових напрямів еволюції, відіграють одночасно, як позитивний, так і негативний вплив на поширення конвергенції в українсько-польському транскордонному

---

[158] Мікула Н. Стратегічні пріоритети регіональної політики транскордонного співробітництва / Надія Мікула // Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право. – 2011. – Т. 1. – №. 4. – С. 94-99

регіоні. Позитивний вплив зумовлюється інституціоналізацію цілих сегментів транскордонного співробітництва, які таким чином отримують можливість розвиватися завдяки встановленню відповідних правил і норм двосторонніх стосунків у транскордонному просторі. І хоча ці правила та норми не закріплені формально, часто саме вони стають тим інституційним базисом, на якому згодом виникає система формальних інститутів.

Водночас, не можна оминути увагою і негативного впливу неформальних інститутів-замінників, які в процесі власної еволюції можуть розростатися до рівня інституційних пасток, блокуючи тим самим поширення конвергентних процесів у транскордонному просторі. Наприклад, в українсько-польському транскордонному регіоні таким чином виникла вже описана нами пастка транскордонної дивергенції, яка спирається на гіпертрофоване розростання такого неформального інституту замінника, як асиметричність транскордонних ринків товарів і послуг.

Третя за впливовістю група неформальних інститутів, які чинять вплив на поширення конвергентних процесів в українсько-польському транскордонному регіоні, охоплює інститути-паразити. Вони зазвичай виникають у зоні дії формальних інститутів, проте орієнтовані передусім на виконання інституційних завдань, пов’язаних з отриманням окремими учасниками транскордонного співробітництва додаткових дивідендів завдяки ухилянню від існуючих формальних стандартів, норм і процедур. Це дозволяє відповідним суб’єктам транскордонного співробітництва та учасникам транскордонних ринків знижувати власні трансакційні витрати, проте не забезпечує збільшення ефективності транскордонної економічної діяльності загалом. В кінцевому підсумку діяльність неформальних інститутів-паразитів обертається ускладненням транскордонного співробітництва, збільшення трансакційних витрат значної частини його учасників, а відтак і посиленням дивергентних процесів у соціально-економічному розвитку транскордонних регіонів.

У транскордонному співробітництві між Україною та Польщею найбільш характерними неформальними інститутами-паразитами є: контрабанда, корупційні схеми перетину кордону, валютні спекуляції на транскор-

донних ринках тощо. З цього приводу українські експерти наводять чимало доволі промовистих фактів.

Так, В. Рибак: відмічає «Пропускні пункти на кордонах із Польщею вже багато років є зоною протікання незліченної кількості контрабандних потоків, які годують більшу частину населення прикордонних міст та областей. Цей вимір контрабанди дуже живучий, передусім через свої малі обсяги й тотальну участь у процесі людей із різних сфер: нелегально провозити товари допомагають і водії автобусів, і провідники поїздів. Іноді контрабанду вилучають на кордоні. Якщо польські прикордонники розбиратимуть вагон поїзда Київ – Варшава усередині (відкрутять панель на стелі або зазирнуть у батарею), то і якийсь блок сигарет неодмінно там знайдуть… Як і контрабандисти-любителі, «оптовики» везуть у Європу те, що в нас не поступається за якістю, а там значно дорожче, – сигарети. Кожні кілька років поліція якоїсь із європейських країн розкриває величезні партії нелегального товару з України»[159]. [157]

З цього ж приводу С. Козлюк вказує: «Найприбутковішим товаром контрабанди на західному напрямку лишаються цигарки. Меншу популярність має горілка. Утім через Волинь регулярно провозять великі й малі партії тютюнових виробів для дальшого продажу в ЄС… Схема, за якою працюють контрабандисти, доволі проста. Окрім пунктів пропуску кордон перетинається по «зеленці», себто лісосмугами… Якщо з України на Захід прямує здебільшого один вид товару, то в зворотному напрямку завозять усе, починаючи від дрібної електроніки й закінчуючи автотранспортом. Ще відносно недавно через пункти пропуску вантажівки прямували без огляду. Питання проїзду транспорту коштувало небагато-немало — близько $500. Митники отримували номери фури і пропускали її»[160]. [74]

На тлі неформальних інститутів-паразитів не менш шкідливими, хоча й не такими поширеними в українсько-польському транскордонному регіоні, є неформальні інститути-маніпулятори. Їх виникнення провокується транскор-

---

[159] Рибак В. Зупинити неспинне / Віталій Рибак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/Society/145162/

[160] Козлюк С. Тютюнові каравани / Станіслав Козлюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/Society/153587/

донною, а в ширшому сенсі – міжнародною, конкуренцією за людські, фінансові та природні ресурси. Характер дії таких інститутів визначається корпоративними інтересами їх учасників, а головною ціллю, що переслідується цим інститутами, є зростання трансакційних витрат інших учасників транскордонного співробітництва на тлі зменшення, або незмінності трансакційних витрат ініціаторів (прихильників) інституту-маніпулятора.

В українсько-польському транскордонному регіоні прикладом інститутів-маніпуляторів можуть слугувати транскордонні інформаційні асиметрії та вихолощені за своєю сутністю єврорегіони. Сюди ж можна віднести і значною мірою «віртуалізовані» транскордонні стратегії розвитку або ж «не діючі» транскордонні угоди про співробітництво між сусідніми прикордонними територіальним громадами України та Польщі.

Маніпутивна суть вказаних інститутів, яка не завжди є помітною з першого погляду, полягає у свідомому використанні тих чи інших інституційних форм заради досягнення короткотермінового зиску, що супроводжується встановленням певних обмежень для інших учасників транскордонного співробітництва, збільшуючи їх трансакційні витрати.

Наприклад, такі, здавалось би, цілком припустимі «інституційні огріхи», як єврорегіони, що не відповідають своїй інституційній місії, чи транскордонні угоди, які не містять виконавчих протоколів і роками не тягнуть за собою жодної транскордонної соціально-економічної активності, насправді криють у собі значний потенціал деструктивного впливу неформальних інститутів-маніпуляторів. Адже вони, так само як і транскордонні інформаційні асиметрії, суттєво деформують інформаційне поле транскордонного регіону, надсилаючи учасникам транскордонного співробітництва та потенційним інвесторам і доброчинцям (включаючи структурні фонди ЄС) хибні сигнали про потенціал та перспективи розвитку транскордонної соціально-економічної діяльності. Унаслідок цього відбувається неефективний перерозподіл ресурсів у межах соціально-економічного простору транскордонного регіону, який призводить до порушення пропорцій його розвитку та посилення дивергентних процесів.

Порівняно з неформальними інститутами-маніпуляторами, вплив неформальних інститутів-рудиментів на поширення транскордонної конвергенції є менш руйнівними. І хоча в цілому їх деструктивна роль у розвитку конвергентних процесів у межах українсько-польського транскордонного регіону доволі відчутна, вони також містять і низку позитивних інституційних властивостей. Адже передаючи трансгенераційні сценарії (типові алгоритми вирішення соціально-економічних проблем, сформовані старшими поколіннями, як зразок для наслідування молодшими) та відтворюючи управлінські й соціальні архетипи (поведінкові моделі в менеджменті та у міжособових і міжгрупових взаємодіях), вони, тим самим, певною мірою підтримують еволюцію різних форм і механізмів розвитку транскордонного співробітництва.

Наприклад, експлуатація в сучасних українсько-польських транскордонних взаємодіях стереотипних образів українця і поляка, сформованих у періоди військових протистоянь XX століття чи в добу гетьманату або панщини, містить більший потенціал дивергенції аніж стимулює конвергентні процеси між сусідніми прикордонними регіонами України та Польщі. Натомість, суспільно-психологічна регенерація моделей адміністративно-просторового облаштування території у дорадянську епоху, відтворення архетипів підприємництва та системних моделей розвитку кооперативного руху на селі, все це в сучасних соціально-економічних умовах може стати основною для підвищення ефективності українсько-польського транскордонного співробітництва на новій інституційній основі. Це позитивно вплине на функціонування транскордонних ринків, а відтак і на поширення транскордонної конвергенції в соціально-економічному просторі між Україною та Польщею.

Загалом, аналізуючи неформальні інститути, які визначають характер розгортання конвергентних процесів у межах українсько-польського транскордонного регіону, слід констатувати, що кожен із цих інститутів має потенціал як конструктивного (позитивного), так і деструктивного (негативного) впливу на соціально-економічну конвенцію між сусідніми прикордонними територіями обох держав. Крім того, кожен зі згаданих неформальних інститутів більшою або меншою мірою підпорядкований

зовнішнім (екзогенним) чинникам впливу. І нарешті всі вони представлені в українсько-польському транскордонному регіону з власним рівнем виразності (поширеності та впливовості).

Систематизувавши усі згадані характеристики, можна визначити місце кожного із неформальних інститутів у відповідній системі координат українсько-польського транскордонного співробітництва (рис. 4.3).

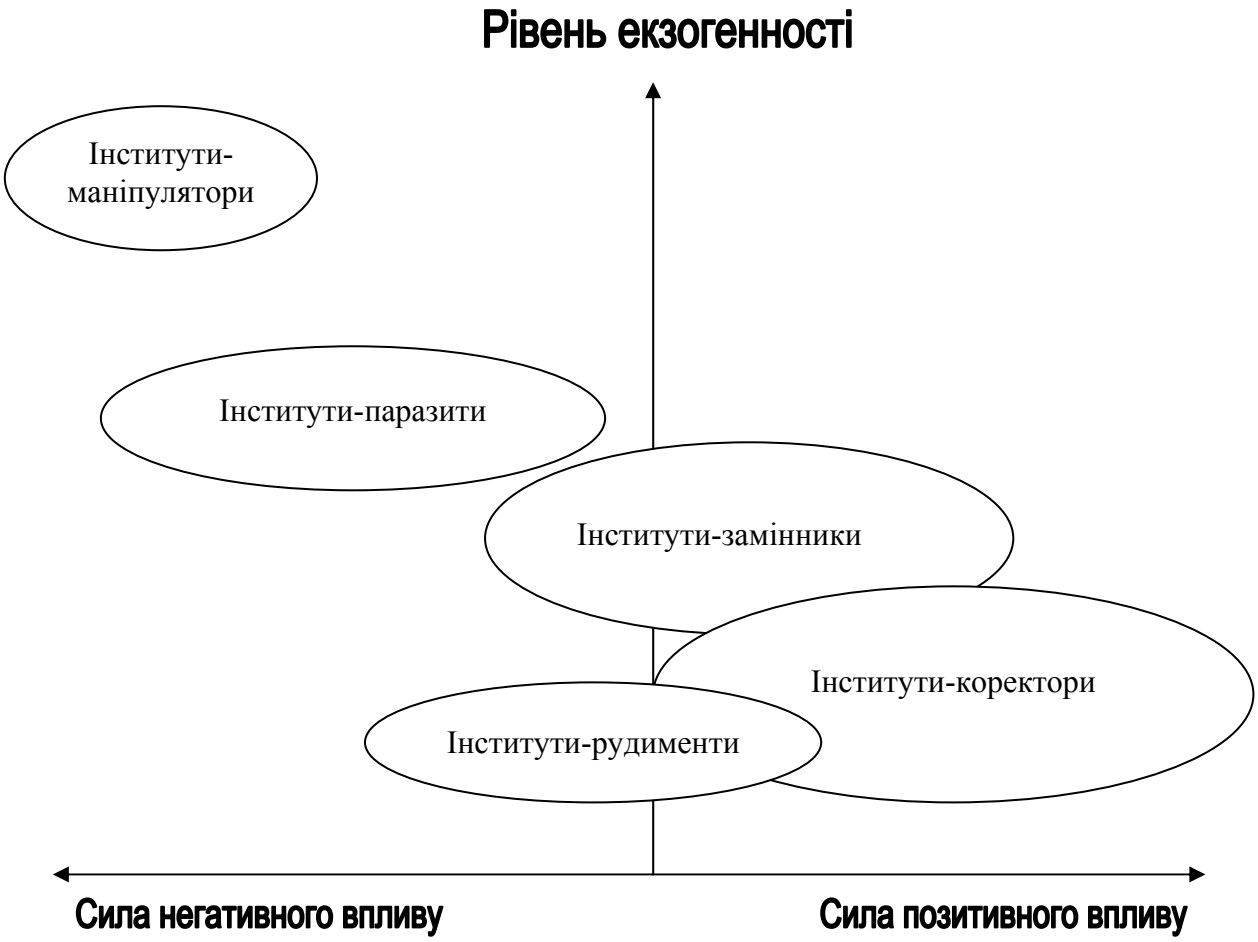

Рис. 4.3. Неформальні інститути українсько-польського транскордонного співробітництва у «системі координат» екзогенності та сили впливу на транскордонну конвергенцію

Складено авторкою

На представленому рисунку сила впливу кожного із виділених неформальних інститутів відображена величиною відповідного еліпса, а їх розташування по відношенню до полюсів позитивного та негативного впливу, а також до вершини максимальної екзогенності, характеризує підвладність відповідному чиннику.

При цьому, для визначення сили та характеру впливу неформальних інститутів на розвиток українсько-польського транскордонного співробітництва, а також на соціально-економічну конвергенцію між прикордонними територіями України та Польщі, нами було проведене відповідне експертне дослідження. До участі у ньому залучалися експерти як з українського, так і з польського боку, загалом по 50 осіб. При цьому вони представляли різні сегменти фахівців, дотичних до проблематики українсько-польського транскордонного співробітництва. Зокрема, для здійснення експертних оцінок було відібрано по 10 експертів із п'яти основних груп:

- науковці, що здійснюють дослідження у сфері українсько-польського транскордонного співробітництва;
- працівники дипломатичних установ України, які працюють або працювали у прикордонних регіонах Польщі та польські дипломати, що мають досвід роботи у прикордонних областях України;
- представники громадських організацій, які мають досвід реалізації транскордонних проектів між Україною та Польщею, включаючи адміністративно-управлінський персонал єврорегіонів, торгово-промислових палат тощо;
- підприємці, залучені у сферу українсько-польського транскордонного співробітництва, зокрема через здійснення офіційних експортно-імпортних операцій та інвестиційної діяльності;
- українські трудові мігранти у прикордонних регіонах Польщі та поляки, які працюють в різних організаціях та установах на території прикордонних областей України.

Результати проведеного експертного оцінювання (дані за 2016 рік), а також бали, розподілені за різними групами експертів, наведені у табл. 4.7.

Таблиця 4.7

Експертні оцінки щодо характеру та сили впливу неформальних інститутів на конвергенцію в українсько-польському транскордонному регіоні

%

Група експертів	Типи неформальних інститутів														
	Коректори			Замінники			Паразити			Маніпулятори			Рудименти		
	Всього	+	–	Всього	+	–	Всього	+	–	Всього	+	–	Всього	+	–
Українські експерти															
Науковці	90	30	60	70	20	50	100	30	70	30	0	30	20	0	20
Дипломати	30	15	15	60	30	30	70	10	60	50	20	30	50	0	50
Громадські активісти	50	30	20	50	40	10	70	10	60	20	10	10	10	1	9
Підприємці	50	25	25	40	10	30	90	60	30	90	20	70	60	40	20
Трудові мігранти	100	40	60	80	40	40	100	10	90	50	0	50	70	30	40
Загальна оцінка	**64**	**28**	**36**	**60**	**28**	**32**	**86**	**24**	**62**	**48**	**10**	**38**	**42**	**14**	**28**
Польські експерти															
Науковці	70	20	50	80	40	40	30	0	30	10	5	5	20	10	10
Дипломати	80	30	50	60	30	30	40	0	40	5	0	5	40	10	30
Громадські активісти	60	30	30	20	10	10	60	10	50	10	0	10	60	10	50
Підприємці	50	10	40	60	50	10	70	20	50	70	20	50	10	0	10
Трудові мігранти	15	5	10	20	10	10	20	5	15	30	10	20	40	10	30
Загальна оцінка	**55**	**19**	**36**	**48**	**28**	**20**	**44**	**7**	**37**	**25**	**7**	**18**	**34**	**8**	**26**
Спільне бачення															
Разом	**60**	**24**	**36**	**54**	**28**	**26**	**65**	**16**	**49**	**37**	**9**	**28**	**38**	**11**	**27**

Складено авторкою за результатами проведеного експертного дослідження

Описуючи методику проведеного експертного дослідження слід відзначити, що для отримання найбільш релевантних результатів нами було обрано метод інтерв'ювання. Зокрема, при зборі необхідної інформації, в залежності від групи респондентів, застосовувалося вільне або напів-стандартизоване інтерв'ю, яке проводилося за фокусованою (в окремих випадках – панельною чи груповою) процедурою.

Оцінюючи отримані в результаті проведеного експертного дослідження дані, можна констатувати, що найбільш виразно на конвергенцію в українсько-польському транскордонному регіоні впливають три групи неформальних інститутів: інститути-паразити (65% реалізації власного потенціалу впливу), інститути-коректори (60% реалізації свого потенціалу) та інститути-замінники (54% реалізації потенціалу). Натомість, неформальні інститути-маніпулятори та інститути-рудименти, значно менш активно впливають на поширення конвергентних процесів на сучасному етапі розвитку транскордонного співробітництва між Україною та Польщею. Реалізованість потенціалу їх впливу є приблизно однаковою і складає 37% і 38% відповідно.

Разом із цим, слід відмітити, що розподіл показників впливу різних неформальних інститутів, які чинять найбільший вплив на конвергенцію в українсько-польському транскордонному регіоні, за ступенем їх позитивного та негативного вияву, є доволі неоднорідним. Так, інститути-замінники в цілому оцінюються експертами як інститути з найбільш збалансованим впливом (52% позитивного впливу і 48% – негативного). До того ж, це єдиний тип неформальних інститутів, які оцінюються експертами як такі, що впливають на транскордонну конвергенцію між Україною та Польщею більшою мірою позитивно, аніж негативно.

Неформальні інститути-коректори, які в цілому є більш впливовими за інститути-замінники (60% проти 54%), разом із цим, на думку експертів, чинять менший позитивний вплив на соціально-економічну конвергенцію в українсько-польському транскордонному регіоні (24% проти 28%), а їх внутрішній дисбаланс на користь негативного впливу є доволі відчутним (40% проти 60%).

Найбільш виразним є негативний вплив на транскордонну конвергенцію між сусідніми прикордонними регіонами України та Польщі інститутів-паразитів. Так, експерти відзначають, що із 65% їх загального впливу, майже 50% припадає на блокування конвергентних процесів, у той час, як стимулюючий ефекти мають лише 16% (негативний вплив більш ніж утричі перевершує позитивний). Цікаво, що приблизно таке ж співвідношення негативного і позитивного впливу експерти відмічають для неформальних інститутів-маніпуляторів (3,1 рази) та інститутів-рудиментів (2,5 рази), проте їх деструктивна функція загалом обмежується невисоким сумарним впливом на транскордонну конвергенцію між Україною та Польщею (відповідно 28% та 27% на тлі 49%, якими володіють неформальні інститути-паразити).

Серед усіх неформальних інститутів-паразитів, поширених в українсько-польському транскордонному регіоні, найбільш негативно, з погляду поширення конвергентних процесів, експертами оцінювалися корупція та іллегальні операції, пов’язані з перетином кордону та отриманням віз, а також гуртова контрабанда під прикриттям силових структур та провладних політиків (переважно відмічалася українськими експертами).

Загалом, порівнюючи розбіжності в оцінках українських і польських експертів щодо впливу різних неформальних інститутів на конвергенцію в соціально-економічному просторі транскордонного регіону між Україною та Польщею, слід відзначити повну тотожність їх поглядів на величину сумарного негативного впливу інститутів-коректорів і позитивного впливу інститутів-замінників (36% і 28% відповідно, як в одних, так і в інших). Достатньо близькими є оцінки щодо сили негативного впливу інститутів-рудиментів (26% – польські експерти і 28% – українські) та позитивного впливу інститутів-маніпуляторів (7% – польські експерти і 10% – українські).

Водночас, оцінки українських та польських експертів суттєво відрізняються коли мова йде про вплив неформальних інститутів-паразитів (як загальний, так і позитивний та негативний), інститутів-маніпуляторів (особливо в частині їх негативного впливу) та інститутів-рудиментів (оцінка їх

позитивної ролі в процесі поширення конвергенції між сусідніми прикордонними регіонами України та Польщі).

Так, оцінюючи вплив неформальних інститутів-паразитів, українські експерти значно більше ніж польські схильні вважати, що ці інститути знаходять своє суттєве відображення на розгортанні конвергентних процесів у транскордонному просторі між Україною та Польщею (86% проти 44%). При цьому майже удвічі є вищими оцінки українських експертів, які вони віддають позитивним аспектам наявності вказаних неформальних інститутів, порівняно з аналогічними оцінками поляків (24% проти 7% загального впливу або 30% від сумарного впливу інституту, на тлі 15% від польських експертів). На нашу думку, це зумовлюється значно вищим рівнем адаптованості українців до механізмів функціонування неформальних інститутів, що відмічалося раніше, а відтак і до розуміння багатьох латентних аспектів їх позитивного впливу, які не так очевидні для поляків, які є представниками більш раціональної та прозахідної «прагматичної» культури.

Наприклад, українські експерти відмічали, що контрабанда дозволяє вирішувати велику кількість соціальних проблем мешканців українського прикордоння, які, в іншому разі, доводилось би долати за рахунок і так дефіцитного державного бюджету. Крім того, транскордонні іллегальні валютні операції забезпечують притік в Україну валютних ресурсів, які на рівні формальних інститутів вимиваються за кордон через недосконалу державну політику.

Більше того, за рахунок дії великої кількості неформальних інститутів-паразитів у прикордонних областях України, на думку окремих експертів, розвиваються цілі сегменти бізнесу та «нової економіки», які забезпечують робочими місцями місцевих працівників, стимулюють конкуренцію на ринку праці, сприяють підвищенню якості людського капіталу та експорту місцевих товарів і послуг за кордон.

Найбільш позитивною характеристика неформальних інститутів-паразитів є в оцінках українських підприємців, які переконані, що у двох із

трьох випадків дія таких інститутів має позитивне значення для розвитку транскордонної конвергенції. Протилежною є пропорція між позитивним і негативним сприйняттям цих інститутів в оцінках українських науковців, які проте віддають їх позитивному впливу загалом 30%. Це на 10% переважає бачення позитивного впливу неформальних інститутів-паразитів польськими підприємцями, які є третьою за чисельністю групою, що достатньо високо оцінює позитивний вплив цих інститутів.

Усі інші категорії експертів, оцінюючи позитивний вплив неформальних інститутів-паразитів на поширення конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні, не дають йому загалом більше 10%, а з погляду польських науковців і дипломатів відповідний позитивний вплив узагалі відсутній.

Так само нульовий позитивний вплив відмічається в експертних оцінках польських дипломатів і громадських активістів, а також українських науковців і трудових мігрантів при характеризуванні позитивної ролі інститутів-маніпуляторів. Нульовими є також оцінки, виставлені польськими підприємцями та українськими науковцями і дипломатами при визначенні позитивного впливу на транскордонну конвергенцію інститутів-рудиментів.

Загалом, оцінюючи специфіку експертних оцінок в розрізі різних груп українських і польських експертів, доводиться констатувати, що відмічається цікаве спів падіння поглядів українських науковців і трудових мігрантів в оцінці сумарного високого впливу неформальних інститутів-паразитів, інститутів-коректорів та інститутів-замінників (100% і 100%; 90% і 100%; 70% і 80% відповідно). Натомість в оцінці впливу неформальних інститутів-рудиментів ці дві категорії експертів суттєво розходяться (20% проти 70%).

Причому показово, що українські трудові мігранти є однією із двох категорій експертів (разом з українськими підприємцями), які відмітили значний позитивний вплив інститутів-рудиментів на українсько-польську транскордонну конвергенцію (30% і 40% відповідно, у той час як для всіх інших груп експертів цей показник не перевищує 10%). Більше того. українські підприємці вважають,

що позитивний вплив неформальних інститутів-рудиментів є удвічі вищим ніж їх негативний вплив на конвергенцію між сусідніми прикордонними регіонами України та Польщі (40% проти 20%). Це означає, що у площині прикладної реалізації транскордонних українсько-польських проектів значно більш відчутним є позитивний вплив колишніх традицій підприємництва та двостороннього партнерства, особливо для його українських учасників, аніж це вбачається з погляду дипломатів чи науковців, котрі більше акцентовані на політичному аспекті проблеми. У цьому контексті цікавим є також той факт, що представники польських громадських організацій відзначаються доволі політизованим поглядом на проблематику транскордонного співробітництва з Україною, оскільки негативному аспекту впливу інститутів-рудиментів, вони дають 50% із 60%, майже скільки ж, скільки й українські дипломати (50% із 50%). Навіть польські дипломати, у цьому сенсі є більш поміркованими. На їх думку деструктивний вплив неформальних інститутів-рудиментів становить не більше 30% (на тлі тих же, що і в оцінках польських громадських активістів, 10% позитивного значення).

Порівнюючи результати проведеного дослідження з даними соціологічних та експертних оцінок, які здійснювались українськими фахівцями протягом попередніх років, можна констатувати збереження основних тенденцій, що сформувалися на початку XXI століття.

Так, Г. Щерба, спираючись на результати проведеного у 2007 році соціологічного дослідження, відмічала те, що значний обсяг інформації, яка циркулює у транскордонному просторі між Україною та Польщею, передається неформальними комунікаційними каналами, що певним чином знижує інституційну ефективність функціонування різних транскордонних структур, зокрема єврорегіонів.[161] [202]

---

[161] Щерба Г. Перспективы развития украинско-польского трансграничного сотрудничества (по материалам социологических исследований) / Галина Щерба [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ur.edu.pl/pliki/Zeszyt15/21.pdf/

Науковці Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень в м. Львові за даними експертних оцінок, зроблених у 2008 році, констатували: «Найбільш вагомим чинником, що впливає на розвиток транскордонного співробітництва регіонів, на думку громадських експертів, є режим перетину кордону, що включає у себе: складність та вартість процедури отримання віз; можливість безперешкодного перетину кордону; час, необхідний для переміщення з одного на інший бік кордону…»[162]. [180, с. 30-31]

Результати соціологічного дослідження,. проведеного у 2015 році науковцями ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України», відобразили поширеність неформальних взаємодій в українсько-польському транскордонному регіоні на рівні 12,24%. Крім того, вони показали, що неформальні інститути відіграють важливе значення в інформаційному забезпеченні учасників транскордонного співробітництва між Україною та Польщею.[163] [158, с. 21, 30-32]

Таким чином, укорінення неформальних інститутів у розвитку українсько-польського транскордонного співробітництва, яке відбувалося протягом тривалого періоду часу, в сучасних соціально-економічних умовах фактично відображає характер інституційної еволюції усього транскордонного простору між Україною та Польщею. Наявні у ньому прогалини вимагають розробки відповідних заходів, спрямованих на усунення існуючих інституційних дисфункцій з метою забезпечення соціально-економічного зближення прикордонних територій обох держав і поширення конвергентних процесів у всьому українсько-польському транскордонному регіоні.

---

[162] Транскордонне співробітництво – стратегічний ресурс розвитку прикордонних територій України. – Львів: Інститут міжнародних економічних досліджень – Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень в м. Львові, 2008. – 160 с. – С. 30-31.

[163] Розвиток транскордонного співробітництва: науково-аналітична доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України». – Львів, 2016. – 125 с. – С. 21, 30-32.

Висновки до четвертого розділу

1. Основою формування потенціалу соціально-економічної конвергенції у транскордонних регіонах, до складу яких входять прикордонні території країн-членів ЄС та сусідніх із ними держав, є інституційно-правові засади європейської інтеграції та регіональної політики ЄС. Упродовж тривалого періоду еволюції інституційно-правового середовища ЄС відбувалися супутні інституційні зміни, пов'язані із розвитком транскордонного співробітництва на його зовнішніх границях та соціально-економічною конвергенцією в межах відповідних транскордонних регіонів.

2. В українсько-польському транскордонному регіоні соціально-економічна конвергенція відбувається як під впливом еволюції інституційно-правового середовища ЄС, так і з урахуванням інституційних особливостей європейської інтеграції України. На сучасному етапі розвитку сусідніх прикордонних територій України та Польщі першочергового значення набуває подолання інституційних диспропорцій, пов'язаних зі специфікою адміністративно-територіального устрою обох держав, режимом перетину кордону, особливостями розбудовою прикордонної та іншої інфраструктури, реалізації транскордонних інвестиційних та інших проектів.

3. Інституційно-правове середовище відграє ключову роль у формуванні потенціалу соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні. Застосувавши для визначення цього потенціалу модифіковану модель транскордонної економічної гравітації, було отримано результати, які відображають зростання вказаного потенціалу протягом 2009-2012 років, та його зниження, починаючи із 2013 року, зумовлене суттєвим погіршенням валютного курсу гривні по відношенню до злотого. При цьому, покращення інституційно-правового середовища соціально-економічної конвергенції, яке відбулося в українсько-польському транскордонному регіоні після підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС, дає підстави для

оптимізму, оскільки позитивно відобразилося на коефіцієнті приросту досліджуваного потенціалу протягом 2014-2015 років. За умови збереження відповідних тенденцій у розвитку інституційно-правового середовища транскордонної конвергенції між Україною та Польщею, це вже у найближчому майбутньому може потягнути за собою нарощування відповідного потенціалу, позитивно впливаючи на вирівнювання економічних показників по різні боки кордону.

4. Еволюція інституційно-правового середовища тісно пов'язана із розвитком інституційно-організаційного забезпечення соціально-економічної конвергенції у транскордонному регіоні. Основними складовими цього забезпечення є: інституційно-суб'єктне, інформаційно-статистичне, науково-аналітичне, навчально-освітнє, адміністративно-управлінське, регуляторно-координаційне, маркетингове та інституційно-інфраструктурне. Кожна із цих ланок чинить специфічний вплив на функціонування механізмів транскордонної конвергенції, тим самим стимулюючи або обмежуючи поширення конвергентних процесів у транскордонному регіоні. В українсько-польському транскордонному регіоні найбільш відчутний позитивний вплив на соціально-економічну конвергенцію в сучасних умовах мають інституційно-суб'єктна та навчально-освітня складові. Натомість адміністративно-управлінська та інституційно-інфраструктурна складові, в силу притаманних їм недоліків, виконують частково обмежуючу функцію.

5. Вагоме значення для поширення конвергентних процесів у транскордонному просторі між Україною та Польщею має характер функціонування та еволюції неформальних інститутів. Це зумовлюється особливо вагомою роллю, яку неформальні інститути традиційно виконують в соціально-економічному розвитку прикордонних регіонів України, включаючи налагодження їх зовнішньоекономічних зв'язків із сусідніми прикордонними регіонами Польщі.

6. З метою дослідження особливостей впливу неформальних інститутів на соціально-економічну конвергенцію в українсько-польському транскордонному регіоні було здійснено їх структурування шляхом поділу на п’ять основних груп: інститути-коректори (доповнюють формальні інститути), інститути-замінники (виникають у місцях вакууму формальних інститутів), інститути-паразити (знижують трансакційні витрати частини учасників транскордонного співробітництва, але збільшують їх для всіх інших його учасників), інститути-маніпулятори (свідомо проектуються у транскордонну площину одними учасниками транскордонного співробітництва з метою збільшення трансакційних витрат інших його учасників), інститути-рудименти (неформальні інститути, сформовані у попередні епохи, які зберігають свій певний вплив до цього часу).

7. На основі проведеного експертного дослідження встановлено, що найбільш вагомий вплив на соціально-економічну конвергенцію в українсько-польському транскордонному регіоні мають неформальні інститути-паразити та інститути-коректори, роль яких, проте, є переважно деструктивною. На третьому місці за впливовістю серед неформальних інститутів, на думку експертів, є інститути-замінники, позитивний вплив яких на транскордонну конвергенцію між Україною та Польщею, хоч і не набагато, але переважає негативний.

Основні положення та матеріали, представлені у цьому розділі, були висвітлені у публікаціях авторки: [17], [18], [19], [21], [24], [25], [86], [88], [89], [95], [97], [99], [196], [210].

V. Пріоритети поглиблення конвергенції в соціально-економічному просторі транскордонного регіону в умовах нових викликів європейської інтеграції

5.1. Напрями поглиблення інституційних змін у контексті розгортання конвергентних процесів у соціально-економічному просторі транскордонного регіону в умовах сучасних викликів європейської інтеграції

Окреслюючи основні напрями інституційних змін, спрямованих на поглиблення конвергенції в транскордонному просторі між ЄС та сусідніми країнами, що прагнуть до членства у цьому об'єднанні, зокрема між ЄС та Україною, в сучасних умовах європейської інтеграції доцільно звернути першочергову увагу на зближення інституційних стандартів соціально-економічного розвитку та транскордонного співробітництва в межах відповідних транскордонних регіонів. Адже конвергенція між прикордонними територіями України та сусідніх країн-членів ЄС, має значно вищі шанси на успішний розвиток у разі формування єдиних інституційних стандартів по різні боки кордону.

У цьому сенсі звертає на себе увагу необхідність вирішення трьох груп взаємопов'язаних завдань: 1) зближення формальних інститутів і створення спільного транскордонного інституційно-правового поля; 2) активізація та інтенсифікація діяльності транскордонних інституцій; 3) інституційне сприяння розвитку транскордонних ринків.

Актуальність першого завдання зумовлена тим, що для поширення конвергентних процесів між сусідніми прикордонними територіями різних держав економічні агенти та інституції, локалізовані у транскордонному просторі, повинні функціонувати в єдиній або принаймні подібній системі інституційно-правових координат. У ширшому контексті мова йде про формування спільної соціально-економічної політики для усього транскордонного регіону, як єдиного об'єкту управління.

Враховуючи реалії часу та складність формування спільних стратегічних та управлінських стандартів одночасно для всіх прикордонних регіонів України та суміжних із ними прикордонних регіонів країн-членів ЄС, доцільно звузити коло поставлених завдань до окреслення пріоритетних напрямів спільної політики (політик) для кожного з транскордонних регіонів, які, наповнюють соціально-економічний простір між Україною та ЄС.

Другий напрям інституційного зближення сусідніх прикордонних регіонів України та країн-членів ЄС охоплює сферу розвитку та підвищення ефективності функціонування інституцій, що є спільним для вказаних регіонів. Насамперед, у цьому відношенні слід відзначити необхідність започаткування та поширення на весь транскордонний простір діяльності таких інституцій, як білатеральниі торгово-промислові палати орієнтовані, на вирішення проблем транскордонного характеру, транскордонні кластери, транскордонні індустріальні парки та промислові зони, а також транскордонні наукові та технологічні парки. У цьому контексті можна також відзначити і необхідність створення транскордонних навчально-освітніх інституцій, передусім транскордонних університетів та інтегрованих науково-освітніх і науково-виробничих комплексів, покликаних забезпечувати підготовку сучасних фахівців як для сфери транскордонного співробітництва загалом, так і для різних ланок транскордонного бізнесу та економіки прикордонних територій, що входять до складу транскордонного регіону.

Характеризуючи пріоритетні сфери діяльності спільних транскордонних інституцій, не можна оминути увагою проблем функціонування єврорегіонів, які традиційно виступають вагомою інституційною ланкою транскордонного простору між ЄС та Україною. Водночас, в сучасних умовах, особливо на тлі актуальних викликів європейської інтеграції, єврорегіони повинні отримати новий імпульс для свого розвитку, спираючись на нетривіальне бачення своєї

інституційної місії в процесі поширення транскордонних конвергентних процесів та соціально-економічних ініціатив.

І нарешті, третій напрям інституційного забезпечення конвергенції у транскордонному просторі між Україною та ЄС, визначається необхідністю інституалізації та створення належних умов для розвитку ефективного функціонування транскордонних ринків. З цією метою необхідно забезпечити формування спільних інституційних засад діяльності господарюючих суб'єктів по різні боки кордону, а також створення інституційної бази для налагодження ефективних та взаємовигідних ділових зв'язків між ними.

На сучасному етапі розвитку транскордонного співробітництва одним із ключових аспектів інституційного забезпечення еволюції транскордонних ринків є вирішення проблеми іллегалізації транскордонного бізнесу та транскордонної економічної діяльності загалом, у різних її іпостасях. Насамперед, це стосується значного поширення іллегальних операцій у сферах малої прикордонної торгівлі та прикордонного руху, транскордонної трудової міграції, малого транскордонного підприємництва.

Загалом, окреслюючи концептуальні засади інституалізації транскордонного простору між Україною та ЄС з метою поширення в його межах конвергентних процесів, необхідно забезпечити дотримання інституційних балансів, спираючись на взаємне підсилення окремих організаційних важелів, що застосовуватимуться в руслі проведення окреслених інституційних змін.

Виходячи з нових викликів і потреб сучасного етапу європейської інтеграції, наріжним каменем взаємоузгоджених інституційних змін у кожному з транскордонних регіонів, що включають суміжні прикордонні території України та сусідніх із нею країн-членів ЄС, є створення та поширення синергетичних ефектів у всіх трьох вищезгаданих напрямах інституціоналізації транскордонного простору (рис. 5.1).

Рис. 5.1. Механізм синергетичного впливу інституціоналізації на поширення конвергентних процесів у транскордонних регіонах між Україною та ЄС

Складено авторкою

Визначальну роль у налагодженні дієвої інституційної підтримки конвергентних процесів у транскордонному регіоні, орієнтованої на досягнення синергетичного ефекту, відіграє консолідація формальних інститутів по різні боки кордону. При цьому, основну увагу при створенні спільних формальних інститутів для всього транскордонного регіону між Україною та ЄС необхідно приділити інституційно-правовому забезпеченню.

Передусім, варто відзначити важливу роль законодавчої підтримки таких важливих ланок у стимулюванні транскордонної конвергенції, як ведення транскордонної статистики, моніторинг виконання транскордонних стратегій і транскордонних програм розвитку, а також створення особливого правового режиму для налагодження транскордонних партнерських

стосунків та здійснення відповідних транскордонних взаємодій між органами місцевого самоврядування територіальних громад прикордонних регіонів по різні боки кордону.

Наприклад учені Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень в м. Львові з цього приводу відзначають, що діюча нормативно-правова база не сприяє активізації транскордонного співробітництва, яке розглядається законодавцями лише як окрема ланка системи зовнішніх зносин держави. Зокрема, вони вказують на те, що державні органи влади України, передусім міністерства та відомства, у своїй нормотворчій діяльності значною мірою відірвані від проблем та реальних процесів, які відбуваються у транскордонному співробітництві українських регіонів. Натомість органи місцевого самоврядування регіонального, субрегіонального та місцевого рівнів, а також єврорегіони, не володіють достатніми нормотворчими можливостями. Як наслідок, значна частина потенційних переваг від розвитку транскордонного співробітництва, спрямованого на соціально-економічне зближення прикордонних регіонів України зі своїми відповідниками із сусідніх країн-членів ЄС, втрачається. Найчастіше це відбувається через надмірну процедурну зарегульованість транскордонних ділових контактів та надмірну централізацію управлінських функцій у сфері зовнішніх зносин і транскордонного співробітництва.[164] [180, с. 14-16]

Таким чином, першим кроком на шляху консолідації формальних інститутів у межах транскордонного регіону, який охоплює сусідні прикордонні території України та країн-членів ЄС, має стати виділення сфери транскордонного співробітництва в окрему ланку системи міжнародного співробітництва України з наданням їй відповідних інституційно-правових повноважень. Наприклад, це може стосуватися уповноваження органів місцевого самоврядування обласного рівня брати участь у розробці та

[164] Транскордонне співробітництво – стратегічний ресурс розвитку прикордонних територій України. – Львів: Інститут міжнародних економічних досліджень – Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень в м. Львові, 2008. – 160 с. – С. 14-16.

ратифікації стратегій розвитку транскордонних регіонів, до складу яких вони входять, з подальшим приведенням у відповідність до них власних стратегій регіонального розвитку.

На підставі цих стратегій розвитку (транскордонних та відповідних їм регіональних), обласні ради повинні приймати щорічні бюджети розвитку, з виділенням чітко зазначених сум на фінансування відповідних транскордонних програм і проектів. Вказані стратегії та бюджетні програми мають виступати основою для здійснення брендингу відповідних транскордонних регіонів та формування їх позитивного іміджу.

Наприклад, українсько-польський транскордонний регіон, враховуючи специфіку можливих стратегічних цілей його розвитку, може позиціонуватися як регіон високих технологій та інновацій, або ж як туристично-рекреаційний регіон, спроможний забезпечувати гостям з інших країн високоякісні туристичні, курортні та рекреаційні послуги, орієнтуючись на користувачів з усієї Європи, а також з інших розвинених держав світу. Ще одним потенційним напрямом спеціалізації та формування бренду українсько-польського транскордонного регіону може виступати сільськогосподарське виробництво з акцентом на вирощуванні органічної продукції та розвитку зеленого туризму.

Водночас, слід зазначити що формування брендів транскордонних регіонів повинне обов’язково узгоджуватися з брендами окремих прикордонних територій, які входять до їх складу. Так, бренд українсько-польського транскордонного регіону мав би відповідати брендам Львівської та Волинської областей України, а також Підкарпатського та Люблінського воєводств Польщі. Більше того, цей бренд повинен виконувати своєрідну інтегруючу роль по відношенню до брендів окремих прикордонних регіонів кожної з держав, дозволяючи їм зберігати власний імідж.

Аналізуючи стратегії розвитку кожного з чотирьох регіонів, які формують українсько-польський транскордонних регіон, зокрема оцінюючи їх стратегічні бачення та місії, можна констатувати наявність сприятливих

передумов і необхідних можливостей для визначення та популяризації спільного бренду для всього українсько-польського транскордонного регіону. Передусім, це зумовлено задекларованим у стратегіях прагненням усіх чотирьох сусідніх прикордонних регіонів, як з боку України, так і з боку Польщі, ефективно використовувати наявний потенціал розвитку транскордонного співробітництва. Крім того, стратегічні цілі кожного з цих регіонів передбачають підвищення якості людського капіталу, розвиток науково-освітньої сфери та технологічну модернізацію виробництва, а також правильну експлуатацію багатих природних ресурсів.

Наприклад, Львівщина бачить себе регіоном гармонійного людського розвитку, інноваційно-орієнтованої, інтегрованої в національний та світовий простір економіки, безпечного довкілля, плануючи рухатись у напрямі високотехнологічної промисловості, розвиненої транспортно-логістичної інфраструктури, ефективного сільського господарства, оздоровчого, історичного та ділового туризму, високої якості життя.[165] [170]

Стратегічною метою регіонального розвитку Волинської області є створення умов для збалансованого, спрямованого на підвищення якості життя та добробуту населення, розвитку, зростання конкурентоспроможності економіки області, впровадження інноваційно-інвестиційної моделі сталого розвитку, упровадження сучасних технологій, комплексного економічного і соціального розвитку міст, районів, селищ і сіл області та розвитку громадянського суспільства. При цьому регіональна політика Волинської області орієнтується на стимулювання процесів залучення інвестицій, впровадження новітніх технологій, у тому числі енерго- і ресурсозберігаючих, активізацію транскордонного співробітництва.[166] [171]

---

[165] Стратегія розвитку Львівської області на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dfrr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2016/05/146_dod_Strategiya_2020.pdf/

[166] Стратегія розвитку Волинської області на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://voladm.gov.ua/proekt-strategi%D1%97-rozvitku-volinsko%D1%97-oblasti-na-period-do-2020-roku/

Стратегія розвитку Підкарпатського воєводства Польщі декларує сталий розвиток економіки на інтелектуальній основі, що забезпечуватиметься використанням значного внутрішнього потенціалу і транскордонного положення. Крім того, через трансферт технологій і втілення у життя результатів наукових досліджень, планується значно збільшити конкурентоспроможність корпоративного сектора економіки регіону. Стимулювання розвитку підприємництва передбачається здійснювати на основі активізації інституцій бізнес-середовища. Вища освіта має зміцнити свій кадровий потенціал, а через сучасну співпрацю з економічними суб'єктами будуть розвиватися науково-прикладні дослідження і розробки.[167] [226]

Стратегія розвитку Люблінського воєводства передбачає здійснення реструктуризації економіки регіону на інноваційній основі, шляхом підвищення частки високотехнологічних виробництв, розвитку системи комунікацій та інформаційних технологій, підвищення ефективності використання значного потенціалу науково-освітньої сфери, а також багатих природних ресурсів.[168] [227]

Таким чином, формування бренду українсько-польського транскордонного регіону може спиратися на значну перспективу його інноваційного розвитку на засадах підвищення якості людського капіталу та конкурентоспроможності економіки. Окремою складовою такого бренду може стати орієнтованість на розвиток сфери послуг, зокрема реалізацію багатого науково-освітнього та туристично-рекреаційного потенціалу.

До першочергових завдань у контексті розвитку брендингу українсько-польського транскордонного регіону та реалізації його конкурентних переваг, як уже зазначалося, відноситься формування цілісної стратегії розвитку для всього транскордонного регіону.

---

[167] Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie-2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.podkarpackie.pl/attachments/article/2634/STRATEGIA-ROZWOJU-WOJEWODZTWA-PODKARPACKIE-2020.pdf/

[168] Strategia rozwoju województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lubelskie.pl/img/userfiles/files/PDF/Urzad/Strategia_Rozwoju_Wojewodztwa_Lubelskiego_na_lata_2014-2020_z_perspektywa_do_2030_roku.pdf/

Розробка такої стратегії може ініціюватися як органами місцевого самоврядування прикордонних регіонів, так і громадськими організаціями, які функціонують по різні боки кордону. Проте, як показав досвід, такий підхід є недостатньо ефективним, оскільки потребує складної процедури погоджень та доволі злагоджених адміністративно-управлінських дій, що в умовах нинішніх суспільно-політичних реалій та існування різних інституційно-правових режимів є надто витратним.

Альтернативним варіантом формування спільної стратегії розвитку українсько-польського транскордонного регіону є створення спеціального легітимного органу, уповноваженого здійснювати стратегічне планування у відповідному транскордонному просторі. Наприклад, таким органом може виступити спеціальна міжрегіональна депутатська комісія, до складу якої увійдуть депутати місцевих рад різного рівня із сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі. Представництво та квота кожної громади можуть обговорюватися та затверджуватися окремо на спеціальній погоджувальній раді.

У процесі розробки вказаної стратегії розвитку для всього українсько-польського транскордонного регіону, в якості експертів можуть залучатися науковці та представники громадських організацій, дотичних до проблематики транскордонного співробітництва. Такі експерти повинні виконувати функції консультантів для вищезгаданих учасників спеціальної міжрегіональної депутатської комісії.

Проект стратегії розвитку транскордонного регіону, після його схвалення спеціальною міжрегіональною депутатською комісією, має пройти ратифікацію представницькими органами кожного з чотирьох регіонів-учасників українсько-польського транскордонного регіону (Львівської та Волинської обласних рад України і сеймиків Підкарпатського та Люблінського воєводств Польщі). Після цього стратегія може вважаєтися прийнятою і вступає у дію (рис. 5.2).

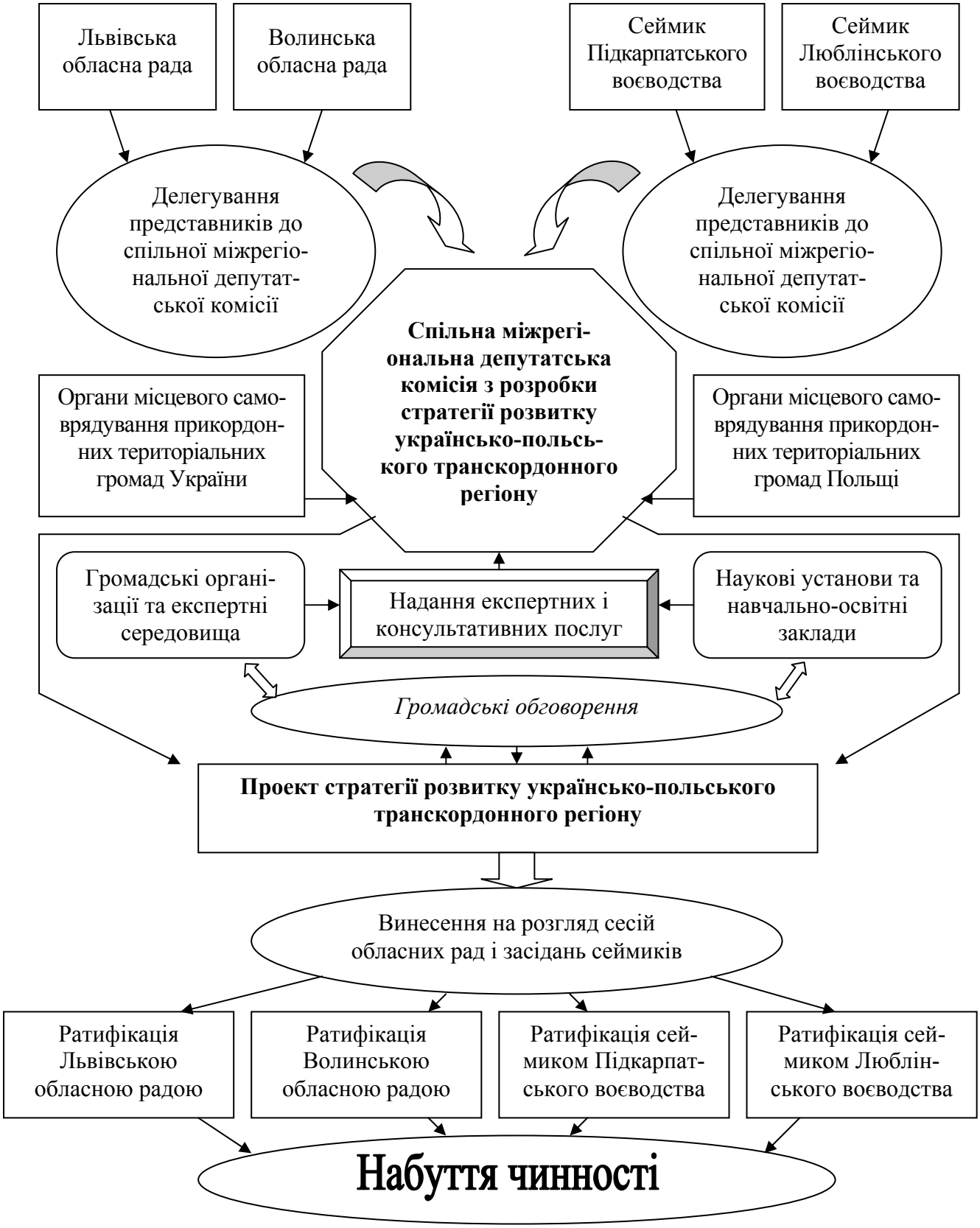

Рис. 5.2. Алгоритм розробки стратегії розвитку українсько-польського транскордонного регіону

Складено авторкою

Разом із цим, слід розуміти, що розробка та схвалення стратегії розвитку транскордонного регіону, навіть попри пропоновану описаним алгоритмом участь у цьому процесі представників експертних середовищ та органів місцевого самоврядування з усіх адміністративно-територіальних одиниць регіонального рівня, що входять до його складу, далеко не означає її автоматичного втілення у життя.

Для досягнення визначених стратегічних цілей та якісного виконання поставлених у контексті їх досягнення завдань необхідно забезпечити постійне здійснення належного моніторингу цієї стратегії, у тому числі шляхом розробки конкретних проектів у розрізі кожного із зазначених завдань.

Крім того, успішна реалізація стратегії розвитку транскордонного регіону неможлива без формування цілісної мережі її виконавців, спроможних досягати поставлені перед ними цілі у руслі виконання відповідних стратегічних завдань. Враховуючи досвід розвинених держав світу та ЄС, така мережа повинна спиратися на функціонування транскордонних інституцій, здатних втілювати у життя передові досягнення науки і техніки, відповідаючи при цьому вимогам часу щодо рівня ефективності реалізації транскордонних проектів. Наприклад, українські науковці у цьому контексті відзначають: «Складність процесів і явищ, які нині спостерігаються у транскордонному просторі України, актуалізує значимість формування і реалізації державної політики транскордонного співробітництва, значення якої до останніх подій недооцінювалося у порівнянні з сусідніми державами. Неефективне використання відомих у Європі організаційно-економічних механізмів розвитку транскордонного співробітництва зумовлює необхідність їх подальшої адаптації для України»[169]. [117]

Окреслюючи потенційну сферу розвитку та активізації діяльності транскордонних інституцій, зокрема в українсько-польському транскор-

[169] Мікула Н. Щодо підвищення ефективності організаційно-економічного забезпечення єврорегіонального співробітництва України та ЄС. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/1229/

донному регіоні, доцільно звернути першочергову увагу на започаткування та активізацію роботи таких сучасних та складних утворень, якими є транскордонні кластери.

Сьогодні, на думку багатьох експертів, існують передумови для формування відразу декількох кластерів в українсько-польському транскордонному регіоні. Зокрема, це стосується туристично-рекреаційного кластеру, транспортно-логістичного кластеру, кластеру ІТ-технологій, а також інформаційно-аналітичного та навчально-освітнього кластерів. На окрему увагу заслуговує можливість розвитку аграрного транскордонного українсько-польського кластеру.

Як можна побачити із наведеного переліку, зона спеціалізації вказаних кластерів включає доволі широкий спектр видів економічної діяльності, хоча кожен із них окремо може охопити лише невелику частину простору українсько-польського прикордоння.

Враховуючи це, а також, виходячи з існуючих умов здійснення економічної діяльності в українсько-польському транскордонному регіоні в умовах сучасних викликів європейської інтеграції, доцільно акцентувати увагу на необхідності концентрації зусиль органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства прикордонних регіонів України та Польщі, які межують між собою, в напрямі формування та стимулювання взаємопов’язаного розвитку трьох основних кластерів: рекреаційного, інформаційно-освітнього та кластеру ІТ-технологій. Такий підхід та обрані в його руслі пріоритети розвитку узгоджуватимуться, як із тенденціями еволюції глобальної та європейської економік, так і з потенційними стратегічними цілями функціонування економіки українсько-польського транскордонного регіону, забезпечуючи його гідне місце у міжнародному поділі праці.

Так, рекреаційний кластер може розвиватися на основі використання наявного природно-ресурсного потенціалу сусідніх прикордонних територій України та Польщі, зокрема Львівської та Волинської областей, а також

Люблінського і Підкарпатського воєводства. Передусім це стосується можливостей створення спільних туристичних продуктів і розробкою транскордонних туристичних маршрутів у передгірній та гірській зоні українських і польських Карпат, відпочинковій індустрії Волинської області та Люблінського воєводства тощо. Крім того, існує значний потенціал розвитку курортного господарства на основі реалізації інвестиційно-інноваційних проектів, із залученням фінансових ресурсів українських та польських підприємців, у трускавецькій, моршинській та немирівській зонах українського прикордоння та у зоні польських Низьких Бескидів (Івоніч Здруй, Санок, Ветлінська полонина, озеро Соліна тощо).

Не менш вагомим чинником привабливості туристів та інвесторів у транскордонному українсько-польському рекреаційному кластері може стати розвиток індустрії гостинності у традиційних центрах культурного, ностальгійного та гастрономічного туризму. Насамперед, це стосується таких міст, як Львів, Люблін, Луцьк, Ланьцут, Володимир-Волинський, Санок, Перемишль та інших важливих центрів українсько-польського транскордонного регіону.

Разом із цим, слід зазначити, що для розвитку транскордонного рекреаційного кластеру в українсько-польському прикордонні необхідно суттєво удосконалити транспортно-логістичну мережу, а також інженерну інфраструктуру з українського боку кордону і спростити процедуру перетину кордону, збільшуючи при цьому рівень оснащеності існуючих прикордонних переходів з метою унеможливлення виникнення традиційних тут черг кілька десятків, а то і сотень транспортних засобів. У цьому сенсі доцільно розглянути можливість формування окремих прикордонних переходів, які обслуговуватимуть виключно учасників транскордонного туристичного руху.

Водночас, слід відмітити, що вирішення цього завдання, як і низки інших завдань, пов’язаних з ефективним розвитком українсько-польського транскордонного рекреаційного кластеру, потребує підтримки на урядовому рівні. Для її забезпечення необхідно сформувати цілісну систему науково-аналітичного та

інформаційного супроводу транскордонних ініціатив. Така система може бути сформованою у процесі становлення та розвитку транскордонного українсько-польського науково-освітнього кластеру.

Інституційною основою для започаткування діяльності цього кластеру може стати наявний інтелектуальний потенціал наукових закладів та навчально-освітніх установ, локалізованих в українсько-польському транскор.-донному регіоні, зокрема у Любліні, Жешуві, Львові, Луцьку, а також інших важливих центрах українсько-польського прикордоння.

У цьому сенсі, для започаткування діяльності та розвитку транскордонного українсько-польського науково-освітнього кластеру є необхідні кадри, а також матеріально-технічні ресурси. Порід з іншим, це стосується і діяльності вже згадуваного кластеру «Інфостат Україна-Польща». На його базі може відбуватися концентрація інтелектуального та фінансового потенціалу установ, що формують навчально-освітній простір українсько-польського транскордонного регіону, і є зацікавленими в розробці спільних інформаційних та наукових продуктів. Крім того, вказаний кластер може виступати інституційною платформою для обміну студентами та викладачами, трансферу інформаційно-освітніх технологій, поширення знань та підготовки сучасних кадрів для сфери транскордонного співробітництва між Україною та Польщею, у тому числі і для розвитку роботи у транскордонних кластерах, зокрема, зокрема вже згадуваного рекреаційного, а також кластеру ІТ-технологій.

Окремим напрямом розвитку науково-освітнього українсько-польського транскордонного кластеру може стати створення спільних транскордонних університетів або науково-виробничих комплексів, які б об’єднували інтелектуальний потенціал та матеріально-технічну базу наукових установ і навчально-освітніх закладів по різні боки кордону. Передусім такі центри можуть формуватися на базі медичних та аграрних університетів і коледжів, а також політехнічних вишів, з орієнтацією на сфери програмного забезпечення, інженерії, високотехнологічного машинобудування тощо.

Ефективна діяльність транскордонного науково-освітнього кластеру, створеного за участі наукових і навчально-освітніх інституцій із сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі, сприятиме також розвитку механізмів функціонування українсько-польського транскордонного кластеру ІТ-технологій. Фактично перші ознаки діяльності такого кластеру можна помітити вже зараз, хоча він ще і не набув своїх достатньо чітких обрисів. Адже учасники цього кластеру значною мірою працюють в автономному режимі і не потребують настільки ж розвиненої транскордонної інфраструктури, як інституції, що входять до рекреаційного чи науково-освітнього кластерів. Водночас, для еволюції цього кластеру необхідно забезпечити доступність якісної інформації та фахівців, що вміють із нею працювати. Це робить особливо значимими такі форми підтримки вказаного кластеру, як інформаційно-аналітична, зокрема статистична, та кадрова.

Тобто, для забезпечення належної підтримки транскордонного ІТ-кластеру, необхідно досягнути його достатньої інтеграції з окремими ланками науково-освітнього кластеру. А враховуючи наведені аргументи на користь взаємного підсилення рекреаційного та науково-освітнього кластерів, можна прийти до висновку про доцільність розвитку всіх трьох описаних транскордонних кластерів у межах українсько-польського транскордонного регіону (рекреаційного, науково-освітнього та ІТ-кластеру) на спільній інституційні основі. Адже незважаючи на відносну незалежність кожного із них, всі вони, тим не менше, спираються на єдиний інтелектуальний, кадровий, інформаційно-аналітичний, фінансовий та матеріально-технічний базис.

Це створює сприятливі передумови для об’єднання всіх трьох вищеописаних транскордонних кластерів у єдину інституційну мережу (кластерно-інституційну агломерацію), діяльність якої буде спрямована на поширення конвергентних процесів у межах усього українсько-польського транскордонного регіону, на основі використання ефекту синергії (рис. 5.3).

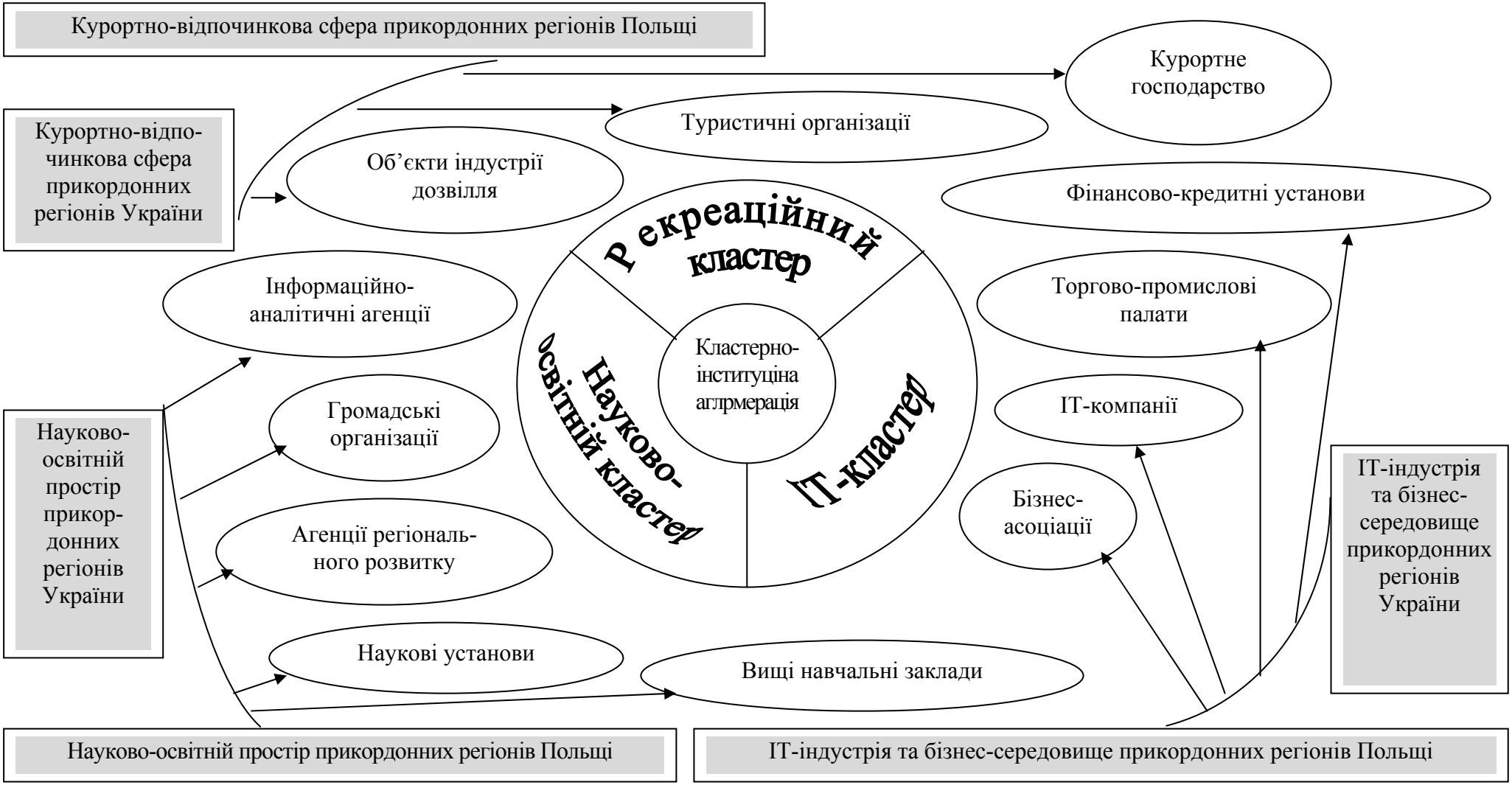

Рис. 5.3. Схема функціонування кластерно-інституційної агломерації в межах українсько-польського транскордонного регіону

Складено авторкою

Формування вказаної агломерації також сприятиме удосконаленню інституційного середовища транскордонного ринкового простору між Україною та Польщею. Проте його вплив на ефективність використання потенціалу розвитку транскордонних ринків товарів і послуг в сучасних умовах обмежується низькою якістю прикордонної та ринкової інфраструктури, а також недосконалим інвестиційним кліматом.

Окреслюючи першочергові напрями інституалізації ринкової діяльності в українсько-польському транскордонному регіоні з метою підвищення ефективності функціонування транскордонних ринків, першочергову увагу доцільно приділити розвитку маркетингової, транспортно-логістичної та фінансової інфраструктури.

На жаль, тривалий період часу, коли функціонування об’єктів цієї інфраструктури відзначалося різноспрямованим розвитком по різні боки кордону, спричинив до того, що якість вказаної інфраструктури у сусідніх прикордонних регіонах України та Польщі принципово відрізняється між собою. Це є підставою для висновку про необхідність активізації заходів з удосконалення та модернізації ринкової інфраструктури у прикордонних областях України, а саме у Львівській та Волинській. В цьому контексті мова йде про створення умов для функціонування та розвитку товарних і фондових бірж, торгових домів гуртових ринків, інвестиційних фондів та інших елементів ринкової інфраструктури, які забезпечують прискорення транскордонного товарообміну та інтенсифікацію взаємної торгівлі послугами.

В умовах нових викликів європейської інтеграції дедалі більшої актуальності набуває також функціонування виставково-ярмаркових центрів і проведення на їх базі регулярних транскордонних ділових форумів, інвестиційних ярмарків та інших комунікаційних заходів.

На жаль, в нинішніх реаліях українсько-польське транскордонне підприємницьке середовище не спроможне належним чином забезпечувати розвитку вказаних об’єктів. Значною мірою це зумовлено відсутністю дієвих

заходів, спрямованих на розвиток цивілізованого транскордонного підприємництва. А без стимулювання підприємницької діяльності, яка є ключовою ланкою в процесі інституціоналізації транскордонного ринкового простору між Україною та Польщею, неможливо досягнути необхідної модернізації об'єктів вказаної інфраструктури.

Окреслюючи заходи, спрямовані на розвиток українсько-польського транскордонного підприємництва, передусім з орієнтацією на повноваження регіональних органів державної влади та самоврядних інституцій у прикордонних регіонах України та Польщі, можна відзначити необхідність сприяння підприємцям шляхом надання їм сучасних навчально-освітніх та інформаційно-аналітичних послуг, забезпечення наукового супроводу їх діяльності, а також створення спеціальних інституцій, орієнтованих на надання консалтингової та юридичної підтримки з питань розвитку транскордонного підприємництва. З цією метою доцільно також активізувати роботу бізнес-асоціацій, торгово-промислових палат та інших інституцій, які можуть функціонувати на умовах співфінансування з партнерами з країн членів ЄС, а також на основі реалізації програм державно-приватного партнерства. Зокрема, такі інституції могли б використовувати наявний потенціал наукових та навчально-освітніх закладів, з одного боку, а також підприємницьких структур та органів державної влади і місцевого самоврядування, з іншого.

Вказаний підхід дозволить створити необхідні передумови не лише для розвитку підприємництва у прикордонних регіонах України та Польщі, але і сприятиме інтеграції досягнень науки та практики, що підвищить ефективність функціонування економіки в межах усього українсько-польського транскордонного регіону. На цій основі можна буде також здійснювати формування сучасних програм і проектів, спрямованих на поліпшення інвестиційного клімату, як у прикордонних регіонах України,

локалізованих поблизу Польщі, так і в усьому українсько-польському транскордонному регіоні (рис. 5.4).

Рис. 5.4. Основні засоби удосконалення інституційного забезпечення розвитку транскордонних ринків у межах українсько-польського транскордонного регіону

Складено авторкою

Торкаючись проблематики поліпшення інвестиційного клімату, важливо також відзначити, що органи державної влади та місцевого самоврядування прикордонних територій України і Польщі, на жаль, мають у своєму

розпорядженні не так багато інструментів, які б дозволяли їм ефективно вирішувати найбільш болючі проблеми. Водночас, такі інструменти все ж існують, що ставить на порядок денний необхідність розробки механізмів, спрямованих на підвищенні ефективності їх використання.

У цьому сенсі доцільно акцентувати увагу на створенні мереж транскордонних індустріальних і технологічних парків, а також промислових зон. Зокрема, діяльність таких інституцій можна започаткувати у сферах агропромислового виробництва та високотехнологічного машинобудування на основі поєднання інтелектуального, трудового, технологічного та фінансового потенціалу з українського та польського боків кордону. Зокрема, агровиробничий чи агроіндустріальний парк міг би функціонувати у транскордонному ринковому просторі між Волинською областю та Люблінським воєводством, а індустріальний чи технологічний парк,, орієнтований на розвиток сучасного машинобудування та ІТ-технологій – між Підкарпатським воєводством Польщі та Львівською областю України.

Загалом, слід відзначити, що удосконалення інституційного забезпечення розвитку транскордонного регіону виконує засадничу роль з погляду створення необхідних передумов для розгортання конвергентних процесів у транскордонному соціально-економічному просторі між ЄС та Україною в умовах сучасних викликів європейської інтеграції. Саме на базі інституційних змін формуються еволюційні тенденції в розвитку транскордонної фінансово-кредитної системи, забезпеченні транскордонного трансферу технологій і становлення елементів «економіки знань», удосконалення соціальних стандартів і якості життя населення прикордонних територій.

Водночас, слід відмітити, що кожен із названих пріоритетів поглиблення конвергенції в соціально-економічному просторі транскордонного регіону потребує окреслення власних заходів, спрямованих на максимальне розкриття потенціалу його впливу на транскордонну конвергенцію регіонів.

5.2. Фінансово-інвестиційні важелі зближення економік прикордонних регіонів України та сусідніх країн-членів ЄС у контексті євроінтеграційних змін

Окреслюючи пріоритетні сфери фінансово-інвестиційного стимулювання конвергенції в соціально-економічному просторі транскордонних регіонів між Україною та ЄС, першочергове значення слід приділити підвищенню рівня фінансової самодостатності місцевих територіальних громад України з метою наближення обсягів їх бюджетних надходжень до стандартів країн-членів ЄС. Адже до того часу, поки фінансова спроможність місцевих територіальних громад в Україні залишатиметься на тому ж рівні, що і сьогодні, вести мову про фінансово-бюджетне стимулювання транскордонних конвергентних процесів буде безперспективно.

Наприклад, збільшення дохідної частини бюджетів дасть можливість органам місцевого самоврядування територіальних громад, локалізованих в українсько-польському транскордонному регіоні, активізувати власну участь в реалізації транскордонних інвестиційних проектів і реалізації програм міжнародної технічної допомоги на засадах співфінансування. Адже польські партнери зацікавлені в реалізації таких програм і проектів, мають для цього необхідний управлінський досвід і матеріально-технічні, фінансові та людські ресурси, проте стикаються з обмеженнями, зумовленими низькою фінансовою спроможністю самоврядних органів з українського боку кордону. Водночас, для здійснення і реалізації спільних проектів транскордонного характеру, до яких залучається місцеві територіальні громади, у тому числі виступаючи ініціаторами цих проектів, необхідна можливість паритетного співфінансування.

На жаль, в умовах, коли левова частка місцевих бюджетів територіальних громад, локалізованих з українського боку кордону, спрямовується на оплату праці адміністративно-управлінського персоналу, а також на реалізацію дрібних соціальних програм та ініціатив, фактично неможливо використовувати сучасних механізмів співфінансування

транскордонних проектів за участю польських партнерів, не зважаючи на їх значну зацікавленість та наявний ресурсний потенціал.

Більше того, низький рівень фінансової спроможності місцевих територіальних громад в Україні призводить до того, що вказані громади не можуть виступати повноцінними учасниками програм державно-приватного партнерства. З цієї ж причини блокуються можливості розвитку такого важливого інструменту в реалізації інвестиційних проектів, спрямованих на розвиток місцевої інфраструктури та зближення економічних стандартів життя по різні боки кордону, як співфінансування інвестиційних проектів на основі спільної участі органів місцевого самоврядування сусідніх прикордонних територіальних громад України та Польщі у заснуванні відповідних транскордонних інституцій, зокрема таких, як транскордонні кластери, транскордонні технологічні, індустріальні та наукові парки тощо.

Таким чином, використання польського досвіду та європейських принципів забезпечення фінансової самодостатності місцевих територіальних громад, передусім у прикордонних регіонах України, виступає першим ключовим напрямом фінансової, а в ширшому сенсі й економічної конвергенції, як в українсько-польському транскордонному регіоні, так і в усьому транскордонному просторі між Україною та ЄС.

Окреслюючи найважливіші завдання в руслі політики децентралізації, зокрема у контексті збільшення дохідної частини місцевих бюджетів у прикордонних регіонах України та наближення їх за цим показником до сусідніх прикордонних регіонів Польщі та інших країн-членів ЄС, слід визнати, що переважна частина рішень, пов’язаних фінансовою децентралізацією, визначається нормативно-правовими актами загальнодержавного рівня. Водночас, на місцевому рівні, а також на рівні окремих регіонів, можна забезпечити виконання цілої низки завдань, пов’язаних з підвищенням ефективності, наповненням місцевих бюджетів та стимулюванням фінансово-інвестиційної діяльності господарюючих суб’єктів.

Так, першим і ключовим аспектом стимулювання реформи, покликаної забезпечити фінансову конвергенцію в українсько-польському транскордонному регіоні, а також зміцнити фінансову базу органів місцевого самоврядування в українському прикордонні, є прискорення процесу об'єднання місцевих територіальних громад.

Наприклад, за даними відкритих інформаційних джерел, в Україні пересічно на одну сільську раду припадає: три сільських населених пункти, 1 370 осіб населення та 47 км^2 території. У Польщі відповідно: 24 населених пункти, 6 760 осіб населення та 134 км^2 території. Тобто, в Україні в одній самоврядній одиниці базового рівня, порівняно з Польщею, у середньому мешкає уп'ятеро менше сільського населення; налічується у вісім разів менше населених пунктів, а також утричі меншою є загальна площа території.[170] [139]

У цьому сенсі слід визнати, що виходячи з досвіду Польщі, розмір і чисельність мешканців місцевих територіальних громад в Україні необхідно збільшувати принаймні до чисельності мешканців не менше п'яти, а то й семи тисяч осіб, а також до 10-20 населених пунктів. Це вимагає залучати до об'єднання по 7-10 нинішніх територіальних громад базового рівня.

Із цим пов'язана необхідність вирішення ще одного важливого завдання, а саме підвищення якості соціального капіталу прикордонних регіонів до рівня, який би уможливлював інтеграційні процеси у громадах.

На жаль, сьогодні така діяльність здійснюється в Україні, а особливо у прикордонних регіонах, недостатньо фахово. До неї фактично не залучені професійні кадри та інституції, зокрема громадські організації та консалтингові агенції. Фінансування відбувається переважно за рахунок коштів європейських та міжнародних донорських організацій, а в структурі обласних і районних державних адміністрацій, не кажучи про органи місцевого самоврядування базового рівня, фактично відсутні спеціалізовані

---

[170] Попова О. Реформуємо місцеве самоврядування "як у Польщі": хто більше? / Ольга Попова // Дзеркало тижня. – 2016. – 6 лютого [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/internal/reformuyemo-misceve-samovryaduvannya-yak-u-polschi-hto-bilshe-_.html /

підрозділи, діяльність яких була би спрямована на популяризацію ідеї та впровадження механізмів адміністративно-територіальної реформи та просування об’єднавчих змін.

Це актуалізує проблему зміни підходів до популяризації адміністративно-територіальної реформи серед мешканців територіальних громад у прикордонних регіонах України з використанням досвіду Польщі. При цьому слід враховувати той факт, що значна частина мешканців українського прикордоння тимчасово мешкає в країнах-членах ЄС, перебуваючи у статусі трудових мігрантів.

Першочерговим заходом у цьому контексті має стати формування єдиної інформаційно-консультаційної мережі, яка об’єднає інституції, діяльність яких орієнтуватиметься на аналітичний і пропагандистський супровід об’єднавчих процесів у руслі адміністративно-територіальної реформи. Причому до такої мережі мають залучатися як українські, так і польські інституції, що мають досвід просування відповідної реформи. Зокрема, до числа цих інституцій слід включити громадські організації та легалізовані об’єднання експертів, агенції регіонального розвитку, бізнес-асоціації, торгово-промислові палати, дорадницькі служби тощо.

Крім того, у вищих навчальних закладах західних областей України, які готують фахівців з економіки та управління, а також в наукових установах відповідного профілю необхідно сформувати певні підрозділи або робочі групи, які б відповідали за розробку певних методичних матеріалів та їх популяризацію безпосередньо серед мешканців місцевих територіальних громад. Причому робота у громадах базового рівня повинна здійснюватися диференційовано: окремо з мешканцями сільських територіальних громад та окремо з мешканцями малих міст і містечок, а також з населенням обласних центрів і міст обласного значення. Адже звичаї, ментальність і мотивація мешканців громад, різних за розміром і статусом, суттєво відрізняються одні від одних.

Вказані робочі групи повинні працювати за єдиною відлагодженою схемою та включати до своєї компетенції не лише розробку методичних матеріалів та інформаційно-просвітницьку роботу, але і надавати консультації з розробки стратегій розвитку для окремих територіальних громад, які б узгоджувались між собою та зі стратегіями розвитку відповідних регіонів і транскордонного українсько-польського регіону загалом. Вони повинні також брати участь у формуванні інвестиційних проектів і пропозиції та розробці бізнес-планів з метою подальшого залучення до співпраці підприємницьких кіл, які зможуть інвестувати в економіку місцевих громад необхідні ресурси, збільшуючи тим самим їх фінансову спроможність.

Це сприятиме вирішенню другого засадничого завдання, пов'язаного з фінансово-інвестиційним зближенням економік сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі, а саме – створення передумов для реалізації транскордонних інвестиційних проектів на основі збільшення обсягів залученого приватного капіталу з українського та польського боків кордону.

Насамперед, мова йде про формування цілісної системи розробки та відбору інвестиційних пропозицій, спрямованих на залучення інвестиційних ресурсів у економіку транскордонного регіону. Така система повинна включати підготовку та відбір інвестиційних проектів, які розробляються місцевими органами самоврядування, а також громадськими організаціями, консалтинговими фірмами та іншими установами з метою залучення інвестицій, як із внутрішніх джерел, так і з-за кордону.

Формування вказаної системи може відбуватися двома основними шляхами: по-перше, на основі оголошення щорічних конкурсів для органів місцевого самоврядування, які проводитимуться за участю спеціально створених міжрегіональних інституцій, а, по-друге, шляхом делегування відповідних повноважень окремим організаціям, наприклад єврорегіонам чи транскордонним агенціям регіонального розвитку.

Відбір інвестиційних пропозицій повинен відбуватися за кущовим принципом: від кількох сусідніх територіальних громад чи гмін – до рівня районів і повітів, пізніше на регіональному щаблі – областей і воєводств, а на завершальному етапі – для української та польської частини транскордонного регіону загалом, із погодженням відповідних інвестиційних пропозицій – переможців відповідними міністерствами та відомствами з боку України та Польщі. Відібрані таким чином інвестиційні пропозиції можуть остаточно затверджуватися спільними експертними групами чи середовищами за кожним напрямом реалізації потенційних транскордонних інвестиційних проектів: рекреація, високотехнологічна промисловість, інфраструктура, інформаційно-освітня сфера, аграрний сектор того, включаючи визначення їх відповідності стратегічним цілям та пріоритетам розвитку всього українсько-польського транскордонного регіону (рис. 5.5).

Рис. 5.5. Алгоритм формування інвестиційних проектів, спрямованих на розвиток українсько-польського транскордонного регіону

Складено авторкою

Іншою площиною формування цілісної системи підготовки та відбору інвестиційних пропозицій у межах українсько-польського транскордонного регіону може стати визначення пріоритетних напрямів інвестування для окремих територій і регіонів, наприклад, у розрізі природно-кліматичних зон чи традиційних ареалів просторової економічної спеціалізації прикордонних територій України та Польщі (різні райони Передкарпаття і Карпат, Розточчя, Західне та Мале Полісся, Поділля тощо). Цим територіям може виділятися певна квота на формування і затвердження інвестиційних проектів з подальшим їх представленням на розгляд іноземним інвесторам під час проведення спільних українсько-польських транскордонних інвестиційних форумів.

Ще одним напрямом підвищення інвестиційної привабливості українсько-польського транскордонного регіону може стати налагодження ефективного механізму інтеграції вищих навальних закладів і наукових установ, розташованих у сусідніх прикордонних регіонах обох держав, із органами місцевого самоврядування та органами державної влади різного рівня. Це дозволить одночасно вирішувати кілька взаємопов’язаних завдань у контексті сприяння залученню інвестицій на основі зближення теоретико-методологічних напрацювань та інструментально-прикладних розробок у процесі формування інвестиційних пропозицій та проектів.

Вказаний напрям повинен розвиватися на основі охоплення чотирьох базових ланок: фундаментально-методологічної, аналітично-дослідницької, навчально-методичної та науково-практичної. Кожна із охоплює власне коло завдань, пов’язаних з формуванням та реалізацією фінансово-інвестиційного потенціалу транскордонної конвергенції між сусідніми прикордонними регіонами України та Польщі в сучасних умовах європейської інтеграції, особливо на тлі загострення окремих її викликів (рис. 5.6).

Рис. 5.6. Ключові напрями інтеграції науково-освітньої та прикладної сфер діяльності у контексті транскордонної конвергенції між Україною та Польщею

Складено авторкою

Окреслюючи основні завдання у руслі інтеграції досягнень науки та практики з метою поліпшення інвестиційного клімату в українсько-польському транскордонному регіоні, першочергову увагу слід приділити затвердженню наукових пріоритетів та наукових тем, які фінансуються з державних бюджетів обох країн у межах прикордонних регіонів, що беруть участь у транскордонному співробітництві між Україною та Польщею.

Зокрема, до цих тем має включатися прикладна проблематика, пов'язана з різними аспектами формування сприятливого інвестиційного клімату, як в окремих прикордонних регіонах та субрегіонах кожної із держав, так і в транскордонному просторі загалом. Передусім це стосується формування інвестиційних пропозицій і розробки інвестиційних проектів, а також генерування інноваційних ідей і рішень, пов'язаних із розвитком економіки транскордонного регіону та поширенням конвергентних процесів у його межах.

Не менш значимим є формування ефективного механізму популяризації та комерціалізації інноваційних ідей та інвестиційних розробок, у тому числі шляхом їх наближення до кінцевого споживача та потенційного інвестора. З цією метою має бути створена відповідна відкрита транскордонна площадка для постійного обміну думками між науковцями та підприємцями, зокрема під час проведення наукових конференцій, круглих столів, економічних форумів, роботи постійно діючих експертних груп тощо. Це дасть змогу підвищити ефективність використання наявного в українсько-польському транскордонному регіоні наукового потенціалу та спрямувати його у русло формування сучасних транскордонних інвестиційних проектів.

Важливим вектором інтеграції наукового та підприємницького сегментів транскордонного регіону в контексті поліпшення його інвестиційного клімату та стимулювання транскордонної конвергенції, є висвітлення різних аспектів фінансово-інвестиційної проблематики в наукових працях аспірантів і докторантів.

Це вимагає внесення відповідних змін у практику формування та затвердження тематики дисертаційних робіт з економіки та управління, які виконуються у вищих навчальних закладах та наукових установах сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі. Зокрема, ця тематика повинна обговорюватися з представниками бізнес-середовища та органів місцевого самоврядування, а в окремих випадках визначатися відповідно до їх запитів, включаючи окремі блоки питань і висвітлення проблем, пов'язаних із транскордонною інвестиційною діяльністю, еволюцією транскордонного інституційного середовища та розвитком транскордонного бізнесу.

Ще одним вектором інтеграції науки і практики в українсько-польському транскордонному регіоні, доволі близьким за своє сутністю та змістом до попереднього, має стати формування прикладної тематики дипломних, курсових та інших робіт і проектів, які виконуються студентами вищих навчальних закладів, локалізованих у сусідніх прикордонних регіонах України та Польщі.

Слід, однак, відзначити, що для підвищення ефективності прикладних програм, пов'язаних з інтеграцією в практику підприємницької, зокрема інвестиційної, діяльності наукових і дослідницьких напрацювань, доцільно створити певну координаційну структуру, яка би здійснювала систематизацію, взаємне узгодження та моніторинг відповідних прикладних проблем, а також науково-пошукових праць, спрямованих на їх ефективне розв'язання. Такі функції може виконувати або спеціально створена транскордонна навчально-дослідницька інституція, яка об'єднуватиме представників наукових установ і вищих навчальних закладів з обох боків кордону (наприклад транскордонний українсько-польський університет), або ж створений на громадських засадах координуючий орган, який виконуватиме вказані функції, згідно своїх статутних завдань, у тому числі за підтримки регіональних органів влади та наукових відомств України і Польщі (наприклад українсько-польська академія транскордонного співробітництва).

Важливу роль у процесі поліпшення інвестиційного клімату в українсько-польському транскордонному регіоні на основі інтеграції досягнень науки та практики та з метою активізації конвергентних процесів у його межах, може відіграти створення низки спеціалізованих інституцій, які поширюватимуть свою діяльність у всьому транскордонному просторі між Україною та Польщею.

Зокрема, можна запропонувати створення в українсько-польському транскордонному регіоні окремого інвестиційного фонду, який акумулюватиме відповідні фінансові ресурси підприємницьких структур та органів місцевого самоврядування, щоб у майбутньому здійснювати реалізацію найбільш затребуваних інвестиційних проектів.

Крім того, в межах цього фонду, або ж як окрема інституція, може існувати окремий структурний підрозділ, під умовною назвою «Фонд транскордонного венчурного фінансування бізнес-ідей та проектів». Така інституція повинна мати всі ознаки інвестиційного венчурного фонду і виконувати функції акумулювання відповідних інвестиційних ресурсів та фінансування венчурних інвестиційних проектів.

Наповнення обох згаданих фондів фінансовими ресурсами може відбуватися як на добровільних засадах, за пайовою участю з числа бізнес-партнерів, які здійснюють свою діяльність у прикордонних регіонах сусідніх територій України та Польщі, так і шляхом включення до числа засновників цих фондів окремих прикордонних і транскордонних бізнес-асоціацій та інших ділових структур пов’язаних з інвестиційною діяльністю в українсько-польському прикордонні, насамперед: торгово-промислових та аграрних палат, бізнес-агенцій, відомчих регіональних асоціацій, кластерів тощо.

Важливим механізмом популяризації досягнень транскордонного інвестиційного фонду і транскордонного фонду венчурного фінансування має стати формування мережі виставково-ярмаркових та інших пропагандистських заходів, пов’язаних з розвитком українсько-польського транскордон-

ного регіону та поліпшенням його інвестиційного клімату. Така мережа, поряд з іншим, може виконувати важливу роль у процесі формування фінансово-посередницького механізму транскордонної конвергенції між сусідніми регіонами України та Польщі.

Окреслюючи інші ланки цього механізму слід, насамперед, відзначити необхідність диверсифікації діяльності цілої низки інституцій, які пов'язаних функціонують у транскордонному ринковому просторі між Україною та Польщею, виступаючи елементами фінансової інфраструктури українсько-польського транскордонного регіону.

Зокрема, можна запропонувати об'єднання зусиль низки фінансових інституцій, таких як банки, інвестиційні фонди, страхові компанії тощо, які активно працюють на українсько-польському транскордонному ринку, з метою налагодження дієвих форм інвестування та кредитування транскордонних бізнес-проектів. Насамперед. Це стосується банків і небанківських фінансових інституцій. створених за участі польського капіталу в Україні, таких, як польські банки «РКО», «Кредобанк», «Ідеабанк», страхова компанія «PZU» та інші фінансові інституції Польщі, що зацікавленні в розвитку та інвестуванні спільних українсько-польських транскордонних проектів.

У розвиток цієї тези можна запропонувати створення своєрідного фінансово-інвестиційно пулу чи консорціуму за участю цих та інших, у тому числі українських фінансових установ і фінансових установ країн-членів ЄС, які готові брати участь у впровадженні сучасних механізмів інвестування в українсько-польському транскордонному регіоні. Ці підходи можуть орієнтуватися на участь у заснуванні уже згадуваних транскордонного інвестиційного фонду і транскордонного фонду венчурного фінансування, до яких можуть відраховуватися відповідні фінансові внески.

Крім того, до пріоритетних сфер діяльності транскордонного венчурного фонду, можна віднести інвестування транскордонних стартапів,

які активно розвиваються в галузі ІТ технологій, туристичного бізнесу та інших сферах «нової економіки», одночасно будучи пов'язаними з реалізацією соціально-економічного потенціалу українсько-польського транскордонного регіону та його інноваційно-інвестиційним розвитком.

Важливим напрямом активізації фінансово-інвестиційних процесів у межах українсько-польського транскордонного регіону в контексті стимулювання конвергентних процесів може стати залучення діючих фінансових інституцій, передусім банківських, до розробки інвестиційних проектів та управління ними на засадах партнерства з окремими територіальними громадами, а також до страхування транскордонних ризиків. Передусім це стосується тих проектів, які реалізовуються на засадах співфінансування у сусідніх прикордонних регіонах України та Польщі.

Така діяльність може здійснюватись також і на платній основі, використовуючись у якості управлінського аутсорсингу. В цьому разі менеджери банківських та інших фінансових установ за відповідну оплату можуть виконувати управлінські функції та адмініструвати відповідні інвестиційні проекти, які реалізовуються в українсько-польському прикордонні. Вказаний механізм був свого часу ефективно апробованим у сфері туристичного бізнесу, а потім набув поширення в інших ланках світової економіки, що дає підстави рекомендувати його для використання в аналогічних сегментах транскордонного ринкового простору між Україною та ЄС, зокрема між Україною та Польщею.

Так, експерти відзначають, що замовлення аутсорсингу фінансових функцій дає можливість використовувати величезний досвід, накопичений вузькопрофільними фахівцями-фінансистами за роки рішення аналогічних завдань, а також отримати доступ до сучасних знань і нових технологій вирішення завдань у сфері фінансового менеджменту та стратегічного управління.[171] [205]

---

[171] Які переваги дає підприємству аутсорсинг фінансових функцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vashigroshi.com.ua/аутсорсинг/

Доцільно запропонувати реалізацію вказаного механізму з метою поширення сучасних форм економічної активності у депресивних прикордонних субрегіонів України та Польщі, зокрема у передгірній і гірській зоні Карпат. Передусім це стосується реалізації транскордонних туристично-рекреаційних проектів, ІТ-проектів, створення транскордонних наукових парків і кластерів, до участі в роботі яких можуть залучатися фінансово-банківські установи, а також їх менеджери, що керуватимуть ними та формуватимуть відповідні проекти на платних засадах.

Важливим сегментом фінансово-інвестиційного симулювання конвергентних процесів у межах українсько-польського транскордонного регіону на засадах інтеграції зусиль фінансових і самоврядних інституцій, а також інститутів громадянського суспільства, слід визнати активізацію діяльності з проектного фінансування. При цьому необхідно приділяти увагу різним її формам, як програмам міжнародної технічної допомоги, що фінансуються з боку ЄС, так і реалізації проектів мікрокредитування, що здійснюються за підтримки Світового банку, а також поширення культури фінансування транскордонних проектів за сприяння доброчинних організацій, благодійних фондів та індивідуальних грантодавців і меценатів, включаючи промислові концерни, агрокорпорації, фінансові установи та інші підприємницькі структури.

Вказаний напрям стимулювання фінансово-інвестиційної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні пов’язаний з необхідністю налагодження сучасних механізмів роботи транскордонних інституцій, які діють між Україною та Польщею, а також інтенсифікації транскордонного співробітництва між ними та з місцевими громадами. Для досягнення цієї мети доцільно запропонувати два ключові першочергові кроки в розвитку транскордонної фінансово-проектної діяльності: інституційну інтеграцію та інформаційно-освітню диверсифікацію.

Перший крок пов’язаний з посиленням операційної інтегрованості таких транскордонних інституцій, як громадські організації та створені на їх

базі агенції регіонального розвитку на основі формування цілісної транскордонної мережі, що координуватиме всю проектну діяльність у межах українсько-польського транскордонного регіону.

Крім того, через вказану мережу може також здійснюватися моніторинг тих сфер, які потребують першочергової проектної активності. Зокрема, ця мережа, будучи інституціоналізованою, наприклад, як транскордонна агенція регіонального розвитку, або як транскордонний консорціум агенцій регіонального розвитку, може об'єднати всі нині діючі агенції регіонального розвитку в межах українсько-польського транскордонного регіону. Діяльність такої транскордонної агенції чи консорціуму повинна регулюватися окремим статутом, погодженим усіма її учасниками на засадах взаємного визнання і толерування інтересів один одного, як для прикордонних територій кожної з держав, так і для українсько-польського транскордонного регіону загалом.

Другий запропонований крок у розвитку транскордонної фінансово-проектної діяльності в українсько-польському прикордонні, спрямований на запобігання монополізації згаданим транскордонним консорціумом (транскордонною агенцією регіонального розвитку) всієї площини проектних ініціатив. Він полягає у диверсифікації функцій єврорегіонів і торгово-промислових палат (у тому числі білатеральних) шляхом включення до сфери їх компетенції навчально-освітньої діяльності з проектного менеджменту. Крім того, вони можуть здійснювати моніторингову діяльність щодо якості реалізованих транскордонних проектів, включаючи проведення відповідних комунікаційний заходів з представниками органів місцевого самоврядування місцевих територіальних громад України та Польщі, що межують між собою. Вони також повинні популяризувати сучасні механізми регіонального менеджменту та маркетингу, спрямованні на підвищення ефективності проектної діяльності в українсько-польському транскордонному регіоні.

Пов'язуючи в єдине ціле усі запропоновані підходи до стимулювання транскордонної конвергенції на основі фінансово-інвестиційного зближення сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі, слід виділити три основні механізми поширення транскордонних конвергентних процесів: фінансово-посередницький, фінансово-інституційний та ринково-інвестиційний. Кожен із них охоплює власну сферу фінансово-інвестиційного стимулювання конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні.

Так, фінансово-посередницький механізм транскордонної конвергенції зв'язує між собою транскордонні інституції та фінансові структури, локалізовані у транскордонному просторі, спрямовуючи їх діяльність у русло фінансової та організаційно-економічної підтримки суб'єктів транскордонного бізнесу й органів місцевого самоврядування місцевих територіальних громад по різні боки кордону.

Ринково-інвестиційний механізм об'єднує в цілісну мережу наукові, самоврядні та підприємницькі інституції на основі розвитку фінансової інфраструктури транскордонних ринків та удосконалення інвестиційного проектування, в тому числі шляхом формування дієвої системи підготовки та відбору інвестиційних пропозицій, спрямованих на залучення в економіку транскордонного регіону фінансового капіталу потужних корпорацій.

Функціонування фінансово-інституційного механізму спрямоване на використання потенціалу адміністративно-територіальної реформи в Україні у взаємозв'язку з підвищенням якості територіального менеджменту та інтенсифікацією транскордонного співробітництва громад.

В сукупності всі три описані механізми забезпечують трансформацію імпульсів, що передаються через різні важелі фінансово-інвестиційного стимулювання, у розвиток конвергентних процесів у межах українсько-польського транскордонного регіону (рис. 5.7).

Рис. 5.7. Пріоритетні фінансово-інвестиційні важелі та механізми конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні

Складено авторкою

Визначаючи пріоритетні напрями фінансово-інвестиційного стимулювання конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні з погляду ефективності функціонування відповідних механізмів конвергенції, слід звернути першочергову увагу на значимість таких їх ланок, як інтеграція влади, науки та бізнесу, а також підвищення якості територіального менеджменту.

Водночас, звертає на себе увагу необхідність інтенсифікації взаємодій між такими ланками, як «перепрофілювання транскордонних інституцій» та «інтеграція фінансово-посередницьких структур», а також об'єднання територіальних громад в Україні» та «удосконалення інвестиційного проектування», які чинять збалансований синергетичний вплив на поширення конвергентних процесів у всьому транскордонному регіоні між Україною та Польщею.

Крім того, слід відзначити, що підвищення ефективності функціонування описаних механізмів транскордонної конвергенції між прикордонними регіонами України та Польщі значною мірою пов'язане з впровадженням основ «економіки знань» у соціально-економічному просторі українсько-польського транскордонного регіону. У свою чергу цей напрям стимулювання конвергентних процесів потребує розробки окремих заходів, спрямованих на адаптацію до нових викликів європейської інтеграції.

5.3. Впровадження основ «економіки знань» у соціально-економічному просторі транскордонного регіону як пріоритетний напрям конвергенції в умовах адаптації до нових викликів європейської інтеграції

Визначаючи пріоритетні напрями стимулювання конвергенції в транскордонному регіоні на сучасному етапі європейської інтеграції не можна оминути увагою такого важливого напряму економічної еволюції, як формування основ «економіки знань». Зокрема, у транскордонному просторі між

Україною та ЄС «економіка знань» виступає основою для нівелювання бар'єрної функції кордону та конструювання спільних інтелектуальних та організаційно-інституційних сенсів на основі стрімкого поширення інформації та створення передумов для інтенсивного обміну знаннями.

Загалом, спираючись на фундаментальні розробки українських і закордонних учених-економістів, можна виділити кілька ключових напрямів утвердження «економіки знань» в сучасному глобальному ринковому середовищі, а відтак і в транскордонному просторі між Україною та ЄС, зокрема в українсько-польському транскордонному регіоні.

По-перше, це розвиток людського капіталу по обидва боки кордону, ґрунтований на адаптації новітніх досягнень науки і техніки та спрямований на утвердження в економіці транскордонного регіону сучасних елементів постіндустріальної цивілізації.

По-друге, становлення основ транскордонної інноваційної економіки, яка ґрунтується на активізації інноваційно-технологічної та науково-технічної компонент у діяльності господарюючих суб'єктів і впровадженні передових технологій у практику транскордонного бізнесу.

По-третє, створення передумов для вільного розвитку особистості шляхом формування відкритого ринкового середовища та посилення конкуренції на транскордонних ринках з метою максимально повної реалізації інноваційного потенціалу транскордонного регіону.

Всі три описані напрями впровадження «економіки знань» у соціально-економічний простір транскордонного регіону, тісно переплітаються між собою, формуючи цілісну мережу, яка набуває функціональної довершеності завдяки використанню спільних елементів інфраструктурного забезпечення (рис. 5.8).

Рис. 5.8. Основні напрями впровадження «економіки знань» у соціально-економічному просторі транскордонного регіону

Складено авторкою

Формулюючи пропозиції щодо розвитку людського капіталу транскордонного регіону, зокрема на прикладі українсько-польського транскордонного співробітництва, слід звернути першочергову увагу необхідність удосконалення інтелектуального та науково-технічного потенціалу конвергенції між сусідніми прикордонними регіонами України та Польщі.

Насамперед, це пов'язано з необхідністю суттєво інтенсифікувати сферу спільних наукових досліджень та інноваційних розробок на основі закладення нових сенсів у парадигму двосторонньої транскордонної співпраці, включаючи переосмислення тієї ролі, яку відіграє вирівнювання пропорцій економічного розвитку по різні боки кордону в нарощуванні інноваційного потенціалу та підвищенні якості життя в межах транскордонного регіону.

В сучасних умовах європейської інтеграції розвиток інтелектуального капіталу, як важливий напрям впровадження «економіки знань» у транскордонному регіоні, тісно пов'язаний зі створенням умов для самореалізації працівників інтелектуальної сфери, а також підприємців, які працюють у площині інноваційної економіки, пов'язаної з генеруванням нових технологічних ідей та управлінських рішень. У цьому сенсі важливого значення набуває формування постійних взаємозв'язків між інтелектуальними середовищами сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі. Зокрема, це стосується реалізації спільних дослідницьких проектів за участі наукових установ та організацій, які виконуватимуться на основі підписання партнерських угод між відповідними університетами, академічними та іншими науковими установами, локалізованими по різні боки українсько-польського кордону.

Із проблематикою підвищення якості інтелектуального капіталу українсько-польського транскордонного регіону, пов'язана також діяльність, спрямована на зростання кваліфікаційного рівня працівників, особливо управлінської та інженерної ланок, задіяних у різних сферах економічної діяльності. Це вимагає створення необхідних умов для реалізації транскордонних програм обміну досвідом і формування спільних українсько-польських продуктів, пов'язаних із розвитком різних форм транскордонної інтелектуальної активності.

Наприклад, доцільно запровадити програми обміну досвідом між працівниками регіональних органів державного управління та місцевого самоврядування, медичних та навчально-освітніх закладів, наукових установ, а також підприємницьких структур, з метою підвищення їх фахової компетенції, що, в кінцевому підсумку, сприятиме розвитку людського капіталу українсько-польського транскордонного загалом.

Крім того, розвиток людського капіталу транскордонного регіону може покладатися на створення окремих проектних груп, орієнтованих на вирішення типових гострих проблем у площині транскордонного співробітництва. Такими проблемами можуть виступати: розвиток інфраструктури, формування спільних транскордонних інформаційно-комунікаційних та інженерних мереж, організація сучасних інноваційних виробництв і стартапів, створення ефективних транскордонних інституцій, орієнтованих на інноваційний розвиток економіки, зокрема транскордонних кластерів, технологічних парків, бізнес-інкубаторів, промислових зон тощо.

Окремим важливим напрямом удосконалення людського капіталу в українсько-польському транскордонному регіоні, як і в усьому транскордонному просторі між Україною та ЄС, є використання потенціалу трудової міграції. Передусім, це стосується залучення досвіду та фінансових ресурсів трудових мігрантів у розвиток економіки транскордонного регіону та формування інтегрованих соціальних і підприємницьких мереж, орієнтованих на поширення конвергентних процесів у його межах.

Основними засобами залучення наявного фінансового, трудового та інтелектуального потенціалу трудових мігрантів у розвиток «економіки знань» у межах транскордонного регіону, який формують сусідні прикордонні території України та Польщі, є: інституційна підтримка, інформаційне сприяння та інфраструктурне забезпечення (рис. 5.9).

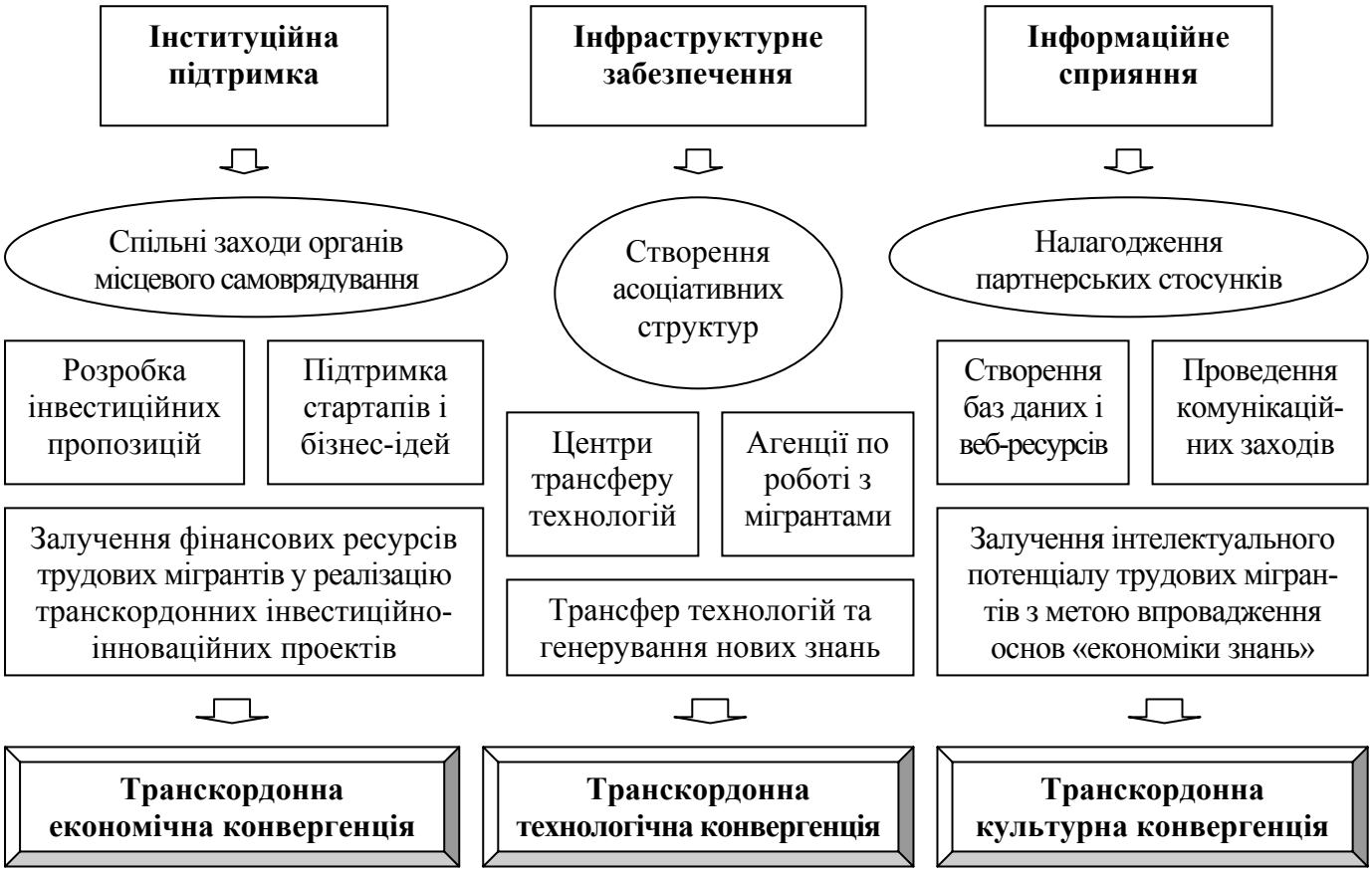

Рис. 5.9. Основні засоби використання потенціалу трудової міграції у процесі формування основ «економіки знань» в українсько-польському транскордонному регіоні

Складено авторкою

Окреслюючи пріоритетні сфери залучення потенціалу трудових мігрантів у розвиток «економіки знань» в українсько-польському транскордонному регіоні, зокрема в контексті вирівнювання рівня господарської активності та якості життя по різні боки кордону, першочергового значення слід надати залученню фінансових ресурсів трудових мігрантів в інноваційний розвиток економіки сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі. З цією метою доцільно започаткувати формування інтелектуально-інформаційної мережі, функціонування якої спрямовуватиметься на постійний обмін інформацією та інтеграцію інтелектуального потенціалу трудових мігрантів у ринкове середовище українсько-польського транскордонного регіону.

Насамперед, це стосується формування спеціальних інформаційних порталів і баз даних на веб-ресурсах органів місцевого самоврядування відповідних територіальних громад, а також єврорегіонів і громадських організацій. Це дасть змогу своєчасно і в достатньому обсязі інформувати трудових мігрантів про ситуацію у територіальних громадах, з яких вони виїхали на заробітки за кордон, а також доводити до їх відома інформацію про пріоритетні напрями та можливості інвестування в економіку відповідних прикордонних регіонів.

Ще одним каналом постійних комунікацій з трудовими мігрантами за кордоном може стати формування відповідних асоціацій і представництв, що об'єднуватимуть трудових регіонів у місцях їх найбільшої концентрації, особливо якщо мова йде про трудову міграцію з України до Польщі в межах спільного транскордонного регіону. Крім того, відповідні комунікаційні зв'язки можуть здійснюватися і через консульські установи України у відповідних регіонах Польщі, зокрема у Любліні.

З метою реінтеграції фінансово-інвестиційного потенціалу трудових мігрантів у ринкових простір українсько-польського транскордонного регіону, доцільно створити необхідні передумови для інвестування заощаджених ними фінансових ресурсів у пріоритетні сфери «економіки знань». Насамперед, це стосується їх інвестицій у самоосвіту, зокрема для здобуття другої освіти, включаючи бізнес-освіту, або перекваліфікацію на спеціальності, затребувані «економікою знань». Крім того, варто розробити низку пілотних проектів, спрямованих на апробацію спеціальних режимів оподаткування для трудових мігрантів та їх найближчих родичів, які започатковують власну інвестиційно-підприємницьку діяльність у таких сферах українсько-польського транскордонного регіону, як консалтинг, ІТ-технології, туризм і рекреація, венчурний бізнес тощо. При цьому вказані види діяльності мають обов'язково відноситись до стратегічних пріоритетів розвитку відповідних територіальних громад, локалізованих у межах сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі.

Це створить необхідну мотивацію не лише для вкладення кошів трудових мігрантів у пріоритетні ланки «економіки знань» в українсько-польському транскордонному регіоні, але й стимулюватиме їх майбутнє повернення на батьківщину та використання набутих ними за кордоном навичок і знань з метою інноваційного розвитку економіки відповідних прикордонних територій на базі передових досягнень науки і техніки.

З метою адаптації наявного інтелектуального потенціалу трудових мігрантів на транскордонний ґрунт, зокрема в контексті поширення конвергентних процесів між сусідніми прикордонними регіонами України та Польщі, доцільно сформувати трирівневу систему співпраці з трудовими мігрантами. Перший рівень такої системи має охоплювати транскордонні агенції роботи з трудовими мігрантами і спиратися на інституційний потенціал міжрегіональних угод, спрямованих на співпрацю органів місцевого самоврядування по різні боки українсько-польського кордону. Зокрема, вказані можуть функціонувати як на рівні базових територіальних громад, так і на субрегіональному рівні (райони і повіти). Їх основною метою має стати налагодження дієвих форм співпраці з трудовими мігрантами та залучення їх знань для вирішення актуальних проблем розвитку прикордонних територій України та Польщі на основі їх інноваційного розвитку та впровадження елементів «економіки знань».

Другий рівень цієї системи має насичуватися завдяки розвитку сучасних форм співпраці між органами місцевого самоврядування з українського та польського боків кордону, насамперед між тими громадами, з яких виїжджають трудові мігранти і тими, де вони працевлаштовуються. Вказану співпрацю доцільно інституціоналізувати у вигляді відповідних угод та виконавчих протоколів до них. Ці протоколи повинні містити конкретні заходи з вирішення проблем трудових мігрантів на основі їх повноцінної інтеграції в економічне та ринкове середовище українсько-польського транскордонного регіону. Зокрема, це

стосується максимального використання інтелектуального потенціалу трудових мігрантів задля розвитку інноваційних форм транскордонного підприємництва.

І нарешті третім рівнем вказаної системи є створення асоціацій трудових мігрантів в місцях їх найбільшого скупчення з метою відстоювання власних інтересів та нав'язування контактів з територіальними громадами, з яких вказані мігранти виїхали. Це дасть змогу застосувати синергетичний механізм залучення і використання інтелектуального потенціалу трудових мігрантів для розвитку передових форм транскордонного співробітництва на інноваційній основі, сприяючи тим самим поширенню конвергентних процесів у межах усього українсько-польського транскордонного регіону.

Акцентуючи увагу на пріоритетних напрямах впровадження «економіки знань» у соціально-економічний простір транскордонного регіону, що охоплює прикордонні території України та Польщі, не можна оминути увагою сучасних форм еволюції ключових ланок інноваційної економіки в контексті поглиблення транскордонної конвергенції. Передусім це стосується продукування принципових технологічних зрушень у структурі виробництва та в послуговому сегменті транскордонної економіки на основі кардинальної трансформації механізмів переробки наявних природних і людських ресурсів у готові товари та послуги, а також у зміні принципів управління соціальними та інформаційними мережами у транскордонному регіоні.

Окреслюючи основні ланки поширення інноваційної економіки в контексті розвитку конвергентних процесів у транскордонному регіоні між Україною та Польщею, необхідно акцентувати першочергову увагу на таких чотирьох аспектах, як:

- забезпечення трансферу технологій з польського боку кордону до прикордонних територій України (в сучасних соціально-економічних умовах, а також з огляду на нові виклики європейської інтеграції, такий трансфер технологій повинен охоплювати передусім сфери управління територіальними громадами та бізнесом, тобто

стосуватися адаптації на український ґрунт управлінських технологій, апробованих свого часу у Польщі та інших країнах-членах ЄС, включаючи систему маркетингових заходів з просування інтересів як територіальних громад, так регіонів в цілому);

- підвищення якості надання послуг (передусім це стосується сфери інформаційно-консультаційних і туристично-рекреаційних послуг, сервісного забезпечення, модернізації інфраструктури підприємництва, а також поширення конвергентних процесів у межах транскордонних ринків медичних та освітніх послуг, які напряму пов'язані з такими площинами «економіки знань», як людський капітал та соціальна інфраструктура).
- запровадження елементів електронного документообігу та розвиток електронної комерції (ця сфера, на жаль, до цього часу фактично не набула серйозного поширення в українсько-польському транскордонному регіоні, передусім у прикордонних регіонах України, не зважаючи на те, що вона доволі активно розвивається в більшості країн-членів ЄС і значною мірою пов'язана з усуненням низки недоліків, які блокують транскордонну конвергенцію між Україною та Польщею);
- впровадження сучасних технологій утилізації твердих побутових відходів та збереження довкілля, а також відтворення природно-ресурсного потенціалу українсько-польського прикордоння (у цьому сенсі країни-члени ЄС та Польща можуть передати власний досвід вирішення подібних проблем прикордонним регіонам України.

З усіх окреслених напрямів, першочергового значення набуває інформатизація транскордонної торгівлі та документообігу. Зокрема, це стосується впровадження сучасних механізмів електронного документообігу в процесі поглиблення транскордонного співробітництва та функціонування єврорегіонів, а також стимулювання розвитку транскордонних ринків між

Україною та Польщею шляхом збільшення частки угод, що укладаються в їх межах через систему електронної комерції.

З цією метою потрібно сформувати необхідні передумови, які полягають у забезпеченні органів місцевого самоврядування територіальних громад по різні боки кордону сучасною комп'ютерною технікою та 100-відсотковим доступом до Інтернету (для початку – принаймні на регіональному та субрегіональному рівнях владної ієрархії), налагодженні автоматизованої стреми діловодства, яка використовує програмне забезпечення, що допускає перехід до електронного документообігу, проведення навчань для відповідних працівників та керівників з метою їх підготовки до використання електронних аналогів власноручного підпису на документі, а також створення технічних можливостей переводу вхідних паперових документів в електронну форму.[172] [153]

Впровадження електронного документообігу в різних ланках адміністративно-управлінського забезпечення транскордонного співробітництва сприятиме вирішенню цілої низки проблем, пов'язаних як з регулюванням інтенсивності потоків людей і товарів через українсько-польський кордон, так і з подоланням низки болісних інституційних дисфункцій. Передусім це стосується інституційних пасток та інституційного вакууму, які серйозно обмежують ефективність функціонування транскордонних риків і сприяють укоріненню соціальних проблем, блокуючи, тим самим, транскордонну конвергенцію.

Система електронного документообігу має містити у собі певну кількість підсистем, побудованих за допомогою програмних продуктів, і забезпечувати: збереження документів у будь-яких форматах, у тому числі, складних композиційних документів; автоматичне відстеження змін у документах, термінах їх виконання, русі документів, а також якісний контроль усіх їх версій; поєднання розрізнених і територіально віддалених потоків документів у єдине ціле; гнучке керування документами як за допомогою жорсткого визначення маршрутів руху, так і шляхом вільної маршрутизації документів; чітке

---

[172] Реалізація електронного документообігу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.microsoft.com/Ukraine/Government/Newsletters/DocFlow/7.mspx/

розмежування доступу користувачів до різних документів у залежності від їх компетенції, займаної посади і призначених повноважень; інтеграцію існуючих організаційних і корпоративних систем документообігу різних суб'єктів транскордонного співробітництва. При цьому користувачами систем електронних документів у транскордонному регіоні можуть виступати як транскордонні інституції та органи місцевого самоврядування, так і громадські організації, а також підприємства, банки та інші підприємницькі структури.[173] [40]

Розвиток електронного документообігу в межах транскордонного регіону, як уже зазначалося, тісно пов'язаний із активізацією різних форм електронної комерції та електронного бізнесу. Цей бізнес об'єднує якісно нові підходи та методи роботи компаній, надаючи у такий спосіб можливість забезпечити їх конкурентні переваги за рахунок зменшення витрат на взаємодію, розширення ринків і сфери діяльності, проникнення на вже існуючі ринки та виявлення нових каналів збуту, залучення нових та поліпшення обслуговування старих клієнтів, більшої мобільності та оперативності під час прийняття управлінських рішень.[174] [12, с. 12]

Крім того, основними перевагами електронного бізнесу в контексті розвитку транскордонних ринків та поширення конвергентних процесів у транскордонному регіоні, є: загальне зниження трансакційних витрат, охоплення будь-яких просторових сегментів, не зважаючи на якість транспортного сполучення чи наявність бар'єрної функції кордону, інтенсифікація бізнес-контактів і бізнес-процесів, а також поліпшення якості цифрових мереж тощо.

Разом із цим, дослідники відмічають і низку ризиків, пов'язаних із розвитком електронного бізнесу в сучасних соціально-економічних умовах, у тому числі і в контексті поширення конвергентних процесів у соціально-економічному просторі транскордонного регіону. Передусім це стосується:

- сегмент населення, що не має доступу до мережі залишається неохопленим, до того ж не всі види товарів є представленими в мережі;

---

[173] Впровадження систем електронного документообігу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1566072160604/dokumentoznavstvo/vprovadzhennya_sistem_elektronnogo_dokumentoobigu/

[174] Балик У. Електронна комерція як елемент системи світового господарства / У. Балик, М. Колісник // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2014. – № 811. – С. 11-19. – С. 12.

- споживачі не мають змоги в повній мірі пересвідчитись у якості товару чи послуги до моменту його отримання;
- логістика виконання замовлення має швидкість, або продуктивність, неадекватну швидкості Internet, окрім того зростає вартість невеликих замовлень за рахунок поштових послуг, послуг перерахунку коштів;
- відсутність мотивів відвідування магазинів, безпосередньо не пов'язаних зі здійсненням купівель;
- нерівномірність розвитку електронної комерції у різних регіонах, галузях та в різних ланках виробництва;
- необхідність забезпечення потужної технологічної основи для функціонування е-комерції, її постійного оновлення вимагає значних вкладень фінансових ресурсів;
- ризик монополізації ринків, оскільки сектор малого підприємництва не завжди може вистояти перед викликами конкурентного середовища;
- внаслідок відкритості інформації зростає ймовірність порушення прав інтелектуальної власності, плагіату, фінансових шахрайств, тому постає проблема інформаційної безпеки;
- через ускладнення контролю товарно-грошових потоків в мережі та правову невизначеність, створюються сприятливі передумови, які часто використовуються недобросовісними платниками податків для здійснення протиправної діяльності, зокрема, ухилення від оподаткування чи незаконної мінімізації сплати податків, різного роду шахрайств та зловживань.[175] [134]

Все зазначене свідчить про те, що попри суттєвий позитивний вплив, який чинить електронний бізнес на розвиток транскордонних ринків, стимулюючи впровадження основ «економіки знань» у межах усього транскордонного простору, а відтак і сприяючи поширенню транскордонних конвергентних

[175] Патраманська Л. Електронна комерція: переваги та недоліки / Л. Патраманська // Ефективна економіка (електронне наукове фахове видання). – 2015. – №11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4505

процесів, все ж необхідно приділяти важливе значення питанням інформаційної та економічної безпеки. Загалом це стосується й інших напрямів адаптації транскордонного співробітництва до сучасних вимог «економіки знань», що дає підстави стверджувати про доцільність визнання безпекової складової обов'язковою в контексті впровадження базових компонентів «економіки знань» у соціально-економічному просторі транскордонного регіону.

Загалом, економічна (у вужчому сенсі – інноваційна) безпека охоплює достатньо широке коло завдань, пов'язаних з розвитком транскордонного регіону та впровадженням «економіки знань у його середовище. Адже в разі порушення цієї безпеки існує серйозна загроза щодо можливості адаптації ключових ланок «економіки знань» в суспільно-політичному та соціальному середовищі транскордонного регіону та його окремих просторових ланок.

Наприклад, І. Бабець відзначає вагому роль інформаційної безпеки у процесі інноваційного розвитку економіки транскордонних регіонів. Зокрема, вона стверджує: «Важливим принципом інформаційної безпеки інтеррегіонального співробітництва є гнучкість і адаптивність інформаційного забезпечення, що передбачає динамічне коригування інформації про засоби та інструменти підтримки спільних проектів в умовах зміни впливу загроз реалізації спільних проектів, як важливого чинника досягнення їх цілей при вірогідних змінах внутрішнього і зовнішнього середовища. З огляду на це актуальним стає принцип партнерства – поєднання зусиль і ресурсів центральних і місцевих органів влади в процесі створення інформаційної мережі та розвитку відповідної інфраструктури інтеррегіонального співробітництва».[176] [9, с. 522]

Доцільно також погодись із твердженням, про необхідність формування портфелю інструментів з економічної безпеки прикордонних територій, а саме: удосконалення нормативно-правового забезпечення; усунення політичних та адміністративних бар'єрів; створення господарської, соціальної та культурної

[176] Бабець І. Інформаційна безпека інтеррегіонального співробітництва України: інституціональний аспект / Ірина Бабець // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2014. – Вип. 3 (107). – С. 518-527. – С. 522.

інфраструктури з формуванням спільних координаційних органів, а також кластерних об'єднань.[177] [37, с. 136-137]

Водночас, слід відзначити, що інноваційна економіка та її окремі складові на зможуть достатньо легко та гармонійно інтегруватися в соціально-економічний простір транскордонного регіону за відсутності необхідних макроекономічних передумов та регіональних чинників інституційно-ринкового характеру. Насамперед, це стосується створення середовища для активного розвитку транскордонних ринків, оскільки лише в умовах відкритої ринкової конкуренції та вільного товарообміну, а також обміну інформацією, можливе впровадження елементів інноваційної економіки в повному обсязі.

Це зумовлено спроможністю інновацій до мобільності лише у разі наявності відповідних мотивів, як для генерування інноваційних рішень, так і для комерціалізації інноваційних продуктів. За відсутності ж відкритої конкуренції та прозорих правил функціонування транскордонних ринків інноваційна економіка не може реалізувати того значного потенціалу власного розвитку, яким вона сьогодні володіє.

У цьому сенсі доцільно навести цитату Нобелівського лауреата Ф. Гайєка, який відзначав, що лише в умовах відкритої конкуренції викристалізовується феномен «розсіяного знання», яке в іншому разі не знаходить свого вияву, залишаючись у латентному стані. Зокрема, він вказував: «На відміну від науки, яка прагне до відкриття «загальних», як їх іноді називають, фактів, що представляють собою регулярності подій, економічна конкуренція виступає як метод відкриття конкретних фактів, що мають значення для досягнення специфічних, тимчасових цілей… Ринок знаходить застосування знанням і вмінням, що утворюють завжди унікальні в тому чи іншому сенсі індивідуальні поєднання… Якщо навіть у високорозвинених економічних системах конкуренція важлива як дослідницький процес, в ході якого першовідкривачі ведуть пошук

[177] Вербовська Л. Економічна безпека прикордонних територій, головна складова інвестиційної привабливості транскордонної співпраці / Л. Вербовська // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2013. – Вип. 4 (102). – С. 132-139. – С. 136-137.

невикористаних можливостей, доступних в разі успіху і всім іншим людям, то ще більшою мірю це справедливо щодо нерозвинених суспільств... Необхідні зміни в звичках і звичаях будуть відбуватися лише в тому випадку, якщо меншість, у якої є бажання та здібності експериментувати з новими методами, зуміє вказати шлях більшості і разом з тим спонукатиме її слідувати за собою… Тим самим конкуренція створює щось на зразок безособового примусу, змушуючи багатьох індивідуумів перебудовувати свій спосіб життя так, як були б безсилі його змінити які завгодно інструкції чи команди».[178] [190]

Аналізуючи можливості формування основ сучасного конкурентного порядку в межах прикордонних територій України та Польщі, а в ширшому сенсі в українсько-польському транскордонному регіоні загалом, першочергового значення слід надати створенню системи відкритої конкуренції, в межах якої формуватимуться відповідні елементи конкурентних взаємодій між усіма суб'єктами прикордонної та транскордонної економіки.

У цьому сенсі важливо відзначити необхідність першочергової відмови від зайвих регуляторних функцій, зокрема пов'язаних із виходом нових продуктів і підприємців на транскордонний ринок, а також орієнтацію органів місцевого самоврядування прикордонних територіальних громад на створення умов для розвитку підприємництва замість збільшення обсягів податків і зборів, які формуються на місцевому рівні. Передусім, це стосується встановлення нульової ставки податку на майно та зменшення до мінімального рівня інших місцевих платежів.

Другим важливим аспектом впровадження конкурентних механізмів у функціонування економіки транскордонного регіону є популяризація серед місцевого населення цивілізованих форм підприємницької активності, зокрема у сферах прикордонної торгівлі та послуг. Передусім це стосується заохочення учасників згаданих видів підприємницької діяльності до легалізації власного бізнесу шляхом його відповідної реєстрації, а також розвивати пріоритетні

[178] Хайек Ф. Конкуренция как процедура открытия / Фридрих фон Хайек [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vl.ucoz.org/load/avstrijskaja_shkola/khajek_f_konkurencija_kak_procedura_otkrytija_doc/3-1-0-123/

напрями підприємництва у співпраці з органами місцевого самоврядування місцевих територіальних громад і громадськими організаціями з метою вирішення спільних проблем і досягнення спільних цілей.

Третім аспектом розв'язання проблем, пов'язаних із формуванням цивілізованого ринкового простору в межах українсько-польського транскордонного регіону, є недопущення картелізації ринків та обмеження монопольних тенденцій на них. Зокрема, з метою руйнування механізмів картельного блокування транскордонних ринків на місцевому рівні необхідно проводити відповідні моніторингові заходи, а також здійснювати активну комунікаційну діяльність, у тому числі й щодо інформування відповідних державних інституцій та контролюючих органів, про наявні проблеми.

Для розв'язання вказаних трьох завдань важливого значення слід також надавати інтеграції зусиль органів місцевого самоврядування прикордонних територіальних громад України та Польщі з науковими установами та вищими навчальними закладами, закордонними партнерами, у тому числі і шляхом реалізації проектів, які фінансуються з бюджету ЄС.

Не слід також недооцінювати перспективу залучення до роботи у відповідному напрямі відомих меценатів та благодійників, які є вихідцями з відповідних територіальних громад.

Важливим аспектом реалізації заходів з формування конкурентної економіки у транскордонному просторі між Україною та Польщею має стати створення сучасних елементів міжсекторного партнерства та впровадження їх на транскордонний ґрунт. Зокрема, це стосується налагодження ефективних взаємодій між органами місцевого самоврядування, регіональними органами державної влади, підприємницькими структурами та інституціями громадянського суспільства, передусім єврорегіонами.

Слід також відзначити, що значною мірою поширення конкуренції та розвитку транскордонних ринків з метою впровадження основ інноваційної економіки у прикордонних регіонах України та Польщі, а також адаптація на

українсько-польський транскордонний ґрунт ключових ланок «економіки знань», мають спільне начало. Як у першому, так і в другому випадку пріоритетного значення набуває поширення відкритих форм співробітництва, зменшення суб'єктивізму при прийнятті рішень, впровадження електронних засобів комунікацій і цифрових технологій у процесі поглиблення транскордонних економічних взаємодій тощо.

У цьому зв'язку, в сучасних умовах першочергового значення необхідно надавати таким напрямам поширення «економіки знань» у середовищі українсько-польського транскордонного регіону, як модернізація інформаційно-комунікаційної інфраструктури, формування сучасної навчально-освітньої мережі, впровадження дієвих форм підвищення якості людського капіталу.

З цією метою можна запропонувати п'ятиступеневий механізм впровадження основ «економіки знань» у соціально-економічний простір українсько-польського транскордонного регіону (рис. 5.10).

Рис. 5.10. Основні ланки механізму впровадження основ «економіки знань» в українсько-польському транскордонному регіоні

Складено авторкою

Першим рівнем, на якому має формуватися потенціал «економіки знань» транскордонного регіону, є забезпечення системи безперервної освіти, включаючи створення транскордонних систем підвищення кваліфікації кадрів, а також

налагодження дієвих форм обміну знаннями між мешканцями сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі. Це дасть можливість інтегрувати загальноосвітні та вищі навчальні заклади по різні боки кордону, а також створити на цій основі цілісні навчальні мережі та методичне забезпечення, орієнтовані на підготовку фахівців, спроможних якісно імплементувати сучасні досягнення науки і техніки в соціально-економічний простір українсько-польського транскордонного регіону.

Другою важливою ланкою цього механізму є наукове забезпечення сфери інноваційних розробок, пов'язаних з функціонування та створенням фундаментальних основ для поширення економіки знань у транскордонному регіоні. У цьому контексті першочергового значення набуває створення дієвих стимулів та мотивів для транскордонного обміну науковими знаннями, започаткування діяльності транскордонних груп науковців, орієнтованих на вирішення ключових проблем, поширених у соціально-економічному просторі транскордонного регіону, а також вирішення наукових проблем транскордонного трансферу технологій та розбудови основ «економіки знань» у процесі активізації транскордонного співробітництва.

Третьою ланкою механізму впровадження основ економіки знань у межах українсько-польського транскордонного регіону є створення системи комерціалізації інновацій, пов'язаної із впровадженням інноваційних розробок, що генеруються в освітній і науковій сферах, а також розробляються експертними середовищами, до рівня прикладних розробок та реалізації інноваційних проектів у межах українсько-польського транскордонного регіону. Зокрема, в умовах сучасного етапу глобалізації та європейської інтеграції, насамперед враховуючи останні військово-технологічні та інформаційно-безпекові виклики континентального масштабу, система транскордонної комерціалізації інновацій набуває особливого значення.

Завершальними четвертою та п’ятою ланками механізму впровадження «економіки знань» у транскордонному регіоні між Україною та Польщею є інформатизація та сервісне забезпечення.

Інформатизація транскордонного простору полягає в удосконаленні інформаційної інфраструктури, зокрема у впровадженні Інтернет-комунікацій на всій території транскордонного регіону, підвищенні якості мобільно зв’язку в його межах, поширенні фінансово-інформаційних та інформаційно-освітніх мереж, спроможних об’єднати всіх учасників транскордонного співробітництва та всі сегменти транскордонних ринків у єдину фінансову та освітню мережу. Окремого значення у цьому сенсі слід відвести створенню транскордонних Інтернет-майданчиків та інформаційно-аналітичних плат-форм, спроможних забезпечувати безперебійний потік актуальної інформації та висвітлення необхідних повідомлень, якими зможуть користуватись як учасники транскордонного співробітництва з числа підприємців, так і органи місцевого самоврядування та громадські організації, що здійснюють транскордонні проекти.

Сервісне забезпечення, яке є завершальною ланкою механізму впровадження основ «економіки знань» у соціально-економічному просторі українсько-польського транскордонного регіону, охоплює коло завдань, пов’язаних із інтеграцією в єдине ціле та різних компонентів інформаційно-комунікаційної та інноваційної інфраструктури. Насамперед, слід відзначити такі складові сервісної ланки, як рекреація, охорона здоров’я, а також послугова діяльність та побутове обслуговування. Не можна оминути увагою і транспортну логістику, яка є чи не ключовою сервісною ланкою з погляду успішного розвитку «економіки знань» в українсько-польському транскордонному регіоні (передусім з огляду на сучасні виклики європейської інтеграції, пов’язані з невідповідністю транспортного і логістичного сервісу вимогам часу, що вимагає

сучасних підходів та нової якості до розвитку транспортно-логістичної інфраструктури всього українсько-польського прикордоння).

Разом із цим, слід зазначити, що успішне вирішення окреслених завдань з метою впровадження основ «економіки знань» у соціально-економічному просторі українсько-польського транскордонного регіону та поширення на цій основі конвергентних процесів у його межах, безпосереднім чином пов'язане із характером суспільно-психологічних змін, що відбуваються у сусідніх прикордонних регіонах України та Польщі.

Це зумовлює необхідність окреслення пріоритетних напрямів поширення «економіки знань» в українсько-польському транскордонному регіоні у взаємозв'язку з впровадженням інструментів подолання існуючих проблем суспільно-психологічного характеру, які знижують динаміку конвергентних процесів між сусідніми прикордонними регіонами обох держав.

5.4. Суспільно-психологічні аспекти поглиблення конвергенції в соціально-економічному просторі транскордонного регіону між Україною та ЄС

Формулюючи пропозиції, пов'язані з розвитком суспільно-психологічних аспектів та механізмів соціально-економічної конвергенції у транскордонному регіоні між Україною та ЄС, слід, насамперед, окреслити коло тих основних проблем, на вирішення яких має бути спрямована першочергова увага з обох боків кордону: як у діяльності органів державної влади, так і в роботі самоврядних інституцій різного рівня.

У цьому контексті, слід відзначити три ключові проблеми, вирішення яких має першочергове значення з погляду механізмів поширення транскордонної конвергенції: 1) подолання інституційної паски транскордонної дивергенції; 2) детінізація транскордонного простору між Україною та ЄС, а також викорінення іллегальних форм ведення транскордонного бізнесу та подолання

корупції; 3) впровадження сучасних інструментів розвитку соціального капіталу в сусідніх прикордонних регіонах України та країн-членів ЄС.

Успішність розв'язання вказаних трьох проблем залежить ефективності засобів регіонального менеджменту, які перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємозалежності між собою. Тобто, від рівня вирішеності кожної з перелічених проблем, значною мірою залежить успішність та ефективність розв'язання двох інших. Наприклад, подолання інституційної пастки транскордонної дивергенції неможливе без детінізації транскордонних ринків і без викорінення корупційних схем у транскордонній економічній діяльності. Водночас, зростання якості соціального капіталу в сусідніх прикордонних регіонах України та країн-членів ЄС, позитивно впливає на культурну еволюцію їх транскордонного співробітництва, знижуючи тим самим, як потенціал формування інституційної пастки транскордонної дивергенції, так і поширеність іллегальних транскордонних інтеракцій. І нарешті третій аспект вищеописаної взаємозалежності полягає у тому, що культурна парадигма транскордонного співробітництва визначається ступенем охоплення учасників транскордонних взаємодій інституційною пасткою транскордонної дивергенції та її глибиною, а також формується під впливом іллегальних форм транскордонного підприємництва та з огляду на рівень корупції в органах місцевої влади та в інстанціях, що контролюють транскордонне співробітництво по різні боки кордону.

Враховуючи все зазначене, можна вибудувати ієрархію стратегій суспільно-психологічного впливу на поглиблення конвергенції в соціально-економічному просторі транскордонного регіону між Україною та ЄС (рис. 5.11).

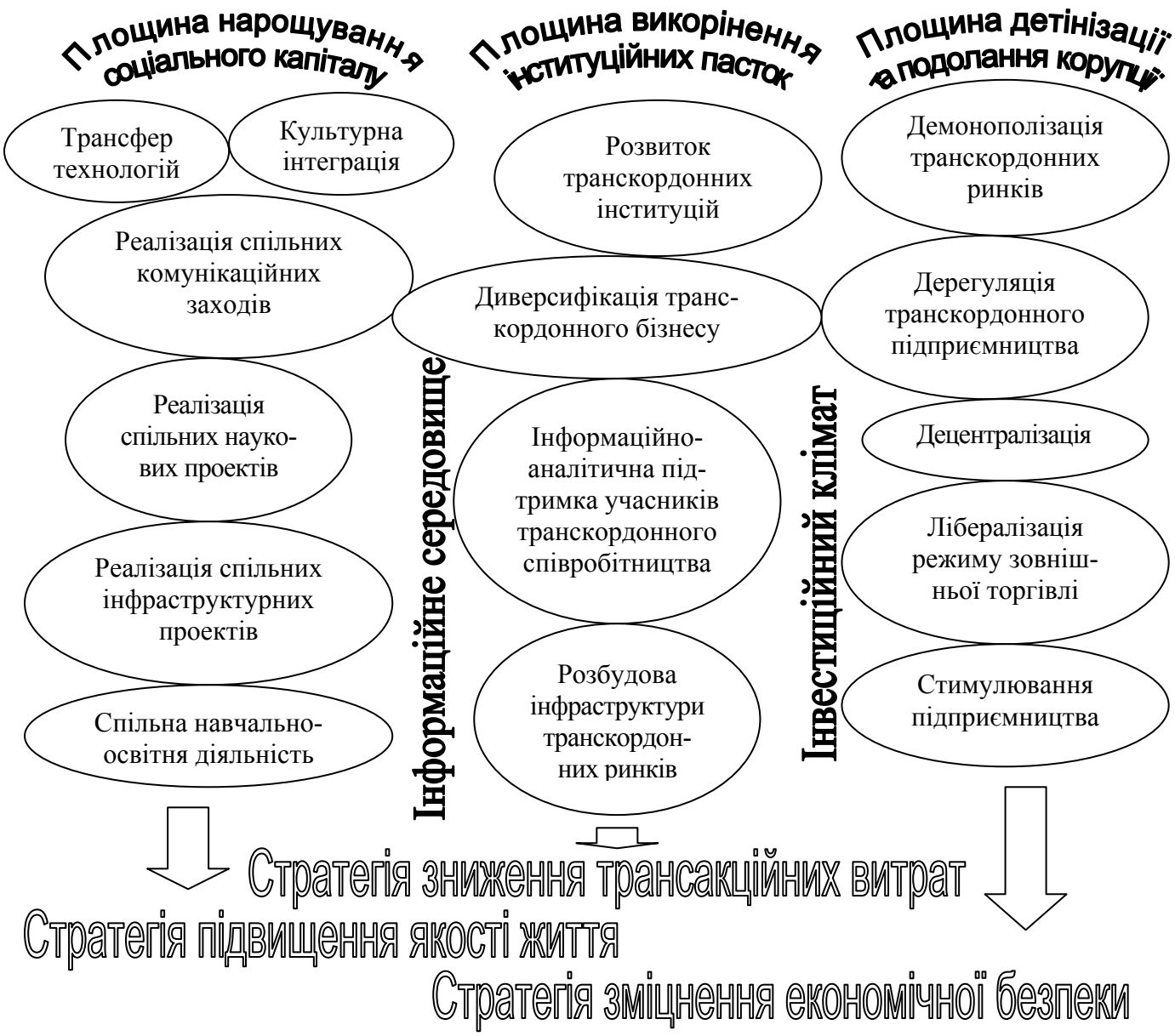

Рис. 5.11. Стратегічні пріоритети суспільно-психологічного впливу на поширення транскордонної конвергенції між Україною та ЄС

Складено авторкою

Таким чином, аналізуючи особливості формування та розвитку суспільно-психологічного середовища поширення транскордонної конвергенції в соціально-економічному просторі між Україною та ЄС, першочергового значення набуває стратегія зниження трансакційних витрат. Це зумовлюється переважанням ринкових механізмів у розвитку сучасних транскордонних ринків, а також формуванням соціально-економічних взаємодій між господарю-

ючими суб'єктами прикордонних регіонів України та сусідніх країн-членів ЄС переважно в руслі ринкової конкуренції.

Вказана стратегія має на меті стимулювання конвергентних процесів за допомогою активізації та підвищення ефективності функціонування транскордонних інституцій (єврорегіонів, угрупувань територіального співробітництва, транскордонних кластерів тощо), з одночасною диверсифікацією транскордонного бізнесу та налагодженням дієвої інформаційно-аналітичної підтримки учасників транскордонного співробітництва.

При цьому система транскордонних соціальних комунікацій має розвиватися у двох ключових напрямах: 1) статистична та аналітична підтримка економічних агентів, які беруть участь у транскордонних взаємодіях; 2) проведення інформаційних кампаній з висвітлення переваг транскордонного співробітництва у вирішенні спільних проблем розвитку по різні боки кордону, а також пропагування сучасних інструментів і механізмів поглиблення транскордонного співробітництва в середовищі його безпосередніх учасників і пересічних мешканців прикордонних регіонів України і сусідніх із ними територіальних громад країн-членів ЄС.

Завершальною ланкою в реалізації стратегії зниження трансакційних витрат, у контексті створення суспільно-психологічної платформи для поширення транскордонної конвергенції між Україною та ЄС, є розбудова інфраструктури транскордонних ринків. Вона пов'язана з функціонуванням мережі транскордонних фінансових інституцій і гуртових ринків, налагодженням трансферу технологій та консалтингової підтримки учасників транскордонного співробітництва, забезпечення їх доступу до якісної інформації та налагодження співпраці з органами державної влади і місцевого самоврядування, науковими інституціями, навчальними закладами тощо.

У цьому сенсі, розбудова інфраструктури транскордонних ринків пов'язує стратегію зниження трансакційних витрат, як зі стратегією підвищення якості життя мешканців сусідніх прикордонних регіонів України та країн-членів ЄС,

так і зі стратегією зміцнення економічної безпеки у межах соціально-економічного простору відповідного транскордонного регіону.

У цьому сенсі слід, передусім, зупинитися на стратегії підвищення якості життя мешканців транскордонних регіонів, які об'днують сусідні прикордонні території України та країн-членів ЄС. Ця стратегія, на нашу думку, є другою за значимістю, з погляду забезпечення ефективності функціонування суспільно-психологічного механізму стимулювання транскордонної конвергенції між в умовах сучасних викликів європейської інтеграції. Її «наріжними каменями» виступають: культурна інтеграція, а також трансфер інноваційних виробничих та управлінських технологій з ЄС в Україну.

Крім того, вказана стратегія повинна охоплювати такі важливі ланки транскордонного співробітництва, як:

- реалізація спільних комунікаційних заходів (виставок та ярмарків, круглих столів, фестивалів тощо) за участю мешканців сусідніх прикордонних регіонів України та їх партнерів із країн-членів ЄС;
- реалізація спільних наукових проектів у пріоритетних напрямах науково-технічного співробітництва між ЄС та Україною, а також розробка та комерціалізація спільних наукових продуктів і технологічних розробок;
- реалізація спільних інфраструктурних проектів, передусім у руслі реалізації програм міжнародної технічної допомоги ЄС; активізація співпраці між інститутами громадянського суспільства, локалізованими по різні боки кордону між Україною та ЄС, з метою вирішенням транскордонних проблем охорони довкілля, впровадження енергозберігаючих і ресурсоощадних технологій, модернізації інженерної та інформаційної інфраструктури тощо;
- активізація діяльності транскордонних навчально-освітніх закладів різного рівня, з метою підготовки сучасних кваліфікованих кадрів для роботи у сфері транскордонного співробітництва.

Загалом, слід відзначити, що стратегія підвищення якості життя мешканців сусідніх прикордонних регіонів України та країн-членів ЄС, ґрунтується на гуманістичних цінностях та імперативі пріоритетності людського розвитку, а її засадничі постулати проектуються у площину нарощування соціального капіталу транскордонного регіону між Україною та ЄС.

Разом із цим, реалізація вказаної стратегії зачіпає також низку ланок площини детінізації та подолання корупції в соціально-економічному просторі транскордонного регіону між Україною та ЄС. Зокрема, це стосується зміни ментальних стереотипів мешканців українського прикордоння щодо пріоритетних форм і напрямів ведення підприємницької діяльності, подолання їх толерантності до монополізму та патерналізму, адаптації на транскордонний соціальний ґрунт низки ліберальних цінностей, поширених у країнах-членах ЄС тощо.

Водночас, найбільш виразно ці, та інші, пов’язані із ними аспекти суспільно-психологічного впливу на поглиблення транскордонної конвергенції між Україною та ЄС, виявляються у стратегії зміцнення економічної безпеки учасників транскордонного співробітництва.

Вказана стратегія може вважатися третьою за значимістю, з погляду поширення конвергентних процесів у транскордонному просторі між Україною та ЄС, після стратегій «зниження трансакційних витрат» і «підвищення якості життя мешканців прикордоння». Її менша значимість, порівняно з двома названими стратегіями, зумовлюється, по-перше, локальністю соціальних проблем транскордонного співробітництва, на вирішення яких вона спрямована, а, по-друге, тим, що більшість її ланок, пов’язані не лише із транскордонним виміром конвергенції, а також із міждержавним і навіть глобальним контекстами економічної безпеки.

Враховуючи все зазначене, слід констатувати, що функціонування суспільно-психологічного механізму поглиблення транскордонної конвергенції між Україною та ЄС має ґрунтуватися, насамперед, на стратегії зниження трансакційних витрат учасників транскордонного співробітництва та брати свій

початок у площині викорінення інституційних пасток, зокрема пастки транскордонної дивергенції.

Окреслюючи пріоритетні напрями та засоби подолання інституційної пастки транскордонної дивергенції між Україною та ЄС доцільно акцентувати першочергову увагу на трьох ключових площинах: суспільно-психологічній, фінансово-економічній та організаційно-управлінській.

У першій площині фокусуються проблеми, породжені деструктивними соціальними стереотипами та суспільними традиціями, які проектуються в інституційне поле транскордонного співробітництва. Насамперед, це стосується низької якості соціального капіталу, недостатньої правової культури значної частини мешканців прикордонних регіонів України (передусім її сільських територій), а також збереження нав'язаного їм протягом попередніх десятиріч «комплексу меншовартості».

Наприклад, М. Бабій із цього приводу зазначає: «Відбувся перерозподіл суспільної довіри між її інституційною та особистою складовими. Особиста довіра вимушено приймає на себе весь тягар підтримання базової соціальності суспільства, включаючи і критерії соціально прийнятної поведінки. Така система не може забезпечити того рівня спеціалізації та і кооперації, якого вимагає технологічна основа економіки, оскільки за межами локалізованих зон довіри панує тотальна недовіра».[179] [11, с. 17]

Це означає, що першим завданням у руслі формування суспільно-психологічного середовища, спроможного руйнувати інституційну пастку транскордонної дивергенції, є підвищення якості соціального капіталу в межах усього транскордонного простору між Україною та ЄС. Зокрема, це стосується інтенсифікації дво- та багатосторонніх контактів у різних сегментах транскордонного співробітництва, створення спільних культурних продуктів, вироблення єдиної точки хору на існуючі соціальні та політичні проблеми, а

[179] Бабій М. Адаптивна поведінка домогосподарств і ризики інституційних пасток в умовах трансформаційних процесів / М. Бабій // Бізнесінформ. – 2016. – № 6. – С. 13-19. – С. 17.

також щодо сприйняття і трактування історичної спадщини та гострих моментів у двосторонніх відносинах між нашими народами.

Суспільно-психологічний контекст подолання інституційної пастки транскордонної дивергенції передбачає також максимальне спрощення процедури перетину кордону між Україною та ЄС. Адже частота соціальних контактів, а також їх глибина, залежать від спроможності учасників транскордонного співробітництва легко перетинати кордон у будь-якому напрямі і в будь-який час. Тобто, надання Україні безвізового режиму з ЄС та розбудова і модернізація мережі міжнародних пунктів пропуску на українсько-польському, українсько-словацькому, українсько-угорському та українсько-румунському кордонах стають життєво важливими кроками з погляду трансформації інституційної пастки транскордонної конвенції в альтернативні, ефективно функціонуючі інститути транскордонного співробітництва.

Важливого значення для подолання вказаної інституційної пастки, з погляду соціально-психологічних механізмів її викорінення, мають також культуральні, зокрема репутаційні важелі впливу. Так, В. Полтерович стверджує: «Трансакційні витрати функціонування в рамках визначеної норми можуть залежати від передісторії агента… Відповідно, його стимули до переходу знижуються. Репутаційні механізми, підсилюють цей ефект і тому в своїх крайніх формах можуть відігравати негативну роль. Амністія – «інструмент забування минулого» сприяє зниженню того компонента трансакційних витрат ефективної норми, який пов’язаний з його історією «до переходу»… Більшість досліджень, присвячених економічному зростанню, розглядають громадянську культуру як незмінний у часі фактор. Однак деякі важливі параметри суспільної культури можуть перетерплювати істотні зміни в протягом 10-20 років. Цю обставину слід брати до уваги при вивченні довгострокових аспектів розвитку.[180] [135]

---

[180] Полтерович В. Институциональные ловушки: есть ли выход? / Виктор Полтерович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mathecon.cemi.rssi.ru/vm_polterovich/files/Trapout_Rus.pdf/

Це актуалізує проблему «культурної експансії» у розвитку всієї системи транскордонного співробітництва між Україною та ЄС, у тому числі із застосуванням сучасних механізмів «соціальної амністії». Зокрема, доцільно забезпечити можливість тим учасникам напівлегальних транскордонних операцій, включаючи трудових мігрантів, які готові повністю сконцентруватися на роботі в офіційному сегменті транскордонної економіки, забезпечити таку можливість, одночасно лібералізувавши законодавство, що регулює різні аспекти транскордонного бізнесу (перетин кордону, ввезення автотранспортних засобів, здійснення експортно-імпортних операцій у сфері послуг тощо).

Вказаний аспект викорінення пастки транскордонної дивергенції частково зачіпає фінансово-економічну площину. Зокрема, у цій площині, руйнування фундаментальних основ описаної інституційної пастки, пов'язане із вилученням додаткової ренти, яка змушує економічних агентів віддавати перевагу інституційній пастці, насамперед через різні форми участі в іллегальних транскордонних операціях.

Наприклад, Ю. Алєксєєва пропонує впровадження заходів соціальної політики, які передбачають компенсацію втрат тих груп населення, добробут яких знижується в результаті поширення інституційних пасток. На її думку, насильницькі дії рідко бувають успішними у зв'язку з високими трансформаційними витратами, що робить найважливішим завданням держави пошук компромісних варіантів. Кожен етап реформи при цьому має бути ретельно підготовленим, включаючи оцінку трансформаційних і трансакційних витрат, вигод реформування, передбачати справедливий розподіл «тягаря реформ», компенсацію втрат переможеним тощо.[181] [4]

Це актуалізує доцільність використання таких фінансово-економічних інструментів подолання інституційної пастки транскордонної дивергенції між Україною та ЄС, як лібералізація фіскальної та митно-тарифної політики для учасників транскордонного бізнесу, запровадження механізму їх пільгового

[181] Алексеева Ю. Институциональные ловушки / Ю. Алексеева [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/ Economics/ 66934.doc.htm/

кредитування, розвиток інформаційної інфраструктури транскордонного фінансового ринку, підвищення ефективності функціонування транскордонних фінансових інституцій тощо.

Важливого значення у цьому контексті набуває також реалізація програм підвищення кваліфікації і навчань для трудових мігрантів та інших потенційних учасників транскордонного бізнесу, які готові інвестувати в нього свої фінансові ресурси. Такі програми можна проводити на базі вищих навчальних закладів та наукових установ, які фінансуються з державного бюджету, шляхом формування відповідних навчальних і наукових планів їх роботи.

Крім того, можна запропонувати звільнення від сплати податків (податкові канікули) терміном на 5 років для тих суб'єктів транскордонного ринку, які реалізують свої проекти в його інноваційних сегментах (консалтинг і дорадництво, індустрія туризму, органічне землеробство, IT-індустрія, наукові розробки, інформація і трансфер технологій тощо).

Ще одним дієвим засобом руйнування інституційної пастки транскордонної дивергенції, на основі переходу її учасників у сферу сучасного (легального) транскордонного бізнесу між Україною та ЄС, може стати погашення відсотків за кредитами для тих підприємців, які реалізовують свої транскордонні бізнес-проекти в таких пріоритетних сферах економічної діяльності, як: будівництво та реконструкція доріг і розвиток інфраструктури, сільське господарство, транспортно-логістична діяльність, гуртова торгівля, виставково-ярмарковий бізнес та ін.

Окреслені фінансово-економічні інструменти, у разі свого ефективного та послідовного застосування, зменшуватимуть ту додаткову ренту, яку отримують учасники інституційної пастки транскордонної дивергенції між Україною та ЄС. Одночасно відбуватиметься підвищення рівня їх трансакційних (а також і трансформаційних) витрат у зв'язку з посиленням конкуренції на транскордонних ринках та нарощуванням економічного потенціалу підприємств легального сектору транскордонної економіки.

Вказані ефекти підсилюватимуться в разі адекватного застосування адміністративних важелів впливу, зосереджених в організаційно-управлінській площині транскордонного співробітництва між Україною та ЄС. Наприклад, В. Полтерович вказує на те, що викорінення інституційних пасток малореальне без впровадження системних регуляторних змін. Зокрема, він констатує: «Потрібна масштабна зміна фундаментальних або організаційних факторів, наприклад, радикальне посилення покарання за відхилення від суспільно ефективної норми».[182] [136]

Протилежну думку висловлює А. Ковальов, який стверджує: «В рамках теорії інститутів австрійської школи неефективні стійкі норми просто неможливі, оскільки неправильні, нежиттєздатні практики відсіваються людьми в процесі еволюції. Поштовхом до створення «пастки» виступає втручання держави в ту чи іншу сферу суспільного життя. Це призводить до зміни стимулів людської діяльності. Подолання інституційних «пасток» вимагає відмови держави від втручання в цю сферу.[183] [73]

Тобто, регуляторний вплив держави може мати як стимулюючий, так і деструктивний вплив з погляду формування інституційних пасток, у нашому разі – пастки транскордонної дивергенції. Так, стимулюючими з погляду укорінення та поширення цієї пастки на весь транскордонний простір між Україною та ЄС, можна вважати існуючі тарифні та візові обмеження, надто жорстке фіскальне і міграційне законодавство, диференціацію соціальних стандартів і підходів до цінового регулювання по різні боки кордону.

Водночас, негативні регуляторні імпульси для учасників вказаної пастки, які слід усіляко підтримувати та заохочувати, пов’язані з поширенням у

---

[182] Полтерович В. Институциональные ловушки и экономические реформы / Виктор Полтерович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://members.tripod.com/VM_Polterovich/ep99001.pdf/

[183] Ковалев А. Проблема институциональных «ловушек» и теория институтов австрийской школы / Алексей Ковалев, Ирина Ковалева [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://evolutio.info/content/view/1409/215/

транскордонному просторі між Україною та ЄС сучасних елементів економіки знань, поліпшення інвестиційного клімату, створенням сучасних транскордонних інституцій і здійсненням транскордонного трансферу технологій.

Наприклад, для якісної трансформації системи прикордонної торгівлі, сформованої в межах вищеописаної інституційної пастки транскордонної дивергенції, доцільно застосовувати регуляторні важелі стимулювання транскордонного підприємництва, зокрема шляхом децентралізації влади, демонополізації економіки та підвищення якості людського капіталу.

Крім того, в сучасних соціально-економічних умовах дедалі більшого значення набуває створення сприятливого для інновацій інституційного середовища транскордонних ринків. Зокрема, це стосується формування базових умов для трансферу технологій, захисту прав власності, підтримки добросовісної конкуренції тощо.[184] [107, с. 59]

У цьому сенсі окремі дослідники звертають увагу на першочерговій необхідності розвитку інституційної інфраструктури інвестиційного та інноваційного процесів. У контексті подолання інституційної пастки транскордонної дивергенції між Україною та ЄС це означає стимулювання розвитку транскордонного підприємництва шляхом створення технопарків і бізнес-інкубаторів, формування транскордонних інноваційних кластерів, підтримки транскордонного міжсекторного співробітництва, розбудови сучасних об’єктів інноваційної інфраструктури.[185] [76, с. 47]

Всі описані заходи, разом із нівелюванням деструктивних ефектів від наявності інституційної пастки транскордонної дивергенції, також сприятимуть розв’язанню проблем, пов’язаних з поширеністю транскордонних

---

[184] Малкина М. Институциональные ловушки инновационного развития российской экономики / Марина Малкина // Journal of Institutional Studies (Журнал институциональных исследований). – Том 3. – № 1. – 2011. – С. 50-60. – С. 59.

[185] Конюхов Ю. Інституціональний механізм реалізації регіональних економічних інтересів / Юрій Конюхов // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 17. – С. 42-47. – С. 47.

іллегальних операцій і корупційних феноменів у транскордонному просторі між Україною та ЄС.

Наприклад, розбудова та модернізація інституційної та інноваційної інфраструктури транскордонного співробітництва сприятиме розвитку підприємництва в сусідніх прикордонних регіонах України та країн-членів ЄС та нарощуванню фінансової спроможності економічних агентів, задіяних у відповідних транскордонних трансакціях. Це потягне за собою, як підвищення якості соціального капіталу прикордоння, насамперед через реалізацію спільних транскордонних підприємницьких ініціатив, так і зниження частки іллегальних операцій, що зумовлюватиметься укоріненням нових стандартів ділової культури в умовах зростаючої транскордонної конкуренції.

Приблизно такий самий алгоритм нарощування соціального капіталу в сусідніх прикордонних регіонах України та країн-членів ЄС і одночасного звуження тіньового сегменту в їх економіці, розгортатиметься внаслідок впровадження дієвих заходів фінансово-економічної та гуманітарної політики, спрямованої на викорінення структуроутворюючих елементів інституційної пастки транскордонної дивергенції між Україною та ЄС.

Таким чином, можна стверджувати, що запропоновані заходи суспільно-психологічного впливу на викорінення інституційної пастки транскордонної дивергенції мають системний характер і спроможні чинити позитивний вплив відразу в двох ключових напрямах: 1) блокування механізму самовідтворення інституційної пастки; 2) впровадження інституційних змін, спрямованих на підвищення якості соціального капіталу прикордоння та подолання іллегальних форм транскордонного підприємництва (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Основні засоби суспільно-психологічного впливу на викорінення інституційної пастки транскордонної дивергенції між Україною та ЄС

Засоби блокування механізму самовідтворення інституційної пастки	***Інституційні зміни, спрямовані на підвищення якості соціального капіталу прикордоння та подолання іллегальних форм транскордонного підприємництва***				
	Культурна та інтелектуальна експансія	Розбудова та модернізація інфраструктури	Стимулювання цивілізованих форм транскордонного підприємництва	Інституціоналізація транскордонного простору та ринків	Дерегуляція транскордонного бізнесу
Стимулювання розвитку саморуйнівних елементів пастки	Реалізація транскордонних навчально-освітніх проектів	Реалізація транскордонних інфраструктурних проектів	Підтримка легальних форм транскордонного підприємництва	Проведення в Україні адміністративно-територіальної реформи	Лібералізація візового режиму між Україною та ЄС
Руйнування структуроутворюючих ланок пастки	Викорінення патерналістських цінностей і утриманських настроїв	Проведення транскордонних виставково-ярмаркових заходів	Транскордонний трансфер інноваційних виробничих та управлінських технологій	Вирівнювання цін на товари і послуги по різні боки кордону між Україною та ЄС	Демонополізація транскордонних ринків товарів, послуг і фінансів
Формування ефективних конкурентних до пастки інститутів	Залучення інвесторів із сусідніх країн-членів ЄС	Підвищення ефективності функціонування єврорегіонів	Навчальні програми з підприємництва для трудових мігрантів	Активізація діяльності інститутів громадянського суспільства	Розвиток транскордонного консалтингу та рекрутингу
Введення у пастку «інститутів-вірусів», спроможних зруйнувати її зсередини	Організація транскордонних комунікаційних, культурних і навчально-освітніх заходів	Створення транскордонних технологічних та наукових парків і транскордонних кластерів	«Податкові канікули» та пільги для підприємців, які працюють у пріоритетних сферах транскордонного бізнесу	Збільшення податків для підприємців, які працюють у «периферійних» сферах транскордонного бізнесу	Амністія для тих учасників іллегальних транскордонних операцій, які «легалізувались»

Складено авторкою

Всі окреслені заходи, що покликані забезпечити викорінення інституційної пастки транскордонної дивергенції між Україною та ЄС, одночасно забезпечуючи підвищення якості соціального капіталу та блокуючи поширення іллегальних форм транскордонної економічної активності в межах відповідних транскордонних регіонів, можна поділити на чотири основні групи, згідно з характером їх суспільно-психологічного впливу на учасників транскордонного співробітництва: фундаментальні, мотиваційні, імпульсні та інфраструктурні.

Заходи фундаментального впливу зачіпають сферу ціннісних установок і морально-етичних імперативів економічної поведінки учасників транскордонного співробітництва. До їх числа можна віднести: проведення в Україні адміністративно-територіальної реформи та децентралізації влади, викорінення патерналістських цінностей і утриманських настроїв у мешканців прикордонних регіонів, а також демонополізація транскордонних ринків товарів, послуг і фінансів.

Другу групу формують заходи, спрямовані на формування позитивної мотивації учасників транскордонного підприємництва (а також інших форм транскордонної активності між Україною та ЄС) до участі в легальних і цивілізованих транскордонних операціях, або ж їх відповідну негативну мотивацію до залучення в небажані сфери транскордонного бізнесу, в тому числі у межах інституційної пастки транскордонної дивергенції. Передусім, це стосується: реалізації транскордонних навчально-освітніх проектів і програм, у тому числі навчальних програми з підприємництва для трудових мігрантів, підтримки легальних форм транскордонного підприємництва, вирівнювання цін на товари і послуги по різні боки кордону, залучення інвесторів із сусідніх країн-членів ЄС для реалізації інноваційних проектів у межах прикордонних регіонів України, запровадження «податкових канікул» та пільг для тих підприємців, які працюють у пріоритетних сферах транскордонного бізнесу, зокрема ІТ-технологій, наукомістких виробництвах, сфері

туристично-рекреаційних і фінансових послуг, а також збільшення податків для підприємців, які працюють у тих сферах транскордонного бізнесу, що «підживлюють» інституційну пастку транскордонної дивергенції між Україною та ЄС.

До третьої групи слід віднести ті заходи, які мають короткотерміновий, або і разовий, вплив на учасників транскордонного співробітництва між Україною та ЄС, зокрема в частині визначення пріоритетів їх економічної поведінки. Тобто, група імпульсних заходів більшою мірою орієнтована на емоційні вияви економічних агентів, що беруть участь в господарських, соціальних чи культурних трансакціях у спільному транскордонному просторі між Україною та ЄС. До цих заходів можна віднести: лібералізацію візового режиму між Україною та ЄС, проведення транскордонних виставково-ярмаркових, комунікаційних, культурних, навчально-освітніх та інших заходів, амністію для тих учасників іллегальних транскордонних операцій, які вирішили повністю перейти у сферу легального транскордонного бізнесу.

І нарешті четверта група заходів стосується підтримки та впровадження в життя тих форм транскордонної економічної активності, які належать до однієї із трьох попередніх груп. Передусім, це: реалізація транскордонних інфраструктурних проектів, забезпечення транскордонного трансферу інноваційних виробничих та управлінських технологій, підвищення ефективності функціонування єврорегіонів, активізації діяльності інститутів громадянського суспільства в межах прикордонних територій України та сусідніх із ними країн-членів ЄС, розвитку мережі транскордонного консалтингу та рекрутингу, створення транскордонних технологічних та наукових парків і транскордонних кластерів тощо.

Вищеперелічені заходи суспільно-психологічного впливу на поширення транскордонної конвергенції у спільному соціально-економічному просторі між Україною та ЄС, можна також структурувати за їх пріоритетністю в часовому вимірі, виходячи з особливостей і викликів сучасного етапу європейської інтеграції України.

Так, до групи першочергових заходів слід віднести реалізацію транскордонних навчальних та інфраструктурних проектів, проведення в Україні адміністративно-територіальної реформи, спрямованої на підвищення ефективності функціонування економіки на рівні територіальних громад базового рівня, лібералізацію візового режиму з ЄС, демонополізацію транскордонних ринків товарів, послуг і фінансів, інтенсифікацію транскордонних комунікаційних, культурних і навчально-освітніх заходів, а також активізацію діяльності інститутів громадянського суспільства у прикордонних з ЄС регіонах України.

Другу групу (заходи підтримуючого впливу) формують заходи з підтримки легальних форм транскордонного підприємництва, транскордонного трансферу інноваційних виробничих та управлінських технологій, введення «податкових канікул» та економічно обґрунтованих пільг для підприємців, які працюють у пріоритетних сферах транскордонного бізнесу, залучення в ці сфери інвесторів із сусідніх країн-членів ЄС, а також підвищення ефективності функціонування єврорегіонів.

І ще однією, третьою групою заходів, реалізацію яких слід починати лише після створення необхідних соціально-економічних і суспільно-психологічних передумов для поширення конвергентних процесів у транскордонному просторі між Україною та ЄС, є заходи зі створення транскордонних технологічних та наукових парків і транскордонних кластерів, розвиток транскордонного консалтингу та рекрутингу, викорінення патерналістських цінностей і утриманських настроїв, а також підвищення ефективності функціонування транскордонних ринків з метою вирівнювання цін на товари і послуги по різні боки кордону між Україною та ЄС.

Висновки до п’ятого розділу

1. Пріоритетним напрямом стимулювання конвергентних процесів у транскордонному регіоні є удосконалення інституційного середовища з метою зближення формальних і неформальних інститутів, що діють по різні боки кордону. У цьому контексті, в українсько-польському транскордонному регіоні інституційні зміни, спрямовані на поглиблення соціально-економічної конвергенції, повинні розвиватися у трьох ключових напрямах: формування спільного інституційно-правового поля, активізація діяльності транскордонних інституцій і підвищення якості інституційного забезпечення транскордонних ринків.

2. Для консолідації формальних інститутів, які регулюють різні аспекти соціально-економічної діяльності у межах транскордонного регіону, першочергового значення, в сучасних умовах європейської інтеграції, набуває уніфікація інструментів його розвитку як цілісного об’єкту управління. В українсько-польському транскордонному регіоні це, насамперед, стосується розробки спільних стратегій розвитку для всіх прикордонних областей України та воєводств Польщі, які повинні втілюватися у життя за участю органів місцевого самоврядування та представників експертних середовищ з обох боків кордону.

3. З метою активізації транскордонної діяльності інституцій, локалізованих у прикордонних регіонах, зокрема в напрямі стимулювання транскордонної соціально-економічної конвергенції, доцільно сприяти розвитку сучасних форм транскордонного співробітництва, передусім транскордонних кластерів. Так, в українсько-польському транскордонному регіоні є необхідні передумови для функціонування трьох таких кластерів: рекреаційного, науково-освітнього та кластеру ІТ-технологій. Для підвищення їх ефективності на основі використання ефекту синергії у процесі поширення транскордонних конвергентних процесів, доцільно розвивати вказані кластери в межах єдиної транскордонної кластерно-інституційної агломерації.

4. Невід'ємним елементом інституціоналізації соціально-економічного простору транскордонного регіону з метою поширення конвергенції в його межах, є удосконалення інституційного забезпечення розвитку транскордонних ринків. В українсько-польському транскордонному регіоні пріоритетними напрямами інституційних змін, спрямованих на підвищення ефективності функціонування транскордонних ринків є: модернізація ринкової та прикордонної інфраструктури, насамперед з українського боку кордону, сприяння розвитку транскордонного підприємництва та поліпшення інвестиційного клімату на основі використання конкурентних переваг усього транскордонного регіону як єдиного соціально-економічного простору для здійснення інвестиційної діяльності.

5. В умовах нових викликів європейської інтеграції дедалі більшого значення набуває функціонування транскордонного фінансового ринку. Зокрема, від рівня інтегрованості фінансових інституцій, локалізованих по різні боки кордону, залежить їх спроможність якісно вирішувати ключові проблеми інвестиційно-фінансового забезпечення економіки транскордонного регіону. Тому в українсько-польському транскордонному регіоні задля підвищення ефективності фінансового стимулювання конвергенції пропонується започаткувати діяльність фінансово-інвестиційного консорціуму за участю банківських і небанківських фінансових інституцій, діяльність яких пов'язана з розвитком економіки сусідніх прикордонних територій України та Польщі. Діяльність такого консорціуму сприятиме також поліпшенню інвестиційного клімату та інтеграції фінансових інституцій з органами місцевого самоврядування місцевих територіальних громад і науковими та навчально-освітніми закладами українсько-польського транскордонного регіону.

6. Враховуючи важливу роль зближення науки і практики у вирішенні проблем транскордонного співробітництва та стимулювання транскордонної конвергенції регіонів запропоновано активізувати спільну діяльність наукових установ і навчальних закладів України та Польщі разом із підприємницькими структурами та органами місцевого самоврядування у ключових сферах

розвитку українсько-польського транскордонного регіону. Зокрема, окреслено пріоритетні напрями такого зближення у чотирьох основних ланках: фундаментально-методологічною, аналітично-дослідницькою, навчально-методичною та науково-практичною.

7. З погляду сприяння конвергентним процесам в українсько-польському транскордонному регіоні важливе значення відводиться зближенню рівня фінансової спроможності прикордонних територіальних громад України та Польщі. У цьому контексті наголошується на необхідності успішного завершення адміністративно-територіальної реформи, розпочатої в Україні на засадах і принципах, якими визначається розвиток місцевого самоврядування в країнах-членах ЄС. Так, з метою підвищення якості фінансового забезпечення відповідних трансформаційних процесів запропоновано низку заходів з поліпшення інвестиційного клімату в українсько-польському транскордонному регіоні. Зокрема, запропоновано алгоритм впровадження системного підходу до розробки інвестиційних пропозицій і проектів, спрямованих на розвиток українсько-польського транскордонного регіону, за участю органів місцевого самоврядування сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі.

8. Особливою площиною поширення конвергентних процесів у транскордонному регіоні в умовах сучасних викликів європейської інтеграції є впровадження основ «економіки знань» у транскордонну господарську, науково-технічну та управлінську діяльність. З метою укорінення елементів «економіки знань» у соціально-економічному просторі українсько-польського транскордонного регіону пропонується здійснювати системну роботу у трьох ключових напрямах транскордонного співробітництва: підвищення якості людського капіталу сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі, активізація основних ланок інноваційної економіки в межах усього транскордонного регіону та формування відкритого конкурентного середовища як важливого чинника поширення інновацій у транскордонному бізнесі.

9. Важливою передумовою досягнення якісних змін у поширенні конвергентних процесів у соціально-економічному просторі українсько-польського транскордонного регіону є забезпечення суттєвих зрушень у свідомості мешканців прикордонних регіонів України щодо пріоритетів їх економічного співробітництва із сусідами з країн-членів ЄС. Зокрема, слід дедалі більшого значення надавати суспільно-психологічним аспектам поглиблення транскордонної конвергенції між Україною та Польщею, а відтак і між Україною та ЄС загалом. Передусім це стосується розбудови та модернізації інституційної інфраструктури транскордонного співробітництва, стимулювання цивілізованих форм транскордонного підприємництва, а також культурної та інтелектуальної інтеграції мешканців прикордонних регіонів України та країн-членів ЄС.

10. Якісні зміни в поширенні транскордонних конвергентних процесів між Україною та ЄС значною мірою визначаються зрушеннями у свідомості мешканців прикордонних регіонів України щодо пріоритетів їх економічного співробітництва із сусідами з країн-членів ЄС. У зв’язку із цим, дедалі більшого значення набувають суспільно-психологічні аспекти поглиблення конвергенції в соціально-економічному просторі транскордонного регіону між Україною та ЄС. Передусім це стосується розбудови та модернізації інституційної інфраструктури транскордонного співробітництва, стимулювання цивілізованих форм транскордонного підприємництва, а також культурної та інтелектуальної інтеграції мешканців прикордонних регіонів України та сусідніх із ними країн-членів ЄС.

Основні положення та матеріали, представлені у цьому розділі, були висвітлені у публікаціях авторки: [17], [20], [21], [22], [25], [26], [87], [90], [91], [94], [95], [96], [97], [196], [217], [218], [220], [231].

Висновки

У дисертаційній роботі запропоновано новий підхід до вирішення важливої науково-прикладної проблеми – розроблення теоретико-методологічних засад, науково-методичного забезпечення і практичних рекомендацій щодо поширення конвергенції в соціально-економічному просторі транскордонного регіону в умовах європейської інтеграції. Висновки концептуального, теоретико-методологічного та науково-прикладного характеру зводяться до наступного.

1. Дослідження транскордонної конвергенції регіонів ґрунтується на виявленні тенденцій зближення кількісних та якісних показників соціально-економічного розвитку по різні боки кордону. До цих показників, зокрема, відносяться такі, що характеризують демографічну ситуацію, рівень економічної активності та якість життя населення, якість людського та соціального капіталу на регіональному рівні, інвестиційно-інноваційну активність господарюючих суб'єктів, особливості інвестиційного клімату, адміністративно-управлінський потенціал, якість інституційного середовища та розвиненість міжсекторного партнерства. Крім того, в межах транскордонних регіонів критеріями конвергенції у соціально-економічному просторі по різні боки кордону виступають показники інтеграційного потенціалу, експорту та імпорту товарів і послуг, а також обсягу залучених прямих іноземних інвестицій.

2. Основними засобами стимулювання конвергенції в соціально-економічному просторі транскордонного регіону в умовах європейської інтеграції слід вважати: децентралізацію влади та поширення місцевих ініціатив, модернізацію прикордонної інфраструктури, розвиток транспортно-логістичної інфраструктури, транскордонну трудову міграцію та підвищення якості людського капіталу, а також глобальний трансфер технологій. Водночас, найбільш вагомими бар'єрами на шляху соціально-економічного зближення прикордонних територій країн-членів ЄС та сусідніх із ними держав є: аксіологічні розбіжності, тенденція до зміцнення кордонів, інституційні обмеження, а також недостатній рівень розвитку людського і соціального капіталу.

3. Основними чинниками стимулювання конвергенції в соціально-економічному просторі транскордонного регіону є: організаційно-економічні, фінансово-інвестиційні, інформаційно-комунікаційні, соціально-демографічні та геоекономічні. Об'єднуючись у п'яти основних площинах соціально-економічного простору транскордонного регіону (управлінській, фінансовій, інформаційній гуманітарній та ринковій), вони чинять вплив на його конвергенцію в напрямі соціально-культурного, економічного та інституційного зближення прикордонних територій сусідніх держав. При цьому основними критеріями ідентифікації вказаних чинників є: просторовий (за сферою поширення конвергенції), функціональний (за характером розгортання конвергентних процесів) і цільовий (за кінцевою метою конвергенції).

4. Основою формування потенціалу соціально-економічної конвергенції у транскордонних регіонах, до складу яких входять прикордонні території країн-членів ЄС та сусідніх із ними держав, є інституційно-правові засади європейської інтеграції та регіональної політики ЄС. Упродовж тривалого періоду еволюції інституційно-правового середовища ЄС відбувалися супутні інституційні зміни, пов'язані із розвитком транскордонного співробітництва на його зовнішніх кордонах і соціально-економічною конвергенцією в межах відповідних транскордонних регіонів.

5. В українсько-польському транскордонному регіоні соціально-економічна конвергенція відбувається під впливом еволюції інституційно-правового середовища ЄС, одночасно спираючись на інституційні механізми європейської інтеграції України. У зв'язку із цим, на сучасному етапі розвитку сусідніх прикордонних територій України та Польщі першочергового значення набуває подолання інституційних диспропорцій, пов'язаних зі специфікою адміністративно-територіального устрою обох держав, режимом перетину кордону, особливостями розбудовою прикордонної та іншої інфраструктури, реалізації транскордонних інвестиційних та інших проектів.

6. Основним напрямом соціально-економічної конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні протягом останнього десятиріччя стало зближення обсягів валового регіонального продукту в

розрахунку на одну особу. За цим показником спостерігалася як абсолютна β-конвергенція, так і σ-конвергенція. Крім того, спостерігається конвергенція за показником товарної структури експорту та імпорту в усіх сусідніх прикордонних регіонах України та Польщі. Водночас за показниками фінансово-інвестиційної діяльності та якості адміністративно-управлінського забезпечення відзначається дивергенція.

7. Вагоме значення для поширення конвергентних процесів у транскордонному просторі між Україною та ЄС має характер функціонування та еволюції неформальних інститутів. Це зумовлюється особливо вагомою роллю, яку неформальні інститути традиційно виконують в соціально-економічному розвитку прикордонних регіонів України, включаючи налагодження їх зовнішньоекономічних зв'язків із сусідніми прикордонними регіонами Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії. На основі проведеного експертного дослідження встановлено, що найбільш вагомий вплив на соціально-економічну конвергенцію в українсько-польському транскордонному регіоні мають неформальні інститути-паразити та інститути-коректори, роль яких, проте, є переважно деструктивною. На третьому місці за впливовістю серед неформальних інститутів, на думку експертів, є інститути-замінники, позитивний вплив яких на транскордонну конвергенцію між Україною та Польщею, хоч і не набагато, але переважає негативний.

8. Пріоритетним напрямом стимулювання конвергентних процесів у транскордонному просторі між Україною та ЄС визначено удосконалення інституційного середовища з метою зближення формальних і неформальних інститутів, що діють по різні боки кордону. Вказані інституційні зміни повинні розвиватися у трьох ключових напрямах: формування спільного інституційно-правового поля, активізація діяльності транскордонних інституцій і підвищення якості інституційного забезпечення транскордонних ринків.

9. Невід'ємним елементом інституціоналізації соціально-економічного простору транскордонного регіону з метою поширення конвергенції в його межах є удосконалення інституційного забезпечення розвитку транскордонних ринків. Пріоритетними напрямами інституційних змін, спрямованих на підвищення ефективності функціонування транскордонних ринків є: модернізація

ринкової та прикордонної інфраструктури, насамперед з українського боку кордону; сприяння розвитку транскордонного підприємництва; поліпшення інвестиційного клімату на основі використання конкурентних переваг усього транскордонного простору між Україною та ЄС.

10. Враховуючи важливу роль зближення науки і практики у вирішенні проблем транскордонного співробітництва та стимулювання транскордонної конвергенції регіонів, запропоновано активізувати спільну діяльність наукових установ і навчальних закладів України та сусідніх країн-членів ЄС разом із підприємницькими структурами та органами місцевого самоврядування у ключових сферах розвитку відповідного транскордонного простору. Зокрема, окреслено пріоритетні напрями такого зближення у чотирьох основних ланках: фундаментально-методологічній, аналітично-дослідницькій, навчально-методичній та науково-практичній.

11. З погляду сприяння транскордонним конвергентним процесам між Україною та ЄС важливе значення відводиться зближенню рівня фінансової спроможності прикордонних територіальних громад України. У цьому контексті першочергову увагу необхідно приділити завершенню адміністративно-територіальної реформи, розпочатої в Україні на засадах і принципах, якими визначається розвиток місцевого самоврядування в країнах-членах ЄС. Так, з метою підвищення якості фінансового забезпечення відповідних трансформаційних процесів запропоновано низку заходів з поліпшення інвестиційного клімату в українсько-польському транскордонному регіоні. Зокрема, описано алгоритм впровадження системного підходу до розробки інвестиційних пропозицій і проектів, спрямованих на розвиток українсько-польського транскордонного регіону, за участю органів місцевого самоврядування сусідніх прикордонних регіонів України та Польщі.

Список використаних джерел

1. Абалкин Л. Глобализация мирового сообщества и культура / Леонид Абалкин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://agnivesti.ru/news9728/
2. Адамовіч М. Роль європейських проектів у місцевому і регіональному розвитку / М. Адамовіч. – Варшава, 2004. – 179 с.
3. Алаев Э. Социально-экономическая география. Понятийно-терминологический словарь / Э. Алаев. – М.: Мысль, 1983. – 350 с.
4. Алексеева Ю. Институциональные ловушки / Ю. Алексеева [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/ 14_NPRT_2010/ Economics/ 66934.doc.htm/
5. Артьомов І. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України : монографія / Іван Артьомов. – Ужгород : Ліра, 2009. – 520 с.
6. Артьомов І. Транскордонна статистика як інструмент управління регіональним розвитком / Іван Артьомов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/5470/1/ Artjomov.pdf/
7. Архірєєв С. Теоретичні основи дослідження парної структурно-технологічної конвергенції / Сергій Архірєєв // Економічна теорія. – 2015. – № 2. – С. 19-37.
8. Бабець І. Інтеррегіональне співробітництво з країнами ЄС як засіб зміцнення економічної безпеки Причорноморського регіону України / Ірина Бабець [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/66893/02-Babets.pdf?sequence=1/

9. Бабець І. Інформаційна безпека інтеррегіонального співробітництва України: інституціональний аспект / Ірина Бабець // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2014. – Вип. 3 (107). – С. 518-527.
10. Бабець І. Методичні аспекти реалізації інноваційної моделі транс-кордонного співробітництва / Ірина Бабець, Анатолій Мокій// Науковий вісник ЧТЕІ КНТЕУ. – Чернівці: АНТ Лтд, 2004. – Вип. ІІ. – С. 354-361.
11. Бабій М. Адаптивна поведінка домогосподарств і ризики інституційних пасток в умовах трансформаційних процесів / М. Бабій // Бізнесінформ. – 2016. – № 6. – С. 13-19.
12. Балик У. Електронна комерція як елемент системи світового господарства / У. Балик, М. Колісник // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2014. – № 811. – С. 11-19.
13. Балян А. Міжрегіональне, транскордонне співробітництво України за умов розширення Європейського Союзу (на прикладі прикордонних регіонів України та Угорщини) / Ануш Балян. – Ужгород: Ліра, 2005. – 320 с.
14. Бальцерович Л. Свобода і розвиток. Економіка вільного ринку / Лешек Бальцерович. – Львів: Незалежний культурологічний часопис «Ї», 2000. – 334 с.
15. Бальцерович Л. Социализм, капитализм, трансформация: социальные очерки на рубеже эпох / Лешек Бальцерович. – М.: Наука, 1999. – 352 с.
16. Барро Р.Дж., Сала-И-Мартин Х. Экономичекий рост / Р.Дж. Барро, Х. Сала-И-Мартин; пер. с англ. – М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2010. – 824 с.: ил.
17. Бжезинский З. Великая шахматная доска (господство Америки и его геостратегические императивы) / Збигнев Бжезинский [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.ru/POLITOLOG/AMERICA/ bzhezinskij.txt/

18. Борщевський В. Децентралізація влади як засіб стимулювання конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні / Віктор Борщевський, Катажина Куцаб-Бонк // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України [зб. наук. пр.] / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень». – Львів, 2016. – Вип. 6 (122). – С. 26-30.
19. Борщевський В. Інституційна пастка транскордонної дивергенції: причини формування та засоби усунення / Віктор Борщевський, Катажина Куцаб-Бонк // Регіональна економіка. – 2016. – № 4. – С. 108-117.
20. Борщевський В. Інституційні аспекти конвергенції соціально-економічного простору транскордонного регіону / Віктор Борщевський, Катажина Куцаб-Бонк // Науковий вісник Мукачівського державного університету [зб. наук. пр.]. – Мукачево, 2016. – Вип. 1 (5). – С. 201-206. (Серія «Економіка»).
21. Борщевський В. Конвергенція в українсько-польському транскордонному регіоні: науково-аналітична доповідь / Віктор Борщевський, Христина Притула, Катажина Куцаб-Бонк. – Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України», 2017. – 108 с.
22. Борщевський В. Міжсекторний діалог як інструмент формування спроможних громад та впровадження ефективного територіального управління / Віктор Борщевський, Андрій Залужний, Катажина Куцаб-Бонк, Ірина Кравців, Ірина Куропась, Орест Микита. – Яворів: Ліга-Пресс. – 2016. – 80 с.
23. Борщевський В. Нарощування соціально-економічного потенціалу транскордонного регіону в умовах ринкової конвергенції / Віктор Борщевський, Катажина Куцаб-Бонк / Соціально-економічний потенціал транскордонного співробітництва : матеріали між нар. наук.-практ. конф. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 186 с. – С. 10-12.

24. Борщевський В. Прикордонна торгівля і транскордонна конвергенція: взаємний вплив на тлі сучасних викликів європейської інтеграції України / Віктор Борщевський, Катажина Куцаб-Бонк // Вісник ЛТЕУ. [зб. наук. пр.]. – Львів, 2016. – Вип. 51. – С. 17-26 (Економічні науки).
25. Борщевський В. Ризики впливу функціонування зони вільної торгівлі з ЄС на українсько-польське аграрне співробітництво: міждержавний і транскордонний аспекти / Віктор Борщевський, Катажина Куцаб-Бонк // Стратегічні пріоритети. – 2016. – № 2. – С.27-33.
26. Борщевський В. Розвиток економіки сільських територій та адміністративно-територіальна реформа. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування : монографія / Віктор Борщевський, Катажина Куцаб-Бонк ; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України». – Львів, 2016. – 264 с. – С. 72-81.
27. Борщевський В. Соціально-економічна конвергенція людського потенціалу в контексті розвитку транскордонного регіону / Віктор Борщевський, Катажина Куцаб-Бонк // Регіональна економіка. – 2016. – № 2. – С. 174-180.
28. Борщевський В. Стратегія розвитку транскордонного регіону: передумови, принципи, засоби реалізації / Віктор Борщевський // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Кластери та конкурентоспроможність прикордонних регіонів (Збірник наукових праць). Вип. 3 (71) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2008. – 546 с. – С. 76-82.
29. Борщевський В. Транскордонна конвергенція регіонів: феноменологія та перспективи / Віктор Борщевський, Катажина Куцаб-Бонк / Транскордонне співробітництво: ключові ідеї та перспективи : матеріали XXIII міжнар. наук.-практ. конф., 20-22 травня 2016 р. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т., 2016. – 172 с. – С. 19-20.

30. Борщевський В. Угода про асоціацію як чинник конвергенції соціально-економічного простору між Україною та ЄС / Віктор Борщевський, Катажина Куцаб-Бонк / Мега-тренди світового розвитку та економічні перспективи України : матеріали міжнар. конф. – К: КНУ імені Тараса Шевченка, 2016. – 196 с. – С. 20-21.
31. Борщевський В.В. Україна і Польща в умовах розширеного ЄС: економічна оптимізація та глобальне партнерство: монографія / Віктор Валентинович Борщевський. – Львів: Аверс, 2009. – 244 с.
32. Борщевський В. Українсько-польське економічне співробітництво в умовах євроінтеграції : монографія / Віктор Борщевський. – Львів: Аверс, 2007. – 328 с.
33. Борщевський В. Українсько-польське економічне співробітництво у світлі сучасних теорій оптимізації / Віктор Борщевський // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 9 (99). – С. 11-18.
34. Борщевський В. Формування соціально-економічного простору транс-кордонного регіону в контексті стимулювання конвергентних процесів / Віктор Борщевський, Катажина Куцаб-Бонк // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2016. – Вип. 773-774. – С. 101-105 (Економіка).
35. Васьків С. Актуальні питання та напрями статистичного вивчення соці-ально-економічного розвитку транскордонних територій / Степан Васьків // Соціально-економічний потенціал транскордонного співробітництва / Мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 187 с. – С. 13-15.
36. Великая трансформация [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Великая_трансформация/
37. Вербовська Л. Економічна безпека прикордонних територій, головна складова інвестиційної привабливості транскордонної співпраці /

Л. Вербовська // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2013. – Вип. 4 (102). – С. 132-139.

38. Возняк Г. Сучасні теорії та парадигми регіонального розвитку: практичний вимір для України / Галина Возняк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://global-national.in.ua/archive/5-2015/138.pdf/
39. Возняк М.Г. Суспільно-економічна єдність і модернізація транскордонних регіонів / М.Г. Возняк. – Жешув, 2008. – 220 с.
40. Впровадження систем електронного документообігу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1566072160604/dokumentoznavstvo/vprovadzhennya_sistem_elektronnogo_dokumentoobigu/
41. Герасимів З.М. Основні підходи до розуміння поняття «регіон» / З.М. Герасимів // Агросвіт. – 2012. – № 5. – С. 24-26.
42. Герберт Маркузе. Одномерный человек [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://socioline.ru/book/gerbert-markuze-odnomernyi-chelovek/
43. Глобальный дискурс: сб. статей [под ред. Л.В. Савина]. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2003. – 142 с.
44. Глуха Г.Я. Глобалізація та економічне зростання / Г.Я.Глуха [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://duep.edu/uploads/vidavnitstvo14/ao-140-2014/6902.pdf/
45. Глущенко К.П. Мифы о бета-конвергенции / К. Глущенко // Журнал Новой экономической ассоциации. – 2012. – № 4(16). – С. 27–44.
46. Гоблик В. Вплив інституційно-правових бар'єрів на ефективність зовнішньоекономічної діяльності в транскордонних регіонах / В. Гоблик, Я. Дем'ян // Економічний форум. – 2015. – № 3. – С. 123-128.
47. Гоблик В.В. Спільні транскордонні регіони України та ЄС: зовнішньоекономічний аспект / Володимир Васильович Гоблик: Монографія / НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2012. – 305 с.

48. Гонта О. Проблеми формування транскордонного туристичного брендингу / О. Гонта // Чернігівський науковий часопис. Серія 1, Економіка і управління. – 2011. – № 2 (2). – С. 50-58.

49. Григорьева А.В. Конвергенция экономического развития национальных экономик в условиях глобализации / А.В. Григорьева, Е.А Безгласная [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// www.econf.rae.ru/ article/6429/

50. Гусєва М. Розвиток інфраструктурного забезпечення транскордонних ринків / Марія Гусєва // Регіональна економіка. – 2014. – № 1. – С. 42-51.

51. Гусєва М. Формування транскордонного ринку як особливої економічної системи прикордонного регіону / Марія Гусєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=52869/

52. Демедюк О.П. Конвергенція механізмів підвищення конкурентоспроможності в українсько-словацькому транскордонному регіоні / О.П. Демедюк // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональна конвергенція та транскордонні ринки (зб. наук. пр.) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: відп. ред. Кравців В.С. – Львів, 2011. – Вип. 5 (91) – 2011 – 385 с. – С. 61-70.

53. Демченко В.В. Європейський досвід просторового планування транскордонних територій / Володимир Васильович Демченко, Володимир Васильович Гоблик // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональна конвергенція та транскордонні ринки (зб. наук. пр.) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2011. – Вип. 5 (91) – 2011 – 385 с. – С. 22-32.

54. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : монографія / за ред. З. С. Варналія. − К. : НІСД, 2007. − 768 с.

55. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/

56. Джалілов О.О. Економічна конвергенція як показник інтегрованості країн / О.О. Джалілов // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – Вип. 3 (50). – Ч. 2. – С. 132-139.

57. Досвід Польщі у сфері адміністративно-територіальної реформи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ogo.ua/articles/view/2015-07-09/64668.html/

58. Дронь Ю.П. Категорія "регіон": сутність і напрями досліджень / Ю.П. Дронь // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2011. – №1. – С. 52-58.

59. Евстигнеева Л. Второе дыхание теории конвергенции / Л. Евстигнеева, Р. Евстигнеев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sbiblio.com/biblio/archive/evstigneev_teorkonvergenc/

60. Економіка знань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.studopedia.ru/4_157629_tema---ekonomika-znan.html/

61. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку [В.М. Геєць та ін.]. – К.: Фенікс, 2003. – 1006 с

62. Експертизи, які виконувалися на замовлення Міністерства регіонального розвитку на потреби опрацювання Стратегії суспільно-економічного розвитку східної Польщі до 2020 року. Том II, Варшава, 2007. – 94 с.

63. Європейський Союз: політика, економіка, право. Навчальний посібник / За ред. д-ра іст. наук Н.В.Антонюк, канд. юрид. наук М.М.Микієвича. – Львів, 2005. – 532 с.

64. Жаліло Я.А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика: монографія / Я.А. Жаліло. – К.: Національний інститут стратегічних досліджень. – 359 с.

65. Жук П. Проблеми асиметрії та механізм регулювання транскордонної екологічної безпеки / Петро Жук // Соціально-економічний потенціал транскордонного співробітництва : Матеріали міжнародної науково-

практичної конференції. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2016. – 187 с. – С. 54-59.

66. Журба І. Пріоритетні форми трансформації транскордонного співробітництва в умовах наближення України до Європейського Союзу : монографія / Ігор Журба. – Хмельницький: ХНУ, 2012. – 274 с.
67. Иванов Г.И. Социальная сущность теории конвергенции / Геннадий Иванович Иванов. – М.: Политиздат, 1975. – 198 с.
68. История экономических учений: Г.Мюрдаль и М.Фридмен [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rudocs.exdat.com/docs/index-199031.html/
69. История экономических учений: Учебник. – Ч. II [под ред. А.Г. Худокормова]. – М.: Изд-во МГУ, 1994. – 416 с.
70. Інструмент європейського сусідства і партнерства – нові можливості для України / За ред. Н. Андрусевич. – Львів, 2008. – 155 с.
71. Капелюшников Р.И. Меркантилизм как высшая стадия либерализма / Ростислав Исакович Капелюшников [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.libertarium.ru/65648/
72. Клейн Л. Что мы, экономисты, знаем о переходе к рыночной системе? / Лоуренс Клейн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.liveinternet.ru/users/beobaxter/post135060134/
73. Ковалев А. Проблема институциональных «ловушек» и теория институтов австрийской школы / Алексей Ковалев, Ирина Ковалева [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://evolutio.info/content/view/1409/215/
74. Козлюк С. Тютюнові каравани / Станіслав Козлюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/Society/153587/
75. Конвергенція регіонів у транскордонному просторі / Н.А. Мікула, Є.Е. Матвєєв, В.В. Толкованов та ін. – Львів: Інститут регіональних

досліджень НАН України – Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентові України, 2012. – 368 с.

76. Конюхов Ю. Інституціональний механізм реалізації регіональних економічних інтересів / Юрій Конюхов // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 17. – С. 42-47.
77. Кордонский С.Г. Административные рынки СССР и России / Симон Гдальевич Кордонский [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.libertarium.ru/l_knig_knig?NO_COMMENTS=1&PRINT_VIEW=1/
78. Корольчук Л. Теоретичні основи та організаційні аспекти забезпечення конкурентоспроможності економіки транскордонного регіону / Леся Корольчук // Економіст. – 2011. – № 9. – С. 36-38.
79. Коуз, Рональд [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Коуз,_Рональд/
80. Коцан Р. Геополітичні чинники виникнення і розвитку транскордонного співробітництва в українсько-польському прикордонні / Роман Коцан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ipiend.gov.ua/uploads/nz/nz_49/kozan_geopolitychni.pdf/
81. Кралюк П. Польсько-українські відносини: у полоні стереотипів і взаємних образ / Петро Кралюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/polsko-ukrayinski_vidnosini_u_poloni_stereotipiv_ i_vzaemnih_obraz.html/
82. Кругман П.Р. Международная экономика. Теория и политика: учебник для вузов / П.Р. Кругман, М. Обстфельд. – М.: Экономический факультет МГУ, ЮНИТИ, 1997. – 799 с.
83. Куан Ю Л. Сінгапурська історія: із третього світу у перший / Лі Куан Ю. – К.: Наш формат, 2011. – Т.1, 2.

84. Кузьменко Л.В. Конвергенція ринку праці в країнах ЄС / Л.В. Кузьменко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lib.chdu.edu.ua/ pdf/naukpraci/govermgmt/2013/214-202-13.pdf/

85. Кун Т. Структура научных революций [пер. с англ.] / Т. Кун. – М.: Прогресс, 1977. – 246 с.

86. Куцаб-Бонк К. Бар'єри та потенціал конвергенції соціально-економічного простору українсько-польського транскордонного регіону / Катажина Куцаб-Бонк / Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України [зб. наук. пр.] / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень». – Львів, 2015. – Вип. 6 (116). – С. 60-63.

87. Куцаб-Бонк К. Інноваційні важелі стимулювання транскордонної конвергенції між Україною та ЄС / Катажина Куцаб-Бонк // Інноваційна економіка. – 2016. – № 7-8 (64). – С. 18-22.

88. Куцаб-Бонк К. Інституційні чинники транскордонної конвергенції в умовах сучасного етапу європейської інтеграції України / Катажина Куцаб-Бонк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – 2016. – № 2 (30). – С. 14-18 (Серія «Економіка»).

89. Куцаб-Бонк К. Інституціоналізація транскордонних конвергентних процесів у контексті європейської інтеграції України / Катажина Куцаб-Бонк // Науковий вісник Ужгородського університету [зб. наук. пр.]. – Ужгород, 2016. – Вип. 2 (48). – С. 137-142 (Серія «Економіка»).

90. Куцаб-Бонк К. Конвергенція в економічному просторі українсько-польського транскордонного регіону: проблеми та засоби їх подолання / Катажина Куцаб-Бонк // Економічний простір. – 2016. – № 111. – С. 5-14.

91. Куцаб-Бонк К. Конвергенція соціально-економічного простору транскордонного регіону крізь призму функціонування транскордонних ринків / Катажина Куцаб-Бонк / Соціально-економічні проблеми

сучасного періоду України [зб. наук. пр.] / НАН України. Інститут регіональних досліджень. – 2014. – Вип. 6 (110). – С. 30-38.

92. Куцаб-Бонк К. Конвергенція соціально-економічного простору транскордонного регіону між Україною та ЄС в умовах поглиблення європейської інтеграції / Катажина Куцаб-Бонк / Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України [зб. наук. пр.] / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень». – Львів, 2016. – Вип. 1 (117). – С. 37-40.
93. Куцаб-Бонк К. Конвергенція транскордонного простору між Україною та ЄС в умовах нових викликів глобалізації / Катажина Куцаб-Бонк / Глобалізаційні процеси в розвитку національних економік : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Ч. 1. – Тернопіль: Крок, 2016. – С. 185-187.
94. Куцаб-Бонк К. Маркетинг прикордонних сільських територій України як чинник їх розвитку та стимулювання конвергенції в спільному транскордонному просторі з ЄС / Катажина Куцаб-Бонк, Ірина Кравців // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2016. – № 3 (7). – С. 75-84.
95. Куцаб-Бонк К. Механізми інституційного забезпечення розвитку транскордонного регіону України і Польщі, інтегрованої з ЄС : монографія / Катажина Куцаб-Бонк. – Гродно : ЮрСаДрук, 2013. – 161 с.
96. Куцаб-Бонк К. Перспективи розвитку українсько-польського транскордонного регіону в контексті нових викликів європейської інтеграції / Катажина Куцаб-Бонк // Регіональна економіка. – 2015. – № 4. – С. 143-150.
97. Куцаб-Бонк К. Соціально-економічна конвергенція у транскордонному просторі між Україною та ЄС: тенденції, виклики завдання : монографія / Катажина Куцаб-Бонк ; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». – Львів, 2016. – 243 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

98. Куцаб-Бонк К. Соціально-економічний простір транскордонного регіону: механізми формування та чинники конвергенції / Катажина Куцаб-Бонк // Вісник Львівського університету [зб. наук. пр.]. – Львів, 2016. – Вип. 38. – С. 326-332 (Серія міжнародні відносини).

99. Куцаб-Бонк К. Транскордонні аспекти соціально-економічної конвергенції регіонів: євроінтеграційний контекст / Катажина Куцаб-Бонк // Актуальні проблеми міжнародних відносин [зб. наук. пр.]. – Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2016. – Вип. 128. – С. 125-138.

100. Куцаб-Бонк К. Транскордонний простір як об'єкт дослідження конвергентних процесів / Катажина Куцаб-Бонк / Регіональні проблеми розвитку територіальних систем: теорія, практика, перспективи : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Ужгород: Вид-во «ФОП Сабов А.М.», 2016. – Ч. 3. – С. 10-13.

101. Куцаб-Бонк К. Фінансово-економічні важелі стимулювання транскордонної конвергенції між Україною та ЄС / Катажина Куцаб-Бонк // Вісник Львівського університету [зб. наук. пр.]. – Львів, 2016. – Вип. 53. – С. 135-143 (Серія «Економіка»).

102. Лозовий В.С. Розвиток дистанційного навчання в контексті експорту українськими ВНЗ освітніх послуг вищої освіти / В.С. Лозовий [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://sites.google.com/site/konferenceumo2014/tezi-dopovidej/lozovij-v-s/

103. Луцишин Н.П. Соціально-економічний розвиток транскордонного регіону (на прикладі єврорегіону «Буг») / Наталя Петрівна Луцишин. – Автореф. дис… канд.. екон. наук. – Львів: ІРД НАН України, 1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://librar.org.ua/sections_load.php?s= business_economic_science&id=6141&start=1.

104. Людський капітал: світовий досвід і Україна [С.Г. Климко, В.М. Пригода, В.О. Сизоненко]. – К.: Ін-т міжн. відн. Київського нац. ун-ту імені Т. Шевченка, 2006. – 224 с.

105. Майєр Дж. М. Основні проблеми економіки розвитку / Дж. М. Майєр, Дж. Е. Раух, А. Філіпенко . – К.: Либідь, 2003. – 688 с.

106. Маліковскі М. Шанси і бар'єри розвитку "Східної стіни" Польщі / М.Маліковскі, З. Сова. – Жешув, 1995. – 48 с.

107. Малкина М. Институциональные ловушки инновационного развития российской экономики / Марина Малкина // JOURNAL OF INSTITUTIONAL STUDIES (Журнал институциональных исследований). – Том 3. – № 1. – 2011. – С. 50-60.

108. Мальський М. Геополітичні виміри транскордонної безпеки в контексті інтеграційних тенденцій пострадянського простору / Маркіян Мальський, Олександр Кучик // Транскордонна безпека: політико-правовий, соціально-економічний та гуманітарний виміри. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2016. – 90 с. – С. 3-5.

109. Матвєєв Є. Статистичний аналіз транскордонної конвергенції регіонів / Євген Матвєєв // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2011. – Вип. 5 (91). – С. 33-43.

110. Машина Н.І. Математичні методи в економіці: навч. посібник / Н.І. Машина. – К.: Центр навч. літ-ри, 2003. – 148 с.

111. Мікула Н. Маркетингові інструменти транскордонної конвергенції регіонів / Надія Мікула, Олена Пастернак // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональна конвергенція та транскордонні ринки (зб. наук. пр.) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: відп. ред. Кравців В.С. – Львів, 2011. – Вип. 5 (91) – 2011 – 385 с. – С. 3-13.

112. Мікула Н.А. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво / Надія Анатоліївна Мікула: монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 395 с.

113. Мікула Н. Організаційно-економічні механізми активізації транскордонного співробітництва на прикордонних територіях західних регіонів України". Аналітична записка / Надія Мікула [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/1620/

114. Мікула Н.А. Стратегічні пріоритети регіональної політики транскордонного співробітництва / Надія Анатоліївна Мікула // Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право. – 2011. – Т. 1. – №. 4. – С. 94-99.

115. Мікула Н. Стратегія формування та підтримки розвитку транскордонних кластерів / Надія Мікула // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Кластери та конкурентоспроможність прикордонних регіонів (Зб. наук. пр.) Вип. 3 (71) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2008. – 546 с. – С. 129-140.

116. Мікула Н. Чинники конвергенції регіонів у транскордонному просторі України та ЄС. Аналітична записка / Надія Мікула [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/1310/

117. Мікула Н. Щодо підвищення ефективності організаційно-економічного забезпечення єврорегіонального співробітництва України та ЄС. Аналітична записка / Надія Мікула [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/1229/

118. Мілашовська О. Прикордонний регіон як об’єкт дослідження регіональної економіки / Ольга Мілашовська // Ефективна економіка (електронне наукове фахове видання). – 2010. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/ ?op=1&z=173/

119. Мокій А. Інноваційна модель транскордонного співробітництва України та Польщі / Анатолій Мокій // Інноваційні аспекти транскор- донного

співробітництва: матеріаи робти між нар. наук.-практ. семінару / за ред. А.І. Мокія. – Л.: ЛФ НІСД, 2006. – С. 16-21.

120. Мокій А. І. Інноваційний потенціал конкурентоспроможності прикордонних регіонів України на сучасному етапі євроінтеграції / А. І. Мокій, Ю. В. Полякова, Р.-Д. А. Кучер // Регіональна економіка. – 2016. – №2(80). – С. 165-173.
121. Мокій А. Модель транскордонного співробітництва України в умовах уповільнення євроінтеграційного процесу / Анатолій Мокій, Юліана Мігущенко, Валентина Засадко // Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Суми, 6-7 травня 2010 року) / Редкол.: О.В. Прокопенко та ін. – Суми : СумДУ, 2010. – С. 193-196.
122. Мокій А. Регіонально-секторальна модель зовнішньоекономічної інтеграції: передумови і стратегія реалізації : монографія / Анатолій Мокій. – Львів : Коопосвіта, 1999. – 346 с.
123. Мюрдаль, Гуннар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wikiМюрдаль,_Гуннар/
124. Ніколаєва К.М. Міжнародна конкурентоспроможність країн у транснаціональному економічному просторі / Ксенія Миколаївна Ніколаєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mydisser.com/ files/38327039.doc/
125. Ніколішина О. Українсько-польські стереотипи / Ольга Ніколішина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sites.znu.edu.ua/ eurointegration/Zbirka/50_nikolishina.pdf/
126. Новицький В.Є. Економічні ресурси цивілізаційного розвитку / В.Є. Новицький. – К.: НАУ, 2004. – 268 с.

127. Новікова А. Україна в системі міжнародних транспортних коридорів / А. Новікова. – К.: Національний інститут проблем міжнародної безпеки, 2003. – 493 с.

128. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Дуглас Норт. – М.: Фонд экономической книги «Начала», 1997. – 180 с.

129. Омаров Р.У. Столкновение цивилизаций Хантингтона и будуще мировых цивилизаций / Р.У. Омаров [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rae.ru/forum2012/19/2974/

130. Основи теорії регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bookster.com.ua/seminars/question/2048/

131. Основные теории регионального развития [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stud24.ru/economics/osnovnye-teorii-regionalnogo-razvitiya/256363-758682-page1.html/

132. Павліха Н. Місце та значення транскордонного співробітництва в контексті підвищення конкурентоспроможності регіону / Наталя Павліха, Ірина Кицюк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2009. – Вип. 11. – С. 18-20.

133. Павліха Н. В. Управління сталим розвитком просторових систем : теорія, методологія, досвід : монографія / Н. В. Павліха. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2006. – 380 с.

134. Патраманська Л. Електронна комерція: переваги та недоліки / Л. Патраманська // Ефективна економіка (електронне наукове фахове видання). – 2015. – №11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4505/

135. Полтерович В. Институциональные ловушки: есть ли выход? / Виктор Полтерович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mathecon.cemi.rssi.ru/vm_polterovich/files/Trapout_Rus.pdf/

136. Полтерович В.М. Институциональные ловушки и экономические реформы / Виктор Меерович Полтерович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.by/portalus/modules/ruseconomics/referat_readme.php?subaction=showfull&id=1130505066&archive=&start_from=&ucat=12&/

137. Полтерович В.М. Экономическое равновесие и хозяйственный механизм / В.М. Полтерович. – М.: Наука, 1990. – 278 с.

138. Пономаренко Г.Н. Сравнительная характеристика теорий регионального развития / Г. Н. Пономаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cyberleninka.ru/article/n/sravnitelnaya-harakteristika-teoriy-regionalnogo-razvitiya/

139. Попова О. Реформуємо місцеве самоврядування "як у Польщі": хто більше? / Ольга Попова // Дзеркало тижня. – 2016. – 6 лютого [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/internal/reformuyemo-misceve-samovryaduvannya-yak-u-polschi-hto-bilshe-_.html/

140. Поповкін В.А. Регіонально-цілісний підхід в економіці: Монографія / Валерій Аркадійович Поповкін. – К.: Наук. Думка, 1993. – 154с.

141. Поручник А.М. Интеграция Украины в мировое хозяйство / А.М. Поручник. – К.: КНЭУ, 1994. – 228 с.

142. Пригожин И. Порядок из хаоса: новый диалог человека с природой [пер. с англ.; общ. ред. и послесл. В.И. Аршинова и др.] / И. Пригожин, И. Стенгерс . – М.: Прогресс, 1986. – 431 с.

143. Принципы организации социальных систем: теория и практика [М.И. Сетров, А.В. Сулим, Т.Г. Паламарчук; под ред. М.И Сетрова]. – Киев-Одесса: Выща школа, 1988. – 241 с.

144. Присяжнюк Ю. Особливості розвитку та перспективи торговельних оборотів України та Польщі / Юрій Присяжнюк // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2011. – Вип. 99. – Ч. ІІ. – С. 208-212.

145. Предпосылки появления теорий постиндустриального развития общества У. Ростоу и Ф. Перру [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bibliotekar.ru/istoria-economicheskih-ucheniy-3/47.htm/

146. Притула Х. Розвиток єврорегіонального співробітництва України та ЄС: сучасний стан та перспективи / Христина Притула, Ярослава Калат // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. праць. – Львів : ІРД НАН України. – Вип. 6 (116). – С. 27-31.

147. Притула Х. Розвиток транскордонного співробітництва: науково-аналітична доповідь: [науково-аналітична доповідь] / Христина Притула, Юлія Цибульська, Ярослава Калат [та ін.]; НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»; наук. редактор В.С. Кравців. – Львів, 2016. – 125 с.

148. Притула Х. Сучасний стан і перспективи розвитку транскордонного співробітництва за участю прикордонних регіонів України: соціологічна оцінка / Христина Притула, Юлія Цибульська, Ярослава Калат, Оксана Цісінська // Регіональна економіка. – 2016. – №2 (80). – С. 181-190.

149. Пріоритети підвищення ефективності транскордонного співробітництва та зміцнення конкурентоспроможності підприємництва західних регіонів України: зб. матер. / [Т.Г. Васильців, В.В. Борщевський, М.І. Флейчук та ін.]. – Львів: ПАІС, 2011. – 168 с.

150. Проблемы рынка в западной экономической науке: Научно-аналитический обзор [сост. Н.А. Макашева]. – М.: ИНИОН, 1990. – 56 с.

151. Проблеми та пріоритети формування інноваційної моделі розвитку економіки України [Я. Жаліло та ін.]. – К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 2006. – 120 с.

152. Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи: монографія / НАН України. Інститут регіональних досліджень; За ред. д.е.н., проф. Шевчук Л.Т. – Львів, 2011. – 256 с.

153. Реалізація електронного документообігу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.microsoft.com/Ukraine/Government/Newsletters/DocFlow/7.mspx/

154. Регіональна політика в країнах Європи: Уроки для України [за ред. С. Максименка; Київський центр Інституту Схід-Захід]. – К.: Логос, 2000. – 171 с.

155. Регіональна політика України: інституційно-правове забезпечення: Зб. офіц. док./ За ред. Варналія З.С.- Вип.6.- Київ: НІСД, 2004.- 521с.

156. Решение Ланге-Лернера [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://studme.org/1766052212232/politekonomiya/reshenie_lange_lernera/

157. Рибак В. Зупинити неспинне / Віталій Рибак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tyzhden.ua/Society/145162/

158. Розвиток транскордонного співробітництва: науково-аналітична доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України». – Львів, 2016. – 125 с.

159. Розинская Н.А. Экономические воззрения К. Поланьи / Наталья Анатолиевна Розинская [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dslib.net/econom-istoria/jekonomicheskie-vozzrenija-k-polani.html/

160. Рональд Коуз – история и причины успеха / 50 лекций по микроэкономике [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://50.economicus.ru/ index.php?ch=5&le=45&r=3&z=1/

161. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : [монографія] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; наук. ред. В.В. Борщевський. – Львів, 2012. – 216 с.

162. Роїк Н. Українсько-польське транскордонне співробітництво: вибрані аспекти / Н. Роїк // Науковий вісник ужгородського університету. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія. – 2010. – Вип. 15. – С. 166-169.

163. Сищук А. А. Економічна конвергенція: європейський контекст для України / А. А. Сищук, К. Ю. Деделюк, Л. І. Мотовильська // Науковий

вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – 2008. – № 6. – С. 168–172.

164. Снігир О. Кризові явища в єврозоні та їх вплив на політичні трансформації в ЄС: аналітична записка / О. Снігир [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/772/
165. Современная экономика – экономика знаний. Понятие инновации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://chaliev.ru/innovations/ponyatie-innovatsii.php/
166. Сото Е. Индивидуализм и свободное общество. Капитализм для масс / Е. Сото [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cato.ru/research.php.
167. Сприяння сталому економічному зростанню в Україні [за ред. Ш. Крамона-Траубеля та І. Акімової]. – К.: Альфа-Принт, 2001. – 347 с.
168. Стадницький Ю. Просторологія: словник-довідник / Ю. Стадницький, І. Комарницький, О. Товкан. – Львів: Апріорі, 2010. – 424 с.
169. Сторонянська І. Процеси конвергенції/дивергенції соціально-економічного розвитку регіонів України: підходи до оцінки / Ірина Сторонянська // Регіональна економіка. – 2008. – № 2. – С. 73-84.
170. Стратегія розвитку Львівської області на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dfrr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2016/05/146_dod_Strategiya_2020.pdf/
171. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://voladm.gov.ua/proekt-strategi%D1%97-rozvitku-volinsko%D1%97-oblasti-na-period-do-2020-roku/
172. Стратегія та механізми зміцнення просторово-структурної конкуренто-спроможності регіону – Львів: ПАІС, 2010. – 488 с.
173. Стрільчук Л. Інституційно-правові механізми сучасного українсько-польського співробітництва / Людмила Стрільчук [Електронний ресурс].

– Режим доступу: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/ 123456789/5326/1/ Strilchuk%20Ludmyla.pdf/

174. Сучасні механізми та інструменти реалізації конкурентної політики ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://posibniki.com.ua/ post-suchasni-mehanizmi-ta-instrumenti-realizaciio-konkurentnoio-politiki-es/
175. Східне партнерство [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/ Східне_партнерство/
176. Теорія техноструктури Дж. Гелбрейта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/12920522/politekonomiya/teoriya_tehnostru ktur_ gelbreyta/
177. Теория «государства всеобщего благоденствия» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bibliotekar.ru/teoria-gosudarstva-i-prava-7/196.htm/
178. Тихомирова Є. Транскордонний бренд: постановка питання / Є. Тихомирова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/6949/3/kyiv_knu10_2015.pdf/
179. Товканець С.А. Інформаційне забезпечення міжнародного бізнесу в рамках транскордонного співробітництва / С.А. Товканець, Г.В. Товканець [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.stattionline.org.ua/ index.php/ekonom/34/3221-informacijne-zabezpechennya-mizhnarodnogo-biznesu-v-ramkax-transkordonnogo-spivrobitnictva.html/
180. Транскордонне співробітництво – стратегічний ресурс розвитку прикордонних територій України. – Львів: Інститут міжнародних економічних досліджень – Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень в м. Львові, 2008. – 160 с.
181. Трофимова В. В. Напрямки конвергенції моделей економічного розвитку європейських країн на початку XXI ст / В.В. Трофимова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nauch.com.ua/geografiya/ 21361/index.html/

182. Турчина О. Правовий нігілізм: сутність та шляхи подолання / Ольга Турчина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://intkonf.org/turchina-o-s-pravoviy-nigilizm-sutnist-ta-shlyahi-podolannya/
183. Україна у вимірі економіки знань [В.М. Геєць та ін.; за ред. В.М. Гейця]. – К.: Основа, 2006. – 592 с.
184. Ущев Ф.А. Инвестиции, экономический рост и конвергенция в России и в мире: эконометрический подход / Ф.А. Ущев, С.С. Чиркова // Финансы и бизнес. – 2008. – № 1. – С. 41–51.
185. Федоренко Н.П. Вопросы оптимального функционирования экономики / Н.П. Федоренко. – М.: Наука, 1990. – 272 с.
186. Філіпенко А.С. Економічний розвиток. Європейський контекст / А.С. Філіпенко. – К.: Знання України, 2001. – 120 с.
187. Філіпенко А.С. Економічний розвиток сучасної цивілізації: навчальний посібник / А.С. Філіпенко. – К.: Знання, 2000. – 174 с.
188. Французький міністр: країни ЄС мають зміцнити кордони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ ukrainian/politics/2015/ 11/151119_abaaoud_greece_paris_attacks_sa/
189. Фукуяма Ф. Конец истории / Френсис Фукуяма [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.ru/POLITOLOG/FUKUYAMA/konec_istorii.txt/
190. Хайек Ф. Конкуренция как процедура открытия / Фридрих фон Хайек [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vl.ucoz.org/load/ avstrijskaja_shkola/khajek_f_konkurencija_kak_procedura_otkrytija_doc/ 3-1-0-123/
191. Хайлбронер Р. Экономическая теория как универсальная наука / Ричард Хайлбронер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Econom/Titova/30.php/
192. Хоффман Л. Україна на шляху до Європи [пер. з англ.] / Л. Хоффман, Ф. Мьоллерс . – К.: Фенікс, 2001. – 343 с.

193. Цивилизационные модели современности и их исторические корни [Пахомов Ю.Н. и др.; Ин-т мировой экон. и междун. отношений НАН Украины]. – К.: Наукова думка, 2002. – 630 с.

194. Цюпа І. Чинники активізації транскордонного співробітництва України з сусідніми державами / І. Цюпа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/64727/21-Tsyupa.pdf?sequence=1/

195. Чемерис В. Інституційна інфраструктура в системі чинників транскордонної конвергенції регіонів: просторовий і секторальний аспекти / Василь Чемерис, Катажина Куцаб-Бонк // Науковий вісник НЛТУ України. [зб. наук. пр.]. – Львів, 2016. – Вип. 26.6. – С. 218-225 (Серія економічна).

196. Чемерис В. Інфраструктурне забезпечення конвергенції економіки сільських територій в українсько-польському транскордонному регіоні / Василь Чемерис, Катажина Куцаб-Бонк, Марія Янків // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького. – Львів, 2016. Т. 18. – № 2 (69). – С. 176-182 (Серія: Економічні науки).

197. Чи не краще скасувати малий прикордонний рух [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://expres.ua/news/2016/07/15/193949-ne-krashche-skasuvaty-malyy-prykordonnyy-ruh/

198. Чужиков В.І. Регіональні інтеграційні стратегії постсоціалістичних країн Європи: монографія / В.І. Чужиков. – К.: ТОВ «Кадри», 2003. – 296 с.

199. Шевчук Л. Просторовий розвиток регіону як синергетичний вираз територіально-структурних процесів у контексті соціально-економічних можливостей, ризиків і наслідків / Любов Шевчук //Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи: монографія / НАН України. Інститут регіональних досліджень . – Львів, 2011. – 256 с. – С. 18-22.

200. Шляхта Й. Стратегія суспільно-економічного розвитку східної Польщі до 2020 року (проект до консультації) / Й. Шляхта, Й. Залевскі, В. Дзємяновіч. – Варшава: Міністерство регіонального розвитку, 2000. – 86 с.

201. Шульц С. Економічний простір України: формування, структурування та управління / Світлана Шульц. – Львів: ІРД НАН України, 2010. – 408 с.

202. Щерба Г. Перспективы развития украинско-польского трансграничного сотрудничества (по материалам социологических исследований) / Галина Щерба [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ur.edu.pl/ pliki/Zeszyt15/21.pdf/

203. Юхименко П.І. Історія економіки та економічної думки / П.І. Юхименко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://westudents.com.ua/knigi/385-storya-ekonomki-ta-ekonomchno-dumki-yuhimenko-p.html/

204. Юрген Хаберманс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.grandars.ru/college/sociologiya/yurgen-habermas.html/

205. Які переваги дає підприємству аутсорсинг фінансових функцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vashigroshi.com.ua/ аутсорсинг/

206. Янків М. Засоби удосконалення організаційно-економічного забезпечення розвитку українсько-польського транскордонного регіону / Марія Янків // Соціально-економічний потенціал транскордонного співробітництва. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 187 с. – С. 39-42.

207. Янків М. Україна і Польща : стратегічне партнерство в системі геополітичних координат (політико-економічний та секторальний аналіз) / Мирон Дмитрович: Монографія. – Львів: Світ, 2011. – 384 с.

208. Andreasik J. Perspektytwy przygranicznej współpracy polsko-ukraińskiej w świetlie członkowstwa Polski w Unii Europejskiej / J. Andreasik,

B. Kawałko, E. Kawecka-Wyrzykowska. – Zamość: Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji, 2003. – 210 s.

209. Baumol W.J. Productivity Growth, Convergence, and Welfare: What the Long-RunDataShow//American Econ. Rev. – 1986. Vol. 76(5). – P.1072–1085.
210. Borshchevskyi V. Socio-economic potential of a cross-border region in the light of convergence problems / Viktor Borshchevskyi, Katazhyna Kutsab-Bonk / Socio-economic potential of cross-border cooperation. – Lviv: Ivan Franko National University of Lviv, 2016. – 207 p. – P. 7-15.
211. Coevering C. Structural convergence and monetary integration in Europe [Electronic source] / Van de Coevering C. – De Nederlandsche Bank // MEB Series. – № 20. – December, 2003. – Access: http://econpapers.repec.org/ paper/dnbmebser/2003-20.htm/
212. Cluster bulding and networking. Analysis of transnational technology networking between existing clusters of SMEs and one or more technology poles / Final report by agiplan for European Commission Directorate General Enterprise. – 1999 (23.12). – 111 p.
213. Graham C. Insights on Development from the Economics of Happiness / Carol Graham // The World Bank Research Observer. – 2005. – Vol. 20 (Is.2). – P. 201-231.
214. Kawałko B. Wybrane problemy polsko-ukraińskiej współpracy transgranicznej / Bogdan Kawałko [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://br.wszia.edu.pl/zeszyty/pdfs/br24_3kawalko.pdf/
215. Kołodko G. „Nowa gospodarka”, stare problemy / Grzegorz W. Kołodko / „Nowa gospodarka” i stare problemy: perspektywy szybkiego wzrostu w krajach posocjalistycnych / Grzegorz W. Kołodko, Marcin Pjątkowski. – Warszawa, 2002. – 368 s.

216. Konwergencja modeli ekonomicznych: Polska i Ukraina / red. M.G. Woźniak, V.I. Chuzhykov, D.G. Lukianenko. – Kraków: Wydawnictwo Fundacja Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, 2009. – 716 c.
217. Kucab-Bąk K. Tworzenie systemu finansowego zabezpieczenia międzyregionalnej i transgranicznej współpracy w związku z integracją Polski z UE (na przykładzie doświadczeń województwa Podkarpackiego i Eurerogionu Karpaty / Katarzyna Kucab-Bąk. – Grodno: JurSa Print, 2013. – 289 s.
218. Kucab-Bąk K. Bezpieczeństwo rynku pracy w obszarach transgranicznych / Problemy i uwarunkowania rozwoju ekonomicznego obszarów transgranicznych. Praca zbiorowa pod red. J. Oleński, R. Weryńska / Katarzyna Kucab-Bąk. – Jarosław: Wyd-wo Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-ekonomicznej im. Bronisława Markiewicza w Jaroslawiu, 2014. – S. 133-143.
219. Lechwar M. Instytucjonalny wymiar współpracy transgranicznej w regionie podkarpackim / Małgorzata Lechwar [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.ur.edu.pl/file/21658/14.pdf/
220. Maksimczuk A. Polsko-rosyjska współpraca międzyregionalna i transgraniczna – uwagi ogólne / Transgraniczność jako czynnik rozwoju regionu (na przykładzie województwa Podlaskiego) / Aleksander Maksimczuk, Katarzyna Kucab-Bąk, Marta Maksimczuk, Hanna Chapkousya. – T. I „Szanse i zagrożenia rozwoju współpracy wschodnich regionów przygranicznych” / Red: Aneta Ejsmont, Katarzyna Kucab-Bąk, Iwona Przychocka. – Suwałki: Wyd-wo Uczelniane PWZS im. Prof. Edwarda F. Szczepanika w Suwałkach, 2014. – S. 263-278.
221. Marini M. Convergence of candidate countries to European Union: an analysis on industrial production using dynamic factor model / M. Marini. – Working papers and studies, European Commission, 2004. – 11 p.
222. Mikuła-Bączek E. Czynniki ograniczające i aktywizujące współpracę transgraniczną Polski i Ukrainy / Elżbieta Mikuła-Bączek [Електронний

ресурс]. – Режим доступу : file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/09-Mikula-Baczek.pdf/

223. Menkes J. Bezpieczeństwo rozszerzania – rozszerzanie bezpieczeństwa / Jerzy Menkes // Państwo i prawo wobec współczesnych wyzwań: integracja europejska i stosunki międzynarodowe. – Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2012. – 887 s.
224. Pink D. A Whole New Mind: Why Right-Brainers Will Rule the Future / Daniel H. Pink. – New York: Riverhead Books, 2005. – 275 p.
225. Savoiu G. The economic convergence process to European Union: some trends and characteristics of Romanian and Serbian economies / G. Savoiu, L. Apostol, M. Cudanov // Proceedings of the XIV International Symposium SYMORG 2014: New business models and sustainable competitiveness / Eds. A. Markovic, S. Barjaktarovic-Rakocevic. – Belgrade, 2014. – P. 1051-1057/
226. Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie-2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.podkarpackie.pl/attachments/ article/2634/ STRATEGIA-ROZWOJU-WOJEWODZTWA-PODKARPACKIE-2020.pdf/
227. Strategia rozwoju województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lubelskie.pl/ img/userfiles/files/PDF/Urzad/Strategia_Rozwoju_Wojewodztwa_Lubelskiego_na_lata_2014-2020_z_perspektywa_do_2030_roku.pdf/
228. Shcherba H. Współczesne problemy transgranicznej współpracy Ukrainy i Polski w świetle badań socjologicznych / Halyna Shcherba [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/13-Szczerba.pdf/
229. Szlafarski K. Globalizacja i lokalizm jako wyzwania dla przedsiębiorstw w XXI wieku / Krzysztof Szlafarski // Państwo i prawo wobec współczesnych wyzwań: problemy administracji, zarządzania i ekonomii. – Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2012. – 627 s. – S. 416-420.

230. Ślusarz G. Potrzeby i możliwości rozwoju współpracy transgranicznej na przykładzie Podkarpacia / G. Ślusarz // Spójność społeczno-ekonomiczna a modernizacja regionów transgranicznych (Materiały z Międzynarodowej Konferencji Naukowej). – Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2008. – 463 s.

231. Weryńska R. Integration of ICT environment as a prerequisite of economic co-operation in trans-border economies / Trans-border economies-new chalanges of regional development in democratic world / Pod red. M. Cierpiał-Wolan, J. Oleński, W. Wierzbieniec / Róża Weryńska, Katarzyna Kucab-Bąk. – Jarosław, 2013. – S. 109-120.

232. Weryńska R. Efektywność wykorzystania pomocy z Europejskiego Funduszu Społecznego w programach organizowanych przez Powiatowy Urząd Pracy w Jarosławiu / Nierówności Społeczne a wzrost gospodarczy. – Zeszyt 27 / Róża Weryńska, Katarzyna Kucab-Bąk. – Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski, Katedra Teorii Ekonomii Stosunków Międzynarodowych. – S. 200-212.

Додатки

Додаток А

Модель абсолютної β–конвергенції для валового регіонального продукту в межах українсько-польського транскордонного регіону

	2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014	
	β	α	β	α	β	α	β	α	β	α	β	α	β	α	β	α	β	α
	R^2		R^2		R^2		R^2		R^2		R^2		R^2		R^2		R^2	
	λ	$T_{0,5}$	λ	$T_{0,5}$	λ	$T_{0,5}$	λ	$T_{0,5}$	λ	$T_{0,5}$	λ	$T_{0,5}$	λ	$T_{0,5}$	λ	$T_{0,5}$	λ	$T_{0,5}$
2005	-0,06	0,73	-0,09	1,12	-0,07	0,94	0,04	-0,40	-0,06	0,76	-0,06	0,80	-0,01	0,24	0,00	0,05	0,00	0,05
	0,43		0,60		0,50		0,69		0,51		0,30		0,03		0,06		0,30	
	0,06	-11,46	0,10	-7,29	0,08	-9,12	-0,04	18,24	0,06	-10,88	0,06	-11,00	0,01	-66,05	0,00	-347,84	0,06	-11,15
2006			-0,07	0,91	-0,08	1,01	-0,02	0,28	-0,01	0,18	-0,06	0,79	-0,04	0,54	-0,01	0,14	-0,03	0,40
			0,57		0,59		0,23		0,18		0,43		0,22		0,05		0,33	
			0,08	-8,60	0,09	-7,81	0,02	-37,43	0,01	-56,05	0,07	-10,42	0,04	-17,53	0,01	-113,35	0,03	-21,73
2007					-0,07	0,91	-0,04	0,56	-0,03	0,44	-0,03	0,40	-0,05	0,63	-0,03	0,38	-0,03	0,36
					0,59		0,49		0,41		0,29		0,36		0,23		0,23	
					0,08	-8,34	0,05	-15,13	0,03	-19,85	0,03	-22,36	0,05	-13,63	0,03	-25,87	0,03	-26,23
2008							-0,05	0,60	-0,05	0,60	-0,04	0,54	-0,03	0,38	-0,04	0,48	-0,04	0,49
							0,52		0,54		0,42		0,24		0,37		0,31	
							0,05	-13,29	0,05	-13,17	0,05	-15,32	0,03	-24,72	0,04	-18,06	0,04	-17,63
2009									-0,05	0,62	-0,05	0,65	-0,04	0,50	-0,02	0,31	-0,04	0,55
									0,57		0,53		0,37		0,25		0,41	
									0,06	-12,10	0,06	-11,74	0,04	-16,94	0,02	-30,61	0,05	-14,63
2010											-0,05	0,66	-0,05	0,60	-0,03	0,42	-0,03	0,40
											0,57		0,50		0,38		0,33	
											0,06	-10,98	0,05	-12,85	0,03	-20,25	0,03	-21,29
2011													-0,05	0,61	-0,04	0,52	-0,04	0,48
													0,54		0,50		0,43	
													0,06	-11,78	0,05	-14,97	0,04	-16,40
2012															-0,04	0,54	-0,04	0,55
															0,55		0,53	
															0,05	-13,46	0,05	-13,09
2013																	-0,05	0,57
																	0,58	
																	0,06	-12,00

Власні розрахунки авторки

Додаток Б

Модель абсолютної β–конвергенції для валового регіонального продукту на одну особу в межах українсько-польського транскордонного регіону

	2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014	
	β	α	β	α	β	α	β	α	β	α	β	α	β	α	β	α	β	α
	R^2		R^2		R^2		R^2		R^2		R^2		R^2		R^2		R^2	
	λ	$T_{0,5}$	λ	$T_{0,5}$	λ	$T_{0,5}$	λ	$T_{0,5}$	λ	$T_{0,5}$	λ	$T_{0,5}$	λ	$T_{0,5}$	λ	$T_{0,5}$	λ	$T_{0,5}$
2005	-0,13	1,31	-0,19	2,01	-0,17	1,83	0,06	-0,58	-0,18	1,83	-0,27	2,78	-0,11	1,26	0,01	-0,06	0,01	-0,06
	0,91		0,99		0,95		0,39		0,98		0,92		0,50		0,13		0,90	
	0,14	-5,11	0,22	-3,22	0,19	-3,64	-0,06	11,78	0,20	-3,55	0,31	-2,23	0,12	-5,74	-0,01	83,80	0,41	-1,69
2006			-0,15	1,53	-0,17	1,75	-0,06	0,68	-0,06	0,68	-0,20	2,07	-0,18	1,91	-0,05	0,60	-0,16	1,73
			0,98		0,99		0,78		0,77		0,96		0,85		0,52		0,91	
			0,18	-3,94	0,20	-3,41	0,07	-10,60	0,07	-10,15	0,25	-2,73	0,22	-3,11	0,06	-12,54	0,20	-3,47
2007					-0,14	1,46	-0,10	1,04	-0,09	0,98	-0,12	1,27	-0,16	1,67	-0,12	1,26	-0,14	1,47
					0,98		0,96		0,95		0,91		0,93		0,86		0,86	
					0,18	-3,82	0,12	-5,99	0,11	-6,37	0,15	-4,57	0,21	-3,23	0,14	-4,80	0,18	-3,85
2008							-0,10	1,02	-0,10	1,10	-0,12	1,25	-0,11	1,19	-0,12	1,24	-0,15	1,54
							0,96		0,98		0,96		0,87		0,93		0,92	
							0,12	-5,69	0,14	-5,10	0,16	-4,29	0,15	-4,64	0,16	-4,39	0,22	-3,14
2009									-0,10	1,04	-0,12	1,21	-0,11	1,16	-0,09	0,95	-0,13	1,39
									0,98		0,98		0,93		0,88		0,95	
									0,14	-5,07	0,17	-4,00	0,16	-4,37	0,12	-5,93	0,22	-3,20
2010											-0,11	1,11	-0,11	1,12	-0,09	0,96	-0,11	1,14
											0,98		0,96		0,93		0,93	
											0,17	-4,11	0,17	-4,10	0,13	-5,34	0,17	-3,98
2011													-0,10	1,04	-0,09	0,96	-0,10	1,07
													0,97		0,96		0,96	
													0,17	-4,16	0,14	-4,85	0,18	-3,90
2012															-0,09	0,90	-0,10	1,01
															0,97		0,98	
															0,14	-4,82	0,18	-3,78
2013																	-0,09	0,94
																	0,98	
																	0,18	-3,83

Власні розрахунки авторки

Додаток В

Модель абсолютної β–конвергенції для обсягів капітальних інвестицій в межах українсько-польського транскордонного регіону

	2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	β	α	β	α	β	α	β	α	β	α	β	α	β	α	β	α	β	α		
	R^2		R^2		R^2		R^2		R^2		R^2		R^2		R^2		R^2			
	λ	$T_{0,5}$	λ	$T_{0,5}$	λ	$T_{0,5}$	λ	$T_{0,5}$	λ	$T_{0,5}$	λ	$T_{0,5}$	λ	$T_{0,5}$	λ	$T_{0,5}$	λ	$T_{0,5}$		
2005	-0,145	1,453	-0,098	1,146	0,020	0,014	-0,028	0,101	0,260	-2,338	-0,011	0,369	-0,115	1,047	-0,018	0,112	-0,018	0,112	-0,279	2,775
	0,611		0,226		0,046		0,004		0,667		0,044		0,816		0,062		0,153		0,489	
	0,157	-4,414	0,103	-6,728	-0,020	34,260	0,029	-24,178	-0,231	2,999	0,011	-65,389	0,122	-5,685	0,018	-37,562	0,030	-23,476	0,328	-2,115
2006			-0,124	1,310	-0,045	0,638	0,010	-0,066	0,090	-0,906	0,125	-0,983	-0,062	0,686	-0,066	0,576	-0,025	0,204	-0,148	1,466
			0,487		0,117		0,002		0,068		0,666		0,769		0,659		0,144		0,544	
			0,143	-4,856	0,047	-14,697	-0,009	73,207	-0,083	8,334	-0,111	6,233	0,066	-10,470	0,071	-9,775	0,025	-27,209	0,175	-3,950
2007					-0,082	0,930	-0,004	0,146	0,082	-0,724	0,065	-0,557	0,038	-0,253	-0,046	0,482	-0,054	0,474	-0,099	0,963
					0,397		0,004		0,139		0,091		0,506		0,777		0,597		0,611	
					0,094	-7,402	0,004	-176,338	-0,074	9,416	-0,059	11,659	-0,036	19,391	0,050	-13,966	0,058	-11,876	0,117	-5,928
2008							-0,035	0,434	0,059	-0,427	0,065	-0,503	0,016	-0,125	0,023	-0,160	-0,041	0,421	-0,096	0,921
							0,654		0,338		0,178		0,015		0,338		0,721		0,735	
							0,037	-18,516	-0,053	13,070	-0,058	12,008	-0,016	43,716	-0,022	31,041	0,045	-15,427	0,121	-5,746
2009									0,019	-0,045	0,047	-0,288	0,025	-0,164	0,003	-0,019	0,013	-0,074	-0,079	0,794
									0,284		0,421		0,064		0,001		0,199		0,721	
									-0,018	38,691	-0,043	16,294	-0,024	29,457	-0,003	234,549	-0,012	55,761	0,101	-6,882
2010											0,015	0,016	0,017	-0,047	0,013	-0,074	-0,004	0,042	-0,033	0,364
											0,409		0,166		0,020		0,001		0,458	
											-0,014	49,134	-0,016	43,119	-0,012	56,583	0,004	-187,354	0,037	-18,905
2011													-0,005	0,160	0,010	-0,007	0,005	-0,009	-0,019	0,211
													0,109		0,051		0,004		0,345	
													0,005	-134,302	-0,009	74,181	-0,005	143,094	0,021	-33,767
2012															-0,007	0,158	0,004	0,035	-0,013	0,172
															0,119		0,009		0,348	
															0,008	-91,080	-0,004	187,068	-50,634	0,000
2013																	-0,010	0,169	-0,019	0,252
																	0,190		0,639	
																	0,010	-66,655	-32,333	0,000
2014																			-0,031	0,356
																			0,714	
																			0,037	-18,952

Власні розрахунки авторки

Додаток Г

Дані розрахованих коефіцієнтів *σ*-конвергенції в українсько-польському транскордонному регіоні за основними соціально-економічними показниками

Роки	Курс гривні до злотого	ВРП на одну особу	Чисельність населення	Зайнятість населення	Зареєстроване безробіття	Заробітна плата
2005	1,58	0,464453	0,401316	0,405926	0,548012	0,057091
2006	1,62	0,412401	0,401505	0,404677	0,525422	0,026384
2007	1,83	0,339308	0,401535	0,402558	0,497989	0,017171
2008	2,19	0,283851	0,401592	0,40249	0,462927	0,028757
2009	2,52	0,299434	0,401539	0,405172	0,481556	0,044246
2010	2,64	0,248788	0,40243	0,399291	0,509734	0,104027
2011	2,70	0,183456	0,402256	0,398244	0,520758	0,093425
2012	2,46	0,161808	0,402011	0,397995	0,548145	0,075484
2013	2,53	0,163514	0,401664	0,398239	0,566093	0,087349
2014	3,76	0,109813	0,401367	0,399719	0,480446	0,08458
2015	5,80	–	0,401094	0,402955	0,465072	0,005706

Власні розрахунки авторки

Додаток Д.1

Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами Волинської області з основними країнами-партнерами протягом 2007-2015 років

Млн дол. США

Країна	Роки																	
	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.
Австрія	3,5	3,9	5,8	52,3	4,1	74,2	6,3	2,9	7,4	4,0	10,3	7,1	15,3	6,9	14,0	8,3	12,2	4,9
Бельгія	1,2	8,1	1,3	14,2	1,6	10,4	1,3	12,6	2,6	19,1	2,9	20,3	1,2	15,5	2,5	10,4	3,3	10,3
Білорусь	14,6	25,7	22,6	30,3	13,2	26,2	17,2	38,2	21,1	106,9	28,6	24,2	41,2	103,7	48,7	20,5	21,7	21,1
Болгарія	0,1	3,5	0,5	4,6	0,3	0,8	0,2	0,7	0,1	1,1	0,2	3,2	0,0	8,2	0,3	9,1	0,2	10,2
Італія	13,8	15,5	6,7	21,5	5,5	11,4	7,3	10,4	11,0	27,1	7,4	32,3	7,7	43,2	8,0	28,9	10,5	10,9
Казахстан	15,2	0,0	15,5	1,0	10,6	0,0	19,8	0,1	33,2	0,0	39,2	0,1	41,0	0,0	28,8	0,0	18,0	0,0
Китай	4,9	7,9	3,6	20,7	2,2	11,8	1,9	9,1	1,9	14,1	0,8	15,7	1,6	22,7	1,4	21,2	2,3	11,1
Литва	7,4	10,6	7,0	42,6	3,1	42,5	5,0	5,9	7,0	43,1	7,1	12,7	6,2	18,3	9,5	6,3	9,8	2,6
Молдова	6,1	0,0	6,3	0,1	4,5	0,1	5,5	0,2	7,4	0,7	9,4	0,4	8,1	0,0	9,6	0,8	9,9	0,3
Нідерланди	16,3	8,0	4,7	11,5	1,0	4,0	1,9	8,3	1,8	24,0	1,7	44,7	3,7	34,8	12,2	20,9	18,9	17,0
Німеччина	139,5	49,2	179,9	88,9	98,4	51,0	131,8	99,6	235,2	200,3	218,8	304,3	194,1	285,5	231,4	174,8	220,8	161,6
Польща	42,7	91,0	41,6	165,7	36,6	91,5	44,3	132,9	45,5	133,7	42,3	152,1	68,6	154,2	149,1	98,8	131,7	73,7
Росія	57,0	149,7	89,3	89,9	57,5	14,7	104,9	30,8	148,8	118,7	142,1	49,0	148,0	44,6	93,5	36,9	70,9	24,9
Румунія	0,6	8,3	0,6	8,6	0,6	4,7	1,8	4,7	2,2	11,2	3,0	12,7	4,3	22,2	5,3	10,8	7,7	4,3
Словаччина	9,7	50,4	11,2	176,1	11,6	12,9	9,8	11,5	10,8	13,6	11,6	21,8	11,9	24,4	10,4	22,4	11,9	14,9
Угорщина	10,5	69,6	9,1	55,8	31,5	6,6	43,4	107,6	77,2	205,9	42,5	116,3	37,8	91,6	10,5	137,3	10,2	158,0
Франція	9,7	7,7	7,8	10,7	7,9	4,6	6,2	12,6	4,3	42,4	2,3	76,2	2,8	83,9	3,7	52,6	5,7	29,9
Чехія	3,6	8,3	3,6	13,7	1,8	8,1	2,3	11,8	2,7	15,6	4,6	27,8	2,5	20,8	4,3	11,3	1,7	10,6
Всього	**422,4**	**1057,9**	**465,0**	**1307,7**	**319,0**	**430,1**	**434,8**	**571,5**	**646,6**	**1059,6**	**605,8**	**1015,2**	**628,8**	**1089,0**	**685,4**	**765,4**	**631,7**	**622,0**

За даними головного управління статистики у Волинські області: http://lutsk.ukrstat.gov.ua/

Додаток Д.2

Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами Львівської області з основними країнами-партнерами протягом 2007-2015 років

Млн дол. США

Країна	Роки																	
	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.
Австрія	9,3	44,2	6,5	46,6	5,6	35,4	7,4	38,3	5,6	36,0	6,4	32,3	8,5	47,4	6,6	39,0	6,2	25,5
Бельгія	39,0	19,0	32,8	45,4	31,7	38,5	21,8	41,6	15,3	29,8	13,9	34,9	9,9	19,2	21,4	19,9	19,4	18,8
Білорусь	46,3	43,0	64,7	229,6	32,6	192,7	49,5	241,9	56,9	895,4	55,6	904,6	58,2	238,6	39,3	388,3	36,4	63,6
Великобританія	34,6	29,7	32,9	46,3	31,0	26,0	47,8	46,4	71,2	58,3	43,5	67,9	34,6	54,9	44,4	30,5	35,9	15,3
Данія	103,8	33,4	87,1	36,8	70,5	30,9	71,9	23,4	94,9	36,6	75,6	43,1	85,1	45,7	84,3	38,7	70,1	31,8
Індія	0,2	6,4	3,3	9,0	1,3	11,8	10,9	23,5	31,4	18,3	95,0	22,3	25,2	20,3	7,3	19,1	13,5	18,1
Іспанія	7,7	12,1	5,4	24,7	2,7	23,7	5,2	26,6	4,2	39,2	17,5	49,9	4,3	36,6	13,8	38,6	26,9	27,0
Італія	26,2	73,8	20,2	114,1	18,3	57,1	40,9	73,5	24,4	75,7	34,1	77,2	23,5	68,1	37,2	55,2	53,4	40,1
Китай	1,8	58,4	1,4	92,8	4,0	46,3	3,3	66,5	4,1	98,3	2,0	120,5	5,0	119,2	7,3	113,3	16,1	96,5
Латвія	17,1	17,7	15,3	21,4	3,1	13,0	3,2	16,1	9,2	16,5	20,1	14,1	20,3	13,6	18,8	15,1	16,0	10,3
Литва	30,5	15,0	21,7	8,6	8,9	30,9	9,3	52,2	11,7	138,9	11,3	140,0	14,1	180,6	12,8	251,4	17,4	3,8
Нідерланди	8,2	33,0	11,1	63,2	10,4	40,3	8,1	33,9	18,0	42,6	19,6	39,0	11,1	30,0	12,3	32,9	12,8	23,1
Німеччина	123,3	255,4	144,0	367,2	101,8	213,8	125,4	255,3	154,7	326,0	157,0	348,8	169,3	355,8	168,0	281,1	135,9	259,3
Польща	129,2	355,0	118,3	732,4	131,0	510,4	175,5	608,6	229,0	647,9	225,6	761,2	326,8	762,3	310,3	555,0	266,0	353,4
Росія	110,1	129,4	127,5	186,9	80,6	57,3	97,3	74,0	129,8	160,6	176,1	114,8	173,8	94,9	138,9	103,9	67,4	61,0
Румунія	19,0	33,7	17,5	68,1	32,3	3,6	21,0	10,9	25,3	17,2	21,5	18,0	17,5	10,4	23,7	8,3	19,8	10,3
Словаччина	19,8	21,9	21,5	40,5	32,2	21,4	20,2	38,4	24,2	43,7	20,5	32,8	18,4	42,5	28,4	41,9	28,2	33,9
Туреччина	18,1	17,5	11,0	26,5	7,4	19,2	15,8	32,3	9,3	39,7	30,9	39,9	9,0	35,5	8,0	38,8	41,6	41,2
Угорщина	12,5	26,2	10,2	38,4	18,0	23,6	9,9	45,4	9,0	96,8	10,6	53,7	7,4	69,8	10,8	75,9	14,1	23,1
Франція	9,7	23,0	9,1	29,9	10,0	18,9	8,8	19,5	14,3	26,9	17,5	27,2	15,2	31,9	8,6	22,3	12,5	18,1
Чехія	11,7	60,5	13,5	73,2	14,1	56,9	23,6	71,4	30,4	82,1	39,0	60,9	73,5	62,8	86,4	64,4	81,8	58,4
Швейцарія	1,3	18,9	0,6	24,8	0,3	6,8	0,4	9,0	2,2	31,1	4,0	34,9	4,6	16,2	3,7	14,9	1,9	12,4
Швеція	19,2	12,3	22,8	11,0	11,9	5,1	14,9	7,9	14,0	9,3	4,5	10,1	4,7	11,8	5,4	11,4	5,2	10,1
Всього	**1026,9**	**1474,4**	**998,5**	**2572,4**	**799,0**	**1622,5**	**974,4**	**2028,2**	**1202,0**	**3202,3**	**1343,5**	**3373,5**	**1290,9**	**2655,0**	**1305,3**	**2472,2**	**1206,4**	**1448,3**

За даними головного управління статистики у Львівській області: http://www.lv.ukrstat.gov.ua/

Додаток Д.3

Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами Підкарпатського воєводства з основними країнами-партнерами протягом 2010-2013 років

Млн злотих

Країна	Роки							
	2010		2011		2012		2013	
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
Австрія	187,1	181	284,4	204	310,3	227	361,1	289
Бельгія	349,6	363	377,5	394	412,1	381	446,3	431
Білорусь	174,9	–	165,7	–	209,3	–	317,9	–
Великобританія	387,0	171	552,6	202	797,5	268	1060,1	384
Голландія	202,3	668	272,8	782	286,8	679	304,4	653
Іспанія	200,3	165	258,4	219	387,4	249	510,0	254
Італія	435,1	366	514,9	402	457,5	617	480,5	531
Канада	787,2	–	798,7	–	1029,9	–	980,9	–
Китай	–	636	–	755	–	869	–	883
Німеччина	3733,7	2313	4682,5	2949	4320,2	2923	4780,1	2833
Росія	550,8	151	721,6	201	596,1	263	834,6	287
Румунія	251,9	–	312,4	–	254,7	–	301,4	–
Словаччина	465,8	662	530,5	812	610,8	900	607,1	577
США	1188,8	1363	1545,4	1622	2295,0	2350	3892,5	2544
Угорщина	296,1	–	334,4	–	336,9	–	413,3	–
Україна	969,3	223	1084,0	338	1288,5	364	1198,2	356
Франція	689,5	268	862,4	308	835,4	355	911,5	380
Чехія	473,6	387	557,0	468	542,2	441	659,2	402
Швеція	233,8	–	281,9	–	231,9	–	260,1	–
Всього	**13238,1**	**9729,7**	**16430,0**	**12037,1**	**17199,2**	**13603,7**	**20684,3**	**14166,6**

За даними: HANDEL ZAGRANICZNY ORAZ BEZPOŚREDNIE INWESTYCJE ZAGRANICZNE W WOJEWODZTWIE PODKARPACKIM W LATACH 2010-2013. – С. 61, 84.

Додаток Е.1

Географічна структура зовнішньої торгівлі послугами Волинської області з основними країнами-партнерами протягом 2007-2015 років

Млн дол. США

Країна	Роки																	
	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.
Австрія	1,1	0,7	1,2	1,2	0,4	1,4	0,4	0,9	0,7	1,4	37,7	0,3	39,7	0,4	43,6	0,2	38,5	0,3
Білорусь	1,0	0,1	0,3	0,6	0,2	0,3	0,3	0,3	0,7	0,4	0,7	0,5	1,0	0,8	1,4	0,5	0,6	0,5
Великобританія	1,7	0,6	0,6	12,8	0,2	0,2	0,1	7,2	0,1	0,1	0,2	0,3	0,4	0,2	0,4	0,0	0,1	0,1
Естонія	0,0	0,0	10,7	0,1	5,6	0,1	12,7	0,1	13,2	0,0	0,0	2,1	0,5	3,1	0,2	0,0	0,2	0,0
Італія	0,0	0,9	0,1	2,2	0,0	3,4	0,3	1,9	0,0	0,2	0,0	0,6	0,0	0,7	0,0	0,4	0,1	0,4
Кіпр	0,2	1,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,9	0,0	0,9
Німеччина	5,0	10,4	5,9	14,2	4,1	2,7	4,9	2,7	6,0	4,5	7,4	4,5	7,5	4,6	7,1	4,1	4,6	3,1
Панама	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,2	0,0	0,3	2,2	0,2	15,1	0,3	0,1	0,4	0,0
Польща	3,0	5,4	6,7	12,0	3,0	5,4	4,6	8,0	5,8	6,5	2,6	5,9	2,5	7,2	2,4	4,6	2,3	3,1
Росія	2,5	2,5	9,4	4,9	2,0	1,9	1,9	2,1	2,9	4,1	1,5	1,6	1,5	1,6	0,9	0,7	0,5	0,5
Румунія	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2	0,1	0,3	0,0	0,3	0,1	0,5	0,0	0,5	0,0	0,5	0,7	1,4	0,5
Словаччина	0,2	0,5	0,1	1,0	0,3	2,1	0,2	0,5	0,2	0,7	0,1	1,4	0,2	1,0	0,1	0,5	0,2	0,7
Франція	1,5	0,1	1,1	0,1	0,7	0,0	0,4	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2
Швейцарія	0,0	0,0	0,8	1,3	0,0	0,0	0,6	0,0	0,8	1,3	0,1	2,4	0,2	2,7	0,2	2,0	0,0	1,0
Швеція	0,3	0,6	0,4	0,7	0,3	0,5	0,3	1,8	0,3	3,0	0,3	3,9	0,4	2,4	0,3	3,3	0,3	1,9
Всього	**25,4**	**26,4**	**40,9**	**57,5**	**18,5**	**22,7**	**29,2**	**27,7**	**33,3**	**24,6**	**53,,4**	**28,4**	**57,0**	**40,6**	**59,9**	**20,3**	**51,5**	**15,4**

За даними головного управління статистики у Волинські області: http://lutsk.ukrstat.gov.ua/

Додаток Е.2

Географічна структура зовнішньої торгівлі послугами Львівської області з основними країнами-партнерами протягом 2007-2015 років

Млн дол. США

Країна	Роки																	
	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.
Австрія	1,6	3,9	2,0	11,9	1,0	8,1	1,3	7,8	2,3	7,6	4,7	4,0	5,9	6,0	5,4	2,8	4,2	1,6
Азербайджан	1,1	0,0	3,0	0,0	2,3	0,0	2,9	0,0	2,9	0,0	3,8	0,0	3,0	0,3	2,1	0,0	2,2	0,0
Бельгія	0,7	0,6	1,3	1,4	0,8	0,3	0,4	0,2	0,6	0,2	1,4	0,8	4,2	0,6	6,8	0,8	5,3	0,7
Білорусь	3,1	0,3	4,7	0,5	3,2	0,3	3,5	0,3	2,9	0,4	4,1	0,5	5,7	1,2	2,2	1,8	1,9	0,3
Великобританія	3,3	3,5	3,3	12,2	3,4	6,8	1,6	7,4	3,5	5,7	11,1	12,4	9,9	10,8	11,2	8,4	8,5	1,3
Данія	2,5	1,1	2,3	2,1	2,0	0,5	2,4	0,8	3,1	0,5	5,4	0,9	33,7	2,4	37,9	1,6	35,5	1,3
Італія	2,4	2,0	3,5	3,9	2,3	1,1	2,0	2,4	3,6	1,2	7,4	2,1	6,8	4,1	8,2	2,2	5,4	1,1
Канада	3,1	0,0	4,1	0,0	3,3	0,2	3,3	0,2	3,6	0,0	6,3	0,0	10,8	0,0	5,6	0,0	3,0	0,1
Кіпр	0,2	2,9	0,3	1,2	0,0	0,4	0,2	1,1	0,2	0,5	0,2	0,8	0,9	3,1	0,3	7,2	0,1	2,6
Латвія	0,6	0,0	0,5	0,0	0,4	0,0	0,4	0,9	0,6	0,0	0,5	0,0	5,1	0,0	4,8	0,0	2,6	0,0
Мальта	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	15,9	0,0	57,5	0,0	69,1	0,0
Молдова	2,7	0,1	3,9	0,2	3,5	0,2	2,5	0,1	3,4	0,5	2,9	0,3	2,4	0,7	1,6	0,4	1,1	0,2
Нідерланди	0,5	0,7	1,9	1,7	1,1	0,5	0,7	0,6	2,3	1,5	3,2	0,7	2,5	1,9	2,5	0,6	3,6	1,0
Німеччина	7,4	7,3	10,8	12,4	8,8	5,5	6,6	8,0	12,4	8,7	18,7	6,2	92,4	11,5	118,8	9,0	97,6	5,2
Польща	6,8	15,2	9,3	18,5	7,7	15,3	12,0	13,6	15,6	21,2	22,9	18,7	44,1	26,4	42,3	21,6	49,0	13,5
Росія	18,6	4,9	26,7	3,0	14,8	0,9	21,0	0,9	29,6	1,5	35,0	5,2	37,6	2,0	20,5	2,1	7,6	0,8
США	24,5	1,5	31,9	4,1	24,5	1,1	33,4	0,9	26,1	2,1	49,3	2,4	44,0	2,2	21,5	1,0	24,1	1,0
Туреччина	0,6	0,0	0,3	0,1	0,2	0,0	0,3	0,0	0,4	9,3	1,0	10,1	1,9	6,8	4,9	6,1	6,6	5,6
Угорщина	0,5	2,1	0,6	4,0	0,2	1,8	0,2	4,8	0,2	4,4	0,3	5,3	0,3	3,5	0,6	3,3	0,6	1,2
Франція	0,3	2,5	0,8	3,2	0,4	2,3	0,3	6,5	0,6	2,0	2,0	0,9	1,5	4,1	1,6	0,4	2,0	0,9
Чехія	1,3	1,6	1,3	4,6	0,5	1,8	0,6	2,8	1,2	2,3	1,9	3,3	6,5	2,6	7,1	1,6	5,1	1,2
Швейцарія	1,5	0,7	2,0	1,0	1,7	8,3	1,5	4,9	1,4	4,1	8,9	4,4	12,0	5,1	3,3	3,6	2,7	1,9
Швеція	0,5	0,0	1,6	0,0	1,8	0,0	1,6	0,0	1,7	0,1	2,3	0,3	2,9	0,3	2,5	0,0	4,9	0,0
Всього	**91,8**	**52,5**	**129,4**	**104,9**	**94,9**	**59,9**	**109,3**	**68,0**	**135,6**	**78,3**	**218,6**	**88,0**	**375,3**	**106,2**	**404,0**	**82,6**	**366,1**	**49,9**

За даними головного управління статистики у Львівській області: http://www.lv.ukrstat.gov.ua/

Додаток Ж.1

Товарна структура зовнішньої торгівлі Волинської області в розрізні основних груп товарів протягом 2007-2015 років

Млн дол. США

Товари	Роки																	
	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.
Живі тварини	0,1	3,2	0,0	8,8	0,0	9,5	0,0	9,4	0,0	7,9	0,2	8,0	0,6	11,7	0,2	11,3	0,2	10,4
М’ясо та харчові субпродукти	0,7	0,0	0,3	19,1	0,1	10,8	0,3	22,1	17,6	37,8	13,0	54,6	12,4	44,5	18,7	25,6	20,4	18,5
Молоко та молочні продукти, яйця, мед	51,4	4,5	59,4	5,0	43,7	8,8	70,0	7,5	67,6	2,9	46,1	0,3	54,2	0,4	22,6	0,9	10,9	0,0
Їстівні плоди і горіхи, цитрусові	21,7	1,4	13,5	3,8	11,3	7,2	8,9	7,0	10,2	0,9	8,3	3,6	4,8	4,7	3,7	4,4	3,2	4,8
Зернові культури	8,0	0,0	1,0	0,2	1,4	0,0	0,0	0,3	1,0	0,3	1,1	0,0	10,0	0,3	19,8	0,0	30,4	0,0
Насіння і плоди олійних рослин	2,2	0,9	0,4	0,8	0,3	0,0	1,4	0,7	2,4	0,5	2,4	0,5	27,5	0,3	26,9	0,2	22,0	0,1
Жири та олії	14,6	0,0	1,8	0,3	0,9	0,3	0,6	0,0	1,1	0,0	5,2	0,0	4,7	0,1	8,3	0,1	20,0	0,0
Продукти з м’яса, риби	0,0	9,1	0,0	15,7	0,0	1,0	0,0	3,3	0,0	4,8	0,0	9,7	0,0	6,5	0,0	0,8	0,0	0,0
Цукор і кондвироби з нього	3,2	0,1	2,5	0,1	1,6	0,0	1,8	35,7	3,2	0,0	4,4	0,1	5,1	0,0	1,3	0,0	1,9	0,5
Продукти пере-	0,3	0,1	0,4	5,6	0,2	7,0	0,2	1,8	0,4	0,7	0,2	0,1	0,1	0,7	23,4	1,5	22,4	0,0

Товари	Роки																	
	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.
робки овочів і плодів																		
Різні харчові продукти	1,1	10,8	5,5	5,8	2,6	4,1	4,7	5,1	6,0	5,6	6,0	5,1	4,8	5,9	4,7	5,7	4,8	3,6
Залишки і відходи харчової промисловості	0,0	1,0	0,0	2,9	0,4	5,2	2,3	7,3	2,5	8,4	4,0	12,5	2,8	12,4	6,4	9,2	6,0	5,7
Енергетичні матеріали, нафта	0,1	10,0	0,5	40,4	2,3	49,5	2,0	40,1	2,5	216,7	2,4	33,7	3,0	112,0	1,2	22,5	0,0	7,2
Продукція хімічної та пов’язаних із нею галузей	25,9	10,9	20,3	20,5	11,9	11,6	15,0	16,2	12,7	21,5	15,6	29,0	16,7	42,9	17,0	28,3	6,4	28,2
Полімери, пласт-маси, гума, каучук	14,0	59,8	18,1	82,8	12,8	53,6	10,7	73,4	14,3	99,0	17,4	112,4	17,5	114,3	16,9	119,1	15,6	110,0
Деревина і вироби з неї	54,5	29,2	42,9	51,2	28,7	31,3	42,3	29,5	66,4	35,6	75,9	34,5	80,6	36,0	93,1	31,1	80,8	19,3
Папір і картон	6,7	13,6	10,3	18,2	8,4	11,5	7,5	12,2	9,0	14,7	8,5	13,0	13,8	16,2	10,7	14,0	8,0	8,4
Текстиль і вироби з нього	19,5	22,8	21,0	20,1	16,2	16,4	19,8	21,6	22,5	26,1	18,8	21,4	18,0	19,7	17,5	22,0	8,1	11,3

Товари	Роки																	
	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	0,2	6,0	0,1	7,7	0,0	6,4	0,0	7,9	0,0	5,3	0,1	7,4	0,0	6,2	0,1	4,4	0,0	2,0
Скло та вироби зі скла	0,0	3,4	0,1	8,0	0,0	1,6	0,1	1,8	0,1	2,0	0,2	2,5	0,2	1,8	0,3	1,3	0,5	0,7
Чорні метали і вироби з них	13,8	37,7	10,9	57,0	4,6	18,6	5,6	35,6	6,5	52,2	18,5	44,1	9,3	54,6	8,1	43,8	10,8	27,0
Машини, обладнання, механізми	147,4	270,5	196,3	349,0	131,7	119,2	189,5	124,4	323,5	247,2	261,5	175,8	237,1	183,6	284,5	188,6	275,5	218,4
Транспортні засоби	2,7	519,8	16,4	530,5	1,3	31,5	5,6	83,6	12,2	230,9	24,4	392,8	25,8	379,7	10,9	202,1	7,4	122,6
Меблі	22,5	10,3	30,5	14,6	22,8	5,7	35,0	3,8	55,2	6,8	60,4	9,0	62,2	5,5	71,7	2,0	47,2	0,9
Всього	**422,4**	**1057,9**	**465,0**	**1307,7**	**319,0**	**430,1**	**438,8**	**571,5**	**646,7**	**1059,6**	**605,8**	**1015,2**	**628,8**	**1089,0**	**685,4**	**765,4**	**631,7**	**622,0**

За даними головного управління статистики у Волинські області: http://lutsk.ukrstat.gov.ua/

Додаток Ж.2

Товарна структура зовнішньої торгівлі Львівської області в розрізні основних груп товарів протягом 2007-2015 років

Млн дол. США

Товари	Роки																	
	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.
М’ясо та харчові субпродукти	0,0	1,5	0,1	16,6	0,0	112,3	0,0	97,1	0,3	102,8	6,9	214,6	4,8	87,9	8,4	42,7	5,7	18,9
Їстівні плоди, горіхи, цитрусові	4,4	33,8	6,6	68,5	7,9	80,1	10,2	111,7	4,7	97,4	7,0	130,3	6,9	117,2	4,0	92,2	4,5	67,4
Зернові культури	0,9	1,4	1,0	1,8	3,4	1,5	11,0	2,6	9,9	1,3	20,4	0,0	11,8	0,1	35,0	0,0	61,8	0,1
Насіння та плоди олійних рослин	3,7	6,6	9,8	11,3	4,8	5,2	6,3	4,7	16,4	4,7	19,5	5,9	28,6	3,8	46,1	3,5	77,1	3,4
Жири та олії	13,4	9,3	11,1	18,7	24,1	3,0	83,7	8,2	124,9	9,0	291,9	9,1	73,1	11,4	53,0	4,3	74,8	6,0
Продукти переробки овочів	23,1	2,4	10,2	5,5	13,4	2,4	11,5	4,1	2,5	7,3	33,7	6,1	134,0	6,1	98,1	5,1	7,9	2,3
Різні харчові продукти	4,4	3,4	5,6	6,9	7,9	6,8	9,1	12,1	12,0	34,8	15,4	49,8	17,4	48,2	17,4	53,2	13,1	45,4
Залишки та відходи харчової промисловості	4,8	22,9	2,5	42,0	2,7	27,1	4,7	28,8	8,2	28,7	16,9	30,4	12,8	34,8	21,1	23,5	49,2	18,3

Товари	Роки																	
	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.
Енергетичні матеріали, нафта	95,3	127,6	87,4	454,0	41,8	299,6	49,9	409,0	48,4	1265,8	1,4	1366,2	0,2	713,2	0,5	853,9	0,7	86,2
Фармацевтична продукція	3,7	26,2	2,2	28,1	2,4	19,0	3,6	27,9	4,6	21,6	2,4	26,2	4,4	13,6	6,1	10,5	0,6	6,8
Товари хімічної промисловості	5,4	105,4	16,1	144,4	11,7	93,9	13,6	114,0	18,6	129,0	14,3	131,7	14,0	136,0	20,6	96,6	12,6	91,4
Полімери, пластмаси, гума, каучук	23,6	127,0	23,7	206,7	12,9	168,0	15,1	220,9	15,8	248,7	18,3	211,2	16,6	218,5	14,3	189,2	9,9	155,6
Шкіра, хутро і вироби з них	18,4	20,5	19,8	20,9	7,3	6,9	35,6	14,7	22,2	37,2	23,0	40,8	32,0	52,0	31,3	56,1	32,2	59,7
Деревина і вироби з неї	138,1	31,7	122,3	49,4	109,3	32,0	119,1	34,1	143,4	33,2	147,9	22,9	143,1	24,7	150,4	14,5	131,5	8,5
Папір і картон	37,1	36,2	32,0	78,8	17,5	62,7	27,6	79,4	38,4	101,3	43,3	98,5	53,6	109,0	49,7	85,6	35,0	60,2
Текстиль і вироби з нього	196,0	152,1	182,0	150,7	139,9	123,4	152,0	162,9	181,4	206,0	148,8	203,7	145,8	213,3	158,7	208,7	144,1	196,4
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	5,7	31,4	2,4	32,7	1,0	11,3	1,3	18,9	4,8	18,4	9,8	17,8	9,6	19,5	8,9	14,3	8,6	8,6
Скло та вироби зі скла	6,4	14,5	7,5	21,3	5,5	10,9	7,0	17,7	6,2	18,7	5,2	16,9	7,3	16,2	5,0	14,3	6,4	13,1

Товари	Роки																	
	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.
Чорні метали і вироби з них	28,4	122,8	45,5	232,7	17,2	117,4	17,7	132,5	22,2	177,0	35,4	157,9	25,2	168,9	17,4	125,5	20,8	103,7
Машини, обладнання та механізми	201,4	325,7	225,4	443,2	239,8	242,6	269,4	263,2	324,3	361,1	297,9	307,0	346,3	344,8	358,8	315,8	320,7	273,3
Транспортні засоби	71,4	75,2	29,8	116,8	18,5	26,0	8,1	34,6	7,6	54,8	7,9	83,3	15,4	53,3	6,7	29,4	18,7	41,7
Всього	**1026,9**	**1474,4**	**998,5**	**2572,4**	**799,0**	**1622,5**	**974,4**	**2028,2**	**1202,0**	**3202,3**	**1343,5**	**3373,5**	**1290,9**	**2655,0**	**1305,3**	**2472,2**	**1206,4**	**1448,3**

За даними головного управління статистики у Львівській області: http://www.lv.ukrstat.gov.ua/

Додаток Ж.3

Товарна структура зовнішньої торгівлі Підкарпатського воєводства в розрізні основних груп товарів протягом 2010-2013 років

Млн злотих

Товари	Роки							
	2010		2011		2012		2013	
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
Машини та механізми	3304,5	2466	4123,1	3009	5483,5	4045	6539,8	4585
Чорні метали і вироби з них	680,9	2242	1060,6	2829	1066,2	2875	1071,9	2924
Полімерні матеріали, пластмаси, гума, каучук	2629,0	1342	3339,4	1728	2099,3	1655	2143,6	1488
Товари хімічної промисловості	199,2	946	259,1	1195	301,4	1339	336,1	1261
Транспортні засоби (без автомобілів)	2350,0	591	2913,8	774	3164,5	1057	3560,1	970
Деревина і вироби з дерева	485,5	262	518,0	298	550,4	334	608,6	352
Текстильні вироби	170,1	255	186,4	300	194,7	297	192,1	297
Всього	**13159**	**9524**	**16252**	**11809**	**17069**	**13489**	**19151**	**13758**

За даними: HANDEL ZAGRANICZNY ORAZ BEZPOŚREDNIE INWESTYCJE ZAGRANICZNE W WOJEWODZTWIE PODKARPACKIM W LATACH 2010-2013. – С. 90.

Додаток К.1

Структура експорту та імпорту основних видів послуг у Волинській області протягом 2007-2012 років[186]

Млн дол. США

Товари і послуги	Роки															
	2007		2008		2009		2010		2012		2013		2014		2015	
	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.	Експ.	Імп.
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	–	–	–	–	–	–	–	–	43,9	0,0	44,8	0,0	48,7	0,0	42,8	0,0
Транспортні послуги	4,1	2,7	3,7	5,6	2,4	2,8	3,5	10,1	7,2	9,3	7,9	18,9	8,1	2,4	5,9	2,2
Послуги, пов'язані з подорожами	1,0	3,1	1,9	3,5	0,9	2,2	1,0	3,1	1,2	6,6	1,3	8,6	0,6	5,3	0,4	4,4
Фінансові послуги	2,6	2,0	2,2	2,7	0,5	2,7	0,9	3,5	0,0	0,7	0,0	0,8	0,0	0,6	0,0	0,7
Комп'ютерні та інформаційні послуги	0,1	0,6	0,2	1,3	0,0	0,5	0,4	0,7	0,1	0,6	0,4	0,7	0,4	1,0	0,3	0,7
Перепродаж товарів за кордоном та інші посередницькі послуги	10,6	3,6	25,8	7,9	7,5	2,5	15,7	3,9	–	–	–	–	–	–	–	–
Юридичні, бухгалтерські та інші послуги	0,0	1,4	0,0	4,0	0,0	4,2	0,0	2,0	–	–	–	–	–	–	–	–
Послуги в архітектурних, інженерних та інших технічних галузях	0,0	11,3	0,0	26,2	0,3	3,7	0,1	0,7	–	–	–	–	–	–	–	–
Послуги в аграрній і суміжних з нею сферах	6,3	0,7	6,6	0,6	6,4	0,2	7,3	0,2	–	–	–	–	–	–	–	–
Ділові та консалтингові послуги	–	–	–	–	–	–	–	–	0,6	3,1	1,6	3,6	0,3	3,5	1,0	2,3
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	–	–	–	–	–	–	–	–	0,0	5,8	0,0	4,4	0,0	4,4	0,0	2,4
Всього	**25,4**	**26,4**	**40,9**	**57,5**	**18,5**	**22,7**	**29,2**	**27,7**	**53,5**	**28,4**	**57,0**	**40,6**	**59,9**	**20,3**	**51,5**	**15,4**

За даними головного управління статистики у Волинській області: http://lutsk.ukrstat.gov.ua/

[186] Починаючи з 2013 року запроваджена нова методологія статистики зовнішньої торгівлі послугами України та Класифікація зовнішньоекономічних послуг, що відповідають рекомендаціям Керівництва зі статистики міжнародної торгівлі послугами (Статвідділ ООН, 2010) та Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції, шостого видання (МВФ, 2009)

Додаток К.2

Структура експорту та імпорту основних видів послуг у Львівській області протягом 2007-2012 років[187]

Млн дол. США

Товари і послуги	Роки											
	2007		2008		2009		2010		2011		2012	
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
Послуги в обробній промисловості	2,0	5,3	3,4	6,3	3,1	4,8	2,8	4,9	5,1	7,9	9,1	2,4
Послуги, пов'язані з будівництвом	0,7	2,2	0,9	15,3	0,2	0,0	0,2	0,6	0,5	10,4	0,7	7,9
Послуги готелів і ресторанів	6,6	5,3	9,8	5,9	6,6	4,1	8,1	4,4	8,1	6,1	14,5	8,3
Послуги транспорту та зв'язку	24,2	12,3	36,9	21,8	23,5	16,5	28,2	22,0	47,5	26,8	69,6	37,7
Фінансові послуги	1,0	6,8	1,0	15,2	0,2	14,0	0,2	10,9	0,2	10,0	0,2	6,6
Послуги в операціях з нерухомістю	34,6	17,9	48,2	36,2	37,5	10,0	42,2	18,8	43,5	11,6	90,5	18,0
Послуги, пов'язані з державним управлінням	0,0	2,5	0,0	4,0	0,2	10,4	4,3	6,1	3,3	5,1	0,0	6,7
Послуги у сфері освіти	2,0	0,0	2,8	0,0	3,2	0,0	3,9	0,0	4,1	0,0	4,7	0,1
Послуги у сфері охорони здоров'я	18,1	0,0	22,6	0,0	18,5	0,0	19,0	0,2	22,3	0,0	28,3	0,0
Всього	**91,8**	**52,5**	**129,4**	**104,9**	**94,9**	**59,9**	**109,3**	**68,0**	**135,6**	**78,3**	**218,6**	**88,0**

За даними головного управління статистики у Львівській області: http://www.lv.ukrstat.gov.ua/

[187] Починаючи з 2013 року запроваджена нова методологія статистики зовнішньої торгівлі послугами України та Класифікація зовнішньоекономічних послуг, що відповідають рекомендаціям Керівництва зі статистики міжнародної торгівлі послугами (Статвідділ ООН, 2010) та Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції, шостого видання (МВФ, 2009)

Додаток К.3

Структура експорту та імпорту основних видів послуг у Львівській області протягом 2013-2015 років[188]

Млн дол. США

Вид послуг	Роки					
	2013		2014		2015	
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	133,7	0,0	171,8	0,0	148,5	0,0
Транспортні послуги	67,6	30,0	76,1	19,7	56,8	14,6
Послуги, пов'язані з подорожами	49,6	22,8	17,3	11,4	15,3	5,9
Послуги з будівництва	2,3	7,4	1,0	9,5	1,8	2,6
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	0,2	4,9	0,2	5,5	0,2	1,8
Послуги, пов'язані з використанням інте-лектуальної власності, включаючи роялті	0,7	8,3	0,1	11,3	0,3	9,2
Телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні послуги	92,4	8,1	116,7	5,8	129,7	6,4
Ділові послуги	24,8	18,8	16,8	14,1	10,6	7,3
Всього	**375,3**	**106,2**	**404,0**	**82,6**	**366,1**	**49,9**

За даними головного управління статистики у Львівській області: http://www.lv.ukrstat.gov.ua/

[188] Починаючи з 2013 року запроваджена нова методологія статистики зовнішньої торгівлі послугами України та Класифікація зовнішньоекономічних послуг, що відповідають рекомендаціям Керівництва зі статистики міжнародної торгівлі послугами (Статвідділ ООН, 2010) та Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції, шостого видання (МВФ, 2009)

Додаток Л.1

Експорт товарів і послуг в розрізі областей і воєводств українсько-польського транскордонного регіону

Млн дол. США

Регіон	Роки							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Львівська область, товари	1026,9	998,5	799,0	974,4	1202,0	1343,5	1290,9	1305,3
послуги	*91,8*	*129,4*	*94,9*	*109,3*	*135,6*	*218,6*	*375,3*	*404,0*
Волинська область, товари	422,4	465,0	319,0	434,8	646,6	605,8	628,8	685,4
послуги	*25,4*	*40,9*	*18,5*	*29,2*	*33,3*	*53,4*	*57,0*	*59,9*
Люблінське воєводство, товари	2206,8	2646,4	1948,3	2296,5	2957,0	2968,0	3213,4	3448,9
послуги				*1108,1*	*1169,1*	*1282,3*	*1582,7*	
Підкарпатське воєводство, товари	–	–	–	4389,7	5544,3	5280,7	6544,0	–
послуги	–	–	–	*1339,0*	*1450,2*	*1723,8*	*1981,1*	–

Додаток Л.2

Імпорт товарів і послуг в розрізі областей і воєводств українсько-польського транскордонного регіону

Млн дол. США

Регіон	Роки							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Львівська область, товари	1474,4	2572,4	1622,5	2028,2	3202,3	3373,5	2655,0	2472,2
послуги	*52,5*	*104,9*	*59,9*	*68,0*	*78,3*	*88,0*	*106,2*	*82,6*
Волинська область, товари	1057,9	1307,7	430,1	571,5	1059,6	1015,2	1089,0	765,4
послуги	*26,4*	*57,5*	*22,7*	*27,7*	*24,6*	*28,4*	*40,6*	*20,3*
Люблінське воєводство, товари	1549,1	2172,0	1403,9	1728,4	2274,0	2103,4	2137,5	–
послуги	–	–	–	*1525,0*	*1702,5*	*1936,3*	*2004,0*	–
Підкарпатське воєводство, товари	–	–	–	3226,3	4061,9	4176,8	4482,0	–
послуги	–	–	–	*1786,6*	*1859,8*	*2256,6*	*3002,3*	–